

Ex Libris Ioannis Nencini
1870

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.
TOMUS SEPTIMUS.

HOC VOLUMINE

continentur Orationes

Pro C. Rabirio Postumo.
Pro Milone.
Pro M. Marcello.
Pro Q. Ligario.
Pro Rege Dejotaro.
In M. Antonium Philippicæ XIV.
Orationum Fragmenta.

M. TULLII CICERONIS OPERA.

Recensuit J. N. LALLEMAND.

TOMUS SEPTIMUS.

PARISIIS,

Apud { SAILLANT, viâ S. Joannis Bellov.
DESAINT, viâ Fœneâ.
BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC LXVIII.

PRO

C. RABIRIO POSTUMO.

ORATIO TRIGESIMA OCTAVA.

Legis Juliæ de repetundis caput quoddam erat, Quò ea pecunia pervenisset: *ut, si de repetundis damnatus non cavisset populo prædibus ante judicium datis, neque bonorum suorum venditione post damnationem satisfecisset, ii postularentur, ad quos ea pecunia pervenisset. A. Gabinius Syriæ proconsul, quum Romam revertisset Appio Claudio & L. Domitio Coss. anno urbis 699. accusatus est de majestate apud C. Alfium, & absolutus: accusatus iterum de repetundis apud M. Catonem damnatus est, quòd acceptâ pecuniâ Ptolemæum*

in regnum restituisset. Gabinio damnato lis, ut mos erat, æstimata est decem millibus talentûm: quumque ex illius bonis tantum pecuniæ non posset redigi, neque antea prædes populo dedisset; accusatus est ab eodem Gabinii accusatore C. Memmio Tribuno pl. C. Rabirius apud eosdem judices, quasi ad eum ea pecunia pervenisset. Cicero defendit. FERRATIUS.

I. SI quis est, Judices, qui C. Rabirium, quòd suæ fortunæ fundatas præsertim, atque optimè constitutas opes potestati regiæ, libidinique commiserit, reprehendendum putet; adscribat ad judicium suum, non modò meam, sed hujus etiam ipsius, qui commisit, sententiam: neque enim cuiquam ejus consilium vehementiùs, quàm ipsi, displicet. Quamquam hoc plerumque facimus, ut consilia eventis ponderemus; &, cui bene quid processerit, multùm illum providisse; cui secus, nihil sensisse dicamus. Si exstitisset in rege fides, nihil sapientius Postumo: quia fefellit rex, nihil hòc amentius dicitur; ut jam nihil esse videatur, nisi divinare, sapientis.

2. Sed tamen, si quis eſt, Judices, qui illam Poſtumi, sive inanem ſpem, sive inconſultam rationem, sive (gravissimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut quum ab ipſa fortuna crudelissimè videat hujus consilia eſſe multata; ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. Satis eſt homines imprudentiâ lapſos non erigere: urgere verò jacentes, aut præcipitantes impellere, certè eſt inhumanum: præſertim, Judices, quum sit hoc generi hominum propè naturâ datum, uti, qua in familia laus aliqua fortè floruerit, hanc ferè, qui ſunt ejus ſtirpis, quòd ſermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidissimè perſequantur; siquidem non modò in gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in devotione vitæ; & in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius. Sint igitur similia, Judices, parva magnis.

II. Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortissimus, & maximus publicanus; cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuiſſet; ut in augenda re non avaritiæ prædam, ſed

inſtrumentum bonitati quærere videretur.

4. Hoc ille natus, quamvis patrem ſuum numquam viderat, tamen & naturâ ipsâ duce, quæ plurimum valet, & assiduis domeſticorum ſermonibus, in paternæ culpæ similitudinem deductus eſt: multa gessit: multa contraxit: magnas partes habuit publicorum: credidit populis: in pluribus provinciis ejus verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipsi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos umquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide ſuſtentare. Quid multa? quum magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris & conſuetudinem expreſſerat. Pulſus interea regno Ptolemæus dolosis consiliis (ut dixit Sibylla, ſensit Poſtumus) Romam venit: huic egenti, & roganti hic infelix pecuniam credidit; nec tum primùm: nam regnanti crediderat abſens: nec temerè ſe credere putabat, quòd erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur a ſenatu, populoque Romano. In dando autem, & credendo processit longiùs: nec ſuam ſolùm pecuniam credidit, ſed etiam amicorum: ſtultè: quis negat? aut quis jam non admonet? quòd malè cecidit: si bene, bene conſultum putares.

III. Sed eſt difficile, quod cum ſpe

magna sis ingreſſus, id non exſequi uſque ad extremum. Supplex erat rex : multa rogabat : omnia pollicebatur ; ut jam metuere Poſtumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi conſtituiſſet modum : nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius ; ut magis pœniteret cœpiſſe, quàm liceret deſiſtere.

6. Hinc primùm exoritur crimen illud : ſenatum corruptum eſſe dicunt. O dii immortales ! hæc eſt illa exoptata judiciorum ſeveritas ? corruptores noſtri cauſam dicunt : nos, qui corrupti ſumus, non dicimus. Quid ergo ? ſenatum defendam hoc loco, Judices ? omni equidem loco debeo ; ita de me eſt meritus ille ordo : ſed id nec agitur hoc tempore, nec cum Poſtumi causa res iſta conjuncta eſt. Quamquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatûs, comitatumque regium ſuppeditata pecunia a Poſtumo eſt, factæque ſyngraphæ ſunt in Albano Cneii Pompeii, quum ille Româ profectus eſſet ; tamen non debuit is, qui dabat, quò ille, qui accipiebat, conſumeret, quærere : non enim latroni, ſed regi credidit ; nec regi inimico populi Romani, ſed ei, cujus reditum conſuli datum a ſenatu videbat ; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei, quicum fœdus feriri in Capitolio viderat.

7. Quòd si creditor in culpa sit, non qui est improbè creditâ pecuniâ usus; damnetur is, qui fabricatus gladium est, & vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. Quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut senatum, cujus auctoritati te ab adolescentia dedisti, in tanta infamia versari velis, neque ego id, quod non agitur, defendere. Postumi enim causa, quæcumque est, sejuncta a senatu est. Quòd si item a Gabinio sejunctam ostendero; certè, quod dicas, nihil habebis.

IV. Est enim hæc causa, *quò ea pecunia pervenerit*, quasi quædam appendicula causæ judicatæ, atque damnatæ. Sunt lites æstimatæ A. Gabinio; nec prædes dati, nec ex ejus bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepit. Lex æqua est. Jubet lex Julia persequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, pervenerit. Si est hoc novum in lege Julia, sicuti multa sunt severiùs scripta, quàm in antiquis legibus, & sanctiùs; inducatur sanè etiam consuetudo hujus generis judiciorum nova.

9. Sin hoc totidem verbis translatum caput est, quod fuit non modò in Cornelia, sed etiam antè in lege Servilia; per deos immortales! quid agimus, Judices? aut quem hunc morem novorum judiciorum

in rempublicam inducimus? Erat enim hæc consuetudo nota vobis quidem omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. Accusavi de pecuniis repetundis: judex sedi: prætor quæsivi: defendi plurimos: nulla pars, quæ aliquam facultatem discendi afferre posset, non mea fuit: ita contendo, neminem umquam, *quò ea pecunia pervenisset*, causam dixisse, qui in æstimandis litibus appellatus non esset: in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. Itaque in inferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se verebantur: &, quum erant appellati; si videbatur, statim contrà dicere solebant: sin ejus temporis recentem invidiam pertimuerant, respondebant postea: quod quum fecissent, permulti sæpe vicerunt.

V. Hoc verò novum est, ante hoc tempus omnino inauditum. In litibus Postumi nomen est nusquam: in litibus dico? modò vos iidem in A. Gabinium judices sedistis: num quis testis Postumum appellavit? testis autem? num accusator? num denique toto illo judicio Postumi nomen audistis?

11. Non igitur reus ex ea causa, quæ judicata est, redundat Postumus: sed est arreptus unus eques Romanus de pecu-

niis repetundis reus. Quibus tabulis? quæ in judicio A. Gabinii recitatæ non ſunt. Quo teſte? a quo tum appellatus nuſquam eſt. Quâ appellatione litium? in qua Poſtumi mentio facta nulla eſt. Quâ lege? quâ non tenetur. Hîc jam, Judices, veſtri conſilii res eſt, veſtræ ſapientiæ: quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, ſpectare debetis: si enim, quid liceat, quæritis; poteſtis tollere e civitate, quem vultis: tabella eſt, quæ dat poteſtatem; occultat eadem libidinem: cujus conſcientiam nihil eſt quòd quiſquam timeat, si non pertimeſcat ſuam.

12. Ubi eſt igitur ſapientia judicis? in hoc, ut non ſolùm quid possit, ſed etiam quid debeat, ponderet; nec, quantum sibi permiſſum, meminerit ſolùm, ſed etiam, quatenus commiſſum sit. Datur tibi tabella judicii. Quâ lege? Juliâ de pecuniis repetundis. Quo de reo? de equite Romano. At iſte ordo lege eâ non tenetur. Illo, inquit, capite, *quo pecunia pervenerit*, quod erat in Poſtumum: quum in Gabinium judex eſſem, nihil Gabinio datum, quum ejus lites æſtimarentur. At nunc audio. Reus igitur Poſtumus eſt eâ lege, quâ non modò ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus, ac liber eſt.

VI. Hic ego nunc non vos priùs implorabo, Equites Romani, quorum jus

judicio tentatur, quàm vos, ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinem; quæ quidem quum ſæpe antè, tum in hac ipſa cauſa nuper eſt cognita: nam quum, optimo & præſtantissimo conſule, Cn. Pompeio, de hac ipſa quæſtione referente, exsiſterent nonnullæ, ſed perpaucæ tamen acerbæ ſententiæ, quæ cenſerent, ut tribuni, ut præfecti, ut ſcribæ, ut comites omnes magiſtratuum, lege hac tenerentur; vos, vos, inquam, ipsi, & ſenatus frequens reſtitit: &, quamquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat, tamen, quum odium non reſtingueretis, huic ordini ignem novum ſubjici non siviſtis.

14. Hoc animo igitur ſenatus. Quid? vos, Equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, quum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet. Si eſſet *Dictator*, *Conſul*, *Prætor*, *Magiſter equitum*; ne laboraret; ſciret nihil ad ſe pertinere: sin autem QUICUMQUE *poſt hanc legem*; videret, ne quâ novâ quæſtione alligaretur.

15. Nunc vos, Equites Romani, videte: ſcitis me ortum e vobis; omnia ſemper ſensiſſe pro vobis: nihil horum sine magna cura, & ſumma caritate veſtri or-

A v

dinis loquor: alius alios homines, & ordines; ego vos semper complexus sum: moneo, & prædico; integrâ re, causâque denuntio: omnes homines, deosque testor: dum potestis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem statuatis, ordinique vestro, quàm ferre possit: serpet hoc malum (mihi credite) longiùs, quàm putatis.

VII. Potentissimo & nobilissimo tribuno plebis, M. Druso, unam in equestrem ordinem quæstionem ferenti, *Si quis ob rem judicatam pecuniam cepisset*, apertè equites Romani restiterunt. Quid? hoc licere volebant? minimè: neque solùm hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, sed etiam nefarium arbitrabantur: attamen ita disputabant, eos teneri legibus oportere, qui suo judicio essent illam conditionem vitæ secuti. Delectat amplissimus civitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, provinciæ, sacerdotia, triumphi, denique imago ipsa, ad posteritatis memoriam prodita.

17. Est simul etiam sollicitudo aliqua, & legum, & judiciorum major quidam metus. Nos ista numquam contempsimus (ita enim disputabant) sed hanc vitam quietam atque otiosam secuti sumus: quæ, quoniam honore caret, careat etiam molestiâ. Tam es tu judex, quàm ego sena-

tor. Ita eſt: ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. Quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoriâ non timere.

18. Hoc vos, Equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis: rapientur homines in hæc judicia ex omni non modò invidia, ſed ſermone malevolorum, niſi cavetis. Si jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: ſi lex ferretur, convolaretis ad Roſtra: vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit: populus numquam alligavit: ſoluti huc conveniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cavete. Nam, ſi Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit; quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his cauſis implicati?

VIII. Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. Non patitur mea me jam fides de Gabinio graviùs agere: quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc jam ipsius fortuna reduceret.

20. Sed tamen, quum ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium profectum Alexan-

driam ; si defensioni Gabinii fidem non habes, oblivifcerifne etiam accufationis tuæ ? Gabinius fe id feciffe dicebat reipublicæ causâ, quòd claffem Archelai timeret ; quòd mare refertum fore prædonum putaret : lege etiam id sibi licuiffe dicebat : tu inimicus negas. Ignofco ; & eò magis, quòd eft contra illud judicatum. Redeo igitur ad crimen, & accufationem tuam.

21. Quid vociferabare, decem millia talentûm Gabinio effe promiffa ? Huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, feftertium bis millies & quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo consilio fecit, fecit certè fuo : quæcumque mens illa fuit, Gabinii fuit : sive ille, ut ipfe dicebat, gloriam, sive, ut tu vis, pecuniam quæsivit ; quæsivit sibi. Num Gabinii comes, vel fectator ? negat : non enim ad Gabinii, cujus id negotium non erat, fed ad P. Lentuli, clarissimi viri, auctoritatem, a fenatu profectam, & consilio certo, & fpe non dubiâ, Româ contenderat.

22. At diœcetes fuit regius. Et quidem in cuftodia etiam fuit regia ; & vita ejus ablata pene eft : multa præterea, quæ libido regis, quæ necessitas coegit ferre, pertulit : quarum omnium rerum una reprehensio eft, quòd regnum intrarit, quòd

potestati se regis commiserit : verum si quærimus, stultè : quid enim stultius, quàm equitem Romanum, ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicæ civem, quæ est una maximè, & fuit semper libera, venire in eum locum, ubi parendum alteri, & serviendum sit?

IX. Sed ego in hoc tandem Postumo non ignoscam, homini mediocriter docto, in quo videam sapientissimos homines esse lapsos? Virum unum totius Græciæ facilè doctissimum, Platonem, iniquitate Dionysii, Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidiisque mediis esse versatum accepimus: Callisthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum : Demetrium & ex republica Athenis, quam optimè gesserat, & ex doctrina nobilem & clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem isto Ægypti regno, aspide ad corpus admotâ, vitâ esse privatum.

24. Planè confiteor, fieri nihil posse dementius, quàm scientem in eum locum venire, ubi libertatem sis perditurus : sed hujus istius facti stultitiam major jam superior stultitia defendit; quæ facit, ut hoc stultissimum facinus, quòd in regnum venerit, quòd regi se commiserit, sapienter factum esse videatur : siquidem non tam

ſemper ſtulti, quàm ſerò ſapientis eſt; quum ſtultitiâ ſuâ impeditus sit, quoquo modo possit, ſe expedire.

25. Quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moveri, neque mutari poteſt; in quo æqui ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur, quòd ſuam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum ſuarum periculo. Hoc quidem ſemel ſuſcepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut ſe aliquando, ac ſuos vindicaret.

26. Itaque objicias licet, quàm voles ſæpe, palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis insignia: quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temerè hunc pecuniam regi credidiſſe: ſuas fortunas, atque famam libidini regiæ commisiſſe. Fecerat temerè; fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium ſumendum Alexandriæ, ut ei Romæ togato eſſe liceret; aut omnes fortunæ abjiciendæ, si togam retinuiſſet.

X. Deliciarum causâ & voluptatis, non modò cives Romanos, ſed & nobiles adoleſcentes, & quoſdam etiam ſenatores ſummo loco natos, non in hortis, aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberri-

-mo oppido cum mitella ſæpe videmus. Chlamydatum illum L. Sullam imperatorem; L. verò Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque devicit, non ſolùm cum chlamyde, ſed etiam cum crepidis in Capitolio ſtatuam videtis: quorum impunitas fuit non modò a judicio, ſed etiam a ſermone. Faciliùs certè P. Rutilium Rufum neceſſitatis excuſatio defendet; qui, quum a Mithridate Mytilenis oppreſſus eſſet, crudelitatem regis in togatos veſtitûs mutatione vitavit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, conſularis homo, ſoccos habuit & pallium; nec verò id homini tum quiſquam, ſed tempori assignandum putavit? Poſtumo crimen veſtitus afferet is, in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquando ad fortunas ſuas pervenire?

28. Nam, ut ventum eſt Alexandriam ad Aule.em, Judices, hæc una ratio a rege propoſita Poſtumo eſt ſervandæ pecuniæ, ſi curationem, & quasi diſpenſationem regiam ſuſcepiſſet: id autem facere non poterat, niſi diœcetes: hoc enim nomine utitur, qui a rege eſſet conſtitutus. Odioſum negotium Poſtumo videbatur; ſed erat nulla omnino recuſatio: moleſtum etiam nomen ipſum; ſed res habe-

bat nomen hoc apud illos, non hic impofuerat: oderat veſtitum etiam illum; ſed sine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. Ergo aderat *vis*, ut ait poeta ille noſter, *quæ ſummas frangit, infirmatque opes*. Moreretur, inquies: nam id ſequitur. Feciſſet certè, si sine maximo dedecore, tam impeditis ſuis rebus, potuisſet emori.

XI. Nolite igitur fortunam convertere in culpam; neque regis injuriam hujus crimen putare; nec consilium ex necessitate, nec voluntatem ex vi interpretari: nisi fortè eos etiam, qui in hoſtes, aut in prædones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quàm liberè, vituperandos putes. Nemo noſtrûm ignorat, etiam si experti non ſumus, conſuetudinem regiam. Regum autem hæc ſunt imperia, *Animadverte*, &, *dicto pare*: &, *Præter rogitatum si querare*: & illæ minæ, *Si te ſecundo lumine hîc offendero*, *Moriere*: quæ non ut delectemur ſolùm, legere & ſpectare debemus, ſed ut cavere etiam, & effugere diſcamus.

30. At ex hoc ipſo crimen exoritur: ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret, ex decumis imperatorum pecuniam sibi coegiſſe. Non intelligo hoc quale sit: utrùm accessionem decumæ, ut

nostri facere coactores solent, centesimâ; an decessionem de summa fecerit: si accessionem; undecim millia talentûm ad Gabinium pervenerunt. At non modò abs te decem millia objecta sunt, sed etiam ab his æstimata.

31. Addo illud etiam: quî tandem convenit, aut tam gravi onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentûm accessionem esse factam; aut in tanta mercede hominis, ut vis, avarissimi, mille talentûm decessionem esse concessam? neque enim fuit Gabinii, remittere tantum de suo; nec regis, imponere tantum pati suis.

32. Aderunt testes, legati Alexandrini. Hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudaverunt. Ubi ergo ille mos? ubi consuetudo judiciorum? ubi exempla? soletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? Age, si is, quî non dixit, solet; etiamne is solet, qui laudavit? iisdem testibus, & quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi præjudicata res, ad has causas deferri solet.

XII. Et ait etiam meus familiaris, & necessarius, eamdem causam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quæ mi-

hi fuerit, cur eumdem defenderem. Mihi, C. Memmi, caufa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiæ: neque me verò pœnitet mortales inimicitias, fempiternas amicitias habere. Nam si me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendiffe caufam; & illum, & me vehementer ignoras: neque enim Pompeius me fuâ causâ quidquam facere voluiffet invitum; neque ego, cui omnium civium libertas carissima fuiffet, meam projeciffem. Quamdiu inimicissimus Gabinio fui, non amicissimus mihi non Pompeius fuit; nec, pofteaquam illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui, quidquam simulavi; ne cum mea perfidia illi etiam ipsi facerem, cui beneficium dediffem, injuriam: nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium: si per eum reductus insidiosè rediffem, me fcilicet maximè, fed proximè illum quoque fefelliffem.

34. At de me omittamus: ad Alexandrinos iftos revertamur. Quod habent os? quam audaciam? modò, vobis infpectantibus, in judicio Gabinii tertio quoque verbo excitabantur: negabant pecuniam Gabinio datam: recitabatur identidem Pompeii teftimonium, regem ad fe fcripsiffe, nullam pecuniam Gabinio, nisi in

rem militarem, datam. Non est, inquit, tum Alexandrinis testibus creditum. Quid postea? Credetur nunc. Quamobrem? Quia nunc aiunt, quod tunc negabant.

35. Quid ergo? ista conditio est testium, ut, quibus creditum non sit negantibus, iisdem credatur dicentibus? At, si verum tum, quum verissimâ fronte dixerunt; nunc mentiuntur: si tunc mentiti sunt; doceant nos verum. Quid vultis? sileant. Dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoscimus: illinc omnes præstigiæ: illinc, inquam, omnes fallaciæ: omnia denique ab his mimorum argumenta nata sunt: nec mihi longius quidquam est, Judices, quàm videre hominum vultus.

XIII. Dixerunt hic modò nobiscum ad hæc subsellia, quibus superciliis renuentes huic decem millium crimini? jam nostis insulsitatem Græcorum: humeris gestum agebant: tum, temporis, credo, causâ: nunc scilicet tempus nullum est. Ubi semel quis pejeraverit, ei credi postea, etiam si per plures deos juret, non oportet: præsertim, Judices, quum in his judiciis ne locus quidem novo testi soleat esse; ob eamque causam iidem judices retineantur, qui fuerint de reo; ut his nota sint omnia, neque quid fingi novi possit.

37. Lites, *quò ea pecunia pervenerit*,

non ſuis propriis judiciis, ſed in reum factis condemnari ſolent. Itaque si aut prædes dediſſet Gabinius, aut tantum ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepiſſet; quamvis magna ad Poſtumum ab eo pecunia perveniſſet, non redigeretur: ut intelligi facilè possit, quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui damnatus eſt, perveniſſe in illo primo judicio planum factum sit, id hoc genere judicii redigi ſolere.

38. Nunc verò quid agitur? ubi terrarum ſumus? quid tam inſolens, tam perverſum, præpoſterumve dici, aut excogitari poteſt? Accuſatur is, qui non abstulit a rege, sicut Gabinius judicatus eſt; ſed qui maximam regi pecuniam credidit. Ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. Jam cedo, quum is, qui pecuniam Poſtumo debuit, non huic, ſed Gabinio dederit; condemnato Gabinio, utrùm illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet?

XIV. At habet, & celat: ſunt enim, qui ita loquantur. Quod genus tandem eſt iſtud oſtentationis, & gloriæ? Si nihil habuiſſet umquam, tamen, si quæsiſſet, cur is diſſimularet habere, cauſa non eſſet: qui verò duo lauta & copioſa patrimonia accepiſſet, remque præterea bonis

& honestis rationibus auxisset; quid esset tandem causæ, cur existimari vellet nihil habere? An, quum credebat inductus usuris, id agebat, ut haberet quàm plurimum? posteaquam exegit, quod crediderat; ut existimaretur egere, novum genus hoc gloriæ concupiscit? Dominatus est enim, inquit, Alexandriæ. Immo verò in superbissimo dominatu fuit: pertulit ipse custodiam: vidit in vinculis familiares suos: mors ob oculos sæpe versata est: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno.

40. At permutata aliunde pecunia est: naves Postumi Puteolis sunt auditæ, visæque merces; fallaces quidem & fucosæ, chartis, & linteis, & vitro delatæ: quibus quum multæ naves refertæ fuissent, una non patuit parva. Cataplus ille Puteolanus, sermo illius temporis, vectorumque cursus, atque ostentatio, tum subinvisum apud malevolos Postumi nomen, propter opinionem pecuniæ nescio quam, æstatem unam, non plures, aures refersit istis sermonibus.

XV. Verum autem, Judices, si scire vultis: nisi C. Cæsaris summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas exstitisset, nos hunc Postumum jam pridem in foro non haberemus. Ille onera mul-

torum hujus amicorum excepit unus; quæque multi homines necessarii secundis Postumi rebus descripta sustinuerunt, nunc ejus afflictis fortunis universa sustinet. Umbram equitis Romani, & imaginem videtis, Judices, unius amici conservatam auxilio, & fide: nihil huic eripi potest, præter hoc simulacrum pristinæ dignitatis, quod Cæsar solus tuetur, & sustinet; quæ quidem in miserrimis rebus, huic tamen tribuenda est maxima: nisi verò hoc mediocri virtute effici potest, ut tantus ille vir tanti ducat hunc, & afflictum præsertim, & absentem, & in tanta fortuna sua, ut aliena respicere magnum sit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque gessit, ut vel oblivisci aliorum non sit mirum, vel, si meminerit, oblitum esse facilè possit probare.

42. Multas equidem C. Cæsaris virtutes, magnas, incredibilesque cognovi: sed sunt ceteræ majoribus quasi theatris propositæ, & pene populares; castris locum capere, exercitum instruere, expugnare urbes, aciem hostium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis sustinemus, excipere: his ipsis diebus hostem persequi, tum, quum etiam feræ latibilulis se tegant, atque omnia bella jure gentium conquies-

cant : ſunt ea quidem magna ; quis negat ? ſed magnis excitata ſunt præmiis ad memoriam hominum ſempiternam ; quò minùs admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.

XVI. Hæc mira laus eſt, quæ non poetarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium judicio expenditur. Equitem Romanum, veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſervantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, ſed experientiâ patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit & ſuſtinuit re, fortunâ, fide ; hodieque ſuſtinet : nec amicum pendentem corruere patitur ; nec illius animi aciem præſtringit ſplendor ſui nominis ; nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunæ, & gloriæ.

44. Sint ſanè illa magna, quæ re verâ magna ſunt : de judicio animi mei, ut volet, quiſque ſentiat : ego enim hanc in tantis opibus, tantâ fortunâ, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiæ, reliquis virtutibus omnibus antepono. Quam quidem vos, Judices, in novo genere bonitatem, inuſitatam claris ac præpotentibus viris, non modò non aſpernari ac refutare, ſed complecti etiam & augere debetis ; & eò

magis, quòd videtis, hos quasi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem; ex qua illi nihil detrahi poteſt, quod non aut fortiter ferat, aut facilè reſtituat: amicissimum hominem si honeſtate ſpoliatum audierit; nec sine magno dolore feret, nec id amiſerit, quod poſſe ſperet recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hæc eſſe debent; nimis etiam multa vobis, quos æquissimos eſſe confidimus.

XVII. Sed, ut, omnium vel ſuſpicioni, vel malevolentiæ, vel crudelitati ſatisfiat, occultat pecuniam Poſtumus, latent regiæ divitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Poſtumi nummo ſeſtertio sibi addici velit? Sed, miſerum me! quanto hæc dixi cum dolore? hem, Poſtume, tune es Curii filius, Caii Rabirii judicio & voluntate filius, naturâ ſororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cujus multos bonitas locupletavit? qui nihil profudiſti? nihil ullam in libidinem contuliſti? tua, Poſtume, nummo ſeſtertio a me addicuntur?

46. O meum miſerum, acerbumque præconium! At hoc etiam optat miſer, ut condemnetur a vobis: ita bona veneant, ut ſolidum ſuum cuique ſolvatur: nihil jam aliud nisi fidem curat: nec vos huic, si jam oblivifci veſtræ manſuetudinis volueritis,

volueritis, quidquam præterea poteſtis eripere: quod, Judices, ne faciatis, oro, obteſtorque vos, atque eò magis, si adventitia pecunia petitur ab eo, cui ſua non redditur: nam in eum, cui miſericordia opitulari debeat, invidia quæsita eſt.

47. Sed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo; quas quidem ego tuas in meo caſu plurimas vidi. Verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus, quum tu totum te cum tuis copiis ad me detuliſti: tu comitibus, tu præsidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti: tu numquam meis, me abſente, liberis, numquam conjugi meæ defuiſti. Poſſum excitare multos reductos teſtes liberalitatis tuæ; quod ſæpe audivi patri tuo, qui id feciſſet, magno adjumento in judicio capitis fuiſſe.

48. Sed jam omnia timeo: bonitatis ipsius invidiam reformido: jam indicat tot hominum fletus, quàm sis carus tuis: & me dolor debilitat, includitque vocem. Vos obſecro, Judices, ut huic optimo viro, quo nemo melior umquam fuit, nomen equitis Romani, & uſuram hujus lucis, & veſtrum conſpectum ne eripiatis.

Hic vos aliud nihil orat, nisi ut rectis oculis hanc urbem sibi intueri, atque in hoc foro vestigium facere liceat; quod ipsum fortuna eripuerat, nisi unius amici opes subvenissent.

PRO

T. ANNIO MILONE.

ORATIO TRIGESIMA NONA.

ANNO urbis 701. Ciceronis 53. petebant consulatum summis contentionibus T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, & Q. Metellus Scipio. Petebat in eumdem annum præturam P. Clodius, cui summæ inimicitiæ cum Milone intercedebant. Itaque decimo tertio Kal. Februarias quum Milo Lanuvium proficisceretur, & Clodius Aricià rediens ei occurrisset, rixâ & pugnâ fortè commissâ, Clodius interfectus fuit. Pompeius deinde ab interrege S. Sulpicio, quinto Kal. Martias consul creatus est, statimque consulatum iniit, & novas leges tulit: duas ex

ſenatuſconſulto , alteram de vi ; quâ nominatim cædem in Appia via factam, & incendium curiæ, & domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehendit ; alteram de ambitu, pœnâ graviore & formâ judiciorum breviore propositâ. Perlatâ lege Pompeii, & L. Domitio Ahenobarbo quæsitore ſuffragiis populi creato, Milonem de vi accuſarunt tertio Idus Aprilis Appius major, M. Antonius, & P. Valerius Nepos. Reſpondit illis unus Cicero, qui quum inciperet dicere, exceptus eſt acclamatione Clodianorum, ita ut non eâ, quâ ſolitus erat, conſtantiâ diceret. Sed oratio illa quoque excepta fuit, de qua meminit Quinctilianus lib. 4, 3. Hanc verò, quam habemus, orationem Cicero poſtea ſcripsit, quum Milo eſſet Massiliæ, quò condemnatus in exsilium intra paucos dies profectus eſt. Hæc ex Aſconio FABRICIUS.

I. Etsi vereor, Judices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere; miniméque deceat, quum T. Annius ipse magis de reipublicæ salute, quàm de sua, perturbetur, me ad ejus causam parem animi magnitudinem afferre non posse; tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocumque inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum requirunt. Non enim coronâ consessus vester cinctus est, ut solebat: non usitatâ frequentiâ stipati sumus.

2. Nam illa præsidia quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, ut in foro & in judicio, quamquam præsidiis salutaribus & necessariis septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Miloni putarem; cederem tempori, Judices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recreat & reficit Cn. Pompeii, sapientissimi & justissimi viri, consilium; qui profectò nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eumdem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.

3. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed præſidium denuntiant; neque ſolùm, ut quieto, ſed etiam ut magno animo simus, hortantur; neque auxilium modò defenſioni meæ, verùm etiam silentium pollicentur. Reliqua verò multitudo, quæ quidem eſt civium, tota noſtra eſt; neque eorum quiſquam, quos undique intuentes, unde aliqua pars fori adſpici poteſt, & hujus exitum judicii exſpectantes videtis, non quum virtuti Milonis favet, tum de ſe, de liberis ſuis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat.

II. Unum genus eſt adverſum, infeſtumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit; qui heſternâ etiam concione incitati ſunt, ut vobis voce præirent, quid judicaretis: quorum clamor, si quis fortè fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſque maximos pro veſtra ſalute neglexit. Quamobrem adeſte animis, Judices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam, si umquam de bonis & fortibus viris; si umquam de bene meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit; si denique umquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes & bonos cives,

quæ vultu & verbis ſæpe significaſſent, re & ſententiis declararent; hoc profectò tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, ut ſtatuatis, utrùm nos, qui ſemper veſtræ auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus; an diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos, ac veſtram fidem, virtutem, ſapientiamque recreemur.

5. Quid enim nobis duobus, Judices, laboriosius? quid magis ſollicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui ſpe amplissimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudelissimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? Equidem ceteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quòd ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio verò, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri judicarent, numquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad ejus non ſalutem modò exſtinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam.

6. Quamquam in hac cauſa, Judices, T. Annii tribunatu, rebuſque omnibus pro ſalute reipublicæ geſtis, ad hujus criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni a Clodio eſſe factas; nec deprecaturi ſumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in

rempublicam merita condonetis; nec postulaturi, ut si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potiùs, quàm populi Romani felicitati, assignetis. Sin illius insidiæ clariores hac luce fuerint; tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, Judices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisque vitam ut impunè liceat defendere.

III. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ & in senatu ab inimicis sæpe jactata sunt, & in concionibus sæpe ab improbis, & paulò antè ab accusatoribus; ut omni errore sublato, rem planè, quæ venit in judicium, videre possitis. Negant intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri; qui nondum liberâ civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, quum suâ manu sororem interfectam esse fateretur.

8. An est quisquam, qui hoc ignoret, quum de homine occiso quæratur, aut negari solere omnino esse factum; aut rectè, ac jure factum esse defendi? Nisi verò existimatis, dementem P. Africanum fuis-

ſe, qui, quum a C. Carbone, tribuno plebis, in concione ſeditioſè interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte ſentiret, reſpondit jure cæſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me conſule, ſenatus non nefarius haberi, si ſceleratos cives interfici nefas eſſet. Itaque hoc, Judices, non sine cauſa, etiam fictis fabulis, doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulciſcendi causâ matrem necaviſſet, variatis hominum ſententiis, non ſolum humanâ, ſed etiam ſapientiſſimæ deæ ſententiâ liberatum. Quòd si duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo; diurnum autem, si ſe telo defenderit, interfici impunè voluerunt; quis eſt, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, quum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus?

IV. Atqui si tempus eſt ullum jure hominis necandi, quæ multa ſunt, certè illud eſt non modò juſtum, verùm etiam neceſſarium, quum vi vis illata defenditur. Pudicitiam quum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculoſè, quàm per-

peti turpiter maluit: atque hunc ille vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberavit. Insidiatori verò, & latroni quæ poteſt afferri injuſta nex?

10. Quid comitatus noſtri, quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Eſt igitur hæc, Judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipſa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut si vita noſtra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet; omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe exſpectari jubent, quum ei, qui exſpectare velit, antè injuſta pœna luenda sit, quàm juſta repetenda.

11. Etsi perſapienter, & quodam modo tacitè, dat ipſa lex poteſtatem defendendi; quæ non modò hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſâ vetat: ut, quum cauſa, non telum quæreretur; qui ſui defendendi causâ telo eſſet uſus, non hominis occidendi causâ habuiſſe telum judicaretur. Quapropter hoc maneat in cauſa, Judices: non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod

oblivifci non poteftis, insidiatorem jure interfici poffe.

V. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis fæpissime dicitur, cædem, in qua P. Clodius occifus eft, fenatum judicaffe contra rempublicam effe factam. Illam verò fenatus non fententiis fuis folùm, fed etiam ftudiis comprobavit. Quoties enim eft illa caufa a nobis acta in fenatu? quibus affensionibus universi ordinis? quàm nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentissimo fenatu quatuor, ad fummum quinque funt inventi, qui Milonis caufam non probarent? declarant hujus ambufti tribuni plebis illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiosè criminabatur, quum diceret, fenatum non quod fentiret, fed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem si potentia eft appellanda potiùs, quàm propter magna in rempublicam merita mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiofos labores meos nonnulla apud bonos gratia; appelletur ita fanè, dummodò eâ nos utamur pro falute bonorum contrà amentiam perditorum.

13. Hanc verò quæftionem, etsi non eft iniqua, numquam tamen fenatus conftituendam putavit: erant enim leges, erant quæftiones, vel de cæde, vel de vi; nec tantum mœrorem ac luctum fenatui mors

P. Clodii afferebat, ut nova quæſtio conſtitueretur. Cujus enim de illo inceſto ſtupro judicium decernendi poteſtas ſenatui eſſet erepta; de ejus interitu quis poteſt credere ſenatum judicium novum conſtituendum putaſſe? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipſam, contra rempublicam ſenatus factam eſſe decrevit? Quia nulla vis umquam eſt in libera civitate ſuſcepta inter cives, non contra rempublicam. Non enim eſt illa defensio contra vim umquam optanda; ſed nonnumquam eſt neceſſaria: nisi verò aut ille dies, in quo Tib. Gracchus eſt cæſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiam si e republica, rempublicam tamen non vulnerarunt.

VI. Itaque ego ipſe decrevi, quum cædem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe; ſed, quum ineſſet in re vis, & insidiæ, crimen judicio reſervavi, rem notavi. Quòd si per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, novam quæſtionem nunc nullam haberemus: decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo: nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre: sic reliqua

auctoritas senatûs emptâ intercessione sublata est.

15. At enim Cn. Pompeius rogatione suâ, & de re, & de causa judicavit: tulit enim de cæde, quæ in Appia facta esset; in qua P. Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit? nempe ut quæreretur. Quid porrò quærendum est? factumne sit? at constat. A quo? at paret. Vidit igitur, etiam in confessione facti, juris tamen defensionem suscipi posse. Quod nisi vidisset, posse absolvi eum, qui fateretur; quum videret nos fateri; neque quæri umquam jussisset, nec vobis tam salutarem hanc in judicando litteram, quàm illam tristem, dedisset. Mihi verò Cn. Pompeius non modò nihil gravius contra Milonem judicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in judicando spectare oporteret. Nam qui non pœnam confessioni, sed defensionem dedit, is causam interitûs quærendam, non interitum putavit. Jam illud dicet ipse profectò, quod suâ sponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit, an tempori.

VII. Domi suæ nobilissimus vir, senatûs propugnator, atque, illis quidem temporibus, pene patronus, avunculus hujus nostri judicis, fortissimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Drusus, occisus est. Nihil de ejus morte populus consul-

tus, nulla quæſtio decreta a ſenatu eſt. Quantum luctum in hac urbe fuiſſe a nostris patribus accepimus, quum P. Africano domi ſuæ quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, ejus ne neceſſariam quidem exſpectatam eſſe mortem?

17. Num igitur ulla quæſtio de Africani morte lata eſt? certè nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri necantur. Intersit inter vitæ dignitatem ſummorum, atque infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem & pœnis teneatur, & legibus. Nisi fortè magis erit parricida, si quis conſularem patrem, quàm si quis humilem necaverit: aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum ſuorum sit interfectus; hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non quâ populus uteretur, ſed ubi impunè ſui poſteri latrocinarentur.

18. Itaque in eadem iſta Appia via, quum ornatissimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum: homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc ejuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quæ

cruentata antea cæde honesti atque innocentis viri silebatur, eadem nunc crebrò usurpatur, posteaquam latronis & parricidæ sanguine imbuta est.

19. Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat: extorta est confitenti sica de manibus: caruit foro postea Pompeius; caruit senatu; caruit publico: januâ se, ac parietibus, non jure legum, judiciorumque texit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæstio decreta est? Atqui, si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatûs; eì viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis; eo porrò reipublicæ tempore, quo si unus ille cecidisset, non hæc solùm civitas, sed gentes omnes concidissent: nisi fortè, quia perfecta res non est, non fuit punienda; perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur: minùs dolendum fuit re non perfectâ, sed puniendum certè nihilò minùs. Quoties ego ipse, Judices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus si me non vel mea, vel reipublicæ fortuna servasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset?

VIII. Sed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus: tolerabilia fuerunt illa; P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre poteſt: luget ſenatus; mœret equeſter ordo; tota civitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia; afflictantur coloniæ; agri denique ipsi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem desiderant.

21. Non fuit ea cauſa, Judices, profectò non fuit, cur sibi cenſeret Pompeius quæſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, & altâ, & divinâ quadam mente præditus, multa vidit; fuiſſe sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia si etiam ipſe gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ: multa etiam alia vidit, ſed illud maximè; quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. Itaque delegit e florentissimis ordinibus ipſa lumina; neque verò, quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos meos: neque enim hoc cogitavit vir juſtissimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamsi cupiiſſet: non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ latè patere non poſſunt, propterea quòd conſuetudines victûs non poſſunt eſſe cum multis: ſed, si quid poſſu-

mus, ex eo possumus, quòd respublica nos conjunxit cum bonis; ex quibus ille quum optimos viros legeret, idque maximè ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei.

22. Quòd verò te, L. Domiti, huic quæstioni præesse maximè voluit, nihil quæsivit aliud, nisi justitiam, gravitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset; credo, quòd principum munus esse ducebat, resistere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creavit potissimùm; dederas enim, quàm contemneres populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima.

IX. Quamobrem, Judices, ut aliquando ad causam, crimenque veniamus: si neque omnis confessio facti est inusitata; neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos vellemus, a senatu judicatum est; & lator ipse legis, quum esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit; & electi judices, isque præpositus quæstioni, qui hæc justè sapienterque disceptet: reliquum est, Judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quò faciliùs argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quæso diligenter attendite.

24. P. Clodius quum ſtatuiſſet omni ſcelere in prætura vexare rempublicam, videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, ut non multos menſes præturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, ut ceteri, ſed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam rempublicam quæreret: ſubitò reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit, non, ut fit, religione aliquâ, ſed ut haberet, quod ipſe dicebat, ad præturam gerendam, hoc eſt, ad evertendam rempublicam, plenum annum, atque integrum.

25. Occurrebat ei, mancam ac debilem præturam ſuam futuram, conſule Milone: eum porrò ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat: contulit ſe ad ejus competitores; ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus, etiam invitis illis, gubernaret; tota ut comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret: convocabat tribus: ſe interponebat: Collinam novam, delectu perditiſſimorum civium, conſcribebat. Quantò ille plura miſcebat, tantò hic magis in dies convaleſcebat. Ubi vidit homo, ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolùm ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis po-

puli Romani ſæpe eſſe declaratum : palam agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.

26. Servos agreſtes & barbaros, quibus silvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis : res erat minimè obſcura : etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe ; vitam poſſe : significavit hoc ſæpe in ſenatu ; dixit in concione : quinetiam Favonio, fortissimo viro, quærenti ex eo, quâ ſpe fureret, Milone vivo, reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum : quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit.

X. Interim quum ſciret Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſolenne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. Kalendas Feb. Miloni eſſe Lanuvium ad flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuvii Milo ; Româ ſubitò ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt). Miloni insidias collocaret : atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt, relinqueret ; quam, nisi obire facinoris locum tempuſque voluiſſet, numquam reliquiſſet.

28. Milo autem, quum in ſenatu fuiſſet

eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domum venit: calceos & veſtimenta mutavit: pauliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, quum jam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; sine uxore, quod numquam ferè: quum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, magno & impedito & muliebri ac delicato ancillarum, puerorumque comitatu.

29. Fit obviam Clodio ante fundum ejus horâ ferè undecimâ, aut non multò ſecus: ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum: adversi rhedarium occidunt. Quum autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiluiſſet, ſeque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum & præſenti fuerunt, partim occisi ſunt, partim, quum ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occi-

ſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent; fecerunt id ſervi Milonis (dicam enim non derivandi criminis cauſâ, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet.

XI. Hæc, sicut expoſui, ita geſta ſunt, Judices: insidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potiùs oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico, quid reſpublica conſecuta sit, nihil, quid vos; nihil, quid omnes boni: nihil ſanè id prosit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin unà rempublicam, voſque ſervaret. Si id jure non poſſet; nihil habeo quod defendam: sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripsit, ut omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent; non poteſtis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe pereundum.

31. Quod si ita putaſſet; certè optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primùm petitum, quàm jugulari a vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet: sin hoc

nemo veſtrûm ita ſentit; illud jam in judicium venit, non, occiſuſne sit, quod fatemur; ſed jure, an injuriâ. quod multis in causis ſæpe quæsitum eſt. Insidias factas eſſe conſtat; & id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum judicavit: ab utro factæ sint, incertum eſt: de hoc igitur latum eſt ut quæreretur. Ita & ſenatus rem, non hominem, notavit; & Pompeius de jure, non de facto, quæstionem tulit.

XII. Num quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profectò nihil: si hic illi; ut ne sit impunè: si ille huic; tum nos ſcelere ſolvamur. Quonam igitur pacto probari poteſt, insidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Cassianum *Cui bono fuerit*, in his perſonis valeat; etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut prætor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his conſulibus prætor eſſet, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis

furoribus : cujus illi conatus, ut ipſe ratiocinabatur, nec, si possent, reprimere cuperent, quum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur ; &, si vellent, fortaſſe vix poſſent, frangere hominis ſceleratissimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.

33. An verò, Judices, vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac urbe verſamini, veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur, quas ille leges (si leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis, & peſtes reipublicæ) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inuſturus ? Exhibe, quæſo, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum veſtrarum, quod te aiunt eripuiſſe e domo, & ex mediis armis, turbaque nocturna, tamquam Palladium ſuſtuliſſe, ut præclarum videlicet munus, atque inſtrumentum tribunatûs ad aliquem, si nactus eſſes, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre poſſes. Et adſpexit me illis quidem oculis, quibus tum ſolebat, quum omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lumen curiæ.

XIII. Quid ? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimicissimum multò crudeliùs etiam punitus es, quàm erat humanitatis meæ poſtulare ? Tu P. Clodii cruentum cadaver ejeciſti domo, tu in

publicum abjecisti : tu spoliatum imaginibus, exsequiis, pompâ, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti : quâ re, etsi nefariè fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo.

34. P. Clodii præturam non sine maximo rerum novarum metu proponi, & solutam fore videbatis, nisi esset is consul, qui eam auderet, possetque constringere : eum Milonem esse quum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo, se metu, periculo rempublicam liberare ? At nunc P. Clodio remoto, usitatis jam rebus enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam : singularis illa huic uni concessa gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quem civem metueretis : hic exercitationem virtutis, suffragationem consulatûs, fontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaque Milonis consulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari cœptus est. Non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni.

35. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, punitor doloris

loris sui. Quid, si hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quàm in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat ut odisset, primùm defensorem salutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum; postremò etiam accusatorem suum: reus enim Milonis, lege Plotiâ, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, &, in homine injusto, quàm etiam justum?

XIV. Reliquum est, ut jam illum natura ipsius, consuetudoque defendat; hunc autem hæc eadem coarguant: nihil per vim umquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, Judices? quum mœrentibus vobis urbe cessi, judiciumne timui? non servos, non arma, non vim? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi ei fuisset injusta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat; multam irrogarat; actionem perduellionis intenderat; & mihi, videlicet, in causa aut mala, aut mea, non & præclarissima, & vestra judicium timendum fuit? Servorum, & egentium civium, & facinorosorum armis meos cives, meis consiliis periculisque servatos, pro me objici nolui.

37. Vidi enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium, lumen & ornamentum reipublicæ, pene interfici ſervorum manu, quum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus, ſenator, vir optimus, cum hoc quum eſſet unà, ita eſt multatus, ut vitam amiſerit. Itaque quando illius poſtea sica illa, quam a Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis eſt: huic ego vos objici pro me non ſum paſſus: hæc insidiata Pompeio eſt: hæc iſtam Appiam, monumentum ſui nominis, nece Papirii cruentavit: hæc, hæc eadem longo intervallo converſa rurſus eſt in me: nuper quidem, ut ſcitis, me ad regiam pene confecit.

38. Quid simile Milonis? cujus vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius, quum in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret: quem si interficere voluiſſet, quantæ, quoties occasiones, quàm præclaræ fuerunt? Potuitne, quum domum ac deos penates ſuos, illo oppugnante, defenderet, jure ſe ulciſci? potuitne, cive egregio & viro fortissimo, P. Sextio, collegâ ſuo, vulnerato? potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, quum de reditu meo legem ferret, pulſo, crudelissimâ in foro cæde factâ? potuitne, L. Cæcilii, juſtissimi fortissimique prætoris, oppugnatâ domo? potuitne illo die, quum eſt lata lex de me? quum totius Ita-

liæ concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnoviſſet; ut, etiam si id Milo feciſſet, cuncta civitas eam laudem pro ſua vindicaret?

XV. Atqui erat id temporis clarissimus & fortissimus conſul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor ſceleris illius, propugnator ſenatûs, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſensûs, restitutor ſalutis meæ: ſeptem prætores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius auctor & dux mei reditûs, illius hoſtis; cujus ſententiam ſenatus omnis de ſalute mea gravissimam & ornatissimam ſecutus eſt: qui populum Romanum cohortatus eſt: qui, quum de me decretum Capuæ fecit, ipſe, cunctæ Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti, signum dedit, ut ad me reſtituendum Romam concurrerent: omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemiſſet, non de impunitate ejus, ſed de præmiis cogitaretur.

40. Tamen ſe Milo continuit, & Publium Clodium ad judicium bis, ad vim numquam vocavit. Quid? privato Milone, & reo ad populum, accuſante Publio Clodio, quum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt; quæ tum non modò occasio, ſed etiam cauſa

illius opprimendi fuit? Nuper verò quum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reipublicæ partem fortissimè suscepisset, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret; qui locus, quod tempus illud, dii immortales! fuit? quum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nullâ suâ invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ?

41 Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? quum ille vi in septa irruisset, gladios destringendos, lapides jaciendos curasset, deinde subitò, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute suâ liberet?

XVI. Quem igitur cum omnium gratia noluit; hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impunè non est ausus; hunc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere?

42. Præsertim, Judices, quum honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim, quàm timida sit ambitio, quantaque & quàm sollicita sit cupiditas consulatûs) omnia non modò, quæ reprehendi palam,

ſed etiam quæ obſcurè cogitari poſſunt, timemus; rumorem, fabulam falſam, fictam, levem perhorreſcimus; ora omnium, atque oculos intuemur: nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, ſenſuſque civium; qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpe faſtidiunt.

43. Hunc diem igitur campi ſperatum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus & facinus præ ſe ferens, & confitens, ad illa auguſta centuriarum auſpicia veniebat? quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui ſe, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ eſt, Judices; quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certè neceſſarii? an in Clodio? qui ita judicia, pœnamque contempſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret?

44. Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? Te, Q. Petilli, appello, optimum & fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor; quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſ-

tis, Clodium sibi dixiſſe, & audiſtis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo: poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. Quum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare, quid fecerit?

XVII. Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini ſtata ſacrificia noſſe, negotii nihil erat: vidit neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuvium illo ipſo, quo profectus eſt, die: itaque antevertit. At quo die? quo, ut antè dixi, inſanissima concio ab ipsius mercenario tribuno plebis eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, numquam reliquisſet. Ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiam cauſa manendi; Miloni manendi nulla facultas, exeundi non cauſa ſolùm, ſed etiam necessitas fuit. Quid, si, ut ille ſcivit, Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit?

46. Primùm quæro, qui ſcire potuerit; quod vos idem in Clodio quærere non poteſtis: ut enim neminem alium, nisi T. Patinam, familiarissimum ſuum, rogaſſet, ſcire potuit, illo ipſo die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe: ſed erant permulti alii, ex quibus

id facillimè ſcire poſſet ; omnes ſcilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quæsivit ? quæsierit ſanè : videte , quid vobis largiar : ſervum etiam , ut Arrius , meus amicus , dixit , corruperit. Legite teſtimonia teſtium veſtrorum : dixit Caius Cassinius , cognomento Schola , Interamnas , familiarissimus & idem comes Publii Clodii , cujus jampridem teſtimonio Clodius eâdem horâ Interamnæ fuerat & Romæ , P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe ; ſed ſubitò ei eſſe nuntiatum , Cyrum architectum eſſe mortuum : itaque Romam repentè conſtituiſſe proficiſci : dixit hoc comes item Publii Clodii Caius Clodius.

XVIII. Videte , Judices , quantæ res his teſtimoniis sint confectæ. Primùm certè liberatur Milo , non eo consilio profectus eſſe , ut insidiaretur in via Clodio ; quippe qui ei obvius futurus omnino non erat : deinde (non enim video , cur non meum quoque agam negotium) ſcitis , Judices , fuiſſe , qui in hac rogatione ſuadenda dicerent , Milonis manu cædem eſſe factam , consilio verò majoris alicujus. Videlicet me latronem , ac sicarium abjecti homines & perditi deſcribebant. Jacent ſuis teſtibus ii , qui Clodium negant eo die Romam , nisi de Cyro audiſſet , fuiſſe rediturum. Reſpiravi : liberatus ſum :

non vereor, ne, quod ne ſuſpicari quidem potuerim, videar id cogitaſſe.

48. Nunc perſequar cetera; nam occurrit illud: Igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano manſurus, si quidem exiturus ad cædem e villa non fuiſſet. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiaſſe, non id nuntiaſſe, ſed Milonem appropinquare: nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Româ proficiſcens reliquerat morientem? Unà fui: teſtamentum simul obsignavi cum Clodio: teſtamentum autem palam fecerat, & illum heredem, & me ſcripſerat. Quem pridie horâ tertiâ animam efflantem reliquiſſet, eum mortuum poſtridie horâ decimâ denique ei nuntiabatur?

XIX. Age, sit ita factum: quæ cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem ſe conjiceret? quid afferebat cauſa feſtinationis? quòd heres erat? primùm erat nihil, cur properato opus eſſet: deinde, si quid eſſet, quid tandem erat, quod eâ nocte conſequi poſſet; amitteret autem, si poſtridie manè Romam veniſſet? Atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potiùs, quàm expetendus fuit; sic Miloni, quum insidiator eſſet, si illum ad urbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubsidendum, atque exſpectandum fuit.

50. Noctu invidioso & pleno latronum in loco occidisset : nemo ei neganti non credidisset , quem esse omnes salvum , etiam confitentem , volunt. Sustinuisset hoc crimen primùm ipse ille latronum occultator & receptator locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque cæca nox ostendisset Milonem : deinde ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent : tota denique rea citaretur Etruria.

51. Atque illo die certè Aricià rediens, devertit Clodius ad se in Albanum : quod ut sciret Milo illum Ariciæ fuisse , suspicari tamen debuit , eum , etiam si Romam illo die reverti vellet , ad villam suam, quæ viam tangeret, deversurum : cur neque antè occurrit , ne ille in villa resideret ; nec eo in loco subsedit , quò ille noctu venturus esset ?

52. Video adhuc constare omnia, Judices : Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere ; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis : odium fuisse illius in hunc acerbissimum ; in illum hujus nullum : consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda ; hujus tantùm in repellenda : mortem ab illo denuntiatam Miloni, & prædictam palam ; nihil umquam auditum ex Milone : profectionis hujus diem illi notum ; reditum illius huic

ignotum fuisse: hujus iter necessarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ se tulisse, se illo die Româ exiturum; illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium; illum caussam mutandi consilii finxisse: huic, si insidiaretur, noctem prope urbem exspectandam; illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.

XX. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò, Judices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum est? Ante fundum Clodii; quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facilè mille hominum versabatur valentium. Edito adversarii, atque excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam rem eum locum ad pugnam potissimùm elegerat? an in eo loco est potiùs exspectatus ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? Res loquitur, Judices, ipsa, quæ semper valet plurimùm.

54. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tamen appareret uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, quum alter veheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor: quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an

comes ? quid minùs promptum ad pugnam, quum penulâ irretitus, rhedâ impeditus, uxore pene constrictus esset ? Videte nunc illum, primùm egredientem e villa, subitò ; cur ? vesperi ; quid necesse est ? tardè ; qui convenit, id præsertim temporis ? Devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret ? sciebat in Alsiensi esse. Villam ut perspiceret ? millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiversationis ? dum hic veniret, locum relinquere noluit.

XXI. Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore ; tum sine ea : numquam non in rheda ; tum in equo : comites Græculi, quocumque ibat, etiam quum in castra Etrusca properabat ; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges : ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum a viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est ? quia non semper viator a latrone, nonnumquam etiam latro a viatore occiditur : quia, quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.

56. Nec verò sic erat umquam non paratus Milo contra illum, ut non satis se-

rè esset paratus : semper ille & quantum interesset P. Clodii se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam maximis præmiis propositam & pene addictam sciebat, numquam in periculum sine præsidio & sine custodia projiciebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui sæpe spoliantem jam & exsultantem evertit, & perculit ab abjecto : adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis; qui quum a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos irâ, vitamque domini desperantes quum incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt.

57. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, ne indicarent; ne dolorem perferre non possent; ne tormentis cogerentur occisum esse a servis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus est tortore? quid quæris? occideritne? occidit. Jure, an injuriâ? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quæstio est, juris in judicio.

XXII. Quod igitur in causa quærendum est, id agamus hìc: quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu verò cur miserit, si id potiùs quæris, quàm cur

parum amplis affecerit præmiis; nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter & fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solùm, sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti est, quàm quòd propter eosdem non sanguine & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit: quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuissent, conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis. Hic verò nihil habet in his malis, quod minùs molestè ferat, quàm, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum.

59. Sed quæstiones urgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. Quibusnam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni! quid potest agi severius? De servis nulla quæstio est in dominos, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proximè deos accessit Clodius, propiùs quàm tum, quum ad ipsos penetrarat; cujus de mor-

te, tamquam de cæremoniis violatis, quæritur. Sed tamen majores noſtri in dominum de ſervo quæri noluerunt, non quin poſſet verum inveniri, ſed quia videbatur indignum eſſe, & dominis morte ipsâ triſtius. In reum de ſervis accuſatoris quum quæritur, verum inveniri poteſt?

60. Age verò, quæ erat, aut qualis quæſtio? Heus tu Ruſcio (verbi causâ) cavesis mentiare. Clodius insidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux. Nullas fecit. Sperata libertas. Quid hac quæſtione certius? Subitò arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur a ceteris, & in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes accuſatorem quum fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. Quid hac quæſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius?

XXIII. Quòd si nondum ſatis cernitis, quum res ipſa tot, tam claris argumentis, ſigniſque luceat, purâ mente atque integrâ Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nullâ conſcientiâ exanimatum, Romam revertiſſe; recordamini, per deos immortales! quæ fuerit celeritas reditûs ejus: qui ingreſſus in forum, ardente curiâ: quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio. Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam ſenatui commisit: neque ſenatui modò, ſed etiam

publicis præsidiis, & armis: neque his tantùm, verùm etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiſerat. Cui ſe numquam hic profectò tradidiſſet, nisi cauſæ ſuæ confideret; præſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. Magna vis eſt conſcientiæ, Judices, & magna in utramque partem; ut neque timeant, qui nihil commiſerint; & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint.

62. Neque verò sine ratione certa; cauſa Milonis ſemper a ſenatu probata eſt: videbant enim ſapientissimi homines facti rationem, præſentiam animi, defenſionis conſtantiam. An verò obliti eſtis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianæ, non modò inimicorum Milonis ſermones & opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum? negabant eum Romam eſſe rediturum.

63. Sive enim illud animo irato ac percito feciſſet, ut incenſus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putaſſe, ut æquo animo patriâ careret, quum ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: sive etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virum, quin, quum ſuo pe-

riculo salutem reipublicæ attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servasset. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miseros interdum cives, optimè de republica meritos! in quibus homines non modò res præclarissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspicantur. Ergo illa falsa fuerunt; quæ certè vera exstitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honestè, veréque defendere.

XXIV. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? quæ quemvis etiam mediocrium delictorum conscientiâ perculissent, ut sustinuit, dii immortales! sustinuit? immo verò ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. Scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur: nullum in urbe vicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam Ocriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solùm, sed pene

credita ; nec antè repudiata ſunt, quàm quæsita.

65. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii, ſed dicam, ut ſentio, Judices ; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere poſſunt ii, quibus tota commiſſa eſt reſpublica. Quin etiam fuerit audiendus popa Licinius, neſcio quis, de circo maximo, ſervos Milonis apud ſe ebrios factos, sibi confeſſos eſſe de interficiendo Pompeio conjuraſſe ; deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nuntiavit. Arceſſor in primis : de amicorum ſententia rem defert ad ſenatum. Non poteram in illius mei, patriæque cuſtodis tanta ſuſpicione non metu exanimari : ſed mirabar tamen credi popæ : ebrioſorum confessionem ſervorum audiri : vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari.

66. Verùm, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quàm timebat, non ea ſolùm, quæ timenda erant, ſed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæſaris, clarissimi & fortissimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur : nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat : tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, præſtantissimâ virtute virum, timidum ſuſpicari : diligentiam, totâ

republicâ ſuſceptâ, nimiam nullam putabam. Frequentissimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret: nudavit ſe in ſanctissimo templo, quoniam vita talis & civis & viri fidem non faciebat, nisi, eo tacente, res ipſa loqueretur.

XXV. Omnia falſa, atque insidiosè ficta comperta ſunt. Quòd si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, ſed tuas, Cnei Pompei (te enim jam appello eâ voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam, ſuſpiciones perhorreſcimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas, si Italiæ delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant, si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta juventus, quæ tuum corpus domumque cuſtodit, contra Milonis impetum armata eſt, atque illa omnia in hunc unum inſtituta, parata, intenta ſunt: magna in hoc certè vis, & incredibilis animus, & non unius viri vires, atque opes indicantur, si quidem in hunc unum & præſtantissimus dux electus, & tota reſpublica armata eſt.

68. Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ partes ægras & labantes, ut eas his armis ſanares & confirmares, eſſe

commiſſas? quòd si Miloni locus datus esſet; probaſſet profectò tibi ipsi, neminem umquam hominem homini cariorem fuiſſe, quàm te sibi: nullum ſe umquam periculum pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ipſa teterrima peſte ſæpissimè pro tua gloria contendiſſe: tribunatum ſuum ad ſalutem meam, quæ tibi carissima fuiſſet, consiliis tuis gubernatum: ſe a te poſtea defenſum in periculo capitis, adjutum in petitione præturæ: duos ſe habere ſemper amicissimos ſperaſſe; te tuo beneficio, me ſuo. Quæ si non probaret: si tibi ita penitus inhæsiſſet iſta ſuſpicio, nullo ut evelli modo poſſet: si denique Italia a delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade numquam eſſet conquietura: næ iſte haud dubitans cessiſſet patriâ, is, qui ita natus eſt, & ita conſuevit; te, Magne, tamen anteſtaretur, quod nunc etiam facit.

XXVI. Vide, quàm sit varia vitæ commutabiliſque ratio, quàm vaga volubiliſque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ simulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates: erit, erit illud profectò tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, quum tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatis (qui quàm crebrò accidat, experti debemus ſcire) & amicissimi be-

nevolentiam, & gravissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres.

70. Quamquam quis hoc credat, Cneium Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicæ peritissimum, quum senatus ei commiserit, ut videret, *Ne quid respublica detrimenti caperet;* quo uno versiculo satis armati semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis; hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium exspectaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui vel judicia ipsa tolleret? Satis judicatum est a Pompeio, satis, falsò ista conferri in Milonem; qui legem tulit, quâ, ut ego sentio, Milonem absolvi a vobis oporteret; ut omnes confitentur, liceret.

71. Quòd verò in illo loco, atque illis publicorum præsidiorum copiis circumfusus sedet; satis declarat, se non terrorem inferre vobis (quid enim illo minùs dignum, quàm cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipse & more majorum, & suo jure posset?) sed præsidio esse; ut intelligatis, contra hesternam concionem illam licere vobis, quod sentiatis, liberè judicare.

XXVII. Nec verò me, Judices, Clodianum crimen movet; nec tam sum demens, tamque vestri sensûs ignarus atque expers, ut nesciam quid de morte Clodii

ſentiatis : de qua si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impunè Miloni palam clamare, atque mentiri gloriosè liceret. Occidi, occidi, non Sp. Mælium, qui annonâ levandâ, jacturiſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi : non Tib. Gracchum, qui collegæ magiſtratum per ſeditionem abrogavit ; quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis ſui gloriâ : ſed eum (auderet enim dicere, quum patriam periculo ſuo liberaſſet) cujus nefandum adulterium in pulvinaribus ſanctissimis nobilissimæ feminæ comprehenderunt :

73. Eum, cujus ſupplicio ſenatus ſolennes religiones expiandas ſæpe cenſuit : eum, quem cum ſorore germana nefarium ſtuprum feciſſe L. Lucullus juratus ſe, quæſtionibus habitis, dixit comperiſſe : eum, qui civem, quem ſenatus, quem populus, quem omnes gentes, urbis ac vitæ civium conſervatorem judicabant, ſervorum armis exterminavit : eum, qui regna dedit, ademit ; orbem terrarum, quibuscum voluit, partitus eſt : eum, qui, plurimis cædibus in foro factis, ſingulari virtute & gloriâ civem domum vi & armis compulit : eum, cui nihil umquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine : eum, qui ædem Nympharum incendit, ut me-

moriam publicam recensionis, tabulis publicis impreſſam exſtingueret:

74. Eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli poſſeſſionum termini: qui non calumniâ litium, non injuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos, ſed caſtris, exercitu, ſignis inferendis petebat: qui non ſolùm Etruſcos (eos enim penitùs contempſerat) ſed hunc Q. Varium, virum fortiſſimum atque optimum civem, judicem noſtrum, pellere poſſeſſionibus, armis caſtriſque conatus eſt: qui cum architectis & decempedis villas multorum, hortoſque peragrabat: qui Janiculo & Alpibus ſpem poſſeſſionum terminabat ſuarum: qui, quum ab equite Romano ſplendidiſſimo & forti viro, T. Pacavio, non impetraſſet, ut inſulam in lacu Prelio venderet, repentè lintribus in eam inſulam materiam, calcem, cæmenta atque arma convexit, dominoque trans ripam inſpectante non dubitavit ædificium exſtruere in alieno:

75. Qui huic T. Furfanio, cui viro? dii immortales! (quid enim ego de muliercula Scantia? quid de adoleſcente Aponio dicam? quorum utrique mortem eſt minitatus, nisi sibi hortorum poſſeſſione ceſſiſſet) ſed auſus eſt Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam popoſcerat, non dediſſet, mortuum ſe in domum ejus illatu-

rum ; quâ invidiâ huic eſſet tali viro conflagrandum : qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidissimâ gratiâ, abſentem de poſſeſſione fundi dejecit : qui parietem sic per veſtibulum ſororis inſtituit ducere, sic agere fundamenta, ut ſororem non modò veſtibulo privaret, ſed omni aditu, & limine.

XXVIII. Quamquam hæc quidem jam tolerabilia videbantur ; etsi æquabiliter in rempublicam, in privatos ; in longinquos, in propinquos ; in alienos, in ſuos irruebat : ſed neſcio quomodo jam uſu obduruerat, & percalluerat civitatis incredibilis patientia. Quæ verò aderant jam, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuiſſetis, aut ferre ? Imperium si ille nactus eſſet (omitto ſocios, exteras nationes, reges, tetrarchas : vota enim faceretis, ut in eos ſe potiùs mitteret, quàm in veſtras poſſeſſiones) veſtra tecta, veſtras pecunias : pecunias dico ? a liberis, a liberis, medius fidius, & a conjugibus veſtris numquam ille effrenatas ſuas libidines cohibuiſſet. Fingi hæc putatis, quæ patent ? hæc, quæ nota ſunt omnibus ? quæ tenentur ? ſervorum exercitus illum in urbe conſcripturum fuiſſe, per quos totam rempublicam, reſque privatas omnium possideret ?

77. Quamobrem, si cruentum gladium

tenens clamaret T. Annius, Adeste, quæso, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frenare poteramus, hoc ferro & hac dexterâ a cervicibus vestris repuli; per me ut unum jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: esset verò timendum, quonam modo id ferret civitas: nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam Titum Annium plurimùm reipublicæ profuisse, maximâ lætitiâ populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affecisse, & dicat, & sentiat? Nequeo, vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia, judicare: multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit; quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam.

78. Mandate hoc memoriæ, Judices: spero multa vos, liberosque vestros in republica bona esse visuros: in his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc ipso summo viro consule, compressâ hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & judiciis constitutis, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam

tam demens, qui hoc, P. Clodio vivo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis, privata atque vestra, dominante homine furioso, quod jus perpetuæ possessionis habere potuissent?

XXIX. Non timeo, Judices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentiùs hæc in illum evomere videar, quàm veriùs: etenim etsi præcipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio pene æqualiter versaretur odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris; quantum exitii fuerit.

79. Quin sic attendite, Judices: nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii: fingite animis: liberæ enim sunt cogitationes nostræ; & quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ, si possim efficere, ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuistis? quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse Cneius Pompeius, qui eâ virtute ac fortunâ est, ut ea potuerit semper, quæ nemo præter illum; si is, inquam, potuisset, aut quæstionem de morte P. Clodii ferre, aut ipsum ab inferis excitare; utrum putatis potiùs facturum fuisse? etiamsi propter ami-

citiam vellet illum ab inferis evocare ; propter rempublicam non feciſſet. Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos reſtitui poſſe, nolletis ; & de ejus nece lata quæſtio eſt, qui si eadem lege reviviſcere poſſet, lata lex numquam eſſet. Hujus ergo interfector qui eſſet, in confitendo ab iiſne pœnam timeret, quos liberaviſſet ?

80. Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis ? quæ aliis in urbibus Græciæ ? quas res divinas talibus inſtitutas viris ? quos cantus ? quæ carmina ? propè ad immortalitatis & religionem, & memoriam conſecrantur. Vos tanti conſervatorem populi, tanti ſceleris ultorem, non modò honoribus nullis afficietis, ſed etiam ad ſupplicium rapi patiemini ? Confiteretur, confiteretur, inquam, si feciſſet, & magno animo & libente ſe feciſſe, libertatis omnium causâ : quod ei certè non confitendum modo fuiſſet, verùm etiam prædicandum.

XXX. Etenim, si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoſcatur ; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis eſſent petenda ? nisi verò gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quàm veſtri ordinis defenſorem fuiſſe ; quum præſertim in ea confessione, si grati eſſe velletis,

honores aſſequeretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur (quamquam quî poterat ſalus ſua cuique non probari?) ſed tamen si minùs fortissimi viri virtus civibus grata cecidiſſet; magno animo conſtantique cederet ex ingrata civitate : nam quid eſſet ingratius, quàm lætari ceteros, lugere eum ſolum, propter quem ceteri lætarentur?

82. Quamquam hoc animo ſemper fuimus omnes in patriæ proditoribus opprimendis, ut, quoniam noſtra futura eſſet gloria, periculum quoque, & invidiam noſtram putaremus : nam quæ mihi ipsi tribuenda laus eſſet, quum tantum in conſulatu meo pro vobis ac liberis veſtris auſus eſſem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurum arbitrarer? quæ mulier ſceleratum ac pernicioſum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? Propositâ invidiâ, morte, pœnâ, qui nihilò ſegniùs rempublicam defendit, is vir verè putandus eſt. Populi grati eſt, præmiis afficere bene meritos de republica cives; viri fortis, ne ſuppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe pœniteat.

83. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, quâ Ahala, quâ Nasica, quâ Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi: &, si grata reſpublica eſſet, læ-

taretur; si ingrata, tamen in gravi fortuna conſcientiâ ſuâ niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, Judices, fortuna populi Romani, & veſtra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant: nec verò quisquam aliter arbitrari poteſt, nisi qui nullam majeſtatem eſſe ducit, numenve divinum: quem neque imperii veſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cœli signorumque motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque, id quod maximum eſt, majorum noſtrorum ſapientia, qui ſacra, qui cæremonias, qui auſpicia & ipsi ſanctissimè coluerunt, & nobis, ſuis poſteris, prodiderunt.

XXXI. Eſt, eſt profectò illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam, quod vigeat, & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu: nisi fortè idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur; proinde quasi noſtram ipſam mentem quâ ſapimus, quâ providemus, quâ hæc ipſa agimus ac dicimus, videre, aut planè, qualis, aut ubi sit, ſentire possimus. Ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit; quæ illam perniciem exſtinxit, ac ſuſtulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare, ferroque laceſſere fortissimum virum auderet, vincereturque ab eo,

quem si viciſſet, habiturus eſſet impunitatem & licentiam ſempiternam. Non eſt humano consilio, ne mediocri quidem, Judices, deorum immortalium curâ, res illa perfecta : religiones mehercule ipſæ, quæ illam belluam cadere viderunt, commôſſe ſe videntur, & jus in illo ſuum retinuiſſe.

85. Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque testor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ & æquales, quas ille præceps amentiâ, cæsis, proſtratiſque ſanctissimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat : veſtræ tum aræ, veſtræ religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat : tuque ex tuo edito monte, Latiaris ſancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, fineſque ſæpe omni nefario ſtupro & ſcelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illæ, vobis veſtro in conſpectu ſeræ, ſed juſtæ tamen, & debitæ pœnæ ſolutæ ſunt. Nisi fortè hoc etiam caſu factum eſſe dicemus, ut ante ipſum ſacrarium Bonæ deæ, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, in primis honeſti & ornati adoleſcentis, ante ipſam, inquam, Bonam deam, quum prœlium commisiſſet, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret;

ut non absolutus judicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reservatus.

XXXII. Nec verò non eadem ira deorum hanc ejus satellitibus injecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu atque ludis, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur abjectus: non fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potiùs mortem ejus lacerari, quàm in quo vita esset damnata.

87. Dura mihi, medius fidius, jam fortuna populi Romani & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rempublicam insultare videret, & pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones: senatûs gravissima decreta perfregerat: pecuniâ se palam a judicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reipublicæ gesta resciderat: me patriâ expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, conjugem meam vexaverat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, privatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos

ſedibus, ac fortunis ejecerat: inſtabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant: incidebantur jam domi leges, quæ nos noſtris ſervis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamaſſet, quod non hoc anno ſuum fore putaret. Obſtabat ejus cogitationibus nemo, præter Milonem: ipſum illum, qui poterat obſtare, novo reditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur: Cæſaris potentiam ſuam eſſe dicebat: bonorum animos etiam in meo caſu contempſerat: Milo unus urgebat.

XXXIII. Hic, dii immortales! ut ſuprà dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioſo, ut huic faceret insidias: aliter perire peſtis illa non potuit: numquam illum reſpublica ſuo jure eſſet ulta. Senatus, credo, prætorem eum circumſcripsiſſet: ne quum ſolebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat.

89. An conſules in prætore coercendo fortes fuiſſent? Primùm Milone occiſo habuiſſet ſuos conſules: deinde quis in eo prætore conſul fortis eſſet, per quem tribunum, virum conſularem crudelissimè vexatum eſſe meminiſſet? oppressiſſet omnia, possideret, teneret: lege novâ, quæ eſt inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, ſervos noſtros libertos ſuos feciſſet; poſtremò, nisi eum dii immor-

tales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis.

90. An ille prætor, ille verò consul, si modò hæc templa atque ipsa mœnia stare eo vivo tamdiu, & consulatum ejus exspectare potuissent, ille denique vivus mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, exscindi, funestari? neque id fieri a multitudine imperita, quamquam esset miserum id ipsum, sed ab uno; qui quum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? In curiam potissimùm abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat.

91. Et sunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? & qui ab eo spirante forum putent potuisse defendi, cujus non restiterit cadaveri curia? Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis: frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti? nisi verò sustinuistis eos,

qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidistis populum Romanum, concionem gladiis disturbari, quum audiretur silentio M. Cœlius, tribunus plebis, vir & in republica fortissimus, & in suscepta causa firmissimus, & bonorum voluntati, & auctoritati senatûs deditus, & in hac Milonis sive invidia, sive fortuna singulari, divinâ & incredibili fide.

XXXIV. Sed jam satis multa de causa; extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos, Judices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat; ego autem, repugnante hoc, & imploro, & exposco? Nolite, si in nostro omnium fletu nullam lacrymam adspexistis Milonis: si vultum semper eumdem, si vocem, si orationem stabilem ac non mutatam videtis, hòc minùs ei parcere; atque haud scio, an multò etiam sit adjuvandus magis. Etenim si in gladiatoriis pugnis, & in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos & supplices, & ut vivere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus; fortes & animosos, & se acriter ipsos morti offerentes, servare cupimus, eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non re-

quirunt, quàm qui illam efflagitant; quantò hoc magis in fortissimis civibus facere debemus?

93. Me quidem, Judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus interſum quotidie. Valeant, inquit, cives mei, valeant: sint incolumes, sint florentes, sint beati: ſtet hæc urbs præclara, mihique patria carissima, quoquo modo merita de me erit: tranquillâ republicâ cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, ſed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo: si mihi republicâ bonâ frui non licuerit, at carebo malâ: & quam primùm tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea conquieſcam.

94 O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! Ego quum tribunus plebis, republicâ oppressâ, me ſenatui dediſſem, quem exſtinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant; mihi umquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego, quum te (mecum enim ſæpissimè loquitur) patriæ reddidiſſem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi equites Romani illi, illi, inquit, tui? ubi

ſtudia municipiorum? ubi Italiæ voces? ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, & defensio? mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari?

XXXV. Nec verò hæc, Judices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis: negat enim, ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quæ fecit; timidis, & omnia circumſpicientibus pericula, non negat: plebem, & infimam multitudinem, quæ, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quò tutior eſſet vita noſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat; ut non modò virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, quum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam singularibus. Senatûs erga ſe benevolentiam temporibus his ipsis ſæpe eſſe perſpectam; veſtras verò, & veſtrorum ordinum occurſationes, ſtudia, ſermones, quemcumque curſum fortuna dederit, ſecum ablaturum eſſe dicit.

96. Meminit etiam, sibi vocem præconis modò defuiſſe, quam minimè desiderarit; populi verò cunctis ſuffragiis, quod unum cupierit, ſe conſulem declaratum: nunc denique, si hæc arma contra ſe sint futura, sibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen obſtare. Addit hæc, quæ certè

vera ſunt, fortes & ſapientes viros non tam præmia ſequi ſolere rectè factorum, quàm ipſa rectè facta: ſe nihil in vita nisi præclarissimè feciſſe; si quidem nihil sit præſtabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus:

97. Nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint, ſed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si eſſet habenda ratio præmiorum, amplissimum eſſe præmium, gloriam: eſſe hanc unam, quæ brevitatem vitæ poſteritatis memoriâ conſolaretur; quæ efficeret, ut abſentes adesſemus, mortui viveremus: hanc denique eſſe, cujus gradibus etiam homines in cœlum viderentur adſcendere.

98. De me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla umquam obmuteſcet vetuſtas: quin hoc tempore ipſo, quum omnes a meis inimicis faces meæ invidiæ ſubjiciantur; tamen omni in hominum cœtu, gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni ſermone celebramur: omitto Etruriæ feſtos & actos, & inſtitutos dies: centesima lux eſt hæc ab interitu P. Clodii, &, opinor, altera; quà fines imperii populi Romani ſunt, ea non ſolùm fama jam de illo, ſed etiam lætitia peragravit: quamobrem, ubi corpus hoc sit, non,

inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & jam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria.

XXXVI. Hæc tu mecum sæpe, his absentibus; sed iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem, quum isto animo es, satis laudare non possum; sed, quò est ista magis divina virtus, eò majore a te dolore divellor: nec verò, si mihi eriperis, reliqua est illa saltem ad consolandum querela, ut his irasci possim, a quibus tantum vulnus accepero: non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi; non malè aliquando de me meriti, sed semper optimè. Nullum umquam, Judices, mihi tantum dolorem inuretis (etsi quis potest esse tantus?) sed ne hunc quidem ipsum, ut obliviscar, quanti me semper feceritis: quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potiùs luitur, quàm Milonis? præclarè enim vixero, si, quid mihi acciderit priùs, quàm hoc tantum mali videro.

100. Nunc me una consolatio sustentat, quòd tibi, T. Anni, nullum a me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum sæpe corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abjeci: bona,

fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deposco. Quid jam restat? quid habeo, quod dicam? quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcumque erit tua, ducam meam? Non recuso, non abnuo: vosque obsecro, Judices, ut vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in hujus salute augeatis, aut in ejusdem exitio occasura esse videatis.

XXXVII. His lacrymis non movetur Milo: est quodam incredibili robore animi: exsilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sit hic eâ mente, quâ natus est: quid vos, Judices? quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis; ipsum ejicietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quàm hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republica sanguinem effudistis: vos in viri & in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites: vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur?

102. O me miserum! ô me infelicem!

revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? At in qua causa non potuisse? quæ est grata gentibus. A quibus non potuisse? ab iis, qui maximè P. Clodii morte acquierunt. Quo deprecante? me.

103. Quodnam ego concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, Judices, quum illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, exstinxi? omnes in me, meosque redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem esse voluistis? an ut, inspectante me, expellerentur, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus: nam quî possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum?

XXXVIII. Utinam dii immortales fecissent (pace tuâ, Patria, dixerim: metuo enim, ne sceleratè dicam in te, quod pro Milone dicam piè) utinam P. Clodius non modò viveret, sed etiam prætor, consul, dictator esset potiùs, quàm hoc spec-

taculum viderem. O dii immortales! fortem, & a vobis, Judices, conſervandum virum! Minimè, minimè, inquit: immo verò pœnas ille debitas luerit; nos ſubeamus, si ita neceſſe eſt, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, uſquam, nisi in patria, morietur? aut, si fortè, pro patria? hujus vos animi monumenta retinebitis; corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſuâ quiſquam ſententiâ ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulſum a vobis ad ſe vocabunt?

105. O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratam, si ejecerit; miſeram, si amiſerit! Sed finis sit: neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum; & hic ſe lacrymis defendi vetat. Vos oro, obteſtorque, Judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. Veſtram virtutem, juſtitiam, fidem, mihi credite, is maximè probabit, qui in judicibus legendis optimum, & ſapientissimum, & fortissimum quemque legit.

PRO M. MARCELLO.

ORATIO QUADRAGESIMA.

M. Claudius Marcellus, qui ante annos quinque in consulatu Cæsarem palam oppugnaverat, bello civili partes Pompeii secutus, eo victo, Cæsarem veterem suum inimicum metuens, Mitylenas concessit, ibique in studiis bonarum artium vivebat. Quum autem in senatu a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & quum C. Marcellus se ad pedes Cæsaris abjecisset, cunctus senatus consurrexit, & ad Cæsarem supplex accessit. Tum Cæsar, accusatâ acerbitate Marcelli, repentè præter spem dixit se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causâ negaturum. Itaque quum omnes ante Ci-

ceronem rogati, Cæſari gratias egiſſent, Cicero, qui ſtatuerat in perpetuum tacere, ſententiam rogatus, Cæſari gratias egit hac oratione, quam habuit in ſenatu, anno urbis 707. ætatis 61. Cæſare tertiùm & M. Lepido coſſ.

I. DIUTURNI silentii, Patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit; idemque initium, quæ vellem, quæque ſentirem, meo priſtino more dicendi. Tantam enim manſuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tam denique incredibilem ſapientiam, ac pene divinam, tacitus nullo modo præterire poſſum. M. enim Marcello vobis, Patres conſcripti, reique publicæ reddito, non ſolùm illius, ſed meam etiam vocem, & auctoritatem, & vobis, & reipublicæ conſervatam, ac reſtitutam puto.

2. Dolebam enim, Patres conſcripti, ac vehementer angebar, quum viderem, virum talem, qui in eadem cauſa eſſet, in qua ego fuiſſem, non in eadem eſſe

fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in nostro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum, ac laborum meorum quasi quodam socio a me & comite distracto. Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ consuetudinem, C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

3. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maximè in me ipso, sed paulò antè omnibus, quum M. Marcellum senatui populoque Romano concessisti, commemoratis præsertim offensionibus, te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipublicæ tuis vel doloribus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis vitæ antè actæ hodierno die maximum cepit, quum summo consensu senatûs, tum præterea judicio tuo gravissimo & maximo! ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, quum in accepto tanta sit gloria. Est verò fortunatus ille, cujus ex salute non minor pene ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenit. Quod ei quidem meritò, atque optimo jure contigit: quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentiâ, aut ullo genere laudis præstantior?

II. Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare, C. Cæſar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuâ, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die conſecutus es.

5. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris uſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res geſtas cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero prœliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum poſſe conferri: nec verò disjunctissimas terras citiùs cujuſquam passibus potuiſſe peragrari, quàm tuis non dicam curſibus, ſed victoriis luſtratæ ſunt.

6. Quæ quidem ego nisi ita magna eſſe fatear, ut ea vix cujuſquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim; ſed tamen ſunt alia majora: nam bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus, multùm juvant: maximam

verò partem quasi ſuo jure Fortuna ſibi vindicat; & quidquid eſt proſperè geſtum, id pene omne ducit ſuum.

7. At verò hujus gloriæ, C. Cæſar, quam es paulò antè adeptus, ſocium habes neminem: totum hoc, quantumcumque eſt, quod certè maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum: nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina, Fortuna, in iſtius ſe ſocietatem gloriæ non offert: tibi cedit: tuam ſe eſſe totam, & propriam fatetur. Numquam enim temeritas cum ſapientia commiſcetur, nec ad consilium caſus admittitur.

III. Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci poſſent, habebant: nulla eſt enim tanta vis, quæ non ferro ac viribus debilitari, frangique poſſit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum deo judico.

9. Itaque, C. Cæſar, bellicæ tuæ lau-

des celebrabuntur illæ quidem non solùm nostris, sed pene omnium gentium litteris, atque linguis; neque ulla umquam ætas de tuis laudibus conticescet Sed tamen ejusmodi res, nescio quomodo, etiam quum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sono. At verò quum aliquid clementer, mansuetè, justè, moderatè, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ naturâ insolens & superba est, aut audimus, aut legimus; quo studio incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos sæpe, quos numquam vidimus, diligamus? Te verò, quem præsentem intuemur, cujus mentem, sensusque, & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reipublicæ fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? quâ benevolentiâ complectemur? Parietes, medius fidius, C. Cæsar, ut mihi videtur, hujus curiæ, tibi gratias agere gestiunt, quòd brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, & suis sedibus.

IV. Equidem quum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate præditi, lacrymas modò vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria obfudit; quibus tu etiam mortuis,

M. Marcello conſervato, dignitatem ſuam reddidiſti, nobilissimamque familiam, jam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicaſti.

11. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure antepones: hæc enim res unius eſt propria C. Cæſaris: ceteræ duce te geſtæ ſunt, magnæ illæ quidem, ſed tamen multo, magnoque comitatu. Hujus autem rei tu idem es & dux, & comes: quæ quidem tanta eſt, ut tropæis, monumentiſque tuis allatura ſit finem ætas: nihil eſt enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & conſumat vetuſtas: at hæc tua juſtitia, & lenitas animi floreſcet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus.

12. Et ceteros quidem omnes victores bellorum civilium jam antè æquitate, & miſericordiâ viceras; hodierno verò die te ipſum viciſti. Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipſe cogitans ſentio: ipſam victoriam viciſſe videris, quum ea, quæ illa erat adepta, victis remisiſti. Nam quum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus. Rectè igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriæ conditio, viſque devicta eſt.

V. Atque hoc C. Cæſaris judicium, Patres conſcripti, quàm latè pateat, attendite: omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reipublicæ miſero funeſtoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, a ſcelere certè liberati ſumus. Nam quum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ Cæſar conſervavit; memet mihi, & iterum reipublicæ, nullo deprecante; reliquos amplissimos viros, & sibi ipſos, & patriæ reddidit, quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis: non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit, a pleriſque ignoratione potiùs, & falſo, atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate bellum eſſe ſuſceptum.

14. Quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendumque putavi, ſemperque dolui non modò pacem, ſed orationem etiam civium, pacem efflagitantium, repudiari: neque enim ego illa, nec ulla umquam ſecutus ſum arma civilia, ſemperque mea consilia, pacis & togæ ſocia, non belli atque armorum fuerunt: hominem ſum ſecutùs privato officio, non publico; tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nullâ non modò cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens & ſciens tamquam ad interitum ruerem voluntarium.

15.

15. Quod quidem meum consilium minimè obſcurum fuit : nam & in hoc ordine, integrâ re, multa de pace dixi, & in ipſo bello eadem etiam cum capitis mei periculo ſensi. Ex quo jam nemo erit tam injuſtus rerum æſtimator, qui dubitet, quæ Cæſaris voluntas de bello fuerit, quum pacis auctores conſervandos ſtatim cenſuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id minùs mirum fortaſſe tum, quum eſſet incertus exitus, & anceps fortuna belli : qui verò victor pacis auctores diligit, is profectò declarat, ſe maluiſſe non dimicare, quàm vincere.

VI. Atque hujus quidem rei M. Marcello ſum teſtis : noſtri enim ſenſus, ut in pace ſemper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, quum inſolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimeſcentem ? quò gratior tua liberalitas, C. Cæſar, nobis, qui illa vidimus, debet eſſe : non enim jam cauſæ ſunt inter ſe, ſed victoriæ comparandæ.

17. Vidimus tuam victoriam, prœliorum exitu terminatam ; gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus : quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ ; ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri poſſet, C. Cæſar ab

inferis excitaret; quoniam ex eadem acie conservat, quos potest. Alterius verò partis, nihil ampliùs dicam, quàm id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam.

18. Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur: nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiam si pœnas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum, & tam luctuosum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam satiati aliquando, omnem spem salutis ad clementiam victoris, & sapientiam contulisse.

19. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono; & fruere quum fortunâ, & gloriâ, tum etiam naturâ, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, jucunditasque sapienti. Cetera quum tua recordabere; etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere: de nobis, quos in republica tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis; quæ non modò summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere: tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine ani-

mi & consilii dignitas, ut hæc a virtute donata; cetera a fortuna commodata esse videantur.

20. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim aut pravitate aliquâ lapsis, sed opinione officii, stultâ fortasse, certè non improbâ, & specie quadam reipublicæ. Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt; contráque summa laus, quòd plerique minimè timendum fuisse senserunt.

VII. Nunc verò venio ad gravissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam, quæ non tibi ipsi magis, quàm quum omnibus civibus, tum maximè nobis, qui a te conservati sumus, providenda est: quam etsi spero esse falsam, numquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est; ut, si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quàm parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuisne? tametsi qui magis sunt tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor; ut, quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, ne quid inimici. Qui? omnes enim qui fuerunt,

aut ſuâ pertinaciâ vitam amiſerunt, aut tuâ miſericordiâ retinuerunt; ut aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amicissimi sint.

22. Sed tamen, quum in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti receſſus, augeamus ſanè ſuſpicionem tuam; ſimul enim augebimus & diligentiam: nam quis eſt omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil umquam nec de ſua, nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat, tuâ ſalute contineri ſuam? & ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, & incertos eventus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimeſco; doleoque, quum reſpublica immortalis eſſe debeat, eam in unius mortalis anima consiſtere. Si verò ad humanos caſus, incertoſque eventus valetudinis, ſceleris etiam accedat, insidiarumque conſensio; quem deum, si cupiat, opitulari poſſe reipublicæ credamus?

VIII. Omnia ſunt excitanda tibi, Cai Cæſar, uni, quæ jacere ſentis, belli ipsius impetu, quod neceſſe fuit, perculsa, atque proſtrata: conſtituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda ſoboles, omnia, quæ dilapſa jam defluxerunt, ſeveris legibus vincienda ſunt.

24. Non fuit recuſandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore & armorum, quin quaſſata reſpublica, quicumque belli eventus fuiſſet, multa perderet, & ornamenta dignitatis, & præsidia ſtabilitatis ſuæ; multaque uterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuiſſet: quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda ſunt; quibus, præter te, mederi nemo poteſt.

25. Itaque illam tuam præclarissimam & ſapientissimam vocem invitus audivi: *Satis diu vel naturæ vixi, vel gloriæ.* Satis, ſi ita vis, naturæ fortaſſe; addo etiam, ſi placet, gloriæ: at, quod maximum eſt, patriæ certè parum. Quare omitte, quæſo, iſtam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli noſtro periculo ſapiens eſſe. Sæpe enim venit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebrò dicere, ſatis te tibi vixiſſe. Credo: ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viveres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes; nunc, quum omnium ſalutem civium, cunctamque rempublicam res tuæ geſtæ complexæ ſint; tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jeceris. Hic tu modum tuæ vitæ, non ſalute reipublicæ, ſed æquitate animi definies? quid, ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? cujus te eſſe avi-

dissimum, quamvis sis sapiens, non negabis.

26. Parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo verò aliis, quamvis multis, satis; tibi uni parum: quidquid enim est, quamvis amplum sit, id certè parum est tum, quum est aliquid amplius. Quòd si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adversariis, rempublicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est; vide, quæso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quàm gloriæ: si quidem gloria est illustris, ac pervagata multorum, & magnorum, vel in suos, vel in patriam, vel in omne genus hominum, fama meritorum.

IX. Hæc igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rempublicam constituas, eâque tu in primis cum summa tranquillitate & otio perfruare: tum te, si voles, quum & patriæ, quod debes, solveris, & naturam ipsam expleveris satietate vivendi, satis diu vixisse dicito. Quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod quum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit? quamquam iste tuus animus numquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit,

ſemperque immortalitatis amore flagravit.

28. Nec verò hæc tua vita ducenda eſt, quæ corpore & ſpiritu continetur: illa, inquam, illa vita eſt tua, Cæſar, quæ vigebit memoriâ ſeculorum omnium; quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas ſemper tuebitur. Huic tu inſervias, huic te oſtentes, oportet: quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet; nunc etiam quæ laudet, exſpectat. Obſtupeſcent poſteri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes, & legentes tuos.

29. Sed, nisi hæc urbs ſtabilita tuis conſiliis & inſtitutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè atque latè, ſedem quidem ſtabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui naſcentur, sicut inter nos fuit, magna diſſensio, quum alii laudibus ad cœlum res tuas geſtas efferent; alii fortaſſe aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris; ut illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilii. Servi igitur iis etiam judicibus, qui multis pòſt ſeculis de te judicabunt; & quidem haud ſcio, an incorruptiùs, quàm nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rurſus sine odio, & sine

invidia judicabunt. Id autem etiam si tunc ad te, ut quidam falsò putant, non pertinebit; nunc certè pertinet, esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla umquam sit oblivio.

X. Diversæ voluntates civium fuerunt, distractæque sententiæ: non enim consiliis solùm & studiis, sed armis etiam & castris dissidebamus: erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset; multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret.

31. Perfuncta respublica est hoc misero, fatalique bello: vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium suum, sed bonitate leniret; nec qui omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exsilio, aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt. Ingratus est, injustusque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum; ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit: quæ enim pertinacia quibusdam, eadem aliis constantia videri potest.

32. Sed jam omnis fracta dissensio est armis, & exstincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint, qui modò habent aliquid non solùm sapientiæ, sed

etiam ſanitatis. Nisi te, C. Cæſar, ſalvo, & in iſta ſententia, quâ quum antea, tum hodie vel maximè uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalva eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, ut vitæ, ut ſaluti tuæ conſulas; omneſque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cavendum sit, non modò excubias, & cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus, & corporum pollicemur.

XI. Sed, unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio. Maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæſar, majores etiam habemus: nam omnes idem ſentiunt; quod ex omnium precibus & lacrymis ſentire potuiſti. Sed quia non eſt ſtantibus omnibus neceſſe dicere; a me certè dici volunt; cui neceſſe eſt quodammodo, & quòd volunt, & quòd, M. Marcello, a te huic ordini, populoque Romano, & reipublicæ reddito, præcipuè id a me fieri debere intelligo: nam lætari omnes, non ut de unius ſolùm, ſed ut de communi omnium ſalute, ſentio.

34. Quod autem ſummæ benevolentiæ eſt, quæ mea erga illum omnibus ſemper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo & amantissimo fratri, præter eum quidem, cederem nemini, quum id ſollicitudine,

curâ, labore tamdiu præſtiterim, quamdiu eſt de illius ſalute dubitatum; certè hoc tempore, magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus, præſtare debeo. Itaque, C. Cæſar, ſic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus a te non conſervato ſolùm, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

PRO Q. LIGARIO.

ORATIO QUADRAGESIMA PRIMA.

Q. Ligarius in Africam legatus a senatu missus erat ante civile bellum, quo exorto, in eadem provincia remanserat, Pompeianas partes secutus. His in Africa devictis, Ligarius in exsilio vivebat Italiâ procul, eò quòd Cæsar Africanæ causæ iratior esset. Ejus fratres ac propinqui Cæsaris ad pedes jacuerant; & ea Cicero locutus, quæ causa, quæ tempus postulabat, in eam opinionem discesserat, ut ipsi salus Ligarii dubia non esset. At quum Q. Ælius Tubero dixisset velle se Ligarii nomen deferre, causa e privata Cæsaris domo in forum delata est. Ligarium accusavit apud Cæsarem Tubero; defendit Tullius

hac oratione, quâ victus Cæsar Ligarium crimine liberavit, anno urbis 707. Ciceronis 61. Vide lib. 13. ad Atticum. epist. 12. 19. & 44.

I. NOVUM crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse; idque C. Pansa, præstanti vir ingenio, fretus fortasse eâ familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque, quò me vertam, nescio: paratus enim veneram, quum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tuâ ad hominis miseri salutem abuterer: sed quoniam diligentiâ inimici investigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor; præsertim quum meus necessarius, C. Pansa, fecerit, ut id jam integrum non esset; omissâque controversiâ, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, quâ plurimi sunt conservati, quum a te non liberationem culpæ, sed errati veniam impetravissent.

2. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maximè optandum, confitentem reum; sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero, quâ virum omni laude dignum, patrem tuum: itaque priùs de vestro delicto confiteamini

necesse est, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, quum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Considio profectus est: qua in legatione & civibus, & sociis ita se probavit, ut decedens Considius provinciâ satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provinciæ præfecisset. Itaque Q. Ligarius, quum diu recusans nihil profecisset, provinciam accepit invitus: cui sic præfuit in pace, ut & civibus, & sociis gratissima esset ejus integritas & fides.

3. Bellum subitò exarsit; quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari: quo audito, partim cupiditate inconsideratâ, partim cæco quodam timore, primò salutis, pòst etiam studii sui quærebant aliquem ducem: quum Ligarius, domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Attius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Uticam venit: ad eum statim concursum est. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulùm adventu Vari conquievit.

II. Adhuc, C. Cæſar, Q. Ligarius omni culpâ vacat: domo eſt egreſſus non modò nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere: num igitur remanſio? multò minùs: nam profectio voluntatem habuit non turpem, remanſio etiam neceſſitatem honeſtam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: unum, quum eſt legatus profectus; alterum, quum, efflagitatus a provincia, præpoſitus Africæ eſt.

5. Tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit: quod ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis. An ille, ſi potuiſſet illinc ullo modo evadere, Uticæ potiùs, quàm Romæ; cum P. Attio, quàm cum concordiſſimis fratribus; cum alienis eſſe, quàm cum ſuis maluiſſet? quum ipſa legatio plena deſiderii ac ſollicitudinis fuiſſet, propter incredibilem quemdam fratrum amorem; hic æquo animo eſſe potuit, belli diſcidio, diſtractus a fratribus?

6. Nullum igitur habes, Cæſar, adhuc in Q. Ligario ſignum alienæ a te voluntatis: cujus ego cauſam animadverte, quæſo, quâ fide defendam, quum prodo meam. O clementiam admirabilem, atque

omni laude, prædicatione, litteris, monumentisque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit; nec, quid tibi de alio audienti, de se ipso occurrat, reformidat.

III. Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur. Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat: Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nullâ vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, quum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit: qui ad me ex Ægypto litteras misit, ut essem idem, qui fuissem: qui quum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum passus est: a quo, hoc ipso C. Pansâ mihi nuntium perferente, concessos fasces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique se salutem putavit dare, si eam nullis spoliatam ornamentis dedisset.

8. Vide, quæso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum

de se eadem dicerem, ignosceret: cujus ego industriæ, gloriæque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quòd ejus ingenio, studiisque delector, vel quòd laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare.

9. Sed hoc quæro, quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? nempè is, qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se a Ligario queritur, & certè contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, destrictus ille tuus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adolescens: ad me revertar: iisdem in armis fui.

IV. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi, ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multò magis patris tui prudentiam desidero; quòd homo, quum ingenio, tum etiam doctrinâ excellens, genus hoc causæ quod esset, non viderit: nam, si vidisset, quovis profectò, quàm

isto modo, a te agi maluisset. Arguis fatentem : non est satis : accusas eum, qui causam habet, aut, ut ego dico meliorem, quàm tu; aut, ut tu vis, parem.

11. Hæc non modò mirabilia sunt, sed prodigii simile est quod dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo : externi isti sunt mores : usque ad sanguinem incitari solet odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis ? ut Romæ ne sit ? ut domo careat ? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo suo, ne cum ejus filio, consobrino suo, ne nobiscum vivat ? ne sit in patria ? Num est ? num potest magis carere his omnibus, quàm caret ? Italiâ prohibetur, exsulat. Non tu ergo hunc patriâ privare, quâ caret, sed vitâ, vis. At istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo : ipse jubebat occidi, nullo postulante; præmiis etiam invitabat : quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis pòst, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est.

V. Ego verò istud non postulo, inquies. Ita mehercle existimo, Tubero : novi enim te, novi patrem, novi do-

mum, nomenque vestrum: studia denique generis ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia.

13. Itaque certò scio, vos non petere sanguinem; sed parum attenditis: res enim eò spectat, ut eâ pœnâ, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti: quæ est igitur alia, præter mortem? Si enim in exsilio est, sicuti est, quid ampliùs postulatis? an, ne ignoscat? hoc verò multò acerbius, multòque est durius. Quod nos domi petimus, precibus & lacrymis, prostrati ad pedes, non tam nostræ causæ fidentes, quàm hujus humanitati; id ne impetremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes? & nos jacentes ad pedes supplicum voce prohibebis?

14. Si quum hoc domi faceremus, quod & fecimus, &, ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, & clamare cœpisses: C. Cæsar, cave ignoscas, cave te fratrum, pro fratris salute obsecrantium, misereatur; nonne omnem humanitatem exsuisses? Quantò hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? & in tali miseria multorum, perfugium misericordiæ tollere?

15. Dicam planè, C. Cæsar, quod sentio: si in hac tanta tua fortuna lenitas tan-

ta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria: quàm multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, quum etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui, quum a te nemini ignosci vellent, impedirent clementiam tuam, quum etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem?

16. Quòd si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse: si honesto & misericordi mendacio saluti civi calamitoso esse vellemus; tamen hominis non esset, in tanto discrimine & periculo civis refellere & coarguere nostrum mendacium; &, si esset alicujus, ejus certè nòn esset, qui in eadem causa & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare Cæsarem nòlle, aliud nolle misereri. Tu diceres: Cave, Cæsar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. Nunc quid dicis? cave ignoscas. Hæcne hominis ad hominem vox est? quâ qui apud te, C. Cæsar, utetur, suam citiùs abjiciet humanitatem, quàm extorquebit tuam.

VI. Ac primus aditus, & postulatio Tuberonis, hæc, ut opinor, fuit, velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quòd de nullo alio quisquam, vel quòd is, qui in

eadem causa fuisset, vel quid novi facinoris afferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit: alii errorem appellant; alii timorem: qui duriùs, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui gravissimè, temeritatem: scelus, præter te adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium & verum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupavisse; ut nemo mirari debeat, humana consilia divinâ necessitate esse superata.

18. Liceat esse miseros, quamquam hoc victore esse non possumus: sed non loquor de nobis; de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris verò crimine, furoris, parricidii, liceat Cneio Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quisquam ex te, Cæsar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille invictus exercitus, nisi ut suum jus tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu, quum pacem esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret?

19. Mihi verò, Cæsar, tua in me maxima merita tanta certè non viderentur, si me, ut sceleratum, a te conservatum

putarem. Quomodo autem tu de republica bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Cæsar, initio, non bellum; non hostile odium, sed civile dissidium; utrisque cupientibus rempublicam salvam, sed partim consiliis, partim studiis a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat pene par; non par fortasse eorum, qui sequebantur: causa tum dubia, quòd erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea judicanda est, quam etiam dii adjuverunt: cognitâ verò clementiâ tuâ, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus?

VII. Sed, ut omittam communem causam, veniamus ad nostram: utrùm tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? Poteramusne, inquies, quum senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo: sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, quum parere senatui necesse erat; vos tum paruistis, quum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minimè verò: neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiæ, disciplinæ: sed hoc non concedo, ut, quibus rebus glo-

riemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis.

21. Tuberonis sors conjecta est ex senatusconsulto, quum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat excusare. Hæc ego novi propter omnes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tuberone: domi unà eruditi, militiæ contubernales, pòst affines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quòd iisdem studiis semper usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse: sed ita quidam aiebat, ita reipublicæ sanctissimum nomen opponebat, ut etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset.

22. Cessit auctoritati amplissimi viri, vel potiùs paruit. Unà est profectus cum iis, quorum erat una causa: tardiùs iter fecit: itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potiùs: nam, si crimen est ullum voluisse; non minùs magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quàm aliquem se maluisse: atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certè habebat. Sed quoquo modo sese illud habet; hæc querela vestra, Tubero, quid valet? Recepti in

provinciam non ſumus. Quid ſi eſſetis? Cæſarine eam tradituri fuiſſetis, an contra Cæſarem retenturi?

VIII. Vide, quid licentiæ, Cæſar, nobis tua liberalitas det, vel potiùs audaciæ. Si reſponderit Tubero, Africam, quò ſenatus eum, ſorsque miſerat, tibi patrem ſuum traditurum fuiſſe; non dubitabo apud ipſum te, cujus id eum facere interfuit, gravissimis verbis ejus consilium reprehendere: non enim si tibi ea res grata fuiſſet, eſſet etiam probata. Sed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quàm ne Tubero, quod numquam cogitavit, facturus fuiſſe videatur.

24. Veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maximè infeſtam; in qua erat rex potentissimus, inimicus huic cauſæ, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni. Quæro, quid facturi fuiſſetis? quamquam, quid facturi fueritis non dubitem, quum videam, quid feceritis. Prohibiti eſtis in provincia veſtra pedem ponere, & prohibiti, ut perhibetis, ſumma cum injuria.

25. Quomodo id tuliſtis? acceptæ injuriæ querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum, cujus auctoritatem ſecuti, in ſocietatem belli veneratis. Quòd si Cæſaris causâ in provinciam veniebatis; ad eum

profectò exclusi provinciâ venissetis: venistis ad Pompeium. Quæ est ergo apud Cæsarem querela, quum eum accusatis, a quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Cæsari tradituros, si a Varo, & quibusdam aliis prohibiti non essetis; ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantæ laudis occasione privaverit.

IX. Sed vide, quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, L. Tuberonis; quam ego, quamvis ipse probarim, ut probo, tamen non commemorarem, nisi a te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari. Quæ fuit igitur umquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio, an meliùs patientiam possim dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut a quibus partibus in dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate rejectus, ad eas ipsas rediret? magni cujusdam animi, atque ejus viri est, quem de suscepta causa, propositaque sententia, nulla vis, nullum periculum possit depellere.

27. Ut enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium; quæ nequaquam fuerunt: hoc certè præcipuum Tuberonis fuit, quòd justo

justo cum imperio ex senatusconsulto in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus, non ad Cæsarem, ne iratus; non domum, ne iners; non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur: in Macedoniam, in Cneii Pompeii castra venit, in eam ipsam causam, a qua erat rejectus cum injuria.

28. Quid? quum ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis; languidiore, credo, studio in causa fuistis: tantummodo in præsidiis eratis; animi verò a causa abhorrebant: an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? Pacis equidem semper auctor fui; sed tum serò: erat enim amentis, quum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus; tu certè præcipuè, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses: quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriæ.

X. Hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui pœniteret. Nunc quæro, utrùm vestras injurias, an reipublicæ persequamini: si reipublicæ; quid de vestra in ea causa perseverantia respondebi-

tis? si veſtras; videte, ne erretis, qui Cæſarem veſtris inimicis iratum fore putetis, quum ignoverit ſuis. Itaque num tibi videor, Cæſar, in cauſa Ligarii occupatus eſſe? num de ejus facto dicere? quidquid dixi, ad unam ſummam referri volo vel humanitatis, vel clementiæ, vel miſericordiæ tuæ.

30. Cauſas Cæſar egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certè numquam hoc modo, *Ignoſcite, Judices: erravit: lapſus eſt: non putavit: si umquam poſthac.* Ad parentem sic agi ſolet. Ad judices, *Non fecit, non cogitavit, falſi teſtes, fictum crimen.* Dic te, Cæſar, de facto Ligarii judicem eſſe: quibus in præſidiis fuerit, quære: taceo. Ne hæc quidem colligo, quæ fortaſſe valerent etiam apud judicem: Legatus ante bellum profectus eſt, relictus in pace, bello oppreſſus, in eo ipſo non acerbus; totus animo, & ſtudio tuus. Ad judicem sic agi ſolet: ſed ego ad parentem loquor: Erravi, temerè feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas oro. Si nemo impetravit, arroganter; si plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti. An ſperandi Ligario cauſa non sit, quum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quamquam neque in hac ora-

tione ſpes eſt poſita cauſæ, nec in eorum ſtudiis, qui a te pro Ligario petunt, tui neceſſarii.

XI. Vidi enim, & cognovi, quid maximè ſpectares, quum pro alicujus ſalute multi laborarent: cauſas apud te rogantium gratiosiores eſſe, quàm vultus; neque ſpectare, quàm tuus eſſet neceſſarius is, qui te oraret, ſed quàm illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi eſſe videantur interdum, qui tuâ liberalitate fruuntur, quàm tu ipſe, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen, apud te cauſas, ut dixi, rogantium valere plus, quàm preces; ab iiſque te moveri maximè, quorum juſtissimum dolorem videas in petendo.

32. In Q. Ligario conſervando multis tu quidem gratum facies neceſſariis tuis; ſed hoc, quæſo, conſidera, quod ſoles. Poſſum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, ac robur reipublicæ, proponere: noſti optimè homines: animadverte horum omnium mœſtitiam, & dolorem: hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid exiſtimes, lacrymas ſqualoremque ipsius, & filii vides.

33. Quid de fratribus dicam? noli, Cæſar, putare de unius capite nos agere:

aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate ſunt, aut tres ex civitate exterminandi: quodvis exsilium his eſt optatius, quàm patria, quàm domus, quàm dii penates, uno illo exſulante. Si fraternè, si piè, si cum dolore faciunt, moveant te horum lacrymæ, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit. Te enim dicere audiebamus, nos, omnes adverſarios putare, nisi qui nobiscum eſſent; te, omnes, qui contra te non eſſent, tuos. Videſne igitur hunc ſplendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cæſetium, L. Cornificium, hoſce omnes equites Romanos, qui adſunt veſte mutatâ, non ſolùm notos tibi, verùm etiam probatos viros, tecum fuiſſe? Atque his maximè iraſcebamur, hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabamur. Conſerva igitur tuis ſuos; ut, quemadmodum cetera, quæ dicta ſunt a te, sic hoc verissimum reperiatur.

XII. Quòd si penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum; omnes fratres tecum judicares fuiſſe. An poteſt quiſquam dubitare, quin si Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuiſſet, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, & pene conflatum, in hac propè

æqualitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis priùs futurum fuiſſe, quàm ut hi fratres diverſas ſententias, fortunaſque ſequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus; qui, si consilio id feciſſet, eſſet eorum similis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti.

35. Sed ierit ad bellum: diſceſſerit non a te ſolùm, verùm etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem quum tuis omnibus negotiis intereſſem, memoriâ teneo, qualis tum T. Ligarius, quæſtor urbanus, fuerit erga te & dignitatem tuam: ſed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui oblivisci nihil ſoles, nisi injurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de hujus illo quæstorio officio cogitantem, etiam de aliis quibuſdam quæſtoribus reminiſcentem recordari.

36. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc divinabat) nisi ut tu eum tui ſtudioſum, & bonum virum judicares, nunc a te ſupplex fratris ſalutem petit: quam hujus admonitus officio quum utriſque his dederis, tres fratres optimos & integerrimos non ſolùm sibi ipſos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reipublicæ condonaveris.

37. Fac igitur, quod de homine nobilissimo & clarissimo, M. Marcello, fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, & huic omni frequentiæ probatissimis fratribus. Ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo; cujus voluntatem carissimam semper habuisti: &, si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit; noli, obsecro, dubitare, C. Cæsar, similem illi gloriæ laudem quàm sæpissime quærere: nihil est enim tam populare, quàm bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis, nec admirabilior, nec gratior misericordiâ est.

38. Homines enim ad deos nullâ re propiùs accedunt, quàm salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut possis; nec natura tua melius, quam ut velis conservare quàm plurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certè natura breviorem. Quare, quum utilius esse arbitrer, te ipsum, quàm aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam: tantùm te admonebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.

PRO

REGE DEJOTARO.

ORATIO QUADRAGESIMA SECUNDA.

DEJOTARUS fuerat tetrarcha Gallogræciæ pene totius, & Armeniæ minoris rex a senatu constitutus. Sed quia bello civili partes Pompeii secutus erat, Cæsar, Pharnace devicto, eum parte tetrarchiæ multaverat, Armeniamque abstulerat a senatu datam. Quum deinde Cæsar, litteris Tarragone datis, eum bene sperare & bono animo esse jussisset, Castor, nepos Dejotari ex filia, Phidippum medicum, regis servum, qui cum legatis Romam missus erat, corruptum præmiis, ad accusandum dominum impulit. Crimini dabat Dejotarum, quo tempore domi suæ

Cæsarem hospitio excepisset, voluisse eum interficere. Accusatum domi Cæsaris Cicero hospes ejus defendit, Cæsare quartùm consule sine Collega. Anno urbis 708. Ciceronis 62. FABRICIUS.

I. QUUM in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoveri soleam vehementiùs, quàm videtur vel usus, vel ætas mea postulare, tum in hac causa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studii mihi afferat ad salutem regis Dejotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primùm dico pro capite, fortunisque regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo; tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum.

2. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus, pro perpetuis ejus in nostram rempublicam meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. Crudelem Castorem! ne dicam sceleratum & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque

suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat; commendationemque ineuntis ætatis ab impietate, & scelere duxerit; avi servum, corruptum præmiis, ad accusandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit.

3. Fugitivi autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ reipublicæ, quum os videbam, quum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quàm de fortunis communibus extimescebam. Nam, quum more majorum de servo in dominum, ne tormentis quidem, quæri liceat, in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit, etiam ab invito; exortus est servus, qui, quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus.

II. Perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum; quod tamen, quum te penitùs recognovi, timere desino: re enim iniquum est, sed tuâ sapientiâ fit æquissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, grave est: nemo enim ferè est, qui sui periculi judex, non sibi se æquiorem, quàm reo, præbeat. Sed tua, C. Cæsar, præstans, singularisque natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid

tu de rege Dejotaro, quàm intelligo, quid de te ceteros velis judicare.

5. Moveor etiam loci ipsius insolentiâ, quòd tantam caufam, quanta nulla umquam in difceptatione verfata eft, dico intra domefticos parietes, dico extra conventum & eam frequentiam, in qua oratorum ftudia niti folent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiefco; te unum intueor; ad te unum omnis mea fpectat oratio: quæ mihi ad fpem obtinendæ veritatis gravissima funt, ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora.

6. Hanc enim, C. Cæfar, caufam si in foro dicerem, eodem audiente & difceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concurfus afferret? quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Romani bellis confumptam effe meminiffet? fpectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique teftarer ipfum. Sic, quum & deorum immortalium, & populi Romani, & fenatûs beneficia in regem Dejotarum recordarer, nullo modo mihi deeffe poffet oratio.

7. Quæ quoniam anguftiora parietes faciunt, actioque caufæ maximè debilitatur loco; tuum eft, Cæfar, qui pro multis fæpe dixifti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipfum referre; quò faciliùs tum æquitas

tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequam de accuſatione ipſa dico; de accuſatorum ſpe pauca dicam; qui quum videantur neque ingenio, neque uſu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc cauſam non sine aliqua ſpe, & cogitatione venerunt.

III. Iratum te regi Dejotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, & detrimentis, propter offenſionem animi tui, meminerant: teque quum huic iratum, tum sibi amicum cognoverant: quumque apud ipſum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facilè fictum crimen insideret. Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam, libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ ſuſpicemur: per dexteram te iſtam oro, quam regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti; iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis & in prœliis, quàm in promissis & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Dejotari regis aræ, focique viderunt.

9. Quum facilè exorari, Cæſar, tum ſemel exorari ſoles: nemo umquam te placavit inimicus, qui ullas reſediſſe in te si-

multatis reliquias senserit. Quamquam cui sunt inauditæ cum Dejotaro querelæ tuæ? numquam tu illum accusavisti ut hostem, sed ut amicum officio parum functum, quòd propensior in Cn. Pompeii amicitiam fuisset, quàm in tuam: cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, si quum auxilia Pompeio, vel etiam filium misisset, ipse excusatione ætatis usus esset. Itaque quum maximis eum rebus liberares, perparvam amicitiæ culpam relinquebas.

10. Itaque non solùm in eum non animadvertisti, sed omni metu liberavisti, hospitem agnovisti, regem reliquisti: neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is rex, quem senatus hoc nomine sæpe honorificentissimis decretis appellavisset, quique illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumque duxisset, iisdem rebus est perturbatus, homo longinquus & alienigena, quibus nos in media republica nati, semperque versati.

IV. Quum audiret senatûs consentientis auctoritate arma sumpta: consulibus, prætoribus, tribunis plebis, nobis imperatoribus rempublicam defendendam datam: movebatur animo, & vir huic imperio amicissimus de salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam

esse videbat : in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. Maximè verò perturbatus est, ut audivit, consules ex Italia profugisse; omnesque consulares (sic enim nuntiabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse effusam : talibus enim nuntiis & rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri subsequebantur : nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiæ & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quæ quum ita essent, tamen usque eò se tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, litteræque venerunt.

12. Ignosce, ignosce, Cæsar, si ejus viri auctoritati rex Dejotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus : in quem quum dii atque homines omnia ornamenta congessissent, tum tu ipse plurima, & maxima. Neque enim si tuæ res gestæ ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amisimus : quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti senatûs, quanti tui, quis ignorat? tantò ille superiores vicerat gloriâ, quantò tu omnibus præstitisti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, consulatus, admirantes numerabamus : tuos enumerare non possumus.

V. Ad eum igitur rex Dejotarus venit, hoc misero, fatalique bello, quem antea justis, hostilibusque bellis adjuverat; quocum erat non hospitio solùm, verùm etiam familiaritate conjunctus: & venit vel rogatus, ut amicus; vel arcessitus, ut socius; vel evocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremò venit, ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoriæ societatem. Itaque, Pharsalico prœlio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit: vel officio, si quid debuerat, vel errori, si quid nescierat, satis factum esse duxit: domum se contulit; teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit.

14. Ille exercitum Cn. Domitii, amplissimi viri, suis tectis & copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertiò auctionibus factis pecuniam dedit, quâ ad bellum utereris: ille corpus suum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem esse duxit suum. Quæ quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Cæsar, ut eum amplissimo regis honore & nomine affeceris.

15. Is igitur non modò a te periculo

liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuæ interficere voluiſſe; quod tu, niſi eum furiosissimum judicas, ſuſpicari profectò non potes. Ut enim omittam, cujus tanti ſceleris fuerit, in conſpectu deorum penatium necare hoſpitem; cujus tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ clarissimum lumen exſtinguere; cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere; cujus tam inhumani & ingrati animi, a quo rex appellatus eſſet, in eum, tyrannum inveniri: ut hæc omittam: cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra ſe unum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum cariſſimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato?

VI. At credo, hæc homo inconſultus & temerarius non videbat. Quis conſideratior illo? quis rectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio, & prudentiâ, quàm fide, & religione vitæ defendendum puto. Nota tibi eſt, C. Cæſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. Cui porrò, qui modò populi Romani nomen audivit,

Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita est? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum præsentis exitii, nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus, id vos & a viro optimo, & ab homine minimè stulto cogitatum esse confingitis.

17. At quàm non modò non credibiliter, sed ne suspiciosè quidem. Quum, inquit, in Castellum Luceium venisses, & domum regis, hospitis tui, devertisses; locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat: huc te e balneo, priùs quàm accumberes, ducere volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego mehercule, C. Cæsar, initio, quum est ad me ista causa delata, Phidippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto adolescente esse corruptum; hac suspicione sum percussus: medicum indicem subornavit? finget videlicet aliquod crimen veneni. Etsi a veritate longè, tamen a consuetudine criminandi non multùm res abhorrebat.

18. Quid ait medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit, primò occultiùs in potione, vel in cibo: deinde etiam im-

puniùs ſit, quod, quum eſt factum, negari poteſt. Si palam te interemiſſet, omnium in ſe gentium non ſolùm odia, ſed etiam arma convertiſſet: si veneno, Jovis illius quidem hoſpitalis numen numquam celare potuiſſet, homines fortaſſe celaviſſet. Quod igitur & occultiùs conari, & efficere cautiùs potuit; id tibi, & medico callido, & ſervo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? At quàm feſtivè crimen contexitur? Tua te, inquit, eadem quæ ſemper, fortuna ſervavit: negaviſti tum te inſpicere velle.

VII. Quid poſtea? an Dejotarus, re illo tempore non perfectâ, continuò dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? At eódem te, quum cœnaviſſes, rediturum dixeras; itáque feciſti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? quum in convivio comiter & jucundè fuiſſes, tum illuc iviſti, ut dixeras: quo in loco Dejotarum talem erga te cognoviſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit; cui magnificentissima dona, ut ſcriptum legimus, uſque ad Numantiam misit ex Asia; quæ Africanus, inſpectante exercitu, accepit. Quod quum præſens Dejotarus regio & animo, & more feciſſet, tu in cubiculum diſcessiſti.

20. Obſecro, Cæſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare: num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderatè, nisi quietè, nisi ex hominis gravissimi & ſanctissimi diſciplina? Quid igitur cauſæ excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit occidere?

21. In poſterum, inquit, diem diſtulit, ut, quum in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. Non video cauſam loci mutandi: ſed tamen acta res criminosè eſt. Quum, inquit, vomere te poſt cœnam velle dixiſſes, in balneum te ducere cœperunt; ibi enim erant insidiæ: at te eadem tua fortuna ſervavit: in cubiculum te ire malle dixiſti. Dii te perduint, fugitive: ita non modò nequam & improbus, ſed & fatuus & amens es. Quid? ille signa ænea in insidiis poſuerat, quæ e balneo in cubiculum transferri non poſſent? Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius: horum, inquit, eram conſcius. Quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conſcium tanti ſceleris habebat, a ſe dimitteret, Romam etiam mitteret, ubi & inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, & C. Cæſarem, cui feciſſet insidias? præſertim

quum is unus esset, qui posset de absente se indicare? Et fratres meos, inquit, quòd erant conscii, in vincula conjecit. Quum igitur eos vinciret, quos secum habebat; te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis?

VIII. Reliqua pars accusationis duplex fuit; una, regem semper in speculis fuisse, quum a te animo esset alieno; altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cetera. Numquam eas copias rex Dejotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano posset; sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latrociniis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri potest.

23. At misit ad Cæcilium nescio quem; & eos, quos misit, quòd ire noluerunt, in vincula conjecit. Non quæro quàm verisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret; aut eos quos misisset, non paruisse; aut qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinctos potiùs, quàm necatos fuisse: sed tamen quum ad Cæcilium mittebat, utrùm causam illam victam esse nesciebat, an Cæcilium istum magnum hominem putabat? quem profectò is, qui optimè nostros homines novit, vel quia

noſſet, vel quia non noſſet, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſe. Veteres, credo, Cæſar: nihil ad tuum equitatum: ſed miſit ex iis, quos habuit, electos. Ait neſcio quem ex eo numero ſervum judicatum. Non arbitror: non audivi: ſed in eo, etiam si accidiſſet, culpam regis nullam fuiſſe arbitrarer.

IX. Alieno autem a te animo fuit. Quomodo? Speravit, credo, difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam, & fluminis. At eo ipſo tempore pecuniam dedit; exercitum aluit; ei, quem Aſiæ præfeceras, nulla in re defuit; tibi victori non ſolùm ad hoſpitium, ſed ad periculum etiam, atque ad aciem præſtò fuit.

25. Secutum eſt bellum Africanum: graves de te rumores ſparſi; qui etiam furioſum illum Cæcilium excitaverunt. Quo tum rex animo fuit? qui auctionatus ſit, ſeſeque exſpoliare maluerit, quàm tibi pecuniam non ſubminiſtrare. At eo, inquit, tempore ipſo Nicæam, Epheſumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad ſe referrent: itaque quum eſſet ei nuntiatum, Domitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumsideri; de Domitio dixit verſum Græcum eadem ſententiâ, quâ etiam nos habemus Lati-

num: *Pereant amici, dum unà inimici intercidant:* quod ille, si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus; versus immanis. Quî autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porrò inimicus cur esset, a quo, quum vel interfici belli lege potuisset, regem & se, & filium suum constitutos esse meminisset?

26. Quid deinde? furcifer quò progreditur? ait, hac lætitiâ Dejotarum elatum, vino se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Dejotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit umquam? omnes sunt in illo regiæ virtutes; quod te, Cæsar, ignorare non arbitror: sed præcipuè singularis, & admiranda frugalitas; etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici non multùm habet laudis in rege: fortem, justum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt regiæ laudes: illa privata est. Ut volet quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est, modestiam & temperantiam, virtutem esse maximam judico: hæc in illo est ab ineunte ætate, tum a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus Romanis, qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita.

27. Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen adſcendit: ſed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationeſque jungebat; ut non ſolùm tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamiliâs, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adoleſcens, nondum tantâ gloriâ præditus, nihil umquam nisi ſeverissimè & gravissimè fecerit, is eâ exiſtimatione, eâque ætate ſaltavit?

X. Imitari potiùs, Caſtor, avi tui mores, diſciplinamque debebas, quàm optimo & clarissimo viro, fugitivi ore, maledicere. Quòd si ſaltatorem avum habuisſes, neque eum virum, unde pudoris, pudicitiæque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conveniret: quibus ille ſtudiis ab ineunte ætate ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut armis, optimè ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, jam ætate exactâ, defecerant. Itaque, Dejotarum quum plures in equum ſuſtuliſſent, quòd hærere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. Hic verò adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, quum in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos unà cum eo ad Pom-

peium pater miserat, quos concursus facere solebat? quàm se jactare? quàm se ostentare? quàm nemini in illa causa studio, & cupiditate concedere?

29. Quum verò, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper fui, post Pharsalicum autem prœlium suasor fuissem armorum non deponendorum, sed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quòd & ipse ardebat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum esse arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non impunitatem solùm adepta sit, sed etiam accusandi licentiam: calamitosus Dejotarus, qui & ab eo, qui in iisdem castris fuerit, non modò apud te, sed etiam a suis accusetur. Vos vestrâ secundâ fortunâ, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti?

XI. Sint sanè inimicitiæ, quæ esse non debebant: rex enim Dejotarus vestram familiam abjectam & obscuram e tenebris in lucem evocavit: quis tuum patrem antè, qui esset, quàm cujus gener esset, audivit? Sed quamvis ingratè & impiè necessitudinis nomen repudiaritis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam, non capitis arcessere. Esto: concedatur hæc quoque acerbitatis & odii magnitudo: adeone, ut etiam omnia vi-

tæ, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis jura violentur? ſervum ſollicitare verbis, ſpe, promissiſque corrumpere, abducere domo, contra dominum armare; hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere. Nam iſta corruptela ſervi, si non modò impunita fuerit, ſed etiam a tanta auctoritate approbata; nulli parietes noſtram ſalutem, nullæ leges, nulla jura cuſtodient: ubi enim id, quod intus eſt atque noſtrum, impunè evolare poteſt, contraque nos pugnare, fit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus.

31. O tempora, ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, quum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocasſet, Scaurique ſervus ad eum clam dominum veniſſet, & crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet; prehendi hominem jussit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid interſit: etsi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimico ſervum remisit, tu ab avo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti: ille adjutorem ſervum contra dominum repudiavit, tu etiam accuſatorem adhibuiſti.

32. At ſemel iſte eſt corruptus a vobis?

bis? Nonne, quum esset productus, & quum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cœnabat, & hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est?

XII. Quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis jura & exempla corrumperes, domesticâque immanitate inquinares? At quàm acutè collecta crimina? Blesamius, inquit (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem scribere solebat, te in invidia esse: tyrannum existimari: statuâ inter reges positâ, animos hominum vehementer offensos: plaudi tibi non solere. Nonne intelligis, Cæsar, ex urbanis malevolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim civium capita viderat: multos jussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas, & eversas domos: armatis militibus refertum forum. Quæ semper in civili victoria sensimus, ea te victore non vidimus.

34. Solus, inquam, es, C. Cæsar, cu-

jus in victoria ceciderit nemo, nisi armatus : & quem nos liberi, in summa populi Romani libertate nati, non modò non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria ducimus; is Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri potest ? Nam de statua quis queritur, unâ præsertim, quum tam multas videat ? valde enim invidendum est ejus statuis, cujus tropæis non invidimus. Nam, si locus affert invidiam; nullus locus est ad statuam quidem Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam ? qui nec desideratus umquam a te est, & nonnumquam, obstupefactis hominibus, ipsâ admiratione compressus est; & fortasse eò prætermissus, quia nihil vulgare te dignum videri potest.

XIII. Nihil a me arbitror prætermissum, sed aliquid ad extremam causæ partem reservatum: id autem aliquid est, te ut planè Dejotaro reconciliet oratio mea: non enim jam metuo, ne tu illi succenseas; illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere: quod abest longissimè, mihi crede, Cæsar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur; sed, quum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quò minùs a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit.

36. Etenim si Antiochus Magnus ille, rex Asiæ, quum, posteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare jussus esset, omnemque hanc Asiam, quæ est nunc nostra provincia, amisisset, dicere est solitus, Benignè sibi a populo Romano esse factum, quòd nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur; potest multò faciliùs se Dejotarus consolari. Ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Dejotaro, Cæsar, tribuisti, quum & ipsi, & filio nomen regium concessisti: hoc nomine retento, atque conservato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de se senatûs imminutum putat: magno animo, & erecto est, nec umquam succumbet inimicis, ne fortunæ quidem.

37. Multa se arbitratur, & peperisse antè factis, & habere in animo, atque virtute, quæ nullo modo possit amittere: quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? ab omnibus enim est ornatus, qui, postquam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt. Senatûs verò judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quæ publicis populi Romani litteris, monumentisque consignata sunt, quæ umquam ve-

tustas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, constantia? quæ omnes docti, atque sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt; hisque non modò ad bene, sed etiam ad beatè vivendum contentam virtutem esse. Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modò tibi non succenset (esset enim non solùm ingratus, sed etiam amens) verùm omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ.

XIV. Quo quidem animo quum antea fuit, tum non dubito, quin tuis litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omnique sollicitudine abstraxerit: jubes enim eum bene sperare, & bono esse animo; quod scio te non frustra scribere solere: memini enim iisdem ferè verbis ad me te scribere, meque tuis litteris bene sperare non frustra esse jussum.

39. Laboro equidem regis Dejotari causâ; quocum mihi amicitiam respublica conciliavit, hospitium voluntas utriusque conjunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam verò necessitudinem magna ejus officia in me, & in exercitum meum effecerunt: sed quum de illo laboro, tum

de multis amplissimis viris, quibus semel ignotum a te esse oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore.

40. Non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commovere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus & calamitosis, nullius oratione evocata. Propone tibi duos reges; & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò misericordiæ, quod iracundiæ negavisti. Multa sunt tuæ clementiæ monumenta; sed maximè eorum incolumitates, quibus salutem dedisti: quæ si in privatis gloriosa sunt, multò magis commemorabuntur in regibus. Semper enim regium nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum verò regum & amicorum, sanctissimum.

XV. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & a te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora verò sua pro salute regum suorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi, nobisque omnibus

jam diu noti; eademque fide & virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus; tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati.

42. Exquire de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum, memoriam tuam implorat, quâ vales plurimùm: negat umquam se a te in Dejotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se præstò fuisse dicit, usque ad ultimos prosecutum: quum e balneo exisses, tecum se fuisse, quum illa munera inspexisses cœnatus, quum in cubiculo recubuisses; eamdem denique assiduitatem tibi se præbuisse postridie.

43. Quamobrem, si quid eorum, quæ objecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum judices. Quocirca, C. Cæsar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alterum conservare, clementiæ tuæ.

IN

M. ANTONIUM

PHILIPPICA I.

ORATIO QUADRAGESIMA TERTIA.

CICERO, anno urbis 709. ætatis ſuæ 63. deſperatâ prorſus Antonio conſule libertate, urbem reliquerat, in Græciam iturus, eâ mente, ut Kal. Jan. quo die Panſa & Hirtius conſulatum inituri erant, adeſſet. Leucopetræ adverſâ tempeſtate detentus, ab iis, qui Româ venerant, & concionem accepit Antonii, quam valde probavit; & ea cognovit, unde revertendi conſilium cepit. Poſt reverſionem, de via languens, in ſenatum, qui Kal. Sept. in æde Concordiæ habe-

batur, non venit: quo graviter commotus Antonius, fabros se missurum, & domum ejus disturbaturum, audiente senatu, dixit. Postridie, id est, IV. Nonas Sept. in senatum venit, absente Antonio, & hanc in illum primam orationem habuit, in qua exponit consilium profectionis & reversionis suæ: deinde queritur graviter de hesternâ Antonii injuria: tum leges illius reprehendit: postremò utrumque consulem, absentem Antonium, præsentem Dolabellam, quem sibi, profecturus ad bellum Parthicum, Cæsar suffecerat, hortatur, ut veram solidamque gloriam sequantur; diligi a suis civibus malint, quàm metui; rempublicam omni ratione complectantur. MANUTIUS.

Orationes quatuordecim in M. Antonium Cicero Philippicas nominavit: in eodem enim ferè argumento versantur, ac Demosthenis orationes in Philippum, Macedoniæ regem.

I. ANTEQUAM de republica, Patres conſcripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter consilium & profectionis, & reversionis meæ. Ego, quum ſperarem aliquando ad veſtrum consilium auctoritatemque rempublicam eſſe revocatam, manendum mihi ſtatuebam, quasi in vigilia quadam conſulari ac ſenatoria: nec verò uſquam diſcedebam, nec a republica dejiciebam oculos, ex eo die, quo in ædem Telluris convocati ſumus: in quo templo, quantum in me fuit, jeci fundamenta pacis; Atheniensiumque renovavi vetus exemplum: Græcum etiam verbum uſurpavi, quo tum in ſedandis diſcordiis erat uſa civitas illa; atque omnem memoriam discordiarum oblivione ſempiternâ delendam cenſui.

2. Præclara tum oratio M. Antonii: egregia etiam voluntas: pax denique per eum, & per liberos ejus cum præſtantissimis civibus confirmata eſt. Atque his principiis reliqua conſentiebant: ad deliberationes eas quas habebat domi de republica, principes civitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat: ſumma cum dignitate & conſtantia ad ea, quæ quæsita erant, reſpondebat: nihil tum, nisi quod erat notum omnibus,

in C. Cæſaris commentariis reperiebatur.

3. Num qui exſules reſtituti? unum aiebat, præterea neminem: num immunitates datæ? nullæ, reſpondebat. Aſſentiri etiam nos Serv. Sulpicio, clariſſimo viro, voluit, ne qua tabula poſt idus Martias ullius decreti Cæſaris, aut beneficii figeretur. Multa prætereo, eaque præclara: ad ſingulare enim M. Antonii factum feſtinat oratio. Dictaturam, quæ vim jam regiæ poteſtatis obſederat, funditus ex republica ſuſtulit: de qua ne ſententias quidem diximus: ſcriptum ſenatuſconſultum, quod fieri vellet, attulit: quo recitato, auctoritatem ejus ſummo ſtudio ſecuti ſumus, eique ampliſſimis verbis per ſenatuſconſultum gratias egimus.

II. Lux quædam videbatur oblata, non modò regno, quod pertuleramus, ſed etiam regni timore ſublato: magnumque pignus ab eo reipublicæ datum, ſe liberam civitatem eſſe velle, quum dictatoris nomen, quod ſæpe juſtum fuiſſet, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex republica ſuſtuliſſet.

5. Liberatus cædis periculo paucis pòſt diebus ſenatus: uncus impactus eſt fugitivo illi, qui in C. Marii nomen invaſerat: atque hæc omnia communiter cum collega. Alia porrò propria Dolabellæ; quæ, niſi collega abfuiſſet, credo eis

fuisse futura communia. Nam, quum serperet in urbe infinitum malum, idque manaret in dies latiùs; iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant; & quotidie magis magisque perditi homines, cum sui similibus servis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animadversio fuit Dolabellæ, quum in audaces sceleratosque servos, tum in impuros & nefarios liberos; talisque eversio illius exsecratæ columnæ, ut mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse.

6. Ecce enim Kalendis Juniis, quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa & magna per populum, & absente populo, & invito: consules designati se audere negabant in senatum venire: patriæ liberatores urbe carebant eâ, cujus a cervicibus jugum servile dejecerant; quos tamen ipsi consules & in concionibus, & in omni sermone laudabant. Veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissimè caverat, non ad conservationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem novarum prædarum incitabantur. Quæ quum audire mallem, quàm videre, haberemque jus legationis liberum, eâ mente discessi, ut adessem Kalendis Januariis, quod initium senatûs cogendi fore videbatur.

III. Exposui, Patres conscripti, profectionis consilium: nunc reversionis, quæ plus admirationis habet, breviter exponam. Quum Brundisium, iterque illud, quod tritum in Græciam est, non sine causa vitavissem, Kalendis Sextilibus veni Syracusas, quòd ab urbe ea transmissio in Græciam laudabatur: quæ tamen urbs mihi conjunctissima, plus unâ me nocte cupiens retinere non potuit: veritus sum, ne meus repentinus ad meos necessarios adventus suspicionis aliquid afferret, si essem commoratus. Quum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, venti detulissent; ab eo loco conscendi, ut transmitterem; nec ita multùm provectus, rejectus austro sum in eum ipsum locum, unde conscenderam.

8. Quumque intempesta nox esset, mansissemque in villa P. Valerii, comitis & familiaris mei, postridieque apud eumdem, ventum exspectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me venerunt; ex his quidam Româ recentes; a quibus primùm accipio M. Antonii concionem; quæ ita mihi placuit, ut, eâ lectâ, de reversione primùm cœperim cogitare. Nec ita multò pòst edictum Bruti affertur, & Cassii; quod quidem mihi, fortasse quòd eos etiam plus reipublicæ,

quàm familiaritatis gratiâ, diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (fit enim plerumque, ut ii, qui boni quid volunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nuntiant, lætius) rem conventuram: Kalendis Sextilibus senatum frequentem fore: Antonium, repudiatis malis suasoribus, remissis Galliis provinciis, ad auctoritatem senatûs esse rediturum.

IV. Tum verò tantâ sum cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque venti satisfacerent: non quò me ad tempus occursurum putarem, sed ne tardiùs, quàm cuperem, reipublicæ gratularer. Atque ego celeriter Veliam devectus, Brutum vidi; quanto meo dolore, non dico: turpe mihi ipsi videbatur, in eam urbem me audere reverti, ex qua Brutus cederet; & ibi velle tutò esse, ubi ille non posset. Neque verò illum similiter, atque ipse eram, commotum esse vidi: erectus enim maximi ac pulcherrimi facti sui conscientiâ, nihil de suo casu, multa de nostro querebatur.

10. Ex quo primùm cognovi, quæ Kalendis Sextilibus in senatu fuisset L. Pisonis oratio: qui quamquam parum erat (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adjutus; tamen & Bruti testimonio (quo quid potest esse gravius?)

& omnium prædicatione, quos postea vidi, magnam mihi videbatur gloriam consecutus. Hunc igitur ut sequerer, properavi, quem præsentes non sunt secuti: non ut proficerem aliquid (neque enim sperabam id, neque præstare poteram) sed ut, si quid mihi humanitus accidisset (multa autem impendêre videntur præter naturam, præterque fatum) hujus tamen diei vocem hanc testem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga se voluntatis. Quoniam utriusque consilii causam, Patres conscripti, probatam vobis esse confido, priùs quàm de republica dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonii injuria, cui sum amicus; idque me nonnullo ejus officio debere esse, præ me semper tuli.

V. Quid tandem erat causæ, cur in senatum hesterno die tam acerbè cogerer? solusne aberam? an non sæpe minùs frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur; ad quam causam etiam Appium illum, & cæcum, & senem delatum esse memoriæ proditum est.

12. De supplicationibus referebatur; quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratiâ: quod

idem fit, quum de triumpho refertur: ita sine cura consules sunt, ut pene liberum sit senatori non adesse. Qui quum mihi mos notus esset, quumque de via languerem, & mihimet displicerem, misi, pro amicitia, qui hoc ei diceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter: cujus enim maleficii ista pœna est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex senatûs sententia ædificatam domum? quis autem umquam tanto damno senatorem coëgit? aut quid est ultra pignus, aut multam? qui si scisset, quam sententiam dicturus essem, remisisset aliquid profectò de severitate cogendi.

VI. An me censetis, Patres conscripti, quod vos inviti secuti estis, decreturum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabiles religiones in rempublicam inducerentur? ut decernerentur supplicationes mortuo? nihil dico, cui. Fuerit ille L. Brutus, qui & ipse regio dominatu rempublicam liberavit, & ad similem virtutem, & simile factum stirpem jam propè in quingentesimum annum propagavit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum conjungerem cum immortalium religione: ut, cu-

jus sepulcrum nusquam exstet, ubi parentetur, ei publicè supplicetur. Ego verò eam sententiam dixissem, Patres conscripti, ut me adversus populum Romanum, si qui accidisset gravior reipublicæ casus, si bellum, si morbus, si fames, facilè possem defendere; quæ partim jam sunt, partim timeo ne impendeant. Sed hoc ignoscant dii immortales velim, & populo Romano, qui id non probat, & huic ordini, qui decrevit invitus.

14. Quid? de reliquis reipublicæ malis licetne dicere? mihi verò licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere: potestas modò veniendi in hunc locum sit; dicendi periculum non recuso. Atque utinam, Patres conscripti, Kalendis Sextilibus adesse potuissem! non quò profici potuerit aliquid: sed ne unus modò consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus republicâ inveniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi Romani beneficiis usos, L. Pisonem, ducem optimæ sententiæ non secutos. Idcircone nos populus Romanus consulares fecit, ut in altissimo, amplissimoque gradu dignitatis locati, rempublicam pro nihilo haberemus? non modò voce nemo L. Pisoni consularis, sed ne vultu quidem assensus est.

15. Quænam (malùm) est ista volun-

taria servitus? fuerit quædam necessaria. Nec ego hoc ab omnibus iis desidero, qui sententiam loco consulari dicunt: alia causa est eorum, quorum silentio ignosco; alia eorum, quorum vocem requiro: quos quidem doleo in suspicionem populi Romani venire non modò metûs, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de causa deesse dignitati suæ.

VII. Quare primùm maximas gratias, & habeo, & ago L. Pisoni, qui non, quid efficere posset in republica, cogitavit, sed quid ipse facere deberet: deinde a vobis, Patres conscripti, peto, ut, etiam si sequi minùs audebitis orationem atque auctoritatem meam, benignè tamen me, ut fecistis adhuc, audiatis.

16. Primùm igitur acta Cæsaris servanda censeo: non quò probem; quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maximè arbitror pacis & otii. Vellem adesset Antonius, modò sine advocatis: sed, ut opinor, licet ei minùs valere; quod mihi heri per illum non licebat: doceret me, vel potiùs vos, Patres conscripti, quemadmodum ipse Cæsaris acta defenderet. An in commentariolis, & chirographis, & libellis se uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi jussa,

perpetuasque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur?

17. Equidem sic existimo: nihil tam esse in actis Cæsaris, quàm leges Cæsaris. An, si cui quid ille promisit, id erit fixum? quod idem non facere potuit; ut multis multa promissa non fecit: quæ tamen multò plura illo mortuo reperta sunt, quàm vivo beneficia per omnes annos tributa & data: sed ea non muto, non moveo: summo etiam studio præclara illius acta defendo. Pecunia utinam ad Opis maneret! cruenta illa quidem, sed his temporibus, quum iis, quorum est, non redditur, necessaria: quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit.

18. Ecquid est, quod tam propriè dici possit actum ejus, qui togatus in republica cum potestate imperioque versatus sit, quàm lex? Quære acta Gracchi; leges Semproniæ proferentur: quære Sullæ; Corneliæ. Quid? Cn. Pompeii tertius consulatus, in quibus actis constitit? nempe in legibus. A Cæsare ipso si quæreres, quidnam egisset in urbe & in toga; leges multas responderet se, & præclaras tulisse: chirographa verò aut mutaret, aut non daret, aut, si dedisset, non istas res in actis suis duceret. Sed ea ipsa concedo: quibusdam in rebus etiam conniveo: in maximis verò rebus, id est legibus, acta

Cæsaris dissolvi, ferendum non puto.

VIII. Quæ lex melior, utilior, optimâ etiam republicâ sæpius flagitata, quàm ne prætoriæ provinciæ plus quàm annum, neve plus quàm biennium consulares obtinerentur? Hac lege sublatâ, videnturne vobis acta Cæsaris servari? Quid? eâ lege, quæ promulgata est de tertia decuria judicum, nonne omnes judiciariæ leges Cæsaris dissolvuntur? Et vos acta Cæsaris defenditis, qui leges ejus evertitis? nisi fortè, si quid memoriæ causâ retulit in libellum, id numerabitur in actis, & quamvis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Cæsaris non habebitur.

20. At quæ est ista tertia decuria? centurionum, inquit. Quid? isti ordini judicatus lege Juliâ, etiam antè Pompeiâ, Aureliâ, non patebat? census præfiniebatur, inquit. Non centurioni quidem solùm, sed equiti etiam Romano. Itaque viri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & judicant, & judicaverunt. Non quæro, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, judicet. At si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est laudatius, nemini probaretis: in judice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Non quæro, inquit, ista: addo etiam

judices manipulares ex legione Alaudarum : aliter enim noſtri negant poſſe ſe ſalvos eſſe. O contumelioſum honorem iis, quos ad judicandum nec opinantes vocatis! hic enim eſt legis index, ut ii res in tertia decuria judicent, qui liberè judicare non audeant: in quo quantus eſt error, dii immortales! eorum, qui iſtam legem excogitaverunt? ut enim quiſque ſordidiſſimus videbitur, ita libentiſſimè ſeveritate judicandi ſordes ſuas eluet; laborabitque, ut honeſtis decuriis potiùs dignus videatur, quàm in turpem jure conjectus.

IX. Altera promulgata lex eſt, ut & de vi, & de majeſtate damnati ad populum provocent, si velint. Hæc utrùm tandem lex eſt, an legum omnium diſſolutio? quis enim eſt hodie, cujus intersit iſtam legem venire? nemo reus eſt iſtis legibus; nemo, quem futurum putemus: armis enim geſta numquam profectò in judicium vocabuntur. At res popularis. Utinam quidem vellet is aliquid eſſe populare! omnes enim jam cives de reipublicæ ſalute unâ & mente & voce conſentiunt. Quæ eſt igitur iſta cupiditas legis ejus ferendæ, quæ turpitudinem ſummam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quàm qui majeſtatem populi Romani per vim minuerit, eum, damnatum judicio,

ad eam ipſam vim reverti, propter quam sit jure damnatus?

22. Sed quid plura de lege diſputo? quasi verò id agatur, ut quiſquam provocet: id agitur, id fèrtur, ne quis omnino umquam iſtis legibus reus fiat. Quis enim aut accuſator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, objicere ſe multitudini conductæ velit? aut judex, qui reum damnare audeat, ut ipſe ad operas mercenarias ſtatim protrahatur? Non igitur provocatio iſtâ lege datur; ſed duæ maximè ſalutares leges, quæſtioneſque tolluntur. Quid eſt aliud igitur adhortari adolescentes, ut turbulenti, ut ſeditiosi, ut perniciosi cives velint eſſe? quam autem ad reipublicæ peſtem furor tribunitius impelli non poterit, his duabus quæſtionibus, de vi, & de majeſtate, ſublatis?

23. Quid, quòd obrogatur legibus Cæſaris, quæ jubent, ei, qui de vi, itemque ei, qui majeſtatis damnatus sit, aquâ & igni interdici? quibus quum provocatiò datur, nonne acta Cæſaris reſcinduntur? Quæ quidem ego, Patres conſcripti, qui illa numquam probavi, ita conſervandæ concordiæ causâ arbitratus ſum, ut non modò, quas vivus Cæſar leges tuliſſet, infirmandas hoc tempore non putarem; ſed ne illas quidem, quas poſt mortem Cæſaris prolatas eſſe & fixas videtis.

X. De exsilio reducti a mortuo: civitas data non solùm singulis, sed nationibus, & provinciis universis a mortuo: immunitatibus infinitis sublata vectigalia a mortuo. Ergo hæc uno; verùm optimo, auctore domo prolata defendimus; eas leges, quas ipse, nobis inspectantibus, recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur, iisque legibus rempublicam contineri putabat, de provinciis, de judiciis, eas, inquam, Cæsaris leges, nos, qui defendimus acta Cæsaris, evertendas putabimus?

25. Ac de iis tamen legibus, quæ promulgatæ sunt, saltem queri possumus; de iis, quæ jam latæ dicuntur, ne illud quidem licuit; illæ enim nullâ promulgatione latæ sunt antè quàm scriptæ. Quærunt, quid sit, cur aut ego, aut quisquam vestrûm, Patres conscripti, bonis tribunis plebis leges malas metuat: paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui rempublicam religione defendant: vacui metu esse debemus. Quas tu mihi, inquit, intercessiones, quas religiones? Eas scilicet, quibus reipublicæ salus continetur. Negligimus ista, & nimis antiqua, & stulta ducimus: forum sepietur: omnes claudentur aditus: armati in præsidiis multis locis collocabuntur.

26. Quid tum? Quod erit ita gestum,

id lex erit; & in æs incidi videbitis. Cedo illa legitima: *Consules populum jure rogaverunt;* hoc enim a majoribus accepimus jus rogandi; *populusque jure scivit.* Qui populus? isne, qui exclusus est? quo jure? an eo, quod vi & armis omne sublatum est? Atque ego hæc dico de futuris; quod est amicorum, antè dicere ea, quæ vitari possunt: quæ si facta non erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis; de quibus est integrum vobis: demonstro vitia; tollite: denuntio vim, arma; removete.

XI. Irasci quidem vos mihi, Dolabella, pro republica dicenti, non oportebat: quamquam te quidem id facturum non arbitror: novi facilitatem tuam: collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quæ bona ipsi videtur; mihi, ne gravius quippiam dicam, avorum & avunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior videretur: sed eum iracundum audio esse factum: video autem, quàm sit odiosum habere eumdem iratum, & armatum, quum tanta præsertim gladiorum sit impunitas. Sed proponam jus, ut opinor, æquum; quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in vitam ejus, aut in mores cum contumelia dixero; quò minùs mihi inimicissimus sit, non recusabo: sin consuetudinem meam, quam in republica

ſemper habui, tenuero, id eſt, si liberè, quæ ſentiam, de republica dixero; primùm deprecor, ne iraſcatur: deinde, si hoc non impetro, peto, ut sic iraſcatur, ut civi: armis utatur, si ita neceſſe eſt, ut dicit, ſui defendendi causâ; iis, qui pro republica, quæ ipsis viſa erunt, dixerint, iſta arma ne noceant. Quid hac poſtulatione dici poteſt æquius?

28. Quòd si, ut a quibuſdam mihi ejus familiaribus dictum eſt, omnis eum, quæ habetur contra voluntatem ejus, oratio graviter offendit, etiam si nulla ineſt contumelia, feremus amici naturam: ſed iidem illi ita mecum: Non idem tibi adverſario Cæſaris licebit, quod Piſoni ſocero: & simul admonent quiddam, quod cavebimus; nec erit juſtior, Patres conſcripti, in ſenatum non veniendi morbi cauſa, quàm mortis.

XII. Sed per deos immortales! te enim intuens, Dolabella, qui es mihi cariſſimus, non poſſum de utriuſque veſtrûm errore reticere. Credo enim vos, homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque, clariſſimoque contempta eſt; non opes violentas, & populo Romano minimè ferendam potentiam; ſed caritatem civium, & gloriam concupiſſe. Eſt autem

gloria,

gloria, laus rectè factorum, magnorumque in rempublicam meritorum; quæ quum optimi cujusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur.

30. Dicerem, Dolabella, qui rectè factorum fructus esset, nisi te præter ceteros paulisper esse expertum viderem. Quem potes recordari in vita illuxisse tibi diem lætiorem, quàm quum, expiato foro, dissipato concursu impiorum, principibus sceleris pœnâ affectis, urbe incendio, & cædis metu liberatâ, te domum recepisti? cujus ordinis, cujus generis, cujus denique fortunæ studia tum laudi, & gratulationi tuæ se non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in iis rebus uti arbitrabantur, & gratias boni viri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Recordare, quæso, Dolabella, consensum illum theatri, quum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, significaverunt, se novo beneficio memoriam veteris doloris abjecisse. Hanc tu, P. Dolabella (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, animo æquo potuisti tantam dignitatem deponere?

XIII. Tu autem, M. Antoni (absentem enim appello) unum illum diem, quo in æde Telluris senatus fuit, non omnibus iis mensibus, quibus te quidam, multùm a me dissentientes, beatum pu-

tant, anteponis? quæ fuit oratio de concordia? quanto metu veterani, quantâ sollicitudine civitas tum a te liberata est? Tu tuum collegam, depositis inimicitiis, oblitus auspicia, te ipso augure nuntiante, illo primùm die collegam tibi esse voluisti: tuus parvulus filius in Capitolium a te missus pacis obses fuit.

32. Quo die senatus lætior? quo populus Romanus? qui quidem nulla in concione umquam frequentior fuit: tum denique liberati per viros fortissimos videbamur; quia, ut illi voluerant, libertatem pax sequebatur. Proximo, altero, tertio, reliquis consecutis diebus, non intermittebas quasi donum aliquod quotidie afferre reipublicæ: maximum autem illud, quòd dictaturæ nomen sustulisti: hæc inusta est a te, a te, inquam, mortuo Cæsari nota ad ignominiam sempiternam. Ut enim propter unius M. Manlii scelus, decreto gentis Manliæ, neminem patricium M. Manlium vocari licet; sic tu propter unius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus sustulisti.

33. Num te, quum hæc pro salute reipublicæ tanta gessisses, fortunæ tuæ, num amplitudinis, num claritatis, num gloriæ pœnitebat? Unde igitur subitò tanta ista mutatio? Non possum adduci, ut suspicer, te pecuniâ captum. Licet, quod cui-

que libet, loquatur; credere non est necesse: nihil enim umquam in te sordidum, nihil humile cognovi: quamquam solent domestici depravare nonnumquam: sed novi firmitatem tuam: atque utinam, ut culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses!

XIV. Illud magis vereor, ne, ignorans verum iter gloriæ, gloriosum putes, plus te unum posse, quàm omnes; & metui a civibus tuis, quàm diligi, malis: quod si ita putas, totam ignoras viam gloriæ. Carum esse civem, bene de republica mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est; metui verò, & in odio esse, invidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabulis, ipsi illi, qui, *Oderint, dum metuant*, dixerit, perniciosum fuisse. Utinam, Antoni, avum tuum meminisses! de quo tamen multa audisti ex me sæpissime. Putasne illum immortalitatem mereri voluisse, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur? illa erat vita, illa secunda fortuna, libertate esse parem ceteris, principem dignitate. Itaque, ut omittam res avi tui prosperas, acerbissimum ejus diem supremum malim, quàm L. Cinnæ dominatum, a quo ille crudelissimè est interfectus.

35. Sed quid oratione te flectam? si enim exitus C. Cæsaris efficere non po-

test, ut malis carus esse, quàm metui; nihil cujusquam proficiet, nec valebit oratio : quem qui beatum fuisse putant, miserrimi ipsi sunt. Beatus est nemo, qui eâ lege vivit, ut non modò impunè, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Quare flecte te, quæso, & majores tuos respice, atque ita guberna rempublicam, ut natum esse te cives tui gaudeant; sine quo nec beatus, nec clarus quisquam esse omnino potest.

XV. Et populi quidem Romani judicia multa ambo habetis, quibus vos non satis moveri permolestè fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium civium? quid populi versus? quid Pompeii statuæ plausus infiniti? quid iis tribunis plebis, qui vobis adversantur? parumne hæc significant, incredibiliter consentientem populi Romani universi voluntatem? Quid? Apollinarium ludorum plausus, vel testimonia potiùs & judicia populi Romani parum magna vobis videbantur? O beatos illos, qui, quum adesse ipsis propter vim armorum non licebat, aderant tamen, & in medullis populi Romani ac visceribus hærebant! nisi fortè Accio tum plaudi, & sexagesimo pòst anno palmam dari putabatis, non Bruto: qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus Romanus tribuerit

absenti; desiderium liberatoris sui perpetuo plausu & clamore lenierit.

37. Equidem is sum, qui istos plausus, quum a popularibus civibus tribuerentur, semper contempserim: idemque quum a summis, mediis, infimis; quum denique ab universis hoc idem fit, quumque ii, qui antè sequi populi consensum solebant, fugiunt; non plausum illum, sed judicium puto. Sin hæc leviora vobis videntur, quæ sunt gravissima; num etiam hoc contemnitis, quòd sensistis, tam caram populo Romano vitam A. Hirtii fuisse? satis enim erat, probatum illum esse populo Romano, ut est; jucundum amicis, in quo vincit omnes; carum suis, quibus est carissimus: tantam tamen sollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium, in quo meminimus? certè in nullo. Quid igitur? hoc vos, per deos immortales! quale sit, non interpretamini? quid eos de vestra vita cogitare censetis, quibus eorum, quos sperant reipublicæ consulturos, vita tam cara sit?

38. Cepi, Patres conscripti, reversionis meæ fructum; quoniam ea dixi, ut, quicumque casus consecutus esset, exstaret constantiæ meæ testimonium; & sum a vobis benignè ac diligenter auditus. Quæ potestas si mihi sæpius sine meo, vestroque periculo fiet, utar: si minùs, quan-

tum potero, non tam mihi me, quàm reipublicæ reſervabo. Mihi ferè ſatis eſt, quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huc ſi quid acceſſerit, non tam mihi, quàm vobis, reique publicæ acceſſerit.

PHILIPPICA II.

ORATIO QUADRAGESIMA QUARTA.

HABITA a Cicerone IV. Nonas Sept. oratione primâ in Antonium, ille se in villam Tiburtinam contulit, ibique septemdecim dies, quod Ciceroni responderet, commentatus est. Decimo tertio Kal. Oct. vocato senatu, in absentem Ciceronem, qui se tutò in senatum venire non posse intelligebat, quæ cogitaverat, evomuit. Fingit igitur Cicero se adesse hoc ipso die, & præsentem præsenti Antonio respondere hac oratione, quam Juvenalis divinam *vocat, quæque non dicta, sed scripta & in lucem edita est. In ea purgat se pri-*

mùm adversus Antonii calumniam, & ita purgat, ut omni eum loco non leviter pungat. Deinde singulas ejus vitæ partes, a puerili prætexta exorsus, vehementer exagitat. Manutius.

I. Quonam meo fato, Patres conscripti, fieri dicam, ut nemo his annis viginti reipublicæ hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec verò necesse est a me quemquam nominari vobis, quum ipsi recordamini: mihi pœnarum illi plus quàm optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Atque hoc in aliis minùs mirabar: nemo illorum inimicus mihi fuit voluntarius: omnes a me reipublicæ causâ lacessiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut audacior, quàm L. Catilina; furiosior, quàm P. Clodius viderere, ultro maledictis me lacessisti; tuamque a me alienationem, commendationem tibi ad impios cives fore putavisti.

2. Quid putem? contemptumne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocri-

tate ingenii, quid deſpicere poſſit Antonius. An in ſenatu facillimè de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clarissimis civibus bene geſtæ reipublicæ teſtimonium multis, mihi uni conſervatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt: quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profectò eſt: non exiſtimavit, ſui similibus probari poſſe, eſſe ſe hoſtem patriæ, nisi mihi eſſet inimicus. Cui priùs quàm de ceteris rebus reſpondeo, de amicitia, quam a me violatam eſſe criminatus eſt, quod ego gravissimum crimen judico, pauca dicam.

II. Contra rem ſuam veniſſe me neſcio quando queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis ſpe, ſed ætatis flore collectam? non venirem contra injuriam, quam iſte interceſſoris iniquissimi beneficio obtinuit, non jure prætorio? (Sed hoc idcirco commemoratum a te puto, ut te infimo ordini commendares, quum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos, nepotes Q. Fadii, libertini hominis, fuiſſe.) At enim te in diſciplinam meam tradideras (nam ita dixiſti) domum meam ventitaras. Næ tu, si id feciſſes, meliùs

famæ, meliùs pudicitiæ tuæ consuluisses: Sed neque fecisti, nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset.

4. Auguratûs petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam! ô impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me augurem a toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominaverunt (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec solvendo eras, nec te ullo modo, nisi eversâ republicâ, incolumem fore putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, quum in Italia Curio non esset? aut tum, quum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cujus etiam familiares de vi condemnati sunt, quòd tui nimis studiosi fuissent.

III. At beneficio sum usus tuo. Quo? quamquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli: malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundisii non occideris? Quem ipse victor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, salvum esse voluisset, in Italiam ire jussisset, eum tu occideres? Fac potuisse: quod est aliud, Patres conscripti, beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se dedisse vitam,

quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, numquam ii, qui illum interfecerunt, a quo erant servati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quòd te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum a te, quàm miserum, id te impunè facere potuisse.

6. Sed sit beneficium, quandoquidem majus accipi a latrone nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? Nam in illa querela, misera quidem & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me senatus, populusque Romanus collocavit, necessaria, quid est dictum a me cum contumelia? quid non moderatè? quid non amicè? Quod quidem cujus temperantiæ fuit, de Marco Antonio querentem, abstinere maledicto? præsertim quum tu reliquias reipublicæ dissipavisses? quum domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia? quum leges eas, quæ numquam promulgatæ essent, & de te, & a te latas confiterere? quum auspicia augur, intercessionem consul sustulisses? quum esses fœdissimè stipatus armatis? quum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, vino lustrisque

confectus? At ego, tamquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multæ & magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de republica graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit.

IV. At etiam litteras, quas me sibi misisse diceret, recitavit, homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim umquam, qui paulùm modò bonorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico missas, offensione aliquâ interpositâ, in medium protulit, palamque recitavit? quid est aliud, tollere e vita vitæ societatem, tollere amicorum colloquia absentium? quàm multa joca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quàm multa seria, neque tamen ullo modo divulganda?

8. Sit hoc inhumanitatis tuæ: stultitiam incredibilem videte. Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte, ut Mustelæ Tamisio, & Tironi Numisio videris? qui quum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu senatûs, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quomodo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid opponas tandem, si negem, me umquam istas litteras ad te misisse? quo me teste convinces? an chirographo? in quo habes

ſcientiam quæſtuoſam. Quî poſſis? ſunt enim librarii manu. Jam invideo magiſtro tuo, qui te tantâ mercede, quantam jam proferam, nihil ſapere docuit.

9. Quid enim eſt minùs, non dico oratoris, ſed hominis, quàm id objicere adverſario, quod ille si verbo negarit, longiùs progredi non possit, qui objecerit? At ego non nego; teque in iſto ipſo convinco, non inhumanitatis ſolùm, ſed etiam amentiæ. Quod enim verbum in iſtis litteris eſt non plenum humanitatis, officii, benevolentiæ? omne autem crimen tuum eſt, quòd de te in his litteris non malè exiſtimem: quòd ſcribam tamquam ad civem, tamquam ad bonum virum; non tamquam ad ſceleratum & latronem. At ego tuas litteras, etsi jure poteram a te lacessitus, tamen non proferam; quibus petis, ut tibi per me liceat quemdam de exsilio reducere; adjuraſque, id te, invito me, non eſſe facturum; idque a me impetras: quid enim me interponerem audaciæ tuæ; quam neque auctoritas hujus ordinis, neque exiſtimatio populi Romani, neque leges ullæ poſſent coercere? Verumtamen quid erat, quòd me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæſaris lege reductus? Sed videlicet meam gratiam voluit eſſe, in quo ne ipsius quidem ulla poterat eſſe, lege latâ.

V. Sed quum mihi, Patres conscripti, & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint; alterum peto a vobis, ut me pro me dicentem, benignè; alterum ipse efficiam, ut, contra illum quum dicam, attentè audiatis: simul illud oro; si meam quum in omni vita, tum in dicendo moderationem, modestiamque cognostis, ne me hodie, quum isti ut provocavit, respondero, oblitum esse putetis mei: non tractabo ut consulem; ne ille quidem me ut consularem: etsi ille nullo modo consul, vel quòd ita vivit, vel quòd ita rempublicam gerit, vel quòd ita factus est consul; ego sine ulla controversia consularis.

11. Ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, objecit mihi consulatum meum; qui consulatus verbo meus, Patres conscripti, re vester fuit: quid enim ego constitui, quid gessi, nisi ex hujus ordinis consilio, auctoritate, sententiâ? Hæc tu homo sapiens, non solùm eloquens, apud eos, quorum consilio, sapientiâque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum consulatum, præter P. Clodium qui vituperaret, inventus est? cujus quidem tibi fatum, sicuti Caio Curioni, manet; quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale.

12. Non placet M. Antonio consulatus

meus : at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proximè mortuus est : placuit Q. Lutatio Catulo, cujus semper in hac republica vivet auctoritas : placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, Caio Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M'. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Murenæ, qui tum erant consules designati : placuit idem, quod consularibus, M. Catoni ; qui quum multa, vitâ excedens, providit, tum quòd te consulem non vidit. Maximè verò consulatum meum Cn. Pompeius probavit, qui ut me primùm decedens ex Syria vidit, complexus & gratulans, meo beneficio patriam se visurum esse dixit. Sed quid singulos commemoro ? frequentissimo senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non, ut parenti, gratias ageret ; qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, rempublicam referret acceptam.

VI. Sed quoniam illis, quos nominavi, tot ac talibus viris respublica orbata est ; veniamus ad vivos, qui duo e consularium numero reliqui sunt. L. Cotta vir summo ingenio, summâque prudentiâ, rebus iis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis ; eique illi ipsi, quos modò nominavi, consulares, senatusque cunctus assensus est :

qui honos poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini.

14. L. Cæſar, avunculus tuus, quâ oratione, quâ conſtantiâ, quâ gravitate ſententiam dixit in ſororis ſuæ virum, vitricum tuum? hunc tu quum auctorem, & præceptorem omnium consiliorum, totiuſque vitæ debuiſſes habere, vitrici te ſimilem, quàm avunculi eſſe maluiſti: hujus ego alienus consiliis conſul uſus ſum; tu ſororis filius, ecquid ad eum umquam de republica retuliſti? at ad quos refert? dii immortales! ad eos ſcilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi ſunt.

15. Hodie non deſcendit Antonius: cur? dat natalitia in hortis: cui? neminem nominabo: putate tum Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni. O fœditatem hominis flagitioſam! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu quum principem ſenatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de republica nihil referas; ad eos referas, qui ſuam rem nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet ſalutaris conſulatus, perniciosus meus.

VII. Adeone pudorem cum pudicitia perdidiſti, ut hoc in eo templo dicere auſus sis, in quo ego ſenatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, conſulebam; tu homines perditissi-

mos cum gladiis collocavisti? At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas) clivum Capitolinum dicere, me consule, plenum servorum armatorum fuisse. Ut illa, credo, nefaria senatusconsulta fierent, vim afferebam senatui. O miserum, sive illa tibi nota non sunt: nihil enim boni nosti: sive sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare! Quis enim eques Romanus, quis, præter te, adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se civem meminisset, quum senatus in hoc templo esset, in clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quamquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt.

17. Etenim quum homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, consciorum indiciis, suâ manu, voce pene litterarum coacti, se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rempublicam consensisse; quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur, præsertim quum senatus, populusque Romanus haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad sepulturam corpus vitrici sui negat a me datum. Hoc verò ne P. quidem Clodius dixit umquam; quem, quia jure ei fui inimicus, doleo a te jam omnibus vitiis esse superatum. Quî

autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam noſtram, te domi P. Lentuli eſſe educatum? an verebare, ne non putaremus naturâ te potuiſſe tam improbum evadere, nisi accessiſſet etiam disciplina?

VIII. Tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipſe pugnares? ut non modò non cohærentia inter ſe diceres, ſed maximè disjuncta, atque contraria? ut non tanta mecum, quanta tecum tibi eſſet contentio? Vitricum tuum in tanto fuiſſe ſcelere fatebare; pœnâ affectum querebare: ita, quod propriè meum eſt, laudaſti; quod totum ſenatûs eſt, reprehendiſti: nam, comprehensio ſontium, mea; animadversio, ſenatûs fuit. Homo diſertus non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari a ſe; eos, apud quos dicit, vituperari.

19. Jam illud cujus eſt, non dico audaciæ (cupit enim ſe audacem dici) ſed, quod minimè vult, ſtultitiæ, quâ vincit omnes, clivi Capitolini mentionem facere, quum inter ſubſellia noſtra verſentur armati? quum in hac cella Concordiæ, ô dii immortales! in qua, me conſule, ſalutares ſententiæ dictæ ſunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati ſtent? Accuſa ſenatum; accuſa equeſtrem ordinem, qui tum cum

senatu copulatus fuit : accusa omnes ordines, omnes cives, dum confiteare, hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithyreis circumsederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter ; sed qui tantam rerum repugnantiam non videas : nihil profectò sapis. Quid est enim dementius, quàm, quum ipse reipublicæ perniciosa arma ceperis, objicere alteri salutaria ?

20. At etiam quodam loco facetus esse voluisti. Quàm id (dii boni !) te non decebat ? in quo est tua culpa nonnulla : aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. *Cedant arma togæ.* Quid ? tum nonne cesserunt ? At postea tuis armis cessit toga. Quæramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi Romani sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere. Nec verò tibi de versibus respondebo : tantum dicam breviter, neque illos, neque ullas te omnino litteras nosse : me nec reipublicæ, nec amicis umquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subsecivis, ut meæ vigiliæ, meæque litteræ & juventuti utilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis ; ad majora veniamus.

IX. P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. Quidnam homines puta-

rent, si tum occiſus eſſet, quum tu illum in foro, inſpectante populo Romano, gladio ſtricto inſecutus es; negotiumque tranſegiſſes, nisi ille ſe in ſcalas tabernæ librariæ conjeciſſet, hiſque oppilatis impetum tuum compressiſſet? Quod quidem ego faviſſe me tibi, fateor; ſuasiſſe, ne tu quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui: priùs enim rem tranſegit, quàm eum quiſquam facturum id ſuſpicaretur. At ego ſuasi. Scilicet is animus erat Milonis, ut prodeſſe reipublicæ sine ſuaſore non poſſet. At lætatus ſum. Quid? ergo in tanta lætitia cunctæ civitatis me unum triſtem eſſe oportebat?

22. Quamquam de morte P. Clodii fuit quæſtio non ſatis prudenter illa quidem conſtituta: quid enim attinebat novâ lege quæri de eo, qui hominem occidisſet, quum eſſet legibus quæſtio conſtituta? quæsitum eſt tamen. Quod ergo, quum res agebatur, nemo in me dixit; id tot annis pòſt tu es inventus, qui diceres? Quòd verò dicere auſus es, idque multis verbis, operâ meâ Pompeium a Cæſaris amicitia eſſe disjunctum, ob eamque cauſam meâ culpâ civile bellum eſſe natum; in eo non tu quidem totâ re, ſed, quod maximum eſt, temporibus erraſti.

X. Ego M. Bibulo, præſtantissimo civi, conſule, nihil prætermisi, quantum

facere enitique potui, quin Pompeium a Cæsaris conjunctione avocarem: in quo Cæsar fuit felicior: ipse enim Pompeium a mea familiaritate disjunxit. Postea verò quàm se totum Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare; suadere impudentis.

24. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim; ea velim reprehendas, si potes: unum ne quinquennii imperium Cæsari prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, ut absentis ejus ratio haberetur: quorum si utrumvis persuasissem, in has miserias numquam incidissemus. Atque idem ego quum jam omnes opes, & suas, & populi Romani Pompeius ad Cæsarem detulisset, seróque eadem sentire cœpisset, quæ ego antè multò prævideram, inferrique patriæ bellum nefarium viderem, pacis, concordiæ, compositionis auctor esse non destiti; meaque illa vox est nota multis, *Utinam, Pompei, cum C. Cæsare societatem aut numquam coisses, aut numquam diremisses! fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ.* Hæc mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de republica consilia fuerunt: quæ si valuissent, respublica staret; tu tuis flagitiis, egestate, infamiâ, concidisses.

XI. Sed hæc vetera: illud verò re-

cens, Cæsarem meo consilio interfectum. Jam vereor, Patres conscripti, ne, quod turpissimum est, prævaricatorem mihi apposuisse videar, qui me non solùm meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim meum in istius gloriosissimi facti conscientia nomen audivit? cujus autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico? cujus non statim divulgatum? citiùs dixerim jactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate viderentur, qui socii non fuissent, quàm ut quisquam celare vellet.

26. Quàm verisimile porrò est, in tot hominibus, partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? Etenim si auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ? Hi igitur his majoribus orti, ab alienis potiùs consilium peterent, quàm a suis? & foris potiùs, quàm domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quæ non modò dominatum, sed ne potentiam quidem cujusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his clarissimis viris hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, navis appulisset.

27. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi mors, non ſpoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, ſed mea auctoritas excitavit? An C. Trebonio ego perſuasi? cui ne ſuadere quidem auſus eſſem: quò etiam majorem ei reſpublica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiæ præpoſuit; depulſorque dominatûs, quàm particeps eſſe maluit. An A. Tillius Cimber me eſt auctorem ſecutus? quem ego magis feciſſe illam rem ſum admiratus, quàm facturum putavi: admiratus ſum autem ob eam cauſam, quòd immemor beneficiorum, memor patriæ fuiſſet. Quid duos Servilios? Caſcas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate meâ cenſes excitatos potiùs, quàm caritate reipublicæ? Longum eſt perſequi ceteros: idque reipublicæ præclarum fuiſſe tam multos, ipsis glorioſum.

XII. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæſare interfecto, inquit, ſtatim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem eſt gratulatus. Cur mihi potissimùm, qui ſciebam? Vide ne illa cauſa fuerit appellandi me, quòd quum rem gessiſſet consimilem rebus iis, quas ipſe geſſeram, me potissimùm teſtatus

est, se æmulum mearum laudum exstitisse.

29. Tu autem omnium stultissime, non intelligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen sit; etiam lætatum esse morte Cæsaris, crimen esse? quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert, utrùm voluerim fieri, an gaudeam factum? Ecquis est igitur, te excepto, & iis qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes ergo in culpa: etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt: aliis animus, aliis occasio defuit; voluntas nemini.

30. Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite: sic enim dixit, *M. Brutus, quem ego honoris causâ nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamavit: ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse.* Ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris; ille, qui stillantem præ se pugionem tulit, is a te honoris causâ nominatur? Esto: sit in verbis tuis hic stupor; quantò in rebus, sententiisque major? Constitue hoc, consul, aliquando; Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitii, C. Trebonii, reliquorum, quam velis esse causam: edormi crapulam, inquam, & exhala. An faces admovendæ sunt, quæ te excitent, tantæ causæ indormientem?

indormientem? numquamne intelligis, statuendum tibi esse, utrùm illi, qui istam rem gesserunt, homicidæ sint, an vindices libertatis?

XIII. Attende enim paulisper, cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe. Ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris; ut a te arguor, socius; nego quidquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani, conservatoresque reipublicæ sint, plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas esse; siquidem est atrocius patriæ parentem, quàm suum occidere. Tu homo sapiens & considerate, quid dicis? si parricidæ: cur honoris causâ a te sunt & in hoc ordine, & apud populum Romanum semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe, plus quàm decem dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciæ Cassio & Bruto datæ? cur quæstores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ: sequitur, ut liberatores tuo judicio sint; quandoquidem tertium nihil potest esse.

32. Quid est? num conturbo te? non enim fortasse satis, quæ distinctiùs dicuntur, intelligis: sed tamen hæc est summa

conclusionis meæ : quoniam ſcelere a te liberati ſunt, ab eodem te amplissimis præmiis dignissimi judicati ſunt. Itaque jam retexo orationem meam; ſcribam ad illos, ut, si qui fortè, quòd a te mihi objectum eſt, quærent, sitne verum; ne cui negent: etenim vereor, ne aut celatum me ab ipsis, illis non honeſtum; aut invitatum refugiſſe, mihi sit turpissimum. Quæ enim res umquam, proh ſancte Jupiter! non modò in hac urbe, ſed in omnibus terris eſt geſta major? quæ gloriosior? quæ commendatior erit hominum memoriæ ſempiternæ? In hujus me consilii ſocietatem, tamquam in equum Trojanum, cum principibus includis? non recuſo.

33. Ago etiam gratias, quoquo animo facis: tanta enim res eſt, ut invidiam iſtam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulſos a te prædicas, & relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus, aut tam inhumanus, qui illos, quò acceſſerint, non affari, atque appetere videatur? qui homines tam agreſtes, qui ſe, quum eos adſpexerint, non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ verò tam immemor poſteritas, quæ tam ingratæ litteræ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoriâ proſequantur? Tu verò adſcribe me talem in numerum.

XIV. Sed unam rem vereor, ne non probes : si enim fuissem, non solùm regem, sed regnum etiam de republica sustulissem ; &, si meus stilus ille fuisset (ut dicitur) mihi crede, non solùm unum actum, sed totam fabulam confecissem. Quamquam si interfici Cæsarem voluisse crimen est, vide, quæso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est, & ob ejus consilii societatem, quum interficeretur Cæsar, tum te a Trebonio vidimus sevocari. Ego autem (vide quàm tecum agam non inimicè) quòd bene cogitasti aliquando, laudo : quòd non indicasti, gratias ago : quòd non fecisti, ignosco. Virum res illa quærebat.

35. Quòd si te in judicium quis adducat, usurpetque illud Cassianum, *Cui bono fuerit* ; vide, quæso, ne hæreas. Quamquam illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui servire nolebant; tibi tamen præcipuè, qui non modò non servis, sed etiam regnas : qui maximo te ære alieno, ad ædem Opis liberasti : *qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti : ad quem e domo Cæsaris tam multa delata sunt : cujus domus, quæstuosissima est falsorum commentariorum & chirographorum officina : agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium, flagi-

tiosissimæ nundinæ. Etenim quæ res egestati & æri alieno tuo, præter mortem Cæsaris, subvenire potuisset?

36. Nescio quid conturbatus mihi esse videris: numquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? Libero te metu: nemo credet umquam: non est tuum de republica bene mereri: habet illius pulcherrimi facti clarissimos viros respublica auctores: ego te tantùm gaudere dico; fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est.

XV. Castra mihi Pompeii, atque illud omne tempus objecisti: quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, auctoritasque valuisset; tu hodiè egeres, nos liberi essemus; respublica non tot duces & exercitus amisisset. Fateor enim, me, quum ea, quæ acciderunt, providerem futura, tanta in mœstitia fuisse, quanta ceteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam, dolebam, Patres conscripti, rempublicam, vestris quondam, meisque consiliis conservatam, brevi tempore esse perituram. Neque verò eram tam indoctus, ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem; quæ me manens conficeret angoribus; dimissa, molestiis omnibus liberasset: illos ego præstantissimos viros, lumina reipu-

blicæ, vivere volebam, tot consulares, tot prætorios, tot honestissimos senatores, omnem præterea florem nobilitatis ac juventutis, tum optimorum civium exercitus: qui si viverent, quamvis iniquâ conditione pacis (mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) rempublicam hodie teneremus. Quæ sententia si valuisset, ac non ii maximè mihi, quorum ego vitæ consulebam, spe victoriæ elati, obstitissent; ut alia omittam, tu certè numquam in hoc ordine, vel potiùs numquam in hac urbe mansisses.

38. At verò Cn. Pompeii voluntatem a me abalienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia contulit sæpius? quod quidem erat magnum, de summa rep. dissentientes, in eadem consuetudine amicitiæ permanere. Sed & ego, quid ille, & contrà ille, quid ego sentirem & spectarem, videbat: ego incolumitati civium primùm, & postea dignitati; ille præsenti dignitati potiùs consulebat: quòd autem habebat uterque quod sequeretur, idcirco tolerabilior erat nostra dissensio.

39. Quid verò ille singularis vir, ac pene divinus de me senserit, sciunt qui eum de Pharsalica fuga Paphum prosecuti sunt: numquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii,

quum me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperaviſſe meliora. Et ejus viri nomine me inſectari audes, cujus me amicum, te ſectorem eſſe fateare?

XVI. Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimiùm felix fuiſti. Ne jocis quidem reſpondebo, quibus me in caſtris uſum eſſe dixiſti. Erant quidem illa caſtra plena curæ: verumtamen homines, quamvis in turbidis rebus ſint, tamen, si modò homines ſunt, interdum animis relaxantur. Quòd autem idem mœſtitiam meam reprehendit, idem jocum; magno argumento eſt, me in utroque fuiſſe moderatum.

40. Hereditates mihi negaſti venire. Utinam hoc tuum verum crimen eſſet! plures amici mei, & neceſſarii viverent. Sed quî iſtuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H-S. ducenties acceptum hereditatibus retuli. Quamquam in hoc genere fateor feliciorem eſſe te: me nemo, nisi amicus, fecit heredem, ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor jungeretur; te is quem tu vidiſti numquam, L. Rubrius Cassinas, fecit heredem.

41. Et quidem vide, quàm te amarit is, qui, albus aterve fueris, ignorans, fratris filium præteriit, Q. Fufii, honestissimi equitis Romani, ſuique amicissimi:

quem palam heredem semper factitarat, ne nominat quidem; te quem numquam viderat; aut certè numquam salutaverat, fecit heredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius quâ facie fuerit, quâ staturâ, quo municipio, quâ tribu: nihil scio, inquies, nisi quæ prædia habuerit. Igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris heredibus, tamquam heres esset, invasit. Quamquam hoc maximè admiratus sum, mentionem te hereditatum ausum esse facere, quum ipse hereditatem patris non adisses.

XVII. Hæc ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena villa declamasti? quamquam tu quidem (ut tui familiarissimi dictitant) vini exhalandi, non ingenii acuendi causâ declamitas. Et verò adhibes joci causâ magistrum, suffragio tuo, & compotorum tuorum, rhetorem; cui concessisti, ut in te, quæ vellet, diceret. Salsum omnino hominem! sed materia facilis est in te, & in tuos dicta dicere. Vide autem, inter te, & avum tuum quid intersit: ille sensim dicebat, quod causæ prodesset; tu cursim dicis aliena.

43. At quanta merces rhetori data est? Audite, audite, Patres conscripti, & cognoscite reipublicæ vulnera. Duo millia

jugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignasti, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex Cæsaris commentariis? Sed dicam alio loco, & de Leontino agro, & de Campano; quos iste agros, ereptos reipublicæ, turpissimis possessoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus satis respondi, de ipso emendatore & correctore nostro quædam dicenda sunt: nec enim omnia effundam, ut, si sæpius decertandum sit, ut erit, semper novus veniam; quam facultatem mihi multitudo istius vitiorum, peccatorumque largitur. Visne igitur te inspiciamus a puero? sic opinor: a principio ordiamur.

XVIII. Tenesne memoriâ, prætextatum te decoxisse? Patris, inquies, ista culpa est. Concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quòd sedisti in quatuordecim ordinibus, quum esset lege Rosciâ decoctoribus certus locus constitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non suo decoxisset. Sumpsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti: primò vulgare scortum: certa flagitii merces, nec ea parva: sed citò Curio intervenit, qui te a meretricio quæstu abduxit; &, tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locavit.

45. Nemo umquam puer, emptus libidinis causâ, tam fuit in domini poteſtate, quàm tu in Curionis: quoties te pater ejus domo ſuâ ejecit? quoties cuſtodes poſuit, ne limen intrares? quum tamen tu, nocte ſociâ, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere: quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Sciſne me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, quum pater Curio mœrens jacebat in lecto; filius, ſe ad pedes meos proſternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut ſe contra ſuum patrem, si ſeſtertium ſexagies peteret, defenderem: tantum enim ſe pro te intercessiſſe dicebat: ipſe autem amore ardens confirmabat, quòd desiderium tui diſcidii ferre non poſſet, ſe in exsilium eſſe iturum.

46. Quo ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ ſedavi, vel potiùs ſuſtuli: patri perſuasi, ut æs alienum filii diſſolveret: redimeret adoleſcentem, ſummâ ſpe, & animi, & ingenii præditum, rei familiaris facultatibus; eumque a tua non modò familiaritate, ſed etiam congressione patrio jure & poteſtate prohiberet. Hæc tu quum per me acta meminiſſes; nisi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare auſus eſſes?

XIX. Sed jam ſtupra, & flagitia omit-

tam : sunt quædam, quæ honestè non possum dicere : tu autem eò liberior, quòd ea in te admisisti, quæ a verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum vitæ cursum videte; quem quidem celeriter perstringam : ad hæc enim, quæ in civili bello, in maximis reipublicæ miseriis fecit, & ad ea, quæ quotidie facit, festinat animus : quæ peto, ut quamquam multò notiora vobis, quàm mihi sunt, tamen, ut facitis, attentè audiatis : debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solùm rerum, sed etiam recordatio : tametsi incidamus oportet media, ne nimis serò ad extrema veniamus.

48. Intimus erat in tribunatu Clodio; qui sua erga me beneficia commemorat : ejus omnium incendiorum fax : cujus etiam domi quiddam jam tum molitus est : quid dicam, ipse optimè intelligit. Inde iter Alexandriam contra senatûs auctoritatem; contra religionem : sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissimè facere posset. Qui tum inde reditus, aut qualis? priùs in ultimam Galliam ex Ægypto, quàm domum. Quæ autem erat domus? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua : domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres, præter unum Misenum, quod cum sociis tamquam Sisaponem tenebas?

XX. Venisti e Gallia ad quæsturam petendam: aude dicere, te priùs ad parentem tuam venisse, quàm ad me: acceperam enim jam antè Cæsaris litteras, ut mihi satisfieri paterer a te: itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia. Postea custoditus sum a te, tu a me observatus in petitione quæsturæ: quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Romano, in foro es conatus occidere: quumque eam rem tuâ sponte conarere, non impulsu meo; tamen ita prædicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, umquam mihi pro tuis in me injuriis satis esse facturum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, quum te ultro mihi idem illud deferentem numquam sim adhortatus: quamquam, si in eo perseverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quàm ad meam gratiam.

50. Quæstor es factus: deinde continuò sine senatusconsulto, sine sorte, sine lege ad Cæsarem cucurristi: id enim unum in terris, egestatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium esse ducebas. Ibi te quum & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, * quod statim effundas) advolasti egens ad tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, viri tui similis esses.

XXI. Accipite nunc, quæso, non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impurè atque intemperanter, sed quæ in nos, fortunasque nostras, id est, in universam rempublicam, impiè ac nefariè fecerit: ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam quum L. Lentulo, C. Marcello consulibus, Kalendis Januar. labentem & propè cadentem rempublicam fulcire cuperetis, ipsique C. Cæsari, si sanâ mente esset, consulere velletis; tum iste venditum atque emancipatum tribunatum consiliis vestris opposuit, cervicesque suas ei subjecit securi, quâ multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit senatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus exstinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more majorum. Et tu apud Patres conscriptos contra me dicere ausus es, quum ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis reipublicæ judicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta: dum genus hominum, dum populi Romani nomen exstabit (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur.

52. Quid cupidè a senatu, quid temerè fiebat, quum tu, unus adolescens, uni-

versum ordinem decernere de salute reipublicæ prohibuisti? neque id semel, sed sæpius? neque tu tecum de senatûs auctoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi ne delere & evertere rempublicam funditus velles, quum te neque principes civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens senatus agendo, de vendita atque addicta sententia movere potuit? Tum illud, multis rebus antè tentatis, necessariò tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. Tum contra te dedit arma hic ordo consulibus, reliquisque imperiis & potestatibus; quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses.

XXII. Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Cæsari, omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat? quam causam dementissimi sui consilii, & facti afferebat, nisi quòd intercessio neglecta, jus tribunitium sublatum, circumscriptus a senatu esset Antonius? Omitto quàm hæc falsa, quàm levia; præsertim quum omnino nulla causa justa cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare: tibi certè confitendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua constitisse.

54. O miserum te, si intelligis! mise-

riorem, si non intelligis, hoc litteris mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium seculorum umquam immemorem fore, consules ex Italia excussos, cumque his Cn. Pompeium, quod imperii populi Romani decus ac lumen fuit; omnes consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam fugamque potuissent; prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem senatûs, omnem sobolem juventutis, unoque verbo rempublicam expulsam, atque exterminatam suis sedibus.

55. Ut igitur in seminibus est causa arborum & stirpium, sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis, tres exercitus populi Romani interfectos; interfecit Antonius: desideratis clarissimos cives; eos quoque eripuit vobis Antonius: auctoritas hujus ordinis afflicta est; afflixit Antonius: omnia denique, quæ postea vidimus (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, sic iste huic reipublicæ causa belli, causa pestis, atque exitii fuit. Reliquæ partes tribunatûs principiis similes: omnia perfecit, quæ senatus, salvâ republicâ ne fieri possent, perfecerat: cujus tamen scelus in scelere cognoscite.

XXIII. Restituebat multos calamito-

ſos : in his patrui nulla mentio. Si ſeverus; cur non in omnes ? ſi miſericors ; cur non in ſuos ? ſed omitto ceteros. Licinium Denticulam, de alea condemnatum, colluſorem ſuum, reſtituit ; quasi verò ludere cum condemnato non liceret ; ſed ut, quod ille in alea perdiderat, beneficio legis diſſolveret. Quam attuliſti rationem populo Romano, cur eum reſtitui oporteret ? abſentem credo in reos relatum ; rem indictâ causâ judicatam ; nullum fuiſſe de alea lege judicium ; vi oppreſſum, & armis ; poſtremò, quod de patruo tuo dicebatur, pecuniâ judicium eſſe corruptum : nihil horum. At vir bonus, & republicâ dignus : nihil id quidem ad rem ; ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo eſt, si ita esſet, ignoſcerem. Hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro aleâ ludere, lege, quæ eſt de alea, condemnatum qui in integrum reſtituit, is non apertissimè ſtudium ſuum ipſe profitetur ?

57. In eodem verò tribunatu, quum Cæſar in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet ; quæ fuit ejus peragratio itinerum ? luſtratio municipiorum ? Scio me in rebus celebratissimis ſermone omnium verſari, eaque, quæ dico, dicturuſque ſum, notiora omnibus

esse, qui in Italia tum fuere, quàm mihi; qui non fui: notabo tamen singulas res; etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ: etenim quod umquam in terris tantum flagitium exstitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus?

XXIV. Vehebatur in essedo tribunus plebis: lictores laureati antecedebant; inter quos, apertâ lecticâ, mima portabatur; quam ex oppidis municipales, homines honesti, obviam necessariò prodeuntes, non noto illo & mimico nomine, sed Volumniam consalutabant: sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: rejecta mater amicam impuri filii, tamquam nurum, sequebatur. O miseræ mulieris fecunditatem calamitosam! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit.

59. Reliquorum factorum ejus, Patres conscripti, difficilis est sanè reprehensio, & lubrica: versatus in bello est: saturavit se sanguine dissimillimorum sui civium: fuit felix, si potest ulla esse in scelere felicitas. Sed, quoniam veteranis cautum esse volumus, quamquam dissimilis est militum causa, & tua: illi secuti sunt; tu quæsisti ducem: tamen, ne apud illos me in invidiam voces, nihil de belli genere dicam.

60. Victor e Thessalia Brundisium cum legionibus revertisti: ibi me non occidisti: magnum beneficium; potuisse enim fateor: quamquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. Tanta enim est caritas patriæ, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam a me servatam esse meminissent. Sed fac id te dedisse mihi, quod non ademisti; mèque a te habere vitam, quæ a te non sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar; præsertim quum te hæc auditurum videres?

XXV. Venisti Brundisium, in sinum quidem & in complexum tuæ mimulæ. Quid est? num mentior? quàm miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri? Si te municipiorum non pudebat; ne veterani quidem exercitûs? quis enim miles fuit, qui Brundisii illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam serò se, quem hominem secutus esset, cognoscere?

62. Italiæ rursus percursatio eadem comite mimâ: in oppida militum crudelis & misera deductio: in urbe auri, argenti, maximéque vini, fœda direptio. Accessit, ut, Cæsare ignaro, quum ille esset Alexandriæ, beneficio amicorum ejus ma-

gister equitum constitueretur: tum existimavit se suo jure cum Hippia vivere, & equos vectigales Sergio mimo tradere. Tum sibi non hanc, quam nunc malè tuetur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas; quò se verteret non habebat: nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas venerat: nondum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset.

63. Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potiùs de nequissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in ipsis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? in cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum & to-

tum tribunal implevit. Sed hoc ipſe fatetur eſſe in ſuis ſordibus : veniamus ad ſplendida.

XXVI. Cæſar Alexandriâ ſe recepit, felix, ut ſibi quidem videbatur ; meâ autem ſententiâ, nisi qui reipublicæ sit felix, felix eſſe nemo poteſt. Haſtâ positâ pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeii (miſerum me! conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii magni, voci acerbissimæ ſubjecta præconis. Una in illa re ſervitutis oblita civitas ingemuit, ſervientibuſque animis, quum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Exſpectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam diis, hominibuſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inventus eſt nemo, præter Antonium ; præſertim quum tot eſſent circum haſtam illam, qui alia omnia auderent : unus inventus eſt, qui id auderet, quod omnium fugiſſet & reformidaſſet audacia.

65. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel, ut veriùs dicam, tantus furor, ut primùm, quum ſector sis iſto loco natus, deinde quum Pompeii ſector, non te exſecrandum populo Romano, non deteſtabilem, non omnes tibi deos, omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias?

At quàm insolenter statim helluo invasit in ejus viri fortunas; cujus virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, justitiâ carior?

XXVII. In ejus igitur viri copia quum se subitò ingurgitavisset, exsultabat gaudio, persona de mimo, modò egens, repentè dives. Sed, ut est apud poetam nescio quem, *Malè parta, malè dilabuntur.* Incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quàm paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit: maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa & lauta suppellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis: horum paucis diebus nihil erat.

67. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum: apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper ipse felix) damna aleatoria: conchyliatis

Cn. Pompeii periſtromatis, ſervorum in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter eſſe conſumpta: non modò unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, ſed urbes & regna celeriter tanta nequitia devorare potuiſſet.

68. At ejuſdem ædes etiam, & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importuniſſimum oſtendere? quam domum aliquamdiu nemo adſpicere poterat, nemo sine lacrymis prætérire; hac te in domo tamdiu deverſari non pudet? in qua, quamvis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe jucundum.

XXVIII. An tu illa veſtibula, roſtra, ſpolia quum adſpexiſti, domum tuam te introire putas? fieri non poteſt: quamvis enim sine mente, sine ſenſu sis, ut es; tamen & te, & tua, & tuos noſti. Nec verò te umquam, neque vigilantem, neque in ſomnis credo mente poſſe consiſtere: neceſſe eſt, quamvis sis, ut es, violentus & furens, quum tibi objecta sit ſpecies singularis viri, perterritum te de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem.

69. Me quidem miſeret parietum ipſorum, atque tectorum: quid enim umquam

domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more & sanctissima disciplina? fuit enim ille vir, Patres conscripti, sicut scitis, quum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quàm institutis domesticis. Hujus in sedibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinæ sunt. Etsi jàm negat: nolite, nolite quærere: frugi factus est: mimam illam suam suas res sibi habere jussit ex duodecim tabulis; claves ademit, exegit. Quàm porrò spectatus civis, quàm probatus; cujus ex omni vita nihil est honestius, quàm quòd cum mima fecit divortium?

70. At quàm crebrò usurpat, *& consul*; *& Antonius?* hoc est dicere, & consul, & impudicissimus: & consul, & homo nequissimus: quid enim est aliud Antonius? Nam si dignitas significaretur in nomine; dixisset, credo, aliquando, avus tuus, *& consul*, *& Antonius*: numquam dixit: dixisset etiam collega meus, patruus tuus: nisi tu solus es Antonius. Sed omitto ea peccata, quæ non sunt earum partium propria, quibus tu rempublicam vexavisti: ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum; quod natum, conflatum, susceptum operâ tuâ est.

XXIX. Cui bello quum propter timiditatem tuam, tum propter libidines de-

fuisti: gustaras civilem sanguinem, vel potiùs exsorbueras: fueras in acie Pharsalica antesignanus: L. Domitium, nobilissimum & clarissimum virum, occideras: multosque præterea, qui e prœlio effugerant, quos Cæsar, ut nonnullos, fortasse servasset, crudelissimè persecutus trucidaras: quibus rebus tantis, talibus gestis, quid fuit causæ, cur in Africam Cæsarem non sequerere, quum præsertim belli pars tanta restaret? Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post ejus ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cujus tu imperatoris quæstor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamento, ut ipse dicebas, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas.

72. Primò respondisti planè ferociter: &, ne omnia videar contra te, propemodum æqua & justa dicebas. A me Caius Cæsar pecuniam? cur potiùs, quàm ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem: ego ad illum belli civilis caussam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra consules, imperatoresque populi Romani, contra senatum, populumque Romanum, contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam tuli: num sibi soli vicit? quorum facinus est com-

mune, cur non sit eorum præda communis? Jus postulabas; sed quid ad rem? plus ille poterat.

73. Itaque, excussis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites misit: quum repentè a te præclarâ illâ tabulâ prolatâ, qui risus hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus, præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. Auctionis verò miserabilis adspectus: vestis Pompeii non multa, eaque maculosa: ejusdem quædam argentea vasa collisa: sordidata mancipia; ut doleremus quidquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus.

74. Hanc tamen auctionem heredes L. Rubrii decreto Cæsaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quò se verteret non habebat: quin his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sica; de quo Cæsar in senatu, apertè in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Ne tum quidem sequeris? tam bonus gladiator rudem tam citò accepisti?

XXX. Hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? Profectus est tandem

tandem aliquando in Hiſpaniam; ſed tutò, ut ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? Aut non ſuſcipienda fuit iſta cauſa, Antoni; aut, quum ſuſcepiſſes, defendenda uſque ad extremum. Ter depugnavit Cæſar cum civibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania: omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hiſpaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo judicio quæris; nollem: ſed tamen consilium a primo reprehendendum, laudanda conſtantia. Tu verò quid es? Cn. Pompeii liberi primùm patriam repetebant: eſto; fuerit hæc partium cauſa communis: repetebant præterea deos patrios, aras, focos, larem ſuum familiarem; in quæ tu invaſeras: hæc quum repeterent armis ii, quorum erant legibus; etsi in rebus iniquissimis quid poteſt eſſe æqui? tamen quem erat æquissimum contra Cn. Pompeii liberos pugnare? quem? te ſectorem.

76. An tu Narbone menſas hoſpitum convomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? Qui verò Narbone reditus? & tamen quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubitò revertiſſem. Expoſui nuper, Patres conſcripti, cauſam reditûs mei: volui, si poſſem, etiam ante Kalendas Januar. prodeſſe reipublicæ. Nam, quod quærebas, quomodo rediſſem; primùm luce, non tenebris: deinde cum calceis & to-

ga, nullis nec Gallicis, nec lacernâ. At etiam adſpicis me, & quidem, ut videris, iratus. Næ tu jam mecum in gratiam redeas, si ſcias, quàm me pudeat nequitiæ tuæ, cujus te ipſum non pudet: ex omnibus omnium flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi: qui magiſter equitum fuiſſe tibi viderere, in proximum annum conſulatum peteres, vel potiùs rogares, per municipia, coloniaſque Galliæ, a qua nos tum, quum conſulatus petebatur, non rogabatur, petere conſulatum ſolebamus, cum Gallicis & lacerna cucurriſti.

XXXI. At videte levitatem hominis. Quum horâ diei decimâ ferè ad Saxa rubra veniſſet, delituit in quadam cauponula, atque ibi ſe occultans, perpotavit ad veſperam: inde cisio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor, Quis tu? a Marco tabellarius. Confeſtim ad eam, cujus causâ venerat, deducitur; eique epiſtolam tradit: quam quum illa legeret flens (erat enim amatoriè ſcripta; caput autem litterarum sibi cum illa mima poſthac nihil futurum: omnem ſe amorem abjeciſſe illinc, atque in hanc transfudiſſe) quum mulier fleret uberiùs, homo miſericors ferre non potuit: caput aperuit; in collum invasit. O hominem nequam! quid enim aliud dicam?

magis propriè nihil possum dicere. Ergo, ut te catamitum necopinato quum ostendisses, præter spem mulier adspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? Et domi quidem causam amoris habuit; foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. Productus autem in concionem a tribuno plebis, quum respondisses, te rei tuæ causâ venisse, populum etiam dicacem in te reddidisti.

XXXII. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus. Cæsari ex Hispania redeunti obviam longissimè processisti: celeriter isti, redisti, ut cognosceret te, si minùs fortem, attamen strenuum: factus es ei rursus nescio quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Cæsar: quem planè perditum ære alieno, egentemque, si eumdem nequam hominem audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentissimè recipiebat.

79. His igitur rebus præclarè commendatus, jussus es renuntiari consul, & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus: qua in re, quantâ fuerit uterque vestrûm perfidiâ in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum & receptum intervertit, ad seque transtulit: tu ejus perfidiæ voluntatem tuam adscripsisti. Ve-

niunt Kalendæ Januariæ : cogimur in senatum : invectus est copiosiùs multò in istum & paratiùs Dolabella, quàm nunc ego : hic autem iratus quæ dixit, dii boni!

80. Primùm quum Cæsar ostendisset, se, priùs quàm proficisceretur, Dolabellam consulem esse jussurum : quem negant regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret : sed quum Cæsar ita dixisset; tum hic bonus augur eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire, vel vitiare posset, idque se facturum esse asseveravit. In quo primùm incredibilem stupiditatem hominis cognoscite.

81. Quid enim? istuc, quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si augur non esses, & consul esses, minùs facere potuisses? Vide ne etiam faciliùs : nos enim nuntiationem solùm habemus; consules & reliqui magistratus etiam spectionem. Esto; hoc imperitè (nec enim est ab homine numquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam. Multis antè mensibus in senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibiturum auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit. Quisquamne divinare potest, quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cœlo servare constituit? quod neque licet comitiis

per leges ; &, si quis ſervavit, non habitis comitiis, ſed priùs quàm habeantur, debet nuntiare.

82. Verùm implicata inſcitia impudentiâ eſt : nec ſcit quod augurem, nec facit quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini ejus uſque ad idus Martias conſulatum. Quis umquam apparitor tam humilis, tam abjectus ? nihil ipſe poterat : omnia rogabat : caput in adverſam lecticam inſerens, beneficia, quæ venderet, a collega petebat.

XXXIII. Ecce Dolabellæ comitiorum dies, ſortitio prærogativæ ; quieſcit : renuntiatur ; tacet : prima claſsis vocatur ; renuntiatur : deinde, ut aſſolet, ſuffragatum ſecunda claſsis vocatur : quæ omnia citiùs ſunt facta, quàm dixi. Confecto negotio bonus augur (Lælium diceres) ALIO DIE, inquit. O impudentiam ſingularem ! quid videras ? quid ſenſeras ? quid audieras ? nec enim te de cœlo ſervaſſe dixiſti, neque hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu jam Kalendis Januariis futurum eſſe provideras, & tantò antè prædixeras. Ergo, hercule, magnâ, ut ſpero, tuâ potiùs, quàm reipublicæ, calamitate ementitus es auſpicia : obſtrinxiſti populum Romanum religione : augur auguri, conſul conſuli obnuntiaviſti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videar convellere ; quæ

necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur.

84. Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus consul Dolabella: rursus, quum voles, salvis auspiciis creatus. Si nihil est, quum augur iis verbis nuntiat, quibus tu nuntiasti; confitere te, quum, ALIO DIE, dixeris, sobrium non fuisse: sin est aliqua vis in istis verbis, ea quæ sit, augur a collega requiro. Sed, ne fortè ex multis rebus gestis M. Antonii rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.

XXXIV. Non dissimulat, Patres conscripti: apparet esse commotum: sudat, pallet: quidlibet, modò ne nauseet, faciat, quod in porticu Minutia fecit. Quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire; ut videam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in Rostris collega tuus, amictus togâ purpureâ, in sella aurea, coronatus: adscendis; accedis ad sellam (ita eras Lupercus, ut te consulem esse meminisse deberes) diadema ostendis: gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum & cogitatum scelus: tu diadema imponebas cum plangore populi; ille cum plausu rejiciebat: tu ergo unus,

ſcelerate, inventus es, qui quum auctor regni eſſes, eum, quem collegam habebas, dominum habere velles; & idem tentares, quid populus Romanus ferre & pati poſſet.

86. At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abjiciebas: quid petens? ut ſervires? tibi uni peteres; qui ita a puero vixeras, ut omnia paterere, ut facilè ſervires: a nobis populoque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, quum es nudus concionatus! quid hòc turpius? quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? num exſpectas, dum te ſtimulis fodiam? hæc te, si ullam partem habes ſenſûs, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor, ne imminuam virorum ſummorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. Quid indignius, quàm vivere eum, qui impoſuerit diadema, quum omnes fateantur jure interfectum eſſe, qui abjecerit?

87. At etiam adſcribi jussit in faſtis, ad Lupercalia, C. Cæsari, *dictatori perpetuo, M. Antonium, conſulem, populi juſſu regnum detuliſſe, Cæſarem uti noluiſſe.* Jam jam minimè miror, te otium perturbare: non modò urbem odiſſe, ſed etiam lucem: cum perditissimis latronibus non ſolùm de die, ſed etiam in diem vivere. Ubi enim tu in pace conſiſtes? qui locus

tibi in legibus & in judiciis esse potest; quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? Ideone L. Tarquinius exactus; Sp. Cassius, Melius, M. Manlius, necati, ut multis pòst seculis, a M. Antonio, quod fas non est, rex Romæ constitueretur? Sed ad auspicia redeamus.

XXXV. De quibus rebus Idibus Martiis fuit in senatu Cæsar acturus; quæro tum tu quid egisses: audiebam quidem te paratum venisse, quòd me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. Sustulit illum diem fortuna populi Romani: num etiam tuum de auspiciis judicium interitus Cæsaris sustulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingressa erat oratio, prævertendum est. Quæ tua fuga? quæ formido præclaro illo die? quæ propter conscientiam scelerum desperatio vitæ, quum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te, si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te domum recepisti?

89. O mea frustra semper verissima auguria rerum futurarum! dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, quum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rempublicam te adhortarer, quoad metueres, omnia te promissurum: simul ac timere desiisses, similem te futurum tui. Itaque quum ceteri consulares irent, re-

dirent, in ſententia mansi; neque te illo die, neque poſtero vidi; neque ullam ſocietatem optimis civibus cum importunissimo hoſte fœdere ullo confirmari poſſe credidi. Poſt diem tertium veni in ædem Telluris, & quidem invitus, quum omnes aditus armati obsiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? Quamquam mihi ſubitò inimicus exſtitiſti, tamen me tui miſeret, quòd tibi invideris.

XXXVI. Qui tu vir, dii immortales! & quantus fuiſſes, si illius diei mentem ſervare potuiſſes! pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Bambalionis nepotem: quamquam te bonum timor faciebat, non diuturnus magiſter officii; improbum fecit ea, quæ, dum timor abeſt, a te non diſcedit, audacia. Etsi tum, quum optimum te putabant, me quidem diſſentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, ſceleratissimè præfuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio.

91. Tu, tu, inquam, illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemuſtulatus ille eſt, & eas, quibus incenſa L. Bellieni domus deflagravit: tu illos impetus perditorum hominum, &, ex maxima parte, ſervorum, quos nos vi manuque repulimus, in noſtras domos immisiſti. Idem tamen, quasi fuligine abſtersâ, reliquis diebus in

Capitolio præclara ſenatuſconſulta feciſti, ne qua poſt Idus Martias immunitatis tabula, neve cujus beneficii figeretur: meminiſti ipſe de exſulibus; ſcis, de immunitate quid dixeris: optimum verò, quòd dictaturæ nomen in perpetuum de republica ſuſtuliſti: quo quidem facto tantum te cepiſſe odium regni videbatur, ut ejus omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum.

92. Conſtituta reſpublica videbatur aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius ſui potuit eſſe dissimilis? Inſpectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur; neque ſolùm singulis veniebant immunitates, ſed etiam populis universis: civitas non jam singillatim, ſed provinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quæ ſtante republicâ manere non poſſunt, provincias univerſas, Patres conſcripti, perdidiſtis, neque vectigalia ſolùm, ſed etiam imperium populi Romani, hujus domeſticis nundinis deminutum eſt.

XXXVII. Ubi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? funeſtæ illius quidem pecuniæ, ſed tamen, si iis, quorum erat, non redderetur, quæ nos a tributis posſet vindicare. Tu autem quadringenties

H-S. quod Idibus Martiis debuisti, quonam modo ante Kalendas Aprilis debere desiisti? Sunt ea quidem innumerabilia, quæ a diversis emebantur, non insciente te; sed unum egregium de rege Dejotaro, populo Romano amicissimo, decretum in Capitolio fixum: quo proposito nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere.

94. Quis enim cuiquam inimicior, quàm Dejotaro Cæsar? æquè atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus rempublicam populi Romani caram esse sentiebat. Is igitur, a quo vivo nec præsens, nec absens quidquam æqui boni impetravit, apud mortuum factus est gratiosus: compellarat hospitem præsens, computarat, pecuniam imperarat; in ejus tetrarchia unum ex Græcis comitibus suis collocarat; Armeniam abstulerat a senatu datam: hæc vivus eripuit, reddidit mortuus.

95. At quibus verbis? modò æquum sibi videri, modò non iniquum: mira verborum complexio! At ille numquam (semper enim absenti affui Dejotaro) quicquam sibi, quod nos pro illo postularemus, æquum dixit videri. Syngrapha H-S. centies per legatos, viros bonos, sed timidos & imperitos, sine nostra, sine reliquorum hospitum regis sententia,

facta in gynæceo; quo in loco plurimæ res veniere, & veneunt: qua ex syngrapha quid sis acturus, meditere censeo: rex enim ipse suâ sponte, nullis commentariis Cæsaris, simulatque audivit ejus interitum, suo Marte res suas recuperavit.

96. Sciebat homo sapiens, jus semper hoc fuisse, ut, quæ tyranni eripuissent, ea, tyrannis interfectis, ii, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur jureconsultus, ne iste quidem, qui tibi uni est jureconsultus, per quem hæc agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro iis rebus, quæ erant ante syngrapham recuperatæ: non enim a te emit; sed priùs quàm tu suum sibi venderes, ipse possedit. Ille vir fuit; nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus.

XXXVIII. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tamquam gladiatorum libellos, palam venditent. Itaque tanti acervi nummorum apud istum construuntur, ut jam appendantur, non numerentur pecuniæ. At quàm cæca avaritia est! nuper fixa tabula est, quâ civitates locupletissimæ Cretensium liberantur; statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta provincia. Tu mentis es compos? tu non constringendus?

an Cæſaris decreto Creta poſt M. Bruti deceſſum potuit liberari, quum Creta nihil ad Brutum, Cæſare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidiſtis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor.

98. Et de exſulibus legem, quam fixiſti, Cæſar tulit? Nullius inſector calamitatem: tantùm queror, primùm eorum reditus inquinatos, quorum cauſam diſſimilem Cæſar judicaverit: deinde neſcio cur reliquis idem non tribuas: neque enim plus quàm tres, aut quatuor reliqui ſunt. Qui ſimili in calamitate ſunt, cur tuâ miſericordiâ ſimili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, quum de reliquis ferres, noluiſti: quem etiam ad cenſuram petendam impuliſti, eamque petitionem comparaſti, quæ & riſus hominum, & querelas moveret.

99. Cur autem ea comitia non habuiſti? An quia tribunus plebis ſiniſtrum fulmen nuntiabat? Quum tua quid intereſt, nulla auſpicia ſint; quum tuorum, tum ſis religioſus? Quid? eumdem in ſeptemviratu nonne deſtituiſti? intervenit enim: quid metuiſti? credo, ne ſalvo capite negare non poſſes. Omnibus eum contumeliis oneraſti; quem patris loco, ſi ulla pietas in te eſſet, colere debebas: filiam ejus, ſororem tuam, ejeciſti, aliâ conditione

quæsitâ, & antè perspectâ: non est satis; probri insimulasti pudicissimam feminam. Quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti: frequentissimo senatu Kalendis Januar. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella causam odii dicere ausus es, quòd ab eo sorori & uxori tuæ stuprum oblatum esse comperisses. Quis interpretari potest, impudentiorne, qui in senatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patruo audiente; an crudelior, qui in illam miseram tam spurcè, tam impiè dixeris?

XXXIX. Sed ad chirographa redeamus. Quæ tua fuit cognitio? acta enim Cæsaris pacis causâ confirmata sunt a senatu; quæ quidem Cæsar egisset, non ea, quæ Cæsarem egisse dixisset Antonius. Unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veneunt? At sic placuerat, ut ex Kalendis Juniis de Cæsaris actis cum consilio cognosceretis. Quod fuit consilium? quem umquam advocasti? quas Kalendas Junias exspectasti? an eas, ad quas te, peragratis veteranorum coloniis, stipatum armis retulisti? O præclaram illam percursationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, quum etiam Capuam coloniam deducere conatus es! Quemadmodum illinc abieris, vel potiùs pene non abieris, scimus: cui tu urbi minitaris: uti-

nam conere, ut aliquando illud *pene* tollatur!

101. At quàm nobilitata est tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furiosam vinolentiam tuam proferam? tua ista detrimenta sunt: illa nostra. Agrum Campanum, qui quum de vectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum reipublicæ vulnus putabamus; hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus dividebas: mimos dico & mimas, Patres conscripti, in agro Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes, Campana & Leontina, in populi Romani patrimonio grandi fœnore & fructuosæ ferebantur. Medico tria millia jugerûm; quid si te sanum fecisset? rhetori duo; quid si te disertum facere potuisset? Sed ad iter, Italiamque redeamus.

XL. Deduxisti coloniam Casilinum, quò Cæsar antè deduxerat. Consuluisti me per litteras de Capua tu quidem: sed idem de Casilino respondissem: possesne, ubi colonia esset, eò coloniam novam jure deducere. Negavi, in eam coloniam, quæ esset auspicatò deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci: colonos novos adscribi posse rescripsi. Tu autem insolentiâ elatus, omni auspiciorum jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quò erat, paucis annis antè deducta, ut vexillum tolleres, & aratrum cir-

cumduceres : cujus quidem vomere portam Capuæ pene perſtrinxiſti, ut florentis coloniæ territorium minueretur.

103. Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis, ſanctissimi atque integerrimi viri, fundum Cassinatem : quo jure? quo ore? eodem, inquies, quo in heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Turſelii prædia, quo in reliquas innumerabiles poſſessiones. Et, si ab haſta, valeat haſta, valeant tabulæ, modò Cæſaris, non tuæ; quibus debuiſti, non quibus tu te liberaviſti. Varronis quidem Cassinatem fundum quis veniiſſe dicit? quis haſtam iſtius venditionis vidit? quis vocem præconis audivit? Misiſſe te dicis Alexandriam, qui emeret a Cæſare. Ipſum enim exſpectare magnum fuit.

104. Quis verò audivit umquam (nullius autem ſalus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam eſſe detractam? Quòd si etiam ſcripsit ad te Cæſar, ut redderes; quid ſatis poteſt dici de tanta impudentia? Remove gladios parumper illos, quos videmus; jam intelliges, aliam cauſam eſſe haſtæ Cæſaris, aliam confidentiæ, & temeritatis tuæ: non enim te dominus modò illis ſedibus, ſed quivis amicus, vicinus, hoſpes, procurator arcebit.

XLI. At quàm multos dies in ea villa turpissimè eſt perbacchatus? ab hora ter-

tia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, *quàm dispari domino!* quamquam quomodo iste dominus? sed tamen quàm a dispari tenebantur! studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ litteris mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrinæ. At verò, te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum: natabant pavimenta vino: madebant parietes: ingenui pueri cum meritoriis; scorta inter matresfamiliâs versabantur. Cassino salutatum veniebant, Aquino, Interamnâ: admissus est nemo: jure id quidem: in homine enim turpissimo obsolebant dignitatis insignia.

106. Quum inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit (ut est frequens municipium) magna sanè multitudo: at iste opertâ lecticâ latus est per oppidum, ut mortuus. Stultè Aquinates; sed tamen in via habitabant: quid Anagnini? qui quum essent devii, descenderant, ut istum, tamquam si esset consul, salutarent: incredibile dictu; tamen inter omnes constabat, neminem esse resalutatum; præsertim quum duos secum Anagninos haberet, Mustelam & Laconem; quorum alter gladiorum est princeps,

alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas, contumeliaſque commemorem, quibus invectus eſt in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quòd C. Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent? magno quidem judicio, ſtudio, benevolentiâ, caritate: non ut te, ut Baſilum, vi & armis, & alios veſtri ſimiles, quos clientes nemo habere velit, non modò eſſe illorum cliens.

XLII. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit; quum illud, quod tu venerari ſolebas, buſtum in foro evertit? quâ re tibi nuntiatâ, ut conſtabat inter eos, qui unà fuerunt, concidiſti. Quid evenerit poſtea, neſcio: metum credo valuiſſe, & arma. Collegam quidem de cœlo detraxiſti, effeciſtique non tu quidem etiam nunc, ut ſit ſimilis tui, ſed certè, ut diſſimilis eſſet ſui.

108. Qui verò inde reditus Romam? quæ perturbatio totius urbis? memineramus Cinnam nimis potentem; Sullam poſtea dominantem, modò regnantem Cæſarem videramus: erant fortaſſe gladii, ſed abſconditi, nec ita multi: iſta verò quæ, & quanta barbaria eſt? agmine quadrato cum gladiis ſequuntur milites: ſcutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, Patres conſcripti, conſuetudine obduruimus. Kalendis Juniis quum in ſenatum, ut erat conſtitutum, venire vellemus, metu perterriti repentè diffugimus.

109. At iſte, qui ſenatu non egeret, neque desideravit quemquam, & potiùs diſceſſu noſtro lætatus eſt, ſtatimque illa mirabilia facinora effecit. Qui chirographa Cæſaris defendiſſet lucri ſui causâ, is leges Cæſaris, eaſque præclaras, ut rempublicam concutere poſſet, evertit: numerum annorum provinciis prorogavit: idemque, quum actorum Cæſaris defenſor eſſe deberet, & in publicis, & in privatis rebus acta Cæſaris reſcidit. In publicis, nihil eſt lege gravius: in privatis, firmissimum eſt teſtamentum. Leges alias sine promulgatione ſuſtulit; alias, ut tolleret promulgatas, promulgavit. Teſtamentum irritum fecit; quod etiam infimis civibus ſemper obtentum eſt. Signa, tabulas, quas populo Cæſar unà cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeii deportavit, partim in villam Scipionis.

XLIII. Et tu in Cæſaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? Quem is majorem honorem conſecutus erat, quàm ut haberet pulvinar, simulacrum, faſtigium, flaminem? Eſt ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Julio M. Antonius? Quid igitur ceſſas? cur non inaugurare? ſume diem: vide, qui te inauguret: collegæ ſumus; nemo negabit. O deteſtabilem hominem, sive quòd tyranni ſacerdos es, sive quòd mortui! Quæro deinceps, num, hodiernus dies qui sit,

ignores: neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe? te ipſum autem ad populum tuliſſe, ut quintus præterea dies Cæſari tribueretur? cur non ſumus prætextati? cur honorem Cæſari tuâ lege datum deſeri patimur? an ſupplicationes addendo diem contaminari paſſus es; pulvinaria noluiſti? aut undique religionem tolle, aut uſquequaque conſerva.

111. Quæres, placeatne mihi pulvinar eſſe, faſtigium, flaminem. Mihi verò nihil iſtorum placet: ſed tu, qui acta Cæſaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nisi fortè vis fateri, te omnia quæſtu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? exſpecto enim eloquentiam tuam: diſertissimum cognovi avum tuum; at te etiam apertiorem in dicendo: ille numquam nudus eſt concionatus; tuum hominis simplicis pectus vidimus. Reſpondebiſne ad hæc? aut omnino hiſcere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te reſpondere poſſe confidas? Sed præterita omittamus.

XLIV. Hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. Cur armatorum coronâ ſenatus ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non patent? cur homines omnium gentium maximè barba-

ros, Ityreos, cum ſagittis deducis in forum? Præſidii ſui cauſâ ſe facere dicit. Nonne igitur millies perire eſt melius, quàm in ſua civitate sine armatorum præſidio non poſſe vivere? Sed nullum eſt iſtuc, mihi crede, præſidium: caritate & benevolentiâ civium ſeptum oportet eſſe, non armis.

113. Eripiet, extorquebit tibi iſta populus Romanus, utinam ſalvis nobis! ſed quoquo modo nobiſcum egeris, dum iſtis conſiliis uteris, non potes, mihi crede, eſſe diuturnus: etenim iſta tua minimè avara conjux, quam ego sine contumelia deſcribo, nimiùm debet diu populo Romano tertiam penſionem. Habet populus Romanus, ad quos gubernacula reipublicæ deferat; qui ubicumque terrarum ſunt, ibi eſt omne reipublicæ præſidium, vel potiùs ipſa reſpublica, quæ ſe adhuc tantummodo ulta eſt, nondum recuperavit: habet quidem certè reſpublica adoleſcentes nobilissimos, paratos defenſores: quàm volent, illi cedant, otio conſulentes; tamen a republica revocabuntur. Et nomen pacis dulce eſt, & ipſa rẹs ſalutaris; ſed inter pacem & ſervitutem plurimùm intereſt: pax eſt tranquilla libertas; ſervitus malorum omnium poſtremum, non modò bello, ſed morte etiam repellendum.

114. Quòd si ſe ipſos illi noſtri libera-

tores e conſpectu noſtro abſtulerunt ; at exemplum facti reliquerunt. Illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello eſt perſecutus; qui tum rex fuit, quum eſſe Romæ regem liceret. Sp. Caſsius, Sp. Melius, M. Manlius propter ſuſpicionem regni appetendi ſunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, ſed in regnantem impetum fecerunt: quod quum ipſum factum per ſe præclarum eſt, atque divinum, tum expoſitum ad imitandum: præſertim quum illi eam gloriam conſecuti sint, quæ vix cœlo capi poſſe videatur. Etsi enim ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructûs erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam.

XLV. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam ſuſtuliſti: pone ante oculos lætitiam ſenatûs populique Romani: confer cum nundinatione tua, tuorumque: tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum intersit. Sed nimirum, ut quidam, morbo aliquo & ſensûs ſtupore, ſuavitatem cibi non ſentiunt ; sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis guſtatum non habent. Sed, si te laus allicere ad rectè faciendum non poteſt, ne metus quidem a fœdissimis factis poteſt avocare? Judicia non metuis: si propter innocentiam, laudo; si propter vim, non intelligis, ei, qui iſto modo judicia non timeat, quid timendum sit?

116. Quòd si non metuis viros fortes, egregiosque cives, quòd a corpore tuo prohibentur armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ est autem vita, dies & noctes timere a suis? nisi verò aut majoribus habes beneficiis obligatos, quàm ille quosdam habuit ex iis, a quibus est interfectus: aut tu es ullâ re cum eo comparandus. Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litteræ, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamvis reipublicæ calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare meditatus, magno labore, multis periculis, quod cogitarat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis, epulis, multitudinem imperitam lenierat: suos præmiis, adversarios clementiæ specie devinxerat: quid multa? attulerat jam liberæ civitati, partim metu, partim patientiâ, consuetudinem serviendi.

XLVI. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum, ceteris verò rebus nullo modo es comparandus. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo reipublicæ sunt inusta, hoc tamen boni est, quòd didicit jam populus Romanus quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caveret. Hæc igitur non cogitas? nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quàm sit re pulchrum, beneficio gratum,

famâ gloriosum, tyrannum occidere? An, quum illum homines non tulerint, te ferent? Certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas exspectabitur.

118. Respice, quæso, aliquando rempublicam, M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum vivas, considera: mecum, ut voles, cum republica redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris: ego de me ipso profitebor. Defendi rempublicam adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos: quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte meâ libertas civitatis potest; ut aliquando dolor populi Romani pariat, quod jamdiu parturit.

119. Etenim si abhinc annos propè viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem immaturam esse consulari; quantò veriùs nunc negabo seni? Mihi verò, Patres conscripti, jam etiam optanda mors est, perfuncto rebus iis, quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modò hæc opto: unum, ut moriens populum Romanum liberum relinquam; hoc mihi majus a diis immortalibus dari nihil potest: alterum, ut ita cuique eveniat, ut de republica quisque mereatur.

PHILIPPICA

PHILIPPICA III.

ORATIO QUADRAGESIMA QUINTA.

P O S T *Cæsaris necem decrevit senatus consulares provincias, Antonio Macedoniam, Dolabellæ Syriam. Sed Antonius, occasionem quærens reipublicæ perturbandæ, Galliam citeriorem sibi mandari cupiebat: quod quum a senatu non impetraret, qui eam provinciam D. Bruto, jam antea ab ipso Cæsare datam, post ejus interitum confirmaverat, tulit ad populum, & obtinuit, ut citeriorem Galliam regeret; unde se cum exercitu ad urbem, Cæsaris exemplo, facilè venturum sperabat: nam Macedonia, terrâ marique disjuncta, novis consiliis parum opportuna videbatur. Hac men-*

te Brundisium ivit ad VII. *Id. Oct. profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, quas sibi conciliare pecuniâ cogitabat, easque ad urbem adducere, & in cervicibus bonorum locare. Redeuntem a Brundisio Antonium legio Martia reliquit: ille, tribus legionibus Tiburi collocatis, urbem est ingressus. Vocato in Capitolium senatu, quum de abalienata legione Quarta, & Octaviani copiis adjuncta, nuntius ei esset allatus, properè senatum dimisit, & ad occupandam Galliam citeriorem, quam D. Brutus obtinebat, cum duabus legionibus magnâ celeritate contendit. Interea quum novi tribuni pl. qui* IV. *Id. Dec. magistratum inibant,* XIII. *Kalend. Jan. senatum convocassent, deque præsidio consulum designatorum retulissent, ut senatum tutò Kalendis Januariis habere possent, Cicero, laudatâ tribunorum mente, totam rempublicam complexus, hæc censuit: Res eas, quas Cæsar ado-*

lescens privato consilio gesserat, aut gereret, publicâ confirmandas auctoritate; legiones, quæ, relicto Antonio, ad rempublicam defendendam se contulerant, laudandas, eisque spem præmiorum decreto senatûs ostendendam; D. Brutum, qui se irruenti in Galliam Antonio objecerat, ipsamque Galliam quæ resisteret, debitâ laude ornandam; provincias ab iisdem, qui eas obtinerent, obtinendas esse ex lege Julia, quoad ex S. C. cuique eorum successum esset; iisque de rebus ad senatum a novis consulibus primo quoque tempore esse referendum. Assensit senatus, & in ejus sententiam senatusconsultum factum est. MANUTIUS.

I. SERIUS omnino, Patres conscripti, quàm tempus reipublicæ postulabat, aliquando tamen convocati sumus: quod flagitabam equidem quotidie; quippe quum bellum nefarium contra aras & focos, contra vitam, fortunasque nostras, ab homine profligato ac perdito non compara-

ri, ſed geri jam viderem. Exſpectantur Kalendæ Januarii, quas non exſpectat Antonius, qui in provinciam D. Bruti, ſummi & singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua ſe inſtructum, & paratum, ad urbem venturum eſſe minitatur.

2. Quæ eſt igitur exſpectatio? aut quæ vel minimi dilatio temporis? quamquam enim adſunt Kalendæ Januarii, tamen breve tempus longum eſt imparatis: dies enim affert, & hora potiùs, nisi proviſum eſt, magnas ſæpe clades: certus autem dies non ut ſacrificii, sic consilii exſpectari ſolet. Quòd si aut Kalendæ Januarii fuiſſent eo die, quo primùm ex urbe fugit Antonius; aut hæ non eſſent exſpectatæ; bellum jam nullum haberemus: auctoritate enim ſenatûs, conſenſuque populi Romani facilè hominis amentis fregiſſemus audaciam; quod confido equidem conſules designatos, simulac magiſtratum inierint, eſſe facturos: ſunt enim optimo animo, ſummo consilio, singulari concordiâ: mea autem feſtinatio non victoriæ ſolùm avida eſt, ſed etiam celeritatis. Quo enim usque tantum bellum, tam crudele, tam nefarium privatis consiliis propulſabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas?

II. C. Cæſar adoleſcens, pene potiùs

puer, incredibili ac divinâ quadam mente atque virtute, tum, quum maximè furor arderet Antonii, quumque ejus a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia non posse fieri videbatur, firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit: quamquam non sum usus eo verbo, quo debui; non enim effudit, sed in salute reipublicæ collocavit.

4. Cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur; habenda tamen tanta est, quantam maximam animi nostri capere possunt. Quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat; si M. Antonius a Brundisio cum iis copiis, quas se habiturum putaverat, Romam, ut minabatur, venire potuisset, nullum genus eum crudelitatis præteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundisii fortissimos viros, cives optimos, jugulari jusserit; quorum ante pedes ejus morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. Hac ille crudelitate imbutus, quum multò bonis omnibus veniret iratior, quàm illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem nostrûm, aut cui omnino bono pepercisset?

5. Quâ peste privato consilio rempu-

blicam (nec enim fieri potuit aliter) Cæsar liberavit: qui nisi in hac republica natus esset, rempublicam scelere Antonii nullam haberemus. Sic enim perspicio, sic judico, nisi unus adolescens illius furentis impetus, crudelissimosque conatus cohibuisset, rempublicam funditus interituram fuisse. Cui quidem hodierno die, Patres conscripti (nunc enim primùm ita convenimus, ut illius beneficio possemus ea, quæ sentiremus, liberè dicere) tribuenda est auctoritas, ut rempublicam non modò a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere.

III. Nec verò de legione Martia (quoniam longo intervallo loqui nobis de republica licet) sileri potest. Quis enim unus fortior, quis amicior umquam reipublicæ fuit, quàm legio Martia universa? quæ quum hostem populi Romani M. Antonium judicasset, comes esse ejus amentiæ noluit: reliquit consulem; quod profectò non fecisset, si eum consulem judicasset: quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi cædem civium atque interitum civitatis, videret. Atque ea legio consedit Albæ: quam potuit urbem eligere, aut opportuniorem ad res gerendas, aut fideliorem, aut fortiorum virorum, aut amiciorum populo Romano civium?

7. Hujusce legionis virtutem imitata

quarta legio, duce L. Egnatuleio quæstore, cive optimo & fortissimo, C. Cæsaris auctoritatem atque exercitum persecuta est. Faciendum est igitur nobis, Patres conscripti, ut ea, quæ suâ sponte clarissimus adolescens atque omnium præstantissimus gessit, & gerit, hæc auctoritate nostrâ comprobentur: veteranorumque, fortissimorum virorum, tum legionis Martiæ, quartæque mirabilis consensus ad rempublicam recuperandam, laude & testimonio nostro confirmetur; eorumque commoda, honores, præmia, quum consules designati magistratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die spondeamus.

IV. Atque ea quidem, quæ dixi de Cæsare, deque ejus exercitu, jamdiu nota sunt nobis: virtute enim admirabili Cæsaris, constantiâque militum veteranorum, legionumque earum optimo judicio, quæ auctoritatem nostram, libertatem populi Romani, virtutem C. Cæsaris secutæ sunt, a cervicibus nostris est depulsus Antonius. Sed, ut dixi, hæc superiora: hoc verò recens edictum D. Bruti, quod paulò antè propositum est, certè silentio non potest præteriri: pollicetur enim, se provinciam Galliam retenturum in senatûs populique Romani potestatem. O civem natum reipublicæ, memorem sui nominis, imitatoremque majorum! neque enim, Tarqui-

nio expulso, majoribus nostris tam fuit optata libertas, quàm est, repulso jam Antonio, retinenda nobis.

9. Illi regibus parere jam a condita urbe didicerant; nos post reges exactos servitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem majores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus habitus est, & dictus: quod nos vitium in privatis sæpe tulimus, id majores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum atque impium regnare patietur? Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & facit, & fecit Antonius? Senatum etiam reges habebant; nec tamen, ut Antonio senatum habente, in consilio regis versabantur barbari armati: servabant auspicia reges, quæ hic consul, augurque neglexit; neque solùm legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collegâ unà ferente, eo, quem ipse ementitis auspiciis vitiosum fecerat.

10. Quis autem rex umquam fuit tam insignitè impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, jura regni venalia? quam hic immunitatem, quam civitatem, quod præmium, non vel singulis hominibus, vel civitatibus, vel universis provinciis vendidit? Nihil humile de Tàrquinio, nihil sordidum accepimus: at verò hujus domi

inter quasilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundinabantur. Supplicia verò in cives Romanos nulla Tarquinii accepimus: at hic & Sueſſæ jugulavit eos, quos in cuſtodiam dederat, & Brundisii trecentos fortissimos viros, civeſque optimos trucidavit.

11. Poſtremò Tarquinius pro populo Romano bellum gerebat tum, quum eſt expulſus: Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat tum, quum a legionibus relictus, nomen Cæſaris exercitumque pertimuit, neglectiſque ſacrificiis ſolennibus, ante lucem vota ea, quæ numquam ſolveret, nuncupavit; & hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere. Majus igitur a Decimo Bruto beneficium populus Romanus & habet, & exſpectat, quàm majores noſtri acceperunt a L. Bruto, principe hujus maximè conſervandi generis, & nominis.

V. Quum autem omnis ſervitus eſt miſera: tum verò intolerabile eſt ſervire impuro, impudico, effeminato; numquam, ne in metu quidem, ſobrio. Hunc igitur qui Galliâ prohibet, privato præſertim conſilio, judicat, veriſſiméque judicat, non eſſe conſulem. Faciendum eſt igitur nobis, Patres conſcripti, ut D. Bruti privatum

L v

consilium auctoritate publicâ comprobemus. Nec verò M. Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis: quo enim ille die, populo Romano inspectante, nudus, unctus, ebrius est concionatus, & id egit, ut collegæ diadema imponeret; eo die se non modò consulatu, sed etiam libertate abdicavit: esset enim ipsi certè statim serviendum, si Cæsar ab eo regni insigne accipere voluisset. Hunc igitur ego consulem, hunc civem Romanum, hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui fœdo illo & flagitioso die, & quid pati, Cæsare vivo, posset, & quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit?

13. Nec verò de virtute, constantiâ, & gravitate provinciæ Galliæ taceri potest: est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Tantus autem est consensus municipiorum, coloniarumque provinciæ Galliæ, ut omnes ad auctoritatem hujus ordinis, majestatemque populi Romani defendendam conspirasse videantur. Quamobrem, Tribuni plebis, quamquam vos nihil aliud, nisi de præsidio, ut senatum tutò consules Kalendis Januariis habere possent, retulistis, tamen mihi videmini magno consilio, atque optimâ mente potestatem nobis de tota republica fecisse dicendi: quum enim tutò senatum haberi

sine præsidio non posse judicavistis; illud tum statuistis etiam, intra muros Antonii scelus, audaciamque versari.

VI. Quamobrem omnia, meâ sententiâ, complectar, vobis, ut intelligo, non invitis, ut & præstantissimis ducibus a nobis detur auctoritas, & fortissimis militibus spes ostendatur præmiorum; & judicetur non verbo, sed re, non modò non consul, sed etiam hostis Antonius. Nam, si ille consul, fustuarium meruerunt legiones, quæ consulem reliquerunt; sceleratus Cæsar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt: sin autem militibus exquirendi sunt honores novi, propter eorum divinum, atque immortale meritum; ducibus autem ne referri quidem potest gratia; quis est, qui eum hostem non existimet, quem qui armis persequuntur, conservatores reipublicæ judicantur?

15. At quàm contumeliosus in edictis? quàm barbarus? quàm rudis? Primùm in Cæsarem ut maledicta congessit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, & stuprorum suorum? Quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in juventute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis? quis autem illo maledico impurior? Ignobilitatem objicit C. Cæsaris filio, cujus etiam naturâ pater, si vita

suppeditasset, consul factus esset. Aricina mater: Trallianam, aut Ephesiam putes dicere. Videte, quàm despiciamur omnes, qui sumus e municipiis, id est, omnes planè: quotus enim quisque non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, vetustate antiquissimum, jure fœderatum, propinquitate pene finitimum, splendore municipum honestissimum?

16. Hinc Voconiæ, hinc Scatiniæ leges: hinc multæ sellæ curules, & patrum memoriâ, & nostrâ: hinc equites Romani, lautissimi, & plurimi. Sed si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tusculanam? quamquam hujus sanctissimæ feminæ atque optimæ pater M. Attius Balbus, in primis honestus, prætorius fuit: tuæ conjugis, bonæ feminæ, locupletis quidem certè, Bambalio quidam pater, homo nullo numero: nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At avus nobilis. Tuditanus nempe ille, ille qui cum palla & coturnis nummos populo de Rostris spargere solebat: vellem hanc contemptionem pecuniæ suis reliquisset. Habetis nobilitatem generis gloriosam.

17. Quî autem evenit, ut is tibi Aricinâ natus ignobilis videatur, quum tu eo-

dem materno genere ſoleas gloriari? quæ porrò amentia eſt, eum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cujus pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem; ipſe ex libertini filia ſusceperit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinæ filiam; quos certè ſcio dignitatis optimarum feminarum non pœnitere.

VII. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto; nec ſentit amens, commendationem eſſe compellationem ſuam. Quid enim accidere huic adoleſcenti potuit optatius, quàm cognoſci ab omnibus, Cæſaris conſiliorum eſſe ſocium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator auſus eſt ſcribere, hunc de patris & patrui parricidio cogitaſſe. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adoleſcentem hæc ſcribere audere, quem ego & frater meus, propter ejus ſuavissimos, atque optimos mores, præſtantissimumque ingenium, certatim amamus, omnibuſque horis, oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iisdem edictis neſcit, lædat, an laudet: quum idem ſupplicium minatur optimis civibus, quod ego de ſceleratissimis & pessimis ſumpſerim, laudare videtur, quasi imitari velit: quum autem illam pulcherrimi facti

memoriam refricat; tum a ſui similibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

19. Sed ipſe quid fecit? Quum tot edicta propoſuiſſet, edixit, ut adeſſet ſenatus frequens a. d. VIII. Kalendas Decembres; eo die ipſe non affuit. At quomodo edixit? hæc ſunt, opinor, verba in extremo. *Si quis non affuerit, hunc omnes exiſtimare poterunt, & interitûs mei, & perditissimorum consiliorum auctorem fuiſſe.* Quæ ſunt perdita consilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Romani recuperandam? quorum consiliorum Cæſari me auctorem, & hortatorem, & eſſe, & fuiſſe fateor: quamquam ille non eguit consilio cujusquam; ſed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitûs quidem tui quis bonus non eſſet auctor, quum in eo ſalus & vita optimi cujuſque, & libertas populi Romani, dignitaſque consiſteret?

VIII. Sed quum tam atroci edicto nos concitaviſſet, cur ipſe non affuit? num putatis aliquâ re triſti, ac ſeverâ? vino & epulis retentus eſt; si epulæ potiùs, quàm popinæ, nominandæ ſunt: diem edicti obire neglexit: in ante diem quartum Kalendarum Decembris diſtulit: adeſſe in Capitolio jussit; quod in templum ipſe neſcio quà, per Gallorum cuniculum adſcendit: convenerunt corrogati, & quidem ampli quidam homines, ſed immemores

dignitatis suæ : is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum vocarat, ut turpe senatori esset, nihil timere. Ad eos tamen ipsos, qui convenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Cæsare, quum de eo constituisset ad senatum referre. Scriptam attulerat consularis quidam sententiam.

21. Quid est aliud, seipsum hostem judicare, nisi de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret? necesse enim erat alterutrum esse hostem; nec poterat aliter de adversariis ducibus judicari. Si igitur C. Cæsar, hostis; cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, quum de illo tacuerit, se hostem confessus sit? quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet.

IX. At in rebus tristissimis quantos excitat risus? Sententiolas edicti cujusdam memoriæ mandavi, quas videtur ille peracutas putare; ego autem, qui intelligeret quid dicere vellet, adhuc neminem inveni. *Nulla contumelia est, quam facit dignus.* Primùm quid est, *dignus?* nam etiam malo digni multi, sicut ipse : an quam facit is, qui cum dignitate est? quæ autem potest esse major? Quid est porrò, *facere contumeliam?* quis sic loquitur? Deinde : *Nec timor, quem denuntiat inimicus.* Quid er-

go? ab amico timor denuntiari solet? horum similia deinceps. Nonne satius est mutum esse, quàm, quod nemo intelligat, dicere? En, cur magister ejus, ex oratore arator factus, possideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia jugerum immunia, ut hominem stultum magis etiam infatuet mercede publicâ. Sed hæc leviora fortasse.

23. Illud quæro, cur tam subitò mansuetus in senatu fuerit, quum in edictis tam fuisset ferus. Quid autem attinuerit, Lucio Cassio, tribuno plebis fortissimo & constantissimo civi, mortem denuntiare, si in senatum venisset; D. Carfulenum, bene de republica sentientem, e senatu vi & minis mortis expellere; Tib. Canutium, a quo erat honestissimis contentionibus & sæpe, & jure vexatus, non templo solum, verùm etiam aditu prohibere Capitolii. Cui senatusconsulto ne intercederent, verebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri: atque id erat periculum, de cujus honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne ejus usitatus honos impediretur. Ac, ne sine causa videretur edixisse, ut senatus adesset, quum de republica relaturus fuisset, allato nuntio de legione quarta, mente concidit; & fugere festinans, S. C. de supplicatione per discessionem fecit, quum id factum esset antea numquam.

X. Quæ verò profectio postea? quod iter paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quàm misera fuga? quàm fœda? quàm turpis? præclara tamen senatusconsulta illo ipso die, vespertina: provinciarum religiosa sortitio: divina verò opportunitas, ut, quæ cuique apta esset, ea cuique obveniret.

25. Præclarè igitur facitis, Tribuni plebis, qui de præsidio consulum, senatûsque referatis; meritoque vestro maximas vobis gratias omnes & agere, & habere debemus: quî enim carere metu & periculo possumus in tanta hominùm cupiditate & audacia? Ille autem homo afflictus, & perditus, quæ de se exspectat judicia graviora, quàm amicorum suorum? familiarissimus ejus, mihi homo conjunctus, L. Lentulus, & P. Naso, omni carens cupiditate, nullam se habere provinciam, nullam Antonii sortitionem fuisse judicaverunt: quod idem fecit L. Philippus, vir patre, avo, majoribus suis dignissimus: in eadem sententia fuit homo summâ integritate atque innocentiâ M'. Turranius: idem fecit P. Opius: ipsi etiam, qui, amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quàm fortasse vellent, M. Piso, meus necessarius, & vir, & civis egregius, parique innocentiâ M. Vehilius, senatûs auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt.

26. Quid ego de L. Cinna loquar? cujus ſpectata multis magniſque rebus singularis integritas minùs admirabilem fecit hujus honeſtissimi facti gloriam; qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo & conſtanti C. Ceſtius repudiavit. Qui ſunt igitur reliqui, quos ſors divina delectet? L. Antonius, & M. Antonius. O felicem utrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam: hunc quoque felicem! hanc enim ſemper habebat in ore provinciam. C. Calviſius Africam: nihil felicius: modò enim ex Africa deceſſerat, & quasi divinans ſe rediturum, duos legatos Uticæ reliquerat: deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hiſpaniam: non habeo, quid ſuſpicer: duarum credo provinciarum ſortes minùs divinas fuiſſe.

XI. O C. Cæſar (adoleſcentem appello) quam tu ſalutem reipublicæ attuliſti? quàm improviſam? quàm repentinam? qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret inſequens? etenim in concione dixerat, ſe cuſtodem fore urbis, uſque ad Kalendas Maias ad urbem exercitum habiturum. O præclarum cuſtodem ovium (ut aiunt) lupum! cuſtoſne urbis, an direptor & vexator eſſet Antonius? Et quidem ſe introiturum in urbem dixit, exiturumque quum vellet. Quid illud? nonne audiente

populo, ſedens pro æde Caſtoris, dixit, nisi qui viciſſet, victurum neminem?

28. Hodierno die primùm, Patres conſcripti, longo intervallo in poſſessionem libertatis pedem ponimus; cujus quidem ego, quoad potui, non modò defenſor, ſed etiam conſervator fui: quum autem id facere non poſſem, quievi; nec abjectè, nec sine aliqua dignitate, caſum illum temporum & dolorem tuli. Hanc verò teterrimam belluam quis ferre poſſet, aut quomodo? quid eſt in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus vitiis conglutinatus eſt: nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

29. Quapropter, quoniam res in id diſcrimen adducta eſt, utrùm ille pœnas reipublicæ luat, an nos ſerviamus; aliquando, per deos immortales! Patres conſcripti, patrium animum, virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani & generis, & nominis recuperemus, aut mortem ſervituti anteponamus. Multa, quæ in libera civitate ferenda non eſſent, tulimus, & perpessi ſumus; alii ſpe recuperandæ libertatis, alii vivendi nimiâ cupiditate: ſed, si illa tulimus, quæ nos necessitas ferre coegit, quæ vis quædam pene fatalis; quæ tamen ipſa non tulimus: etiam-

ne hujus impuri latronis feremus teterrimum, crudelissimumque dominatum?

XII. Quid hic faciat, si potuerit, iratus, qui quum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam, tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit? refertam ejus domum exhauserit? hortos compilarit? ad se ex his omnia ornamenta transtulerit? cædis & incendiorum causam quæsierit ex funere? duobus aut tribus senatusconsultis, bene & e republica factis, reliquas res ad lucrum, prædamque revocaverit? vendiderit immunitates? civitates liberaverit? provincias universas ex imperii populi Romani jure sustulerit? exsules reduxerit? falsas leges C. Cæsaris nomine, & falsa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curaverit? earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit? populo Romano leges imposuerit? armis & præsidiis populum & magistratus foro excluserit? senatum stiparit armatis?

31. Armatos in cella Concordiæ, quum senatum haberet, incluserit? ad legiones Brundisium cucurrerit? ex his optime sentientes centuriones jugulaverit? cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum, & ad disperditionem urbis venire conatus? Atque is ab hoc impetu abstractus consilio

& copiis Cæsaris, & consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortunâ quidem fractus minuit audaciam; nec ruere demens, nec furere desinit: in Galliam mutilatum ducit exercitum; cum una legione, & ea vacillante, L. fratrem exspectat, quo neminem reperire potest sui similiorem. Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicumque posuit vestigia? cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcumque nactus est: epulantur milites: ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri: diripiuntur villæ: matresfamiliâs, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur: hæc eadem, quacumque exercitum duxit, fecit Marcus Antonius.

XIII. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos umquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Romano conspirante, Italiâ totâ ad libertatem recuperandam excitatâ, deorum immortalium beneficio utemini? Nullum erit tempus, hoc amisso: a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur. Si in Galliam venerit, non ille armis solùm, sed etiam nostris decretis urgendus est: magna vis est, magnum nomen unum & idem sentientis senatûs. Videtis refertum forum, popu-

lumque Romanum ad ſpem recuperandæ libertatis erectum, qui longo intervallo quum frequentes hîc videt nos, tum ſperat etiam liberos conveniſſe.

33. Hunc ego diem exſpectans, M. Antonii ſcelerata arma vitavi, tum, quum ille in me abſentem invehens, non intelligebat, ad quod tempus me & meas vires reſervarem: si enim illi tum cædis initium a me quærenti reſpondere voluiſſem, nunc reipublicæ conſulere non poſſem. Hanc verò nactus facultatem, nullum tempus, Patres conſcripti, dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi Romani, de dignitate veſtra quod cogitandum sit, cogitem; quod agendum, atque faciendum, id non modò recuſem, ſed appetam etiam, atque depoſcam. Hoc feci, dum licuit; intermisi, quoad non licuit: jam non ſolùm licet, ſed etiam neceſſe eſt; nisi ſervire malimus, quàm, ne ſerviamus, animis armiſque decernere. Dii immortales nobis hæc præsidia dederunt; urbi Cæſarem, Brutum Galliæ. Si enim ille urbem opprimere potuiſſet ſtatim; si Galliam tenere paulò pòſt: optimo cuique pereundum, reliquis eſſet ſerviendum.

XIV. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per deos immortales! Patres conſcripti, & amplissimi orbis terræ con-

silii principes vos esse aliquando recordamini : signum date populo Romano, consilium vestrum non deesse reipublicæ, quoniam ille virtutem suam non defuturam esse profitetur. Nihil est, quod moneam vos: nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modò crudelem, superbamque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam ferendam.

35. Nostis insolentiam Antonii, nostis amicos, nostis totam domum: libidinosis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis servire, ea summa miseria est, summo dedecore conjuncta. Quòd si jam (quod dii omen avertant!) fatum extremum reipublicæ venit; quod gladiatores nobiles faciunt, ut honestè decumbant, faciamus nos, principes orbis terrarum, gentiumque omnium, ut cum dignitate potiùs cadamus, quàm cum ignominia serviamus. Nihil est detestabilius dedecore, nihil fœdius servitute: ad decus & libertatem nati sumus; aut hæc teneamus, aut cum dignitate moriamur.

36. Nimiùm diu teximus, quid sentiremus: nunc autem apertum est: omnes jam patefecerunt, in utramque partem quid sentiant, quid velint. Sunt impii cives, pro caritate reipubl. nimiùm multi; pro multitudine bene sentientium, admodum

pauci : quorum opprimendorum dii immortales incredibilem reipublicæ potestatem & fortunam dederunt. Ad ea enim præsidia, quæ habemus, jam accedent consules summâ prudentiâ, virtute, concordiâ, multos menses de populi Romani libertate commentati, atque meditati. His auctoribus & ducibus, diis juvantibus, nobis vigilantibus & multùm in posterum providentibus, populo Romano consentiente, erimus profectò liberi brevi tempore : jucundiorem autem faciet libertatem servitutis recordatio.

XV. Quas ob res, quòd tribuni plebis verba fecerunt, uti senatus Kalendis Januariis tutò haberi, sententiæque de summa republica liberè dici possint ; de ea re ita censeo, « Uti C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, dent operam, » uti senatus Kalendis Januariis tutò haberi possit : quodque edictum D. Bruti, imperatoris, consulis designati, optimè de republica meriti, propositum » sit, senatum existimare, D. Brutum, » imperatorem, consulem designatum, » optimè de republica mereri, quum senatûs auctoritatem, populique Romani » libertatem, imperiumque defendat.

» 38. Quódque provinciam Galliam » citeriorem, optimorum & fortissimorum virorum, amicissimorumque reipublicæ

» blicæ civium, exercitumque in senatûs
» potestate retineat, id eum, exercitum-
» que ejus, municipia, colonias provin-
» ciæ Galliæ, rectè atque ordine, exque
» republica fecisse, & facere : senatum
» ad summam rempublicam pertinere ar-
» bitrari a D. Bruto & ab L. Planco,
» imperatoribus, consulibus designatis,
» itemque a ceteris, qui provincias obti-
» nent, obtineri ex lege Julia, quoad ex
» senatusconsulto cuique eorum successum
» sit; eosque dare operam, ut eæ pro-
» vinciæ, exercitusque in senatûs populi-
» que Romani potestate, præsidioque rei-
» publicæ sint.

» 39. Quumque operâ, virtute, con-
» silio C. Cæsaris, summoque consensu
» militum veteranorum, qui ejus auctori-
» tatem secuti, reipublicæ præsidio sunt,
» & fuerunt, a gravissimis periculis po-
» pulus Romanus defensus sit, & hoc
» tempore defendatur : quumque legio
» Martia Albæ constiterit, in municipio
» fidelissimo & fortissimo, seseque ad
» senatûs auctoritatem, populique Roma-
» ni libertatem contulerit: & quòd pari
» consilio, eademque virtute legio quarta
» usa, L. Egnatuleio duce, civi egregio,
» senatûs auctoritatem, populique Roma-
» ni libertatem defendat, ac defenderit;
» senatui magnæ curæ esse, ac fore, ut

» pro tantis eorum in rempublicam me-
» ritis honores eis habeantur, gratiæque
» referantur: ſenatui placere, uti C. Pan-
» ſa, A. Hirtius, conſules designati, quum
» magiſtratum iniſſent, si eis videretur,
» primo quoque tempore de his rebus ad
» hunc ordinem referrent, ita uti e repu-
» blica, fideque ſua videretur,

PHILIPPICA IV.

ORATIO QUADRAGESIMA SEXTA.

FACTO ſenatuſconſulto in eam ſententiam, quam Cicero Philippicâ tertiâ complexus eſt, productus in concionem, exponit quæ acta sint in ſenatu, Cæſarem Octavianum & D. Brutum effert laudibus, populum ad libertatem recuperandam cohortatur, beneque de republica ſperare jubet. MANUTIUS.

I. FREQUENTIA veſtrûm incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminiſſe non videor, & alacritatem mihi ſummam defendendæ reipublicæ affert, & ſpem recuperandæ. Quamquam animus quidem mihi numquam defuit, tempora defuerunt; quæ ſimulac primùm ali-

quid lucis oſtendere viſa ſunt, princeps veſtræ libertatis defendendæ fui: quod si antè facere conatus eſſem, nunc facere non poſſem: hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta jacta ſunt reliquarum actionum: nam eſt hoſtis a ſenatu nondum verbo appellatus, ſed re jam judicatus Antonius.

2. Nunc verò multò ſum erectior, quòd vos quoque illum hoſtem eſſe tanto conſenſu, tantoque clamore approbaviſtis. Neque enim, Quirites, fieri poteſt, ut non aut ii sint impii, qui contra conſulem exercitus comparaverunt; aut ille hoſtis, contra quem jure arma ſumpta ſunt. Hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen ne qua poſſet eſſe, ſenatus hodierno die ſuſtulit. C. Cæſar qui rempublicam, libertatemque veſtram ſuo ſtudio, consilio, patrimonio denique tutatus eſt, & tutatur, maximis ſenatûs laudibus ornatus eſt.

3. Laudo, laudo vos, Quirites, quum gratissimis animis proſequimini nomen clarissimi adoleſcentis, vel pueri potiùs: ſunt enim facta ejus immortalitatis; nomen, ætatis: multa memini, multa audivi, multa legi: nihil ex omnium ſeculorum memoria tale cognovi: qui, quum ſervitute preme-

remur, in dies malum cresceret, præsidii nihil haberemus, capitalem & pestiferum a Brundisio M. Antonii reditum timeremus; hoc insperatum omnibus consilium, incognitum certè, ceperit, ut exercitum invictum ex paternis militibus conficeret, Antoniique furorem, crudelissimis consiliis incitatum, a pernicie reipublicæ averteret.

II. Quis est enim, qui hoc non intelligat, nisi Cæsar exercitum paravisset, non sine exitio nostro futurum Antonii reditum fuisse? Ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus sanguine civium Romanorum, quos Suessæ, quos Brundisii occiderat, ut nihil, nisi de reipublicæ pernicie cogitaret. Quod autem erat præsidium salutis, libertatisque vestræ, si Caii Cæsaris, fortissimorum sui patris militum, exercitus non fuisset? cujus de laudibus & honoribus, qui ei pro divinis & immortalibus meritis divini, immortalesque debentur, mihi senatus assensus paulò antè decrevit, ut primo quoque tempore referretur. Quo decreto quis non perspicit hostem esse Antonium judicatum? quem enim appellare possumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, iis senatus arbitratur singulares exquirendos honores?

5. Quid legio Martia? quæ mihi vide-

tur divinitus ab eo deo traxisse nomen, a quo populum Romanum generatum accepimus: non ipsa suis decretis priùs, quàm senatus, hostem judicavit Antonium? nam, ille si non hostis; hos qui consulem reliquerunt, hostes necesse est judicemus. Præclarè & loco, Quirites, reclamatione vestrâ factum pulcherrimum Martialium comprobastis; qui se ad senatûs auctoritatem, ad libertatem vestram, ad universam rempublicam contulerunt: hostem illum, & latronem, & parricidam patriæ reliquerunt: nec solùm id animosè & fortiter, sed consideratè etiam, sapienterque fecerunt: Albæ constiterunt, in urbe opportuna, propinqua, munita, fortissimorum virorum, fidelissimorum civium, atque optimorum. Hujus Martiæ legionis legio quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem senatus meritò paulò antè laudavit, C. Cæsaris exercitum prosecuta est.

III. Quæ exspectas, M. Antoni, judicia graviora? Cæsar fertur in cœlum, qui contra te exercitum comparavit: laudantur exquisitissimis verbis legiones, quæ te reliquerunt, quæ a te arcessitæ sunt, quæ essent, si te consulem quàm hostem maluisses, tuæ: quarum legionum fortissimum, verissimumque judicium confirmat senatus, comprobat universus populus Roma-

nus, nisi fortè vos, Quirites, consulem, non hostem, judicatis Antonium.

7. Sic arbitrabar, Quirites, vos judicare, ut ostenditis. Quid? municipia, colonias, præfecturas, num aliter judicare censetis? omnes mortales unâ mente consentiunt, omnia arma eorum, qui hæc salva velint, contra illam pestem esse capienda. Quid? D. Bruti judicium, Quirites, quod ex hodierno ejus edicto perspicere potuistis, num cui tandem contemnendum videtur? Rectè & verè negatis, Quirites. Est enim quasi deorum immortalium beneficio & munere datum reipublicæ Brutorum genus & nomen ad libertatem populi Romani vel constituendam, vel recuperandam. Quid igitur D. Brutus de Marco Antonio judicavit? excludit provinciâ: exercitu obsistit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam suâ sponte suoque judicio excitatam. Si consul Antonius; Brutus hostis: si conservator reipublicæ Brutus; hostis Antonius. Num igitur, utrum horum sit, dubitare possumus?

IV. Atqui, ut vos unâ mente, unâque voce dubitare vos negatis; sic modò decrevit senatus, D. Brutum optimè de republica mereri, quum senatûs auctoritatem, populique Romani libertatem, imperiumque defenderit. A quo defenderit?

nempe ab hoste : quæ est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur provincia Gallia, meritóque ornatur verbis amplissimis a senatu, quòd resistat Antonio : quem si consulem illa provincia putaret, neque eum reciperet; magno scelere se adstringeret: omnes enim in consulis jure & imperio debent esse provinciæ. Negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus reipublicæ civis: negat Gallia, negat cuncta Italia, negat senatus, negatis vos.

9. Quis igitur illum consulem nisi latrones putant? quamquam ne ii quidem ipsi, quod loquuntur, id sentiunt; nec a judicio omnium mortalium, quamvis impii, nefariique sint, sicut sunt, dissentire possunt: sed spes rapiendi atque prædandi obcæcat animos eorum; quos non bonorum donatio, non agrorum assignatio, non illa infinita hasta satiavit: qui sibi urbem, qui bona & fortunas civium ad prædam proposuerunt: qui, dum sit quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur : quibus M. Antonius (ô dii immortales, avertite & detestamini, quæso, hoc omen!) urbem se divisurum esse promisit.

10. Ita verò, Quirites, ut precamini, eveniat, hujusque amentiæ pœna in ipsum,

familiamque ejus recidat, quod ita futurum esse confido: jam enim non solùm homines, sed etiam deos immortales ad rempublicam conservandam arbitror consensisse. Sive enim prodigiis, atque portentis dii immortales nobis futura prædicunt; ita sunt apertè denuntiata, ut & illi pœna, & libertas nobis appropinquet: sive tantus consensus omnium sine impulsu deorum esse non potuit; quid est, quòd de voluntate cœlestium dubitare possimus? Reliquum est, Quirites, ut vos in ista sententia, quam præ vobis fertis, perseveretis.

V. Faciam igitur, ut imperatores instructâ acie solent, quamquam paratissimos milites ad prœliandum videant, ut eos tamen adhortentur; sic ego vos ardentes & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor. Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quocum aliqua pacis conditio esse possit: neque enim ille servitutem vestram, ut antea, sed jam iratus sanguinem concupiscit: nullus ei ludus videtur esse jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.

12. Non est vobis, Quirites, res cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, tetraque bellua; quæ quoniam

in foveam incidit, obruatur : si enim il-linc emerserit, nullius supplicii crudelitas erit recusanda : sed tenetur, premitur, urgetur, nunc iis copiis, quas habemus; mox iis, quas paucis diebus novi consules comparabunt. Incumbite in causam, Quirites, ut facitis. Numquam vester consensus major in ulla causa fuit : numquam tam vehementer cum senatu consociati fuistis. Nec mirum : agitur enim non quâ conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio, ignominiaque perituri.

13. Quamquam mortem quidem omnibus natura proposuit; crudelitatem mortis & dedecus virtus propulsare solet; quæ propria est Romani generis & seminis : hanc retinete, quæso, Quirites, quam vobis tamquam hereditatem majores vestri reliquerunt. Quamquam alia omnia falsa, incerta, caduca, mobilia : virtus est una altissimis defixa radicibus; quæ numquam ullâ vi labefactari potest, numquam demoveri loco. Hac virtute majores vestri primùm universam Italiam devicerunt : deinde Carthaginem exsciderunt, Numantiam everterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentes in ditionem hujus imperii redegerunt.

VI. Ac majoribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui habe-

ret rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, rationem aliquam, si res ita tulisset, pacis & fœderis: hic vester hostis vestram rempublicam oppugnat, ipse habet nullam: senatum, id est, orbis terræ consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: ærarium vestrum exhausit, suum non habet: nam concordiam civium qui habere potest, nullam qui habeat civitatem? pacis verò quæ potest esse cum eo ratio, in quo est incredibilis crudelitas, fides nulla?

15. Est igitur, Quirites, populo Romano, victori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco. Nam, quòd se similem esse Catilinæ gloriari solet; scelere par est illi, industriâ inferior. Ille quum exercitum nullum habuisset, repentè conflavit: hic eum exercitum, quem accepit, amisit. Ut igitur Catilinam diligentiâ meâ, senatûs auctoritate, vestro studio, & virtute fregistis; sic Antonii nefarium latrocinium vestrâ cum senatu concordiâ tantâ, quanta numquam fuit, felicitate & virtute exercituum, ducumque vestrorum, brevi tempore oppressum audietis.

16. Equidem, quantum curâ, labore, vigiliis, auctoritate, consilio eniti, atque

efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem veſtram pertinere arbitrabor: neque enim id pro veſtris in me amplissimis beneficiis sine ſcelere facere poſſum. Hodierno autem die primùm, referente viro fortissimo, vobiſque amicissimo, hoc M. Servilio, collegiſque ejus, ornatissimis viris, optimis civibus, longo intervallo, me auctore & principe, ad ſpem libertatis exarsimus.

PHILIPPICA V.

ORATIO QUADRAGESIMA SEPTIMA.

O B S I D E N T E Mutinam Antonio, non modò sine ſenatûs auctoritate, ſed invito etiam ſenatu, qui Galliam citeriorem D. Bruto, jam antea a Cæſare datam, poſt ejus necem confirmaverat, novi conſules Panſa, & Hirtius Kalendis Jan. primo conſulatûs die, convocato de more ſenatu, non ſolùm de Mutinæ obsidione, ſed omnino de tota rep. deque honoribus & præmiis bene de rep. meritorum ac merentium, de quibus XIII. *Kal. S. C. factum erat, retulerunt. Quod ad Mutinam attinuit, cenſuit Q. Fuſius Calenus, Panſæ conſulis ſocer, qui ſententiam primus rogatus eſt, mitten-*

dos ad Antonium legatos, qui agerent cum eo, ut ab ejus urbis obsidione desisteret. Cicero autem, suo loco rogatus, turpe & indignum dicit esse senatûs ac populi Romani majestate, ad eum legatos de pace mittere, de quo ante paucos dies, tamquam de hoste, gravissima & severissima judicia idem senatus fecerit. Decreverat enim XIII. *Kal. Jan. quo die habitam esse tertiam orationem diximus, ut de honoribus Cæsaris & Bruti, qui remp. privato consilio defendendam susceperant, deque præmiis Martiæ & Quartæ legionum, quæ Antonio relicto, ad Cæsarem se contulerant, primo quoque tempore novi consules referrent. Deinde vehementer incubuit Cicero, ut hostis judicaretur Antonius, & ea decernerentur de honoribus & præmiis, quæ senatus ex novorum consulum relatione decerni sibi placere ostenderat. Senatus eo die nihil decrevit, sed triduo pòst mittendos omnino censuit, qui Antonio denuntia-*

rent, ne consulem designatum oppugnaret, ne Mutinam obsideret, ne provinciam depopularetur, ne delectus haberet, esset in senatûs populique Romani potestate. MANUTIUS.

I. NIHIL umquam longius his Kalendis Januariis mihi visum est, Patres conscripti; quod idem intelligebam per hos dies unicuique vestrûm videri: qui enim bellum cum republica gerunt, hunc diem non exspectabant: nos autem tum, quum maximè consilio nostro subvenire communi saluti oporteret, in senatum non vocabamur. Sed querelam præteritorum dierum sustulit oratio consulum; qui ita locuti sunt, ut magis exoptatæ Kalendæ Januariæ, quàm seræ esse videantur. Atque ut oratio consulum animum meum erexit, spemque attulit non modò salutis conservandæ, verùm etiam dignitatis pristinæ recuperandæ; sic me perturbasset ejus sententia, qui primus rogatus est, nisi vestræ virtuti, constantiæque confiderem.

2. Hic enim vobis, Patres conscripti, dies illuxit, hæc potestas data est, ut, quantum virtutis, quantum constantiæ,

quantum gravitatis in hujus ordinis consilio esset, populo Romano declarare possetis. Recordamini, qui dies nudiustertius decimus fuerit, quantus consensus vestrûm, quanta virtus, quanta constantia: quam sitis a populo Romano laudem, quam gloriam, quam gratiam consecuti. Atque illo die, Patres conscripti, ea constituistis, ut vobis nihil jam sit integrum, nisi aut honesta pax, aut bellum necessarium. Pacem vult M. Antonius? arma ponat, roget, deprecetur: neminem æquiorem me reperiet; cui, dum se civibus impiis commendat, inimicus esse, quàm amicus, maluit: nihil est profectò, quod dari possit bellum gerenti; erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti.

II. Legatos verò ad eum mittere, de quo gravissimum & severissimum judicium nudiustertius decimus feceritis, non jam levitatis est, sed, ut, quod sentio, dicam, dementiæ. Primùm duces eos laudavistis, qui contra illum bellum privato consilio suscepissent; deinde milites veteranos, qui quum ab Antonio in colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi Romani anteposuerunt.

4. Quid? legio Martia: quid? quarta, cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, vituperandæ sunt; si inimicum reipublicæ, jure laudantur. Atqui quum con-

ſules nondum haberetis, decreviſtis, ut & de præmiis militum, & de honoribus imperatorum primo quoque tempore referretur. Placet eodem tempore præmia conſtituere iis, qui contra Antonium arma ceperunt, & legatos ad Antonium mittere? ut jam pudendum sit, honeſtiora decreta eſſe legionum, quàm ſenatûs: siquidem legiones decreverunt ſenatum defendere contra M. Antonium; ſenatus decernit legatos ad Antonium. Utrùm hoc eſt confirmare militum animos, an debilitare virtutem?

5. Hoc dies duodecim profecerunt, ut quem nemo, præter Cotylam, tum inventus sit, qui defenderet, is habeat jam patronos etiam conſulares? qui utinam omnes ante me ſententiam rogarentur! (quamquam ſuſpicor, quid dicturi ſunt quidam eorum, qui poſt me rogabuntur) faciliùs contrà dicerem, si quid videretur: eſt enim opinio, decreturum aliquem M. Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet. Quid eſt aliud, omnia ad bellum civile hoſti arma largiri? primùm nervos belli, pecuniam infinitam, quâ nunc eget; deinde equitatum, quantum velit: equitatum dico? dubitabit, credo, gentes barbaras ſecum adducere.

6. Hoc qui non videt, excors eſt: qui, quum videt, decernit, impius. Tu civem

fceleratum & perditum, Gallorum & Germanorum exercitu, pecuniâ, peditatu, equitatu, copiis inftrues? nullæ iftæ excufationes funt: Meus amicus eft: fit patriæ priùs. Meus cognatus: an poteft cognatio ulla propior effe, quàm patriæ, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit: cupio videre, qui id audeat dicere. Quid autem agatur, quum aperuero, facile erit ftatuere, quam fententiam dicatis, aut quam fequamini.

III. Agitur, utrùm M. Antonio facultas detur opprimendæ reipublicæ, cædis faciendæ bonorum, diripiendæ urbis, agrorum fuis latronibus condonandi, populum Romanum fervitute opprimendi; an horum nihil facere ei liceat: dubitate quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. Hoc ne Cotyla quidem dicere auderet: quid enim in eum non cadit? qui, quum Cæfaris acta fe defendere dicit, ejus eas leges pervertit, quas maximè laudare poteramus. Ille paludes siccare voluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio, dividendam dedit. Quid? hanc legem populus Romanus accepit? quid? per aufpicia ferri potuit? Sed augur verecundus, sine collegis de aufpiciis: quamquam illa aufpicia non egent interpretatione. Jove enim tonante cum populo agi non effe fas, quis ignorat?

Tribuni plebis tulerunt de provinciis contra acta Cæsaris : ille biennium , iste sexennium : num etiam hanc legem populus Romanus accepit ? quid ? promulgata fuit ? quid ? nonne antè lata , quàm scripta ? nonne antè factum vidimus , quàm futurum quisquam est suspicatus ?

8. Ubi lex Cæcilia & Didia ? ubi promulgatio , trinundinum ? ubi pœnæ recenti lege Juniâ & Liciniâ ? possuntne hæ leges ratæ esse sine interitu legum reliquarum ? Eccui potestàs in forum insinuandi fuit ? quæ porrò illa tonitrua ? quæ tempestas ? ut , si auspicia M. Antonium non moverent , sustinere tamen eum ac ferre potuisse tantam vim tempestatis , imbris , ac turbinum , mirum videretur. Quam legem igitur se augur dicit tulisse , non modò tonante Jove , sed propè cœlesti clamore prohibente , hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri ? Quid ? quòd cum eo collega tulit , quem ipse fecit suâ nuntiatione vitiosum , nihilne ad auspicia bonus augur arbitratus est pertinere ?

IV. Sed auspiciorum nos fortasse erimus interpretes , qui sumus ejus collegæ : num etiam armorum interpretes quærimus ? Primùm omnes fori aditus ita septi sunt , ut etiam si nemo obstaret armatus , tamen , nisi septis revulsis , introiri in forum nullo modo posset : sic verò erant disposita præ-

sidia, ut quomodo hostium aditus urbe prohibentur, ita castellis & operibus ab ingressione fori populum, tribunosque plebis propulsari videres.

10. Quibus de causis eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes censeo per vim & contra auspicia latas, iisque legibus populum non teneri. Si quam legem de actis Cæsaris confirmandis, deve dictatura in perpetuum tollenda, deve coloniis in agros deducendis, tulisse M. Antonius dicitur; easdem leges de integro, ut populum teneant, salvis auspiciis ferri placet. Quamvis enim leges bonas vitiosè, per vimque tulerit; tamen hæ leges non sunt habendæ; omnisque audacia gladiatoris amentis auctoritate nostrâ repudianda est.

11. Illa verò dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibusque avertit; ut portenti simile videatur, tantam pecuniam populi Romani tam brevi tempore perire potuisse. Quid? illi immanes quæstus, ferendine, quos M. Antonii tota exhausit domus! decreta falsa vendebat: regna, civitates, immunitates, in æs, acceptâ pecuniâ, jubebat incidi: hæc se ex commentariis Cæsaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat: calebant in interiore ædium parte totius

reipublicæ nundinæ : mulier, sibi felicior, quàm viris, auctionem provinciarum, regnorumque faciebat : restituebantur exsules, quasi lege, sine lege : quæ nisi auctoritate senatûs rescinduntur, quoniam ingressi in spem reipublicæ recuperandæ sumus, imago nulla liberæ civitatis relinquetur.

12. Neque solùm commentariis commentitiis, chirographisque venalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, quum, quæ vendebat Antonius, ea se ex actis Cæsaris agere diceret; sed senatûs etiam consulta, pecuniâ acceptâ, falsa referebat : syngraphæ obsignabantur : senatusconsulta, numquam facta, tamquam facta ad ærarium referebantur. Hujus turpitudinis testes erant etiam exteræ nationes. Fœdera interea facta : regna data : populi, provinciæque liberatæ ; earumque rerum falsæ tabulæ, gemente populo Romano, toto Capitolio figebantur : quibus rebus tanta pecunia una in domo coacervata est, ut, si hoc genus in unum redigatur, non sit pecunia populo Romano defutura.

V. Is legem etiam judiciariam tulit, homo castus atque integer; judiciorum, & juris auctor : in quo nos fefellit. Antesignanos, & manipulares, & Alaudas, judices se constituisse dicebat : at ille legit aleato-

res, legit exsules, legit Græcos. O confessum judicum præclarum! ô dignitatem consilii admirandam! avet animus apud consilium illud pro reo dicere. Cydam Cretensem, portentum insulæ, hominem audacissimum & perditissimum! sed fac ita non esse; num Latinè scit? num est ex judicum genere & forma? num, quod maximum est, leges nostras, moresve novit? num denique homines? est enim Creta vobis notior, quàm Roma Cydæ. Delectus autem, & notatio judicum etiam in nostris civibus haberi solet: Gortynium verò judicem quis novit, aut quis nosse potuit? Nam Lysiadem Atheniensem plerique novimus: est enim Phædri, philosophi nobilis, filius: homo præterea festivus, ut ei cum M'. Curio, consessore eodem & collusore, facillimè possit convenire.

14. Quæro igitur, si Lysiades citatus judex non responderit, excuseturque Areopagites esse, nec debere eodem tempore Romæ & Athenis res judicare; accipietne excusationem is, qui quæstioni præerit, Græculi judicis, modò palliati, modò togati? an Atheniensium antiquissimas leges negliget? Qui porrò ille consessus, dii boni? Cretensis judex, isque nequissimus: quem ad hunc reus alleget? quomodo accedat? dura natio est. At Athenienses mi-

fericordes : puto ne Curium quidem esse crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Sunt item lecti judices, qui fortasse excusabuntur : habent enim legitimam excusationem, exsilii causâ solum vertisse, nec esse postea restitutos. Hos ille demens judices legisset; horum nomina ad ærarium detulisset; his magnam partem reipublicæ credidisset, si ullam speciem reipublicæ cogitavisset?

VI. Atque ego de notis judicibus dixi: quos minùs nostis, nolui nominare: saltatores, citharistas, totum denique comissationis Antonianæ chorum, in tertiam decuriam judicum scitote esse conjectum. Hæc causa, cur lex tam egregia, tamque præclara maximo imbri, tempestate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina & tonitrua, ferretur, ut eos judices haberemus, quos hospites habere nemo velit. Scelerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio ejus pecuniæ, cujus ratio in æde Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitavit; nec antè turpes judices quæsiti, quàm honestis judicibus nocentium salus desperata est.

16. Sed illud os, illam impuritatem cœni fuisse, ut hos judices legere auderet! quorum lectione duplex imprimeretur reipublicæ dedecus; unum, quòd tam turpes judices essent; alterum, quòd pa-

tefactum, cognitumque esset, quàm multos in civitate turpes haberemus. Hanc ergo & reliquas ejusmodi leges, etiam si sine vi, salvis auspiciis, essent rogatæ, censerem tamen abrogandas : nunc verò cur abrogandas censeam, quas judico non rogatas?

17. An illa non gravissimis ignominiis, monumentisque hujus ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda, quòd unus M. Antonius in hac urbe post conditam urbem palam secum habuit armatos? quod neque reges fecerunt, neque ii, qui, regibus exactis, regnum occupare voluerunt. Cinnam memini; vidi Sullam; modò Cæsarem : hi enim tres post civitatem a Lucio Bruto liberatam plus potuerunt, quàm universa respublica : non possum affirmare, nullis telis eos stipatos fuisse : hoc dico, nec multis, & occultis.

18. At hanc pestem agmen armatorum sequebatur : Classitius, Mustela, Tiro, gladios ostentantes, sui similes greges ducebant per forum : certum agminis locum tenebant barbari sagittarii : quum autem erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecticæ collocabantur : non quò ille scuta occulta esse vellet, sed ne familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent.

VII. Illud verò teterrimum non modò auditu,

auditu, ſed etiam adſpectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, sicarios: de templo carcerem fieri: opertis valvis Concordiæ, quum inter ſubſellia ſenatûs verſarentur latrones, patres conſcriptos ſententias dicere. Huc etiam nisi venirem Kalend. Septemb. fabros ſe miſſurum, & domum meam diſturbaturum eſſe dixit. Magna res, credo, agebatur: de ſupplicatione referebat. Veni poſtridie; ipſe non venit: locutus ſum de republica, minùs equidem liberè, quàm mea conſuetudo; liberiùs tamen, quàm periculi minæ poſtulabant. At ille homo vehemens & violentus, qui hanc conſuetudinem liberè dicendi excluderet (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piſo x x x diebus antè) inimicitias mihi denuntiavit: adeſſe in ſenatu juſſit a. d. XIII. Kalendas Octobris: ipſe interea ſeptemdecim diebus de me in Tiburtino Scipionis declamitavit, sitim quærens. Hæc enim ei cauſa eſſe declamandi ſolet.

20. Quum is dies, quo me adeſſe juſſerat, veniſſet, tum verò agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me abſentem orationem ore impuriſſimo evomuit: quo die, si per amicos mihi cupienti in ſenatum venire licuiſſet, cædis initium feciſſet a me; sic enim ſtatuerat; quum autem ſemel gladium ſcelere im-

buisset, nulla res ei finem cædendi, nisi defatigatio & satietas, attulisset. Etenim aderat L. frater, gladiator Asiaticus, qui mirmillo Mylasis depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat, suum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. Hic pecunias nostras æstimabat: possessiones notabat, & urbanas, & rusticas: hujus mendicitas, aviditate conjunctâ, in fortunas nostras imminebat: dividebat agros, quibus, & quos volebat: nullus aditus erat privato, nulla æquitatis deprecatio: tantum quisque habebat possessor, quantum reliquerat divisor Antonius. Quæ quamquam, si leges irritas feceritis, rata esse non possunt, tamen separatim suo nomine notanda censeo, judicandumque, nullos septemviros fuisse: nihil placere ratum esse, quod ab iis actum diceretur.

VIII. M. verò Antonium quis est, qui civem possit judicare potiùs, quàm teterrimum & crudelissimum hostem, qui pro æde Castoris sedens, audiente populo Romano, dixerit, nisi victorem, victurum neminem? num putatis, Patres conscripti, dixisse eum minaciùs, quàm facturum fuisse? Quid verò, quòd in concione dicere ausus est, se, quum magistratu abisset, ad urbem futurum cum exercitu? introiturum, quotiescumque vellet? quid erat aliud, nisi denuntiare populo Romano servitutem?

22. Quod autem ejus iter Brundisium? quæ festinatio? quæ spes, nisi ut ad urbem, vel in urbem potiùs exercitum maximum adduceret? qui autem delectus centurionum? quæ effrenatio impotentis animi? quum ejus promissis legiones fortissimæ reclamassent, domum ad se venire jussit centuriones, quos bene de republica sentire cognoverat; eosque ante pedes suos, uxorisque suæ, quam secum gravis imperator ad exercitum duxerat, jugulari coëgit. Quo animo hunc futurum fuisse censetis in nos, quos oderat, quum in eos, quos numquam viderat, tam crudelis fuisset? & quàm avidum in pecuniis locupletium, qui pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona, quantacumque erant, statim comitibus suis, compotoribusque descripsit.

23. Atque ille furens infesta jam patriæ signa Brundisio inferebat; quum C. Cæsar deorum immortalium beneficio, divini animi, ingenii, consilii magnitudine, quamquam suâ sponte, eximiâque virtute, tamen approbatione auctoritatis meæ, colonias patris adiit: veteranos milites convocavit: paucis diebus exercitum fecit: incitatos latronis impetus retardavit. Postea verò, quàm legio Martia ducem præstantissimum vidit, nihil egit aliud, nisi, ut aliquando liberi essemus; quam est imitata quarta legio,

IX. Quo ille nuntio audito, quum senatum vocasset, adhibuissetque consularem, qui suâ sententiâ C. Cæsarem hostem judicaret, repentè concidit. Pòst autem neque sacrificiis solennibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus. At quò? in provinciam firmissimorum & fortissimorum civium; qui illum, ne si ita quidem venisset, ut nullum bellum inferret, ferre potuissent, impotentem, iracundum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper rapientem, semper ebrium. At ille, cujus ne pacatam quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit provinciæ Galliæ: circumsedet Mutinam, firmissimam & splendidissimam populi Romani coloniam: oppugnat D. Brutum, imperatorem, consulem designatum, civem non sibi, sed nobis & reipublicæ natum.

25. Ergo Annibal hostis, civis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, moliatur & cogitet? Totum iter Antoniorum quid habuit, nisi depopulationes, vastationes, cædes, rapinas? quas non faciebat Annibal, quia multa ad usum reservabat; at hi, qui in horam viverent, non modò de fortunis & de bonis civium, sed ne de utilitate quidem sua cogitaverunt. Ad hunc

(dii boni!) legatos mitti placet? norunt illi homines formam reipublicæ, jura belli, exempla majorum? cogitant, quid populi Romani majeſtas, quid ſenatûs ſeveritas poſtulet? Legatos decernis: si ut depreceris, contemnet; si ut imperes, non audiet: denique quamvis ſevera legatis mandata dederimus, nomen ipſum legatorum, hunc, quem videmus, populi Romani reſtinguet ardorem: municipiorum, atque Italiæ franget animos: ut omittam hæc, quæ magna ſunt; certè iſta legatio moram & tarditatem afferet bello. Quamvis dicant, quod quoſdam audio dicturos: Legati proficiſcantur; bellum nihilominus paretur; tamen legatorum nomen ipſum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur.

X. Minimis momentis, Patres conſcripti, maximæ inclinationes temporum fiunt, quum in omni caſu reipublicæ, tum in bello, & maximè civili; quod opinione plerumque, & famâ gubernatur. Nemo quæret, quibuſcum mandatis legatos miſerimus: nomen ipſum legationis ultro miſſæ, timoris eſſe signum videbitur. Recedat a Mutina, desinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia: non eſt verbis rogandus, cogendus eſt armis.

27. Non enim ad Annibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miſerat

olim ſenatus P. Valerium Flaccum & Q. Bæbium Tampilum; qui, ſi Annibal non pareret, Carthaginem ire juſſi ſunt: noſtros legatos quò jubebimus ire, ſi non paruerit Antonius? Ad noſtrum civem mittimus, ne imperatorem, ne coloniam populi Romani oppugnet? Itane verò? hoc per legatos rogandum eſt? Quid intereſt per deos immortales! utrùm hanc urbem oppugnet, an hujus urbis propugnaculum, coloniam populi Romani, præſidii causâ collocatam? Belli Punici ſecundi, quod contra majores noſtros Annibal geſſit, cauſa fuit Sagunti oppugnatio: rectè ad eum legati miſſi: mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Annibalis hoſtibus, noſtris ſociis. Quid ſimile tandem? nos ad civem mittimus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum, ne coloniam circumſedeat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne ſit hoſtis? Age, ſi paruerit, hoc cive uti aut volumus, aut poſſumus?

XI. Ante diem XIII. Kalendas Januarii, decretis veſtris eum concidiſtis: conſtituiſtis, ut hæc ad vos Kalend. Jan. referrentur, quæ referri videtis, de honoribus & præmiis bene de republica meritorum & merentium: quorum principem judicaſtis eum, qui fuit, C. Cæſarem, qui M. Antonii impetus nefarios ab

urbe in Galliam avertit : deinde milites veteranos, qui primi Cæsarem secuti sunt; tum illas cœlestes, divinasque legiones; Martiam & quartam, quibus, quum consulem suum non modò reliquissent, sed bello etiam persequerentur, honores & præmia spopondistis : eodemque die Decimi Bruti, præstantissimi civis, edicto allato atque proposito, factum ejus collaudastis; quodque ille bellum privato consilio susceperat, id vos auctoritate publicâ comprobastis.

29. Quid igitur illo die aliud egistis, nisi ut hostem judicaretis Antonium? his vestris decretis aut ille vos æquo animo adspicere poterit, aut vos illum sine summo dolore videbitis? Exclusit illum a republica, distraxit, segregavit non solùm scelus ipsius, sed etiam, ut mihi videtur, fortuna quædam reipublicæ : qui si legatis paruerit, Romamque redierit; num quando perditis civibus vexillum, quò concurrant, defuturum putatis? Sed hoc minùs vereor : sunt alia, quæ magis timeam, & cogitem : numquam parebit ille legatis : novi hominis insaniam, arrogantiam : novi perdita consilia amicorum, quibus ille est deditus.

30. Lucius quidem frater ejus, utpote qui peregrè depugnarit, familiam ducit. Sit per se ipse sanus, quod numquam

erit ; per hos esse ei tamen non licebit. Teretur interea tempus : belli apparatus refrigescent. Unde est adhuc bellum tractum, nisi ex retardatione, & mora ? Ut primùm post discessum latronis, vel potiùs desperatam fugam, liberè senatus haberi potuit; semper flagitavi, ut convocaremur : quo die primùm convocati sumus, quum designati consules non adessent, jeci, sententiâ meâ, maximo vestro consensu, fundamenta reipublicæ, seriùs omnino, quàm decuit; nec enim antè potui: sed tamen si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profectò nullum haberemus. Omne malum nascens facilè opprimitur: inveteratum fit plerumque robustius. Sed tum exspectabantur Kalendæ Januariæ: fortasse non rectè.

XII. Verùm præterita omittamus : etiamne hanc moram afferemus, dum proficiscantur legati ? dum revertantur ? quorum exspectatio dubitationem belli afferet : bello autem dubio, quod potest studium esse delectûs ? Quamobrem, Patres conscripti, legatorum mentionem nullam censeo faciendam : rem administrandam arbitror sine ulla mora, & confestim gerendam : tumultum censeo decerni, justitium edici; saga sumi dico oportere, delectum haberi, sublatis vacationibus in urbe & in Italia, præter Galliam, tota.

32. Quæ si erunt facta, opinio ipsa & fama vestræ severitatis obruet scelerati gladiatoris amentiam: sentiet sibi bellum cum republica esse susceptum: experietur consentientis senatûs nervos atque vires: nam nunc quidem partium contentionem esse dictitat. Quarum partium? alteri victi sunt, alteri sunt e mediis C. Cæsaris partibus: nisi fortè Cæsaris partes a Pansa & Hirtio consulibus, & a filio C. Cæsaris oppugnari putamus. Hoc verò bellum non est ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum civium excitatum; quibus bona, fortunæque nostræ notatæ sunt, & jam ad cujusque optionem distributæ.

33. Legi epistolam Antonii, quam ad quemdam septemvirum, capitalem hominem, collegam suum, miserat. *Quid concupiscas, tu videris; quod concupiveris, certè habebis.* Hem, ad quem legatos mittamus; cui bellum moremur inferre; qui ne sorti quidem fortunas nostras destinavit, sed libidini cujusque nos ita addixit, ut ne sibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promissum jam sit, reliquerit. Cum hoc, Patres conscripti, bello, bello inquam, decertandum est, idque confestim: legatorum tarditas repudianda est.

34. Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda sint; consulibus totam rempublicam commendandam censeo,

hisque permittendum, ut rempublicam defendant, provideantque, ne quid respublica detrimenti accipiat: censeoque, ut iis, qui in exercitu Antonii sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Kalendas Febr. ab eo discesserint. Hæc si censueritis, Patres conscripti, brevi tempore libertatem populi Romani, auctoritatemque vestram recuperabitis: sin autem leniùs agetis, tamen eadem, sed fortasse seriùs, decernetis. De republica quod retulistis, satis decrevisse videor.

XIII. Altera res est de honoribus; de quibus deinceps intelligo esse dicendum. Sed qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eumdem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur, consule designato, more majorum capiamus exordium; cujus ut superiora omittam, quæ sunt maxima illa quidem, sed adhuc hominum magis judiciis, quàm publicè laudata; quibusnam verbis ejus laudes hujus ipsius temporis consequi possumus? neque enim ullam mercedem tanta virtus, præter hanc laudis gloriæque, desiderat: quâ etiam si careat, tamen sit se ipsâ contenta, atque in memoria gratorum civium, tamquam in luce, posita lætetur. Laus igitur judicii, testimoniique vestri tribuenda Bruto est.

36. Quamobrem his verbis, Patres con-

fcripti, fenatufconfultum faciendum cenfeo: « QUUM D. Brutus, imperator,
» conful designatus, provinciam Galliam
» in fenatûs populique Romani poteftate
» teneat : quumque exercitum tantum,
» tam brevi tempore, fummo ftudio mu-
» nicipiorum, coloniarumque provinciæ
» Galliæ optimè de republica meritæ,
» merentifque confcripferit, compararit;
» id eum rectè, & ordine, exque repu-
» blica feciffe : idque D. Bruti præftan-
» tissimum meritum in rempublicam fe-
» natui, populoque Romano gratum effe,
» & fore : itaque fenatum, populumque
» Romanum exiftimare, D. Bruti, im-
» peratoris, confulis defignati operâ, con-
» silio, virtute, incredibilique ftudio &
» confenfu provinciæ Galliæ, reipublicæ
» difficillimo tempore effe fubventum.

37. Huic tanto merito Bruti, Patres confcripti, tantoque in rempublicam beneficio, quis eft tantus honos, qui non debeatur? Nam si M. Antonio patuiffet Gallia, si oppressis municipiis, & coloniis imparatis, in illam ultimam Galliam penetrare potuiffet; quantus reipublicæ terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentissimus, atque in omnibus consiliis præceps & devius, non folùm cum exercitu fuo, fed etiam cum omni immanitate barbariæ bellum inferre nobis; ut

ejus furorem ne Alpium quidem muro cohibere possemus. Hæc igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum, nondum interpositâ auctoritate vestrâ, suo consilio atque judicio, non ut consulem recepit, sed, ut hostem, arcuit Galliâ; seque obsideri, quàm hanc urbem, maluit. Habeat ergo hujus tanti facti, tamque præclari, decreto vestro testimonium sempiternum: Galliaque, quæ semper præsidet atque præsedit huic imperio, libertatique communi, meritò, veréque laudetur, quòd se suasque vires non tradidit, sed opposuit Antonio.

XIV. Atque etiam M. Lepido pro ejus egregiis in rempublicam meritis decernendos honores quàm amplissimos censeo: semper ille populum Romanum liberum voluit, maximumque signum illo die dedit voluntatis & judicii sui, quum, Antonio diadema Cæsari imponente, se avertit, gemituque & mœstitiâ declaravit, quantum haberet odium servitutis; quàm pop. Rom. liberum cuperet; quàm illa, quæ tulerat, temporum magis necessitate, quàm judicio tulisset. Quantâ verò is moderatione usus sit in illo tempore civitatis, quod post mortem Cæsaris consecutum est, quis nostrûm oblivisci potest? Magna hæc: sed ad majora properat oratio.

39. Quid enim (ô dii immortales !) admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Romano accidere potuit, quàm, quum bellum civile maximum esset, cujus belli exitum omnes timeremus, sapientiâ id potiùs exstingui, quàm armis ferroque rem in discrimen adducere ? Quòd si eadem ratio Cæsaris fuisset, in illo tetro miseroque bello; ut omittam patrem, duos Cn. Pompeii, summi & singularis viri, filios incolumes haberemus : quibus certè pietas fraudi esse non debuit. Utinam omnes M. Lepidus servare potuisset ! facturum fuisse declaravit in eo, quod potuit; quum Sextum Pompeium restituit civitati, maximum ornamentum reipublicæ, clarissimum monumentum clementiæ suæ. Gravis illa fortuna populi Romani, grave fatum : Pompeio enim patre, quod imperii populi Romani lumen fuit, exstincto, interfectus est patris simillimus filius. Sed omnia mihi videntur deorum immortalium judicio expiata, Sex. Pompeio reipublicæ conservato.

XV. Quam ob causam justam atque magnam, & quòd periculosissimum civile bellum, maximumque, humanitate & sapientiâ suâ M. Lepidus ad pacem concordiamque convertit, senatusconsultum his verbis censeo perscribendum.

» 41. QUUM a M. Lepido, impera-

» tore, pontifice maximo, sæpenumero
» respublica & bene, & feliciter gesta
» sit, populusque Romanus intellexerit,
» ei dominatum regium maximè displice-
» re: quumque ejus operâ, virtute, con-
» silio, singularique clementiâ & man-
» suetudine bellum acerbissimum civile
» sit restinctum; Sextusque Pompeius,
» Cneii filius, Magnus, hujus ordinis auc-
» toritate ab armis discesserit, & a M. Le-
» pido, imperatore, pontifice maximo,
» summâ senatûs, populique Romani vo-
» luntate civitati restitutus sit: senatum,
» populumque Romanum, pro maximis,
» plurimisque in rempublicam M. Lepi-
» di meritis, magnam spem in ejus vir-
» tute, auctoritate, felicitate, repone-
» re otii, pacis, concordiæ, libertatis:
» ejusque in rempublicam meritorum se-
» natum populumque Romanum memo-
» rem fore, eique statuam equestrem
» inauratam in Rostris, aut quo alio lo-
» co in foro vellet, ex hujus ordinis sen-
» tentia statui placere: » qui honos, Pa-
tres conscripti, mihi maximus videtur pri-
mùm, quia justus est: non enim solùm
datur propter spem temporum reliquo-
rum, sed pro amplissimis meritis reddi-
tur: nec verò cuiquam possumus comme-
morare hunc honorem a senatu tributum
judicio senatûs soluto, & libero.

XVI. Venio ad C. Cæſarem, Patres conſcripti, qui nisi fuiſſet, quis noſtrûm eſſe potuiſſet? Advolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hoſtili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. Quid hujus audaciæ & ſceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat consilium publicum, nulla libertas: dandæ cervices erant crudelitati nefariæ: fugam quærebamus omnes, quæ ipſa exitum non habebat.

43. Quis tum nobis, quis populo Romano obtulit hunc divinum adoleſcentem, deus? qui, quum omnia ad perniciem noſtram peſtifero illi civi paterent, ſubitò præter ſpem omnium exortus, priùs confecit exercitum, quem furori M. Antonii opponeret, quàm quiſquam hoc eum cogitare ſuſpicaretur. Magni honores habiti Cneio Pompeio, quum eſſet adoleſcens; & quidem jure: ſubvenit enim reipublicæ: ſed ætate multò robuſtior, & militum ducem quærentium ſtudio paratior, & in alio genere belli: non enim omnibus Sullæ cauſa grata: declarat multitudo proſcriptorum, tot municipiorum maximæ calamitates.

44. Cæſar autem annis multis minor, veteranos, cupientes jam requieſcere, armavit: eam complexus eſt cauſam, quæ

esset senatui, quæ populo, quæ cunctæ Italiæ, quæ diis hominibusque gratissima. Et Pompeius ad L. Sullæ maximum imperium, victoremque exercitum accessit: Cæsar se ad neminem adjunxit: ipse princeps exercitûs faciendi, & præsidii comparandi fuit. Ille adversariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonii amicis, sed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. Illius opibus Sulla regnavit: hujus præsidio Antonii dominatus oppressus est.

45. Demus igitur imperium Cæsari; sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest: sit pro prætore eo jure, quo qui optimo: qui honos, quamquam est magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solùm ad dignitatem valet. Itaque illa quæramus, quæ vix hodierno die consequemur.

XVII. Sed sæpe spero fore, hujus adolescentis ornandi, honorandique, & nobis, & populo Romano potestatem: hoc autem tempore ita censeo decernendum.
» Quod C. Cæsar, Caii filius, pontifex,
» pro prætore, summo reipublicæ tempore
» milites veteranos ad libertatem populi
» Romani cohortatus sit, eosque con-
» scripserit: quódque legio Martia, quar-
» taque, summo studio, optimoque in

» rempublicam consensu, C. Cæsare duce
» & auctore, rempublicam, libertatem
» populi Romani defendant, defenderint:
» & quòd C. Cæsar, pro prætore Galliæ
» provinciæ cum exercitu subsidio profec-
» tus sit: equites, sagittarios, elephantos
» in suam, populique Romani potestatem
» redegerit; difficillimoque reipublicæ tem-
» pore saluti, dignitatique populi Romani
» subvenerit: ob eas causas senatui pla-
» cere, C. Cæsarem, Caii filium, ponti-
» ficem, proprætorem, senatorem esse,
» sententiamque loco prætorio dicere;
» ejusque rationem, quemcumque magis-
» tratum petet, ita haberi, ut haberi per
» leges liceret, si anno superiore quæstor
» fuisset.

47. Quid est enim, Patres conscripti, cur eum non quàm primùm amplissimos honores capere cupiamus? Legibus enim annalibus quum grandiorem ætatem ad consulatum constituebant, adolescentiæ temeritatem verebantur. C. Cæsar ineunte ætate docuit, ab excellenti, eximiaque virtute progressum ætatis exspectari non oportere. Itaque majores nostri, veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant; quas multis pòst annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales: ita sæpe magna indoles virtutis priùs, quàm reipublicæ prodesse potuisset, exstincta est.

48. At verò apud antiquos, Rulli, Decii, Corvini, multique alii; recentiore autem memoriâ superior Africanus, T. Flamininus, admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? quum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, nonne tertio & tricesimo anno mortem obiit? quæ est ætas nostris legibus decem annis minor, quàm consularis. Ex quo judicari potest, virtutis esse, quàm ætatis, cursum celeriorem.

XVIII. Nam quod ii, qui, Cæsari invident, simulant se timere; ne verendum quidem est, ut tenere se possit, ut moderari, ne honoribus nostris elatus intemperantiùs suis opibus utatur. Ea natura rerum est, Patres conscripti, ut, qui sensum veræ gloriæ ceperit, quique se ab senatu, ab equitibus, populoque Romano universo senserit civem carum haberi, salutaremque reipublicæ, nihil cum hac gloria comparandum putet. Utinam C. Cæsari (patri dico) contigisset adolescenti, ut esset senatui, atque optimo cuique carissimus! quod quum consequi neglexisset; omnem vim ingenii, quæ summa fuit in illo, in populari levitate consumpsit. Itaque quum respectum ad senatum & ad bonos non haberet, eam sibi viam ipse pa-

tefecit ad opes ſuas amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non poſſet. Ejus autem filii longè ſanè diverſa ratio, qui quum omnibus eſt, tum optimo cuique cariſſimus: in hoc ſpes libertatis poſita eſt: ab hoc accepta jam ſalus: huic ſummi honores & exquiruntur, & parati ſunt. Cujus igitur ſingularem prudentiam admiramur, ejus ſtultitiam timemus? quid enim ſtultius, quàm inutilem potentiam, invidioſas opes, cupiditatem dominandi præcipitem & lubricam anteferre veræ, gravi, ſolidæ gloriæ? an hoc vidit, puer; ſi ætate proceſſerit, non videbit?

50. At eſt quibuſdam inimicus clariſſimis atque optimis civibus. Nullus iſte timor eſſe debet: omnes Cæſar inimicitias reipublicæ condonavit: hanc ſibi judicem conſtituit, hanc moderatricem conſiliorum omnium atque factorum: ita enim ad rempublicam accessit, ut eam confirmaret, non ut everteret. Omnes habeo cognitos ſenſus adoleſcentis: nihil eſt illi republicâ; nihil veſtrâ auctoritate gravius, nihil bonorum virorum judicio optatius, nihil verâ gloriâ dulcius.

51. Quamobrem ab eo non modò nihil timere, ſed majora, & meliora exſpectare debetis: neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit, timere, ne memoria maneat domeſtici dolo-

ris, quæ plus apud eum possit, quàm salus civitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, Patres conscripti, vobis, populoque Romano, reique publicæ; quod profectò, quum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimescerem que in re maxima periculosam opinionem temeritatis: promitto, recipio, spondeo, Patres conscripti, C. Cæsarem talem semper fore civem, qualis hodie sit, qualemque eum maximè esse, velle & optare debemus. Quæ quum ita sint, de Cæsare satis hoc tempore dictum habebo.

XIX. Nec verò de L. Egnatuleio, fortissimo & constantissimo cive, amicissimo reipublicæ, silendum arbitror; sed tribuendum testimonium virtutis egregiæ, quòd is legionem quartam ad Cæsarem adduxerit, quæ præsidio consulibus, senatui, populoque Romano, reique publicæ esset: ob eam causam placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. In quo, Patres conscripti, non tam commodum tribuitur L. Egnatuleio, quàm honos: in tali enim re satis est nominari.

53. De exercitu autem C. Cæsaris ita censeo decernendum: » SENATUI placere, militibus veteranis, qui Cæsaris, » pontificis, auctoritatemque hujus ordinis

» defenderint, atque defendant, his, li-
» berisque eorum militiæ vacationem esse:
» utique C. Pansa, A. Hirtius, consules,
» alter ambove, si eis videretur, cognos-
» cerent, qui ager iis coloniis esset, quò
» milites veterani deducti essent, qui con-
» tra legem Juliam possideretur, ut is mi-
» litibus veteranis divideretur: de agro
» Campano separatim cognoscerent, ini-
» rentque rationem de commodis militum
» veteranorum augendis: legionique Mar-
» tiæ, & legioni quartæ, & iis militibus,
» qui de legione secunda, & tricesima
» quinta, ad C. Pansam, A. Hirtium,
» consules venissent, suaque nomina de-
» dissent, quòd iis auctoritas senatûs, po-
» pulique Romani libertas carissima sit,
» & fuerit, vacationem militiæ ipsis, li-
» berisque eorum esse placere, extra tu-
» multum Gallicum, Italicumque; easque
» legiones, bello confecto, missas fieri
» placere: quantamque pecuniam militi-
» bus earum legionum in singulos C. Cæ-
» sar, pontifex, proprætor pollicitus sit,
» tantam dari placere: utique C. Pansa,
» A. Hirtius, consules, alter ambove, si
» eis videbitur, rationem agri habeant, qui
» sine injuria privatorum dividi possit; is-
» que militibus legionis Martiæ, & legio-
» nis quartæ ita daretur, assignaretur, ut
» quibus militibus amplissimè dati, assi-
» gnati essent,

Dixi ad ea omnia, Consules, de quibus retulistis: quæ si erunt sine mora, maturéque decreta, faciliùs apparabitis ea, quæ tempus & necessitas flagitat: celeritate autem opus est; quâ si essemus usi, bellum, ut sæpe dixi, nullum haberemus.

PHILIPPICA VI.

ORATIO QUADRAGESIMA OCTAVA.

KAL. *Jan. quo die habita est superior oratio, nihil senatus decrevit, satis tamen ejus voluntas, de Antonio hoste judicando, quod Cicero censuerat, perspicua fuit. Postridie, quum præter paucos, omnes in ejus sententiam ituri viderentur, ne discessio fieret, intercessit Salvius tribunus plebis. De honoribus tamen Cæsaris, & simul de laude D. Bruto tribuenda, factum esse senatusconsultum Appianus & Dio prodiderunt. Iidem confirmant decretos esse ad Antonium legatos* III. *Nonas Jan. quo die Cicero, productus ab Apuleio tribuno plebis, in concionem venit, & senatûs volunta-*

tem de mittendis legatis expoſuit: de qua legatione quid ipſe ſentiat, & quid auguretur, hac oratione multis verbis oſtendit. Clauſulâ poſtremò utitur eâ, quâ ſolet, ut & ſuum omne ſtudium, consilium, laborem in tuenda republica polliceatur, & populum Romanum ad ſervitutem repellendam, libertatemque retinendam cohortetur, MANUTIUS.

I. AUDITA vobis eſſe arbitror, Quirites, quæ sint acta in ſenatu, quæ fuerit cujuſque ſententia: res enim ex Kalend. Jan. agitata, paulò antè confecta eſt; minùs quidem illa ſeverè, quàm decuit, non tamen omnino diſſolutè: mora eſt allata bello, non cauſa ſublata. Quamobrem, quod quæsivit a me P. Apuleius, homo & multis officiis mihi, & ſummâ familiaritate conjunctus, & vobis amicissimus, ita reſpondebo, ut ea, quibus non interfuiſtis, noſſe poſſitis.

2. Cauſa fortissimis optimiſque conſulibus, Kalendis Januariis de republica primùm referendi fuit ex eo, quod XIII. Kalend. Januar. ſenatus me auctore decrevit. Eo die primùm, Quirites, funda-

menta

menta jacta sunt reipublicæ : fuit enim longo intervallo ita liber senatus, ut vos aliquando liberi essetis. Quo quidem tempore, etiam si ille dies vitæ finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, quum vos universi unâ mente atque voce iterum a me conservatam esse rempublicam conclamastis. Hoc vestro judicio tanto, tamque præclaro excitatus, ita Kalendis Januariis veni in senatum, ut meminissem, quam personam impositam a vobis sustinerem. Itaque bellum nefarium illatum reipublicæ quum viderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antonium putavi; hominemque audacissimum, qui multis nefariis rebus antè commissis, hoc tempore imperatorem populi Romani oppugnaret, coloniam vestram fidissimam, fortissimamque obsideret, bello censui persequendum : tumultum esse decerni, justitium edici, saga sumi, dixi placere; quò omnes acriùs, graviúsque incumberent ad ulciscendas reipublicæ injurias, si omnia gravissimi belli insignia suscepta a senatu viderent. Itaque hæc sententia, Quirites, sic per triduum valuit, ut, quamquam discessio facta non esset, tamen, præter paucos, omnes mihi assensuri viderentur. Hodierno autem die, nescio quâ ejs objectâ re, remissior senatus fuit : nam plures eam sententiam secuti

ſunt, ut, quantum ſenatûs auctoritas, veſterque conſenſus apud Antonium valiturus eſſet, per legatos experiremur.

II. Intelligo, Quirites, a vobis hanc ſententiam repudiari; neque injuriâ: ad quem enim legatos? ad eumne, qui pecuniâ publicâ diſſipatâ atque effuſâ, per vim & contra auſpicia impoſitis populo Romano legibus, fugatâ concione, obſeſſo ſenatu, ad opprimendam rempublicam Brundiſio legiones arceſſerit? ab his relictus cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumſedeat? Quæ vobis poteſt cum hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis eſſe communitas?

4 Quamquam, Quirites, non eſt illa legatio, ſed denuntiatio belli, niſi paruerit; ita enim eſt decretum, ut si legati ad Annibalem mitterentur: mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet conſulem deſignatum, ne Mutinam obſideat, ne provinciam depopuletur, ne delectus habeat; ſit in ſenatûs populique Romani poteſtate. Facilè verò huic denuntiationi parebit, ut in patrum conſcriptorum, atque in veſtra poteſtate ſit, qui in ſua numquam fuerit? Quid enim ille umquam arbitrio ſuo fecit, ſemper eò tractus, quò libido rapuit, quò levitas, quò furor, quò vinolentia? Semper eum duo diſſimilia genera

tenuerunt, lenonum & latronum: ita domesticis stupris, forensibus parricidiis delectatur, ut mulieri citiùs avarissimæ paruerit, quàm senatui, populoque Romano.

III. Itaque, quod paulò antè feci in senatu, faciam apud vos: testificor, denuntio, antè prædico, nihil M. Antonium eorum, quæ sunt legatis mandata, facturum: vastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, quà possit, habiturum: is est enim ille, qui semper senatûs judicium & auctoritatem, semper voluntatem vestram, potestatemque contempserit. An ille id faciat, quod paulò antè decretum est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est Galliæ, educeret, dum ne propiùs urbem Romam cc. mill. admoveret? huic denuntiationi ille pareat? ille se flumio Rubicone & cc. mill. circumscriptum esse patiatur?

6. Non is est Antonius: nam si esset, non commisisset, ut ei senatus, tamquam Annibali initio belli Punici, denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quòd verò ita avocatur a Mutina, ut ab urbe, tamquam pestifera flamma, arceatur, quam habet ignominiam? quod judicium senatûs? Quid, quòd a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum militesque ejus adeant, iisque demonstrent, summa in rempubli-

cam merita, beneficiaque eorum grata esse senatui, populoque Romano, eisque eam rem magnæ laudi, magnoque honori fore? passurumne censetis Antonium, introire Mutinam legatos? exire inde tutò? numquam patietur, mihi credite: novi violentiam, novi impudentiam, novi audaciam.

7. Nec verò de illo, sicut de homine aliquo debemus, sed ut de importunissima bellua cogitare. Quæ quum ita sint, non omnino dissolutum est, quod decrevit senatus: habet atrocitatis aliquid legatio: utinam nihil haberet moræ! nam quum plerisque in rebus gerendis tarditas & procrastinatio odiosa est; tum hoc bellum indiget celeritatis: succurrendum est D. Bruto: omnes undique copiæ colligendæ; horam eximere nullam in tali cive liberando sine scelere non possumus.

8. An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonii provinciam judicasset, legiones Antonio & provinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine, quoad magistratum iniret, sententiam dicere? quid negotii fuit? Sed, quum se Brutum esse meminisset, vestræque libertati natum, non otio suo; quid egit aliud, nisi ut pene corpore suo Galliâ prohiberet Antonium? Ad hunc utrùm legatos, an legiones ire

oportebat? Sed præterita omittamus. Properent legati, quod video esse facturos: vos saga parate: est enim ita decretum, ut, si ille auctoritati senatûs non paruisset, ad saga iretur. Ibitur: non parebit: nos amissos tot dies rei gerendæ queremur.

IV. Non metuo, Quirites, ne, quum audierit Antonius, me hoc in senatu & in concione confirmasse, numquam illum futurum in senatûs potestate, refellendi mei causâ, ut ego nihil vidisse videar, vertat se, & senatui pareat: numquam faciet: non invidebit huic meæ gloriæ: malet, me sapientem a vobis, quàm se modestum existimari.

10. Quid? ipse si velit, num etiam L. fratrem passurum arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, quum ei labare M. Antonius videretur, mortem fratri esse minitatus. Etiamne ab hoc mirmillone Asiatico senatûs mandata, legatorum verba audientur? nec enim secerni a fratre poterit, tantâ præsertim auctoritate: nam hic inter illos Africanus est: pluris habetur, quàm L. Trebellius, pluris quàm T. Plancus, adolescens nobilis: Plancum, qui omnibus sententiis maximo vestro plausu condemnatus, nescio quomodo se conjecit in turbam, atque ita mœstus rediit, ut retractus, non reversus

videretur, sic contemnit, tamquam si illi aquâ & igni interdictum sit : aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incenderit curiam.

11. Nam Trebellium valde jam diligit : oderat tum, quum ille tabulis novis adversabatur : jam fert in oculis, postquam ipsum Trebellium vidit sine tabulis novis salvum esse non posse : audisse enim vos arbitror, Quirites, quod etiam videre potuistis, quotidie sponsores & creditores L. Trebellii convenire. O fides (hoc enim puto Trebellium sumpsisse cognomen) quæ potest esse major fides, quàm fraudare creditores ? domo profugere ? propter æs alienum ire ad arma ? ubi plausus ille in triumpho est ? sæpe ludis ? ubi ædilitas, delata summo studio bonorum ? Quis est, qui hunc non casu existimet rectè fecisse ? nequitia est, scelus est.

V. Sed redeo ad amores, deliciasque nostras, L. Antonium, qui vos omnes in fidem suam recepit. Negatis ? num quispiam est vestrûm, qui tribum non habeat ? certè nemo. Atqui illum quinque & triginta tribus patronum adoptarunt. Rursus reclamatis ? Adspicite a sinistra illam equestrem statuam inauratam, in qua quid inscriptum est ? Quinque et triginta tribus patrono. Populi Romani igitur est patronus L. Antonius ? ma-

lam quidem illi peſtem ! clamori enim veſtro aſſentior. Non modò hic latro ; quem clientem habere nemo velit ; ſed quis umquam tantis opibus , tantis rebus geſtis fuit , qui ſe populi Romani victoris , dominique omnium gentium patronum dicere auderet ?

13. In foro L. Antonii ſtatuam videmus ; sicut illam Q. Tremuli , qui Hernicos devicit , ante Caſtoris. O impudentiam incredibilem ! tantumne sibi ſumpsit , quia Mylasis mirmillo Thracem jugulavit , familiarem ſuum ? quonam modo iſtum ferre poſſemus , si in hoc foro , ſpectantibus vobis , depugnaſſet ? Sed hæc una ſtatua : altera ab equitibus Romanis , equo publico ; qui item adſcribunt, PATRONO. Quem umquam iſte ordo patronum adoptavit ? si quemquam , debuit me : ſed me omitto : quem cenſorem , quem imperatorem ? Agrum iis divisit. O ſordidos , qui acceperunt ! improbum , qui dederit !

14. Statuerunt etiam tribuni militares , qui in exercitibus Cæſaris duobus fuerunt. Quis eſt iſte ordo ? multi fuerunt multis in legionibus per tot annos : iis quoque divisit Semurium. Campus Martius reſtabat , nisi priùs cum fratre fugiſſet. Sed hæc agrorum assignatio paulò antè , Quirites , L. Cæſaris , clariſſimi viri , & præſtantiſ-

simi senatoris, sententiâ dissoluta est: huic enim assensi, septemvirûm acta sustulimus. Jacent beneficia Nuculæ: friget patronus Antonius: nam possessores animo æquiore discedent: nullam impensam fecerant, nondum instruxerant, partim quia non confidebant, partim quia non habebant. Sed illa statua palmaris, de qua, si meliora tempora essent, non possem sine risu dicere: L. ANTONIO, JANI MEDII PATRONO. Itane? Janus medius in L. Antonii clientela sit? quis umquam in illo Jano inventus est, qui L. Antonio mille nummûm ferret expensum?

VI. Sed nimis multa de nugis: ad causam, bellumque redeamus: quamquam non alienum fuit personas quasdam a vobis recognosci; ut, quibuscum bellum gereretur, possitis taciti cogitare. Ego autem vos hortor, Quirites, ut, etiam si melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exspectetis animo æquo: celeritas detracta de causa est; boni tamen aliquid accessit ad causam.

16. Quum enim legati renuntiarint, quod certè renuntiabunt, non in vestra potestate, non in senatûs esse Antonium: quis erit tam improbus civis, qui illum civem habendum putet? Nunc enim sunt pauci illi quidem, sed tamen plures, quàm republicâ dignum est, qui ita loquantur:

Ne legatos quidem exſpectabimus? Iſtam certè vocem, ſimulationemque clementiæ extorquebit iis res ipſa publica. Quò etiam, ut confitear vobis, Quirites, minùs hodierno die contendi, minùs laboravi, ut mihi ſenatus aſſentiens tumultum decerneret, ſaga ſumi juberet: malui viginti diebus pòſt ſententiam meam laudari ab omnibus, quàm a paucis hodie vituperari.

17. Quapropter, Quirites, exſpectate legatorum reditum, & paucorum dierum moleſtiam devorate: qui quum redierint, ſi pacem afferent, cupidum me; ſi bellum, providum judicatote. An ego non provideam meis civibus? non dies, noctesque de veſtra libertate, de reipublicæ ſalute cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites, quem vos hominem a ſe ortum, hominibus nobiliſſimis, omnibus honoribus prætuliſtis? An ingratus ſum? quis minùs? qui, partis honoribus, eoſdem geſſi in foro labores, quos in petendis. Rudis in republica? quis exercitatior, qui viginti jam annos bellum geram cum impiis civibus?

VII. Quamobrem, Quirites, conſilio, quantum potero, labore plus pene quàm potero, excubabo, vigilaboque pro vobis: etenim quis eſt civis, præſertim hoc gradu, quo me vos eſſe voluiſtis, tam

O v

oblitus beneficii veſtri, tam immemor patriæ, tam inimicus dignitatis ſuæ, quem non excitet, non inflammet tantus veſter iſte conſenſus? Multas, magnaſque habui conſul conciones, multis interfui: nullam umquam vidi tantam, quanta nunc veſtra eſt. Unum ſentitis omnes, unum ſtudetis, M. Antonii conatum avertere a republica, furorem exſtinguere, opprimere audaciam: idem volunt omnes ordines; eódem incumbunt municipia, coloniæ, cuncta Italia. Itaque ſenatum, ſuâ ſponte bene firmum, firmiorem veſtrâ auctoritate feciſtis.

19. Venit tempus, Quirites, ſeriùs omnino, quàm dignum populo Romano fuit; ſed tamen ita maturum, ut differri jam hora non poſſit. Fuit aliquis fatalis caſus, ut ita dicam, quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit: nunc, ſi quis erit, erit voluntarius: populum Romanum ſervire fas non eſt; quem dii immortales omnibus gentibus imperare voluerunt: res in extremum eſt adducta diſcrimen: de libertate decernitur: aut vincatis oportet, Quirites, quod profectò & pietate veſtrâ, & tantâ concordiâ conſequemini; aut quidvis potiùs, quàm ſerviatis. Aliæ nationes ſervitutem pati poſſunt, populi Romani res eſt propria libertas.

PHILIPPICA VII.

ORATIO QUADRAGESIMA NONA.

AMICOS Antonii, pacem bello in sermonibus anteponentes, eo consilio, ut in reditu legatorum Antonii responsa mitiùs acciperentur, & senatorum animi sententiâ Ciceronis irritati ad clementiam ac mansuetudinem traducerentur, accusat, ut Antonii amantiores, quàm reipublicæ. De pace autem non esse cogitandum censet, vel quia turpis, vel quia cum periculo, vel quia liberis civibus cum hoste libertatis Antonio nulla prorsus esse possit. Senatum extremo loco Pansamque consulem hortatur, ut ad studium tuendæ reipublicæ, nihil ab Antonio sincerum exspectantes, quem-

admodum cœperint , incumbant. Manutius.

I. Parvis de rebus, sed fortasse necessariis, consulimur, Patres conscripti. De Appia via, & de moneta consul: de Lupercis tribunus plebis refert. Quarum rerum etsi facilis explicatio videtur, tamen animus aberrat a sententia, suspensus curis majoribus. Adducta est enim, Patres conscripti, res in maximum periculum, & in extremum pene discrimen. Non sine causa legatorum istam missionem semper timui, numquam probavi: quorum reditus quid sit allaturus, ignoro; exspectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non videt? non enim se tenent ii, qui senatum dolent ad auctoritatis pristinæ spem revirescere, conjunctum huic ordini populum Romanum, conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces.

2. Jam nunc fingunt responsa Antonii, eademque defendunt: alii, postulare illum, ut omnes exercitus dimittantur. Scilicet legatos ad eum misimus, non ut pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed ut conditiones ferret, leges imponeret, reserare nos exteris gentibus

Italiam juberet; se præsertim incolumi, a quo majus periculum, quàm ab ullis nationibus extimescendum est: alii, remittere eum nobis Galliam citeriorem; illam ultimam postulare.

3. Præclarè: ex qua non legiones solùm, sed etiam nationes ad urbem conetur adducere: alii, nihil eum jam nisi modestè postulare: Macedoniam suam vocat omnino; quoniam Caius frater est inde revocatus. Sed quæ provincia est, ex qua illa fax excitare non possit incendium? Itaque iidem, quasi providi cives & fœneratores diligentes, bellicum me, cecinisse dicunt; suscipiunt pacis patrocinium. Nonne sic disputant: Irritari Antonium non oportuit: nequam est homo ille, atque confidens: multi præterea improbi (quos quidem a se primùm numerare possunt, qui hæc loquuntur) eos cavendos esse denuntiant. Utrùm igitur in nefariis civibus ulciscendis, quum possis, an pertimescendis, diligentior cautio est?

II. Atque hæc illi loquuntur, qui quondam propter levitatem populares habebantur: ex quo intelligi potest, animo illos abhorruisse semper ab optimo civitatis statu, non voluntate fuisse populares: quî enim convenit, ut, qui in rebus im-

probis populares fuerint, iidem in re una maximè populari, quòd eadem salutaris reipublicæ sit, improbos se, quàm populares, esse malint? me quidem semper (ut scitis) adversatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclarissima causa popularem.

5. Et quidem dicuntur, vel potiùs se ipsi dicunt consulares: quo nomine nemo dignus est, nisi qui tanti honoris nomen potest sustinere. Faveas tu hosti? litteras tibi ille mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu lætus proferas? recites? describendas etiam des improbis civibus? eorum augeas animos? bonorum spem, virtutemque debilites? & te consularem, aut senatorem, aut denique civem putes? Accipiet in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul, atque optimus: etenim dicam animo amicissimo: hunc ipsum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset, ut omnes vigilias, curas, cogitationes in reipublicæ salute defigeret, consulem non putarem.

6. Quamquam nos ab ineunte illius ætate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas, similitudoque devinxit; ejusdemque cura incredibilis in asperrimis belli civilis periculis perspecta, docuit, non modò salutis, sed etiam di-

gnitatis meæ fuisse fautorem ; tamen eumdem, ut dixi, nisi talis consul esset, negare esse consulem auderem. Idem non modò consulem esse dico, sed etiam memoriâ meâ præstantissimum atque optimum consulem : non quin pari virtute & voluntate alii fuerint ; sed tantam causam non habuerunt, in qua & virtutem, & voluntatem suam declararent. Hujus magnitudini animi, gravitati, sapientiæ, tempestas est oblata formidolosissimi temporis : tum autem illustratur consulatus, quum gubernat rempublicam, si non optabili, at necessario tempore : magis autem necessarium, P. C. nullum tempus umquam fuit.

III. Itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui, cuique pax, præsertim civilis, quamquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis : omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis, elaboratum est : hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus.

8. Ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui quantuscumque sum (nihil enim mihi arrogo) sine pace civili certè non fuissem : periculosè dico : quemad-

modum accepturi, Patres conſcripti, ſitis, horreo: ſed pro mea perpetua cupiditate veſtræ dignitatis retinendæ & augendæ quæſo, oroque vos, Patres conſcripti, ut primò etsi erit vel acerbum auditu, vel incredibile a M. Cicerone eſſe dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero: neve id priùs, quàm, quale sit, explicavero, repudietis. Ego ille (dicam ſæpiùs) pacis ſemper laudator, ſemper auctor, pacem cum Marco Antonio eſſe nolo.

9. Magnâ ſpe ingredior in reliquam orationem, Patres conſcripti, quoniam periculosissimum locum silentio ſum prætervectus. Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt: quæ tria, dum explico, peto a vobis, Patres conſcripti, ut eadem benignitate, quâ ſoletis, verba mea audiatis.

10. Quid eſt inconſtantiâ, mobilitate, levitate, quum singulis hominibus, tum verò univerſo ſenatui, turpius? quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò hoſtem non verbo, ſed re, multis decretis, judicaritis, cum hoc ſubitò pace velle conjungi? Nisi verò, quum C. Cæſari meritos illi quidem honores & debitos, ſed tamen singulares & immortales decreviſtis, unam ob cauſam, quòd contra

M. Antonium exercitum comparavisset, non hostem Antonium judicavistis : nec tum hostis est a vobis judicatus Antonius, quum laudati auctoritate vestrâ veterani milites, qui Cæsarem secuti essent : nec tum hostem Antonium judicavistis, quum fortissimis legionibus, quòd illum, qui consul appellabatur, quum esset hostis, reliquissent, vacationes, pecunias, agros spopondistis.

IV. Quid? quum Brutum, omine quodam illius generis & nominis natum ad rempublicam liberandam, exercitumque ejus pro libertate populi Romani bellum gerentem cum Antonio, provinciamque fidelissimam, atque optimam, Galliam, laudibus amplissimis affecistis; tum non hostem judicastis Antonium? quid? quum decrevistis, ut consul alter ambove ad bellum proficiscerentur; quod erat bellum, si hostis Antonius non erat?

12. Quid igitur profectus est vir fortissimus, meus collega & familiaris, Aulus Hirtius consul? at quâ imbecillitate, quâ macie? sed animi vires corporis infirmitas non retardavit: æquum, credo, putavit, vitam, quam populi Romani votis retinuisset, pro libertate populi Romani in discrimen adducere.

13. Quid? quum delectus haberi totâ

Italiâ jussistis, quum vacationes omnes sustulistis, tum ille hostis non est judicatus? armorum officinas in urbe videtis: milites cum gladiis sequuntur consulem? præsidio sunt, specie, consuli; re & veritate, nobis: omnes sine ulla recusatione, summo etiam cum studio, nomina dant: parent auctoritati vestræ. Non est judicatus hostis Antonius?

14. At legatos misimus. Heu, me miserum! cur senatum cogor, quem laudavi semper, reprehendere? Quid? vos censetis, Patres conscripti, legatorum missionem populo Romano vos probavisse? non intelligitis, non auditis, meam sententiam flagitari? cui quum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanem pacis devoluti. Quàm turpe porrò est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? quamquam illa legatio non est: denuntiatio est, paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. Quid refert? tamen opinio est gravior: missos enim legatos omnes vident; decreti vestri non omnes verba noverunt.

V. Retinenda est igitur vobis constantia, gravitas, perseverantia: repetenda est vetus illa severitas: si quidem auctoritas senatûs, decus, honestatem, lau-

dem, dignitatemque desiderat; quibus rebus hic ordo caruit nimiùm diu. Sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen justa: nunc nulla est. Liberati tum regio dominatu videbamur: multò postea graviùs urgebamur armis domesticis: ea ipsa depulimus nos quidem, sed extorquenda sunt: quod si non possumus facere (dicam, quod dignum est & senatore, & Romano homine) moriamur.

15. Quanta enim erit illa reipublicæ turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine sententiam M Antonium consulari loco? cujus ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatûs, in quo pecuniam publicam maximam dissipavit, exsules sine lege restituit, vectigalia vendidit, provincias de populi Romani imperio sustulit, regna addixit pecuniâ, leges civitati per vim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit senatum: ut hæc, inquam, omittam: ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi Romani firmissimam, oppugnarit, imperatorem populi Romani, consulem designatum, obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas causas hostis judicatus sit, quàm fœdum, flagitiosumque sit?

16. Satis multa de turpitudine. Dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minùs est fugiendum, quàm turpitudo; tamen offendit animos majoris partis hominum magis.

VI. Poteritis igitur exploratam habere pacem, quum in civitate Antonium videbitis, vel potiùs Antonios? nisi fortè contemnitis Lucium: ego ne Caium quidem: sed, ut video, dominabitur Lucius; est enim patronus XXXV. tribuum, quarum suâ lege, quâ cum C. Cæsare magistratus partitus est, suffragium sustulit: patronus centuriarum equitum Romanorum, quas item sine suffragio esse voluit: patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus Jani medii.

17. O dii! quis hujus potentiam poterit sustinere? præsertim quum eosdem in agros etiam deduxerit. Quis umquam omnes tribus? quis equites Romanos? quis tribunos militares? Gracchorum potentiam majorem fuisse arbitramini, quàm hujus gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellavi, ut interdum etiam Marcus Antonius gladiator appellari solet, sed ut appellant ii, qui planè & Latinè loquuntur. Mirmillo in Asia depugnavit: quum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum

miserum fugientem jugulavit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix.

18. Qui familiarem jugularit, quid hic, occasione datâ, faciet inimico? & qui illud animi causâ fecerit, hunc prædæ causâ quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? non sollicitabit rursus agrarios? non quæret urbe expulsos? Marcus verò Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat civium perditorum? Ut nemo sit alius, nisi ii, qui unà sunt, & ii, qui hìc ei nunc apertè favent; parumne erunt multi? præsertim quum bonorum præsidia cesserint, illi parati sint ad nutum futuri? Ego verò metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi brevi tempore nimis multi nobis esse videantur. Nec ego pacem nolo; sed pacis nomine bellum involutum reformido. Quare si pace frui volumus; bellum gerendum est: si bellum omittimus; pace numquam fruemur.

VII. Est autem vestri consilii, Patres conscripti, in posterum quàm longissimè providere. Idcirco in hac custodia, & tamquam in specula, collocati sumus, ut vacuum omni metu populum Romanum nostrâ vigiliâ, & prospicientiâ redderemus. Turpe est summo consilio orbis

terræ, præsertim in re tam perspicua, consilium intelligi defuisse.

20. Eos consules habemus, eam populi Romani alacritatem, eum consensum Italiæ, eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem respublica accipere possit sine culpa senatûs. Equidem non deero, monebo, prædicam, denuntiabo, testabor semper deos, hominesque quid sentiam: nec solùm fidem meam, quod fortasse videatur satis esse, sed in principe cive non est satis, curam, consilium, vigilantiamque præstabo.

21. Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem posse pacem: de tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.

VIII. Quæ potest esse pax Marco Antonio primùm cum senatu? quo ore ille vos poterit, quibus vicissim vos illum oculis intueri? quis vestrûm illum, quem ille vestrûm non oderit? Age, vos ille solùm, & vos illum? quid? ii, qui Mutinam circumsedent, qui in Gallia delectus habent, qui in nostras fortunas imminent, amici umquam nobis erunt, aut nos illis? An equites Romanos amplectetur? occulta enim fuit eorum voluntas, judiciumque de Marco Antonio; qui frequentissimi in gradibus Concordiæ stete-

runt : qui nos ad libertatem recuperandam excitaverunt : arma, saga, bellum flagitaverunt : me unà cum populo Romano in concionem vocaverunt.

22. Hi Antonium diligent ? cum his pacem servabit Antonius ? Nam quid ego de universo populo Romano dicam ? qui pleno ac referto foro bis me unâ mente atque voce in concionem vocavit, declaravitque maximam libertatis recuperandæ cupiditatem. Ita quod erat optabile antea, ut populum Romanum comitem haberemus, nunc habemus ducem. Quæ est igitur spes, qui Mutinam circumsedent, imperatorem populi Romani exercitumque oppugnant, iis pacem cum populo Romano esse posse ? An cum municipiis pax erit, quorum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, ut in singulis oppidis curiam populus Romanus non desideret ?

IX. Laudandi sunt ex hujus ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt : respondendum honorificè est Marrucinis, qui ignominiâ notandos censuerunt eos, si qui militiam subterfugissent. Hæc jam totâ Italiâ fiunt. Magna pax Antonio cum his, his item cum illo : quæ potest major esse discordia ?

in discordia autem pax civilis nullo pacto esse potest.

24. Ut omittam multitudinem : Lucio Visidio, equiti Romano, homini in primis ornato atque honesto, civique semper egregio, cujus ego excubias & custodias mei capitis cognovi in consulatu meo ; qui vicinos suos non cohortatus est solùm, ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis sublevavit ; huic, inquam, tali viro, quem nos senatusconsulto collaudare debemus, poteritne esse pacatus Antonius ? quid ? Caio Cæsari ? qui illum urbe ; quid Decimo Bruto, qui Galliâ prohibuit ?

25. Jam verò ipse se placabit, & leniet provinciæ Galliæ, a qua exclusus & repudiatus est ? Omnia videbitis, Patres conscripti, nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum ; ex quibus oriuntur bella civilia. Nolite igitur id velle, quod fieri non potest ; & cavete, per deos immortales ! Patres conscripti, ne spe præsentis pacis perpetuam pacem amittatis.

26. Quorsum hæc omnis spectat oratio ? quid enim legati egerint, nondum scimus. At verò excitati, erecti, parati, armati animis jam esse debemus, ne blandâ aut supplici oratione, aut æquitatis simulatione

mulatione fallamur. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta & denuntiata sunt, priùs quàm aliquid postulet: Brutum, exercitumque ejus oppugnare; urbes & agros provinciæ Galliæ populari destiterit: ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit; exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit, nec propius urbem millia passuum ducenta admoverit: fuerit & in senatûs, & in populi Romani potestate. Hæc si fecerit, erit integra potestas nobis deliberandi; si senatui non paruerit, non illi senatus, sed ille populo Romano bellum indixerit.

27. Sed vos moneo, Patres conscripti libertas agitur populi Romani, quæ est commendata vobis; vita & fortunæ optimi cujusque, quò cupiditatem infinitam cum immani crudelitate jampridem intendit Antonius; auctoritas vestra, quam nullam habebitis, nisi nunc tenueritis: tetram & pestiferam belluam, ne inclusam & constrictam dimittatis cavete. Te ipsum, Pansa, moneo (quamquam non eges consilio, quo vales plurimùm; tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri solent) hunc tantum tuum apparatum, tamque præclarum ne ad nihilum recidere patiare. Tempus habes tale, quale nemo

habuit umquam : hac gravitate ſenatûs, hoc ſtudio equeſtris ordinis , hoc ardore populi Romani potes in perpetuum rempublicam metu & periculo liberare. Quibus de rebus refers , Publio Servilio aſſentior.

PHILIPPICA VIII.

ORATIO QUINQUAGESIMA.

MORTUO in legatione Ser. Sulpicio, L. Piſo, & L. Philippus intolerabilia ab Antonio ad ſenatum poſtulata retulerunt. Tum ſenatus bellum indixit Antonio, ſed in S. C. nonnullorum ſuaſu tumultum appellare maluit, quàm bellum. Id Cicero reprehendit, quasi leniore ſenatu, quàm in eum oporteret eſſe, qui ei non pareret, Mutinamque nihilò ſegniùs poſt auditam legationem, quàm antea, oppugnaret. Deinde cum Caleno, adhuc de pace agente, pacisque commoda commemorante, & Massiliensium commoda oppugnante, acerbè queritur; & simul eos accuſat, qui mittendos

iterum ad Antonium legatos censuerant. Pisonem & Philippum increpat, qui mandata Antonii, tamquam ejus legati, non tamquam a senatu missi, retulissent. Reprehendit senatores Antonio faventes. Decernendum censet, ut iis, qui cum Antonio sint, potestas detur ad sanitatem redeundi ante idus Mart. primas: bene merentibus gratiæ referantur: proficiscendi ad Antonium, excepto ejus legato Q. Vario Cotylâ, nemini facultas concedatur. MANUTIUS.

I. CONFUSIUS hesterno die est acta res, C. Pansa, quàm postulabat institutum consulatûs tui: parum mihi visus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. Nam quum senatûs ea virtus fuisset, quæ solet; & quum re viderent omnes esse bellum, quidamque id verbum removendum arbitrarentur; tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. Victa est igitur propter verbi asperitatem, te auctore, nostra sententia: vicit L. Cæsaris, amplissimi viri, qui verbi atrocitate demptâ, oratio

ne fuit, quàm ſententiâ lenior: quamquam is quidem, antequam ſententiam diceret, propinquitatem excuſavit. Idem fecerat, me conſule, in ſororis viro, quod hoc tempore in ſororis filio fecit, ut & luctu ſororis moveretur, & ſaluti reipublicæ provideret.

2. Atque ipſe tamen Cæſar præcepit vobis quodammodo, Patres conſcripti; ne sibi aſſentiremini, quum ita dixit, aliam ſententiam ſe dicturum fuiſſe, eamque ſe ac republicâ dignam, nisi propinquitate impediretur. Ergo ille avunculus: num etiam vos avunculi, qui illi eſtis aſſensi? At in quo fuit controversia? Belli nomen ponendum in ſententia quidam non putabant; tumultum appellare malebant, ignari non modò rerum, ſed etiam verborum: poteſt enim eſſe bellum sine tumultu; tumultus eſſe sine bello non poteſt.

3. Quid enim eſt aliud *tumultus*, nisi perturbatio tanta, ut major *tumor* oriatur? unde etiam nomen ductum eſt tumultûs. Itaque majores noſtri tumultum Italicum, quòd erat domeſticus; tumultum Gallicum, quòd erat Italiæ finitimus; præterea nullum nominabant. Gravius autem tumultum eſſe, quàm bellum, hinc intelligi licet, quòd bello vacationes valent, tumultu non valent. Ita fit, quem-

admodum dixi, ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non possit. Etenim quum inter bellum & pacem medium nihil sit; necesse est, tumultum, si belli non sit, pacis esse: quo quid absurdius dici, aut existimari potest? Sed nimis multa de verbo: rem potiùs videamus, Patres conscripti, quam quidem intelligo verbo fieri interdum deteriorem solere.

II. Nolimus hoc bellum videri. Quam igitur municipiis & coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine vi, sine mulcta, studio & voluntate? quam, ut pecunias in rempublicam polliceantur? Si enim belli nomen tollitur, municipiorum studia tolluntur: consensus populi Romani, qui jam descendit in causam, si nos languescimus, debilitetur necesse est.

5. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non est bellum? Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum est? Gallia vastatur: quæ potest pax esse certior? Illud verò quis potest bellum esse dicere? consulem fortissimum virum cum exercitu misimus; qui quum esset infirmus ex gravi, diuturnoque morbo, nullam sibi putavit excusationem esse oportere, quum ad reipublicæ præsidium vocaretur. C. quidem Cæsar non exspectavit nostra decreta, præsertim quum illud esset ætatis: bellum con-

tra Antonium suâ sponte suscepit: decernendi enim tempus nondum erat; belli autem gerendi tempus si prætermisisset, videbat, republicâ oppressâ, nihil posse decerni.

6. Ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace versantur. Non est hostis is, cujus præsidium Claternâ dejecit Hirtius: non est hostis, qui consuli armatus obsistit, qui designatum consulem oppugnat: nec illa hostilia verba, nec bellica, quæ paulò antè ex collegæ litteris Pansa recitavit: *Dejeci præsidium: Claternâ potitus sum: fugati equites: prœlium commissum: occisi aliquot.* Quæ pax potest esse major? Delectus totâ Italiâ decreti, sublatis vacationibus: saga cras sumentur: consul se cum præsidio descensurum esse dixit.

7. Utrùm hoc bellum non est? an etiam tantum bellum, quantum numquam fuit? ceteris enim bellis, maximéque civilibus, contentionem reipublicæ causa faciebat. Sulla cum Sulpicio de jure legum, quas per vim latas Sulla dicebat: Cinna cum Octavio de novorum civium suffragiis: rursus cum Mario & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni, & ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. Horum omnium bellorum causæ ex reipublicæ contentione natæ sunt: de proxi-

mo bello civili non libet dicere : ignoro caufam : deteftor exitum.

III. Hoc bellum quintum civile geritur, atque omnia in noftram ætatem inciderunt ; primùm non modò non in dissensione & difcordia civium, fed in maxima consensione, incredibilique concordia : omnes idem volunt, idem defendunt, idem fentiunt : quum omnes dico, eos excipio, quos nemo civitate dignos putat. Quæ eft igitur in medio belli caufa posita ? nos deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia, fedefque populi Romani, penates, aras, focos, fepulcra majorum ; nos leges, judicia, libertatem, conjuges, liberos, patriam defendimus : contrà M. Antonius id molitur, id pugnat, ut hæc omnia perturbet, evertat, prædam reipublicæ caufam belli putet, fortunas noftras partim dissipet, partim difpertiat parricidis.

9. In hac tam difpari ratione belli miferrimum illud eft, quòd ille latronibus fuis pollicetur primùm domos ; urbem enim fe divifurum confirmat : deinde omnibus portis, quò velint, deducturum. Omnes Caphones, omnes Saxæ, ceteræque peftes, quæ fequuntur Antonium, ædes sibi optimas, hortos, Tufculana, Albana definiunt : atque etiam homines agreftes, si homines illi, ac non pecudes

potiùs, inani ſpe ad aquas uſque & Puteolos provehuntur. Ergo habet Antonius, quod ſuis polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? Dii meliora: id enim ipſum agimus, ne quis poſthac ejusmodi quidquam poſsit polliceri. Invitus dico, ſed dicendum eſt. Haſta Cæſaris, Patres conſcripti, multis improbis & ſpem affert, & audaciam: viderunt enim ex mendicis fieri repentè divites: itaque hastam ſemper videre cupiunt ii, qui noſtris bonis imminent: quibus omnia pollicetur Antonius.

10. Quid nos? noſtris exercitibus quid pollicemur? multò meliora, atque majora. Scelerum enim promissio & iis, qui exſpectant, pernicioſa eſt; & iis, qui promittunt. Nos noſtris militibus libertatem, jura, leges, judicia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonii igitur promiſſa, cruenta, tetra, ſcelerata, diis hominibuſque inviſa, nec diuturnà, nec ſalutaria: noſtra contrà honeſta, integra, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis.

IV. Hìc mihi etiam Q. Fufius, vir fortis ac ſtrenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat: quasi verò, si laudanda pax eſſet, ego id æquè commodè facere non poſſem: ſemel enim pacem defendi: non ſemper otio ſtudui; quod quum

omnibus bonis utile eſt, tum præcipuè mihi. Quem enim curſum induſtria mea tenere potuiſſet, sine forensibus causis, sine legibus, sine judiciis? quæ eſſe non poſſunt, civili pace ſublatâ.

12. Sed quæſo, Calene, quid? tu ſervitutem, pacem vocas? Majores quidem noſtri non modò, ut liberi eſſent, ſed etiam, ut imperarent, arma capiebant: at tu arma abjicienda cenſes, ut ſerviamus. Quæ cauſa juſtior eſt belli gerendi, quàm ſervitutis depulsio? in qua etiam si non sit moleſtus dominus; tamen eſt miſerrimum, poſſe, si velit. Immo aliæ cauſæ juſtæ; hæc neceſſaria eſt. Nisi fortè ad te hoc non putas pertinere, quòd te ſocium fore ſperas dominationis Antonii: in quo bis laberis; primùm, quòd tuas rationes communibus anteponis; deinde, quòd quidquam ſtabile in regno, aut jucundum putas: non, si tibi antea profuit, ſemper proderit.

13. Quinetiam, memini, de illo homine queri ſolebas: quid te facturum de bellua putas? Atqui ais eum te eſſe, qui ſemper pacem optaris, ſemper omnes cives ſalvos volueris. Honeſta oratio; ſed ita, si bonos & utiles & e republica cives: sin eos, qui naturâ cives ſunt, voluntate hoſtes, ſalvos velis; quid tandem interſit inter te & illos? Pater quidem tuus, quo

titebar sene adolescens, homo severus & prudens, primas omnium civium P. Nasicæ, qui Tib. Gracchum interfecit, dare solebat: ejus enim virtute, consilio, magnitudine animi, liberatam rempublicam arbitrabatur.

14. Quid? nos a patribus num aliter accepimus? Ergo is tibi civis, si temporibus illis fuisses, non probaretur, quia non omnes salvos esse voluisset. *Quòd L. Opimius consul verba fecit de republica, de ea re ita censuerunt*, UTI OPIMIUS CONSUL REMPUBLICAM DEFENDERET. Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eum, si tum esses, temerarium civem, aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cujus quatuor filii consulares? P. Lentulum, principem senatûs? complures alios summos viros, qui cum L. Opimio consule armati Gracchum in Aventinum persecuti sunt? quo in prœlio Lentulus grave vulnus accepit: interfectus est Gracchus, & M. Fulvius consularis, ejusque duo adolescentuli filii.

V. Illi igitur viri vituperandi: non enim cives omnes salvos esse voluerunt. Ad propiora veniamus. C. Mario, L. Valerio consulibus, senatus rempublicam defendendam dedit: L. Saturninus, tribunus plebis, Glaucia prætor est interfectus: omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii,

Catuli, Scævolæ, Crassi arma sumpse-runt: num aut consules illos, aut claris-simos viros vituperandos putas? Ego Ca-tilinam perire volui: num tu, qui omnes salvos vis, Catilinam salvum esse voluis-ti? Hoc interest, Calene, inter meam sententiam & tuam: ego nolo quemquam civem committere, ut morte multandus sit; tu, etiam si commiserit, conservan-dum putas. In corpore si quid ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat, uri, secarique patimur; ut membrum aliquod potiùs, quàm totum corpus intereat: sic in reipublicæ corpore, ut totum salvum sit, quidquid est pestiferum amputetur.

16. Dura vox. Multò illa durior: Sal-vi sint improbi, scelerati, impii; delean-tur innocentes, honesti, boni, tota res-publica. Uno in homine, Q. Fusi, fa-teor te vidisse plus quàm me. Ego P. Clo-dium arbitrabar perniciosum civem, sce-leratum, libidinosum, impium, audacem, facinorosum; tu contrà sanctum, tempe-rantem, innocentem, modestum, retinen-dùm civem, & optandum: in hoc uno te plurimùm vidisse, multùm me errasse con-cedo. Nam, quòd me tecum iracundè agere dixisti solere, non est ita: vehe-menter me agere fateor, iracundè nego: omnino irasci amicis non temerè soleo, ne si merentur quidem. Itaque sine ver-

borum contumelia a te dissentire possum, sine animi summo dolore non possum. Parva est enim mihi tecum, aut parva de re dissensio? ego huic videlicet faveo, tu illi? immo verò ego D. Bruto faveo, tu M. Antonio: ego conservari coloniam populi Romani cupio, tu expugnari studes.

VI. An hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? Quousque enim dices, pacem velle te? res geritur: conductæ vineæ sunt: pugnatur acerrimè: qui intercurrerent, misimus tres principes civitatis: hos contempsit, rejecit, repudiavit Antonius: tu tamen permanes constantissimus defensor Antonii.

18. Et quidem, quò melior senator videatur, negat se illi amicum esse debere: quum suo magno esset beneficio, venisse eum contra se. Vide quanta caritas sit patriæ: quum homini sit iratus, tamen reipublicæ causâ defendit Antonium. Ego te, quum in Massilienses tam es acerbus, Q. Fufi, non animo æquo audio. Quousque enim Massiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata est urbs ea, sine qua numquam ex Transalpinis gentibus majores nostri triumpharunt: quo quidem tempore, populus Romanus ingemuit: quamquam enim

proprios dolores suarum rerum omnes habebant; tamen hujus civitatis fidelissimæ miserias, nemo erat civis, qui a se alienas arbitraretur.

19. Cæsar ipse, qui illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem ejus civitatis gravitatem & fidem quotidie aliquid iracundiæ remittebat: te nullâ suâ calamitate civitas satiare tam fidelis potest? Rursus me jam irasci fortasse dices. Ego autem sine iracundia dico, ut omnia, nec tamen sine dolore: neminem illi civitati inimicum esse arbitror, qui amicus sit huic civitati. Excogitare, quæ tua ratio sit, Calene, non possum. Antea deterrere te, ne popularis esses, non poteramus; exorare nunc, ut sis popularis, non possumus. Satis multa cum Fufio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderatè ferat, æquo animo laturum amici.

VII. Venio ad reliquos consulares, quorum est nemo (jure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam conjunctionem gratiæ, alii maximam, alii mediocrem, nemo nullam. Quàm hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit? iterum legatos? Quid, si ille faceret inducias? Ante os oculosque legatorum tormentis Mutinam verberavit: opus os-

tendebat, munitionemque legatis: ne punctum quidem temporis, quum legati adessent, oppugnatio respiravit. Ad hunc legatos? cur? an ut eorum reditu vehementiùs pertimescatis?

21. Equidem quum antea legatos decerni non censuissem: hoc me tamen consolabar, quòd quum illi ab Antonio contempti & rejecti revertissent, dixissentque senatui, non modò illum e Gallia non discessisse, uti censuissemus, sed ne a Mutina quidem recessisse; potestatem sibi D. Bruti conveniendi non fuisse; fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto subveniremus. Nos etiam languidiores facti sumus, postquam Antonii non solùm audaciam & scelus, sed etiam insolentiam, superbiamque perspeximus.

22. Utinam L. Cæsar valeret, Servius Sulpicius viveret! multò meliùs hæc caussa ageretur a tribus, quàm nunc agitur ab uno. Dolenter hoc dicam potiùs, quàm contumeliosè: deserti, deserti, inquam, sumus, Patres conscripti, a principibus. Sed, ut sæpè jam dixi, omnes in tanto periculo, qui rectè & fortiter sentient, erunt consulares: animum nobis afferre legati debuerunt; timorem attulerunt: quamquam mihi quidem nullum: quamvis de illo, ad quem missi sunt, bene existi-

ment; a quo etiam mandata acceperunt.

VIII. Proh dii immortales! ubi eſt ille mos, virtuſque majorum? C. Popilius apud majores noſtros, quum ad Antiochum regem legatus miſſus eſſet, & verbis ſenatûs denuntiaſſet, ut ab Alexandria diſcederet, quam obsidebat: quum tempus ille differret, virgulâ ſtantem circumſcripsit; dixitque ſe renuntiaturum ſenatui, niſi priùs ſibi reſpondiſſet, quid facturus eſſet, quàm ex illa circumſcriptione excederet. Præclarè: ſenatûs enim faciem ſecum attulerat, auctoritatem populi Romani, cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda ſunt, ſed ipſe eſt totus repudiandus.

24. An ego ab eo mandata acciperem, qui ſenatûs mandata contemneret? aut ei cum ſenatu quidquam commune judicarem, qui imperatorem populi Romani, ſenatu prohibente, obsideret? At quæ mandata? quâ arrogantiâ? quo ſtupore? quo ſpiritu? Cur autem ea legatis noſtris dabat, quum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque arcem amicorum ſuorum, hominem ædilitium? si verò tum fuit ædilis, quum eum juſſu Antonii in convivio ſervi publici loris ceciderunt.

25. At quàm modeſta mandata! ferrei ſumus, Patres conſcripti, qui quidquam huic negemus. *Utramque provinciam*, in-

quit, *remitto: exercitum depono: privatus esse non recuso.* Hæc sunt enim verba: redire ad se videtur. *Omnia obliviscor, in gratiam redeo.* Sed quid adjungit? *si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti prætoriæ prædam, agrumque dederitis.* His etiam præmia postulat, quibus ut ignoscatur si postulet, impudentissimus judicetur? Addit præterea, *ut quos ipse cum Dolabella dederit agros, teneant ii, quibus dati sint.* Hic est Campanus ager, & Leontinus, quæ duo majores nostri annonæ perfugia ducebant.

IX. Cavet mimis, aleatoribus, lenonibus: Caphoni etiam, & Saxæ cavet; quos centuriones pugnaces & lacertosos inter mimorum & mimarum greges collocavit. Postulat præterea, *ut chirographorum & commentariorum sua, collegæque sui decreta maneant.* Quid laborat, ut habeat, quod quisque mercatus est; si quod accepit, habet qui vendidit? *Et ne tangantur rationes ad Opis:* id est, ne septies millies recuperetur. *Ne fraudi sit septemviris, quod egissent.* Nucula hoc, credo, admonuit: verebatur fortasse, ne amitteret tantas clientelas.

27. Caveri etiam vult *iis, qui secum sunt, quidquid contra leges commiserint.* Mustelæ, & Tironi prospicit: de se nihil

laborat. Quid enim commisit umquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut secum habuit armatos? Sed quid est, quod de iis laboret? postulat enim, *ne sua judiciaria lex abrogetur*: quo impetrato, quid est quod metuat? an, ne suorum aliquis a Cyda; Lysiade, Curio condemnetur? Neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, & relaxat. *Galliam*, inquit, *togatam remitto, comatam postulo*: otiosus videlicet esse mavult: *cum sex legionibus*, inquit, *iisque suppletis ex D. Bruti exercitu*, non modò ex delectu suo: *tamdiuque ut obtineat, quamdiu M. Brutus, C. Cassius, consules, prove consulibus provincias obtinebunt.* Hujus comitiis C. frater (ejus est enim annus) jam repulsam tulit. *Ipse autem ut quinquennium*, inquit, *obtineam.* At istud vetat lex Cæsaris; & tu acta Cæsaris defendis?

X. Hæc tu mandata, L. Piso, & tu, L. Philippe, principes civitatis, non dico animo ferre, verùm auribus accipere potuistis? Sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec vos ut legati apud illum fuistis, nec ut consulares: nec vos vestram, nec reipublicæ dignitatem tenere potuistis: & tamen nescio quo pacto, sapientiâ quâdam, credo, quod ego non

possem, non nimis irati revertistis. Vobis M. Antonius nihil tribuit, clarissimis viris, legatis populi Romani; nos, quid non legato M. Antonii Cotylæ concessimus? cui portas hujus urbis patere jus non erat, huic hoc templum patuit: huic aditus in senatum fuit: hic hesterno die sententias nostras in codicillos, & omnia verba referebat: huic se etiam summis honoribus usi contra dignitatem suam venditabant.

29. O dii immortales! quàm magnum est, personam in republica tueri principis! quæ non animis solùm debet, sed etiam oculis servire civium. Domum recipere legatum hostium, in cubiculum admittere, etiam seducere, hominis est nihil de dignitate, nimiùm de periculo cogitantis. Quod autem est periculum? nam si maximè in discrimen venitur, aut libertas parata victori est, aut mors proposita victo; quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo potest. Turpis autem fuga mortis, omni est morte pejor.

30. Nam illud quidem non adducor ut credam, esse quosdam, qui invideant alicujus constantiæ, qui labori; ejus perpetuam in republica adjuvanda voluntatem & a senatu, & a populo Romano pro-

bari molestè ferant. Omnes id quidem facere debebamus; eaque erat non modò apud majores nostros, sed etiam nuper summa laus consularium, vigilare, adesse animo, semper aliquid pro republica aut cogitare, aut facere, aut dicere.

31. Ego, Patres conscripti, Q. Scævolam augurem memoriâ teneo, bello Marsico, quum esset summâ senectute & perditâ valetudine, quotidie, simulatque luceret, facere omnibus conveniendi sui potestatem: neque eum quisquam illo bello vidit in lecto: senexque & debilis, primus veniebat in curiam. Hujus industriam maximè quidem vellem ut imitarentur ii, quos oportebat; secundo autem loco, ne alterius labori inviderent.

XI. Etenim, Patres conscripti, quum in spem libertatis sexennio pòst simus ingressi, diutiusque servitutem perpessi, quàm captivi frugi & diligentes solent; quas vigilias, quas sollicitudines, quos labores, liberandi populi Romani causâ recusare debemus? Equidem, Patres conscripti, quamquam hoc honore usi, togati solent esse, quum est in sagis civitas; statui tamen, a vobis, ceterisque civibus in tanta atrocitate temporis, tantaque perturbatione reipublicæ, non differre vestitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello

consulares, ut æquo animo populus Romanus visurus sit nostri honoris insignia; quum partim e nobis ita timidi sint, ut omnem populi Romani beneficiorum memoriam abjecerint; partim ita a republica aversi, ut se hosti favere præ se ferant: legatos nostros ab Antonio despectos esse, & irrisos facilè patiantur; legatum Antonii sublevatum velint. Hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere, & in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant; quibus geram morem. Redeat ad imperatorem suum Varius, sed eâ lege, ne umquam Romam revertatur: ceteris autem, si errorem suum deposuerint, & cum republica in gratiam redierint, veniam & impunitatem dandam puto.

33. Quas ob res ita censeo: » Eorum, » qui cum M. Antonio sunt, qui ab ar- » mis discesserint, & aut ad Pansam, aut » ad Hirtium consules, aut ad Decimum » Brutum, imperatorem, consulem desi- » gnatum, aut ad C. Cæsarem pro præ- » tore ante idus Martias primas adierint, » iis fraudi ne sit, quòd cum M. Anto- » nio fuerint: si quis eorum, qui cum » M. Antonio sunt, fecerit, quod hono- » re præmiove dignum esse videatur; » uti C. Pansa, A. Hirtius, consules,

» alter ambove, si eis videbitur, de ejus
» honore præmiove, primo quoque die
» ad ſenatum referant. Si quis poſt hoc
» ſenatuſconſultum ad Antonium profec-
» tus eſſet, præter L. Varium, ſenatum
» exiſtimaturum, eum contra rempubli-
» cam feciſſe.

PHILIPPICA IX.

ORATIO QUINQUAGESIMA PRIMA.

Referente Pansâ consule de honore Ser. Sulpicii, qui legatus ad Antonium cum Pisone & Philippo missus propè castra quidem pervenerat, sed antè quàm senatûs mandata exponeret, obierat; P. Servilius sententiam rogatus, decernendum ei publicè sepulcrum censuit; statuam non censuit; quòd statuæ decerni solerent iis, qui in ipsa legatione essent interfecti, non quibus mortem casus attulisset. Post eum Cicero rogatus, honorem sepulcri Sulpicio non ademit, sed eum omnino statuâ ornandum esse censuit, eâ potissimum ratione usus, quòd, quum ad Antonium gravi affectus

morbo sit profectus, non ei casus; verùm ipsa legatio mortem attulisse videatur; atque in hanc sententiam graviter, ornatè, copiosè disputat. S. C. in ejus sententiam factum esse ex eo perspicitur, quòd Pomponius de Origine Juris exstitisse suâ ætate pro rostris Augusti statuam illam auctor est. MANUTIUS.

I. VELLEM, dii immortales fecissent, Patres conscripti, ut vivo potiùs Serv. Sulpicio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. Nec verò dubito, quin, si ille vir legationem renuntiare potuisset, reditus ejus & nobis gratus fuerit, & reipublicæ salutaris futurus: non quò L. Philippo & L. Pisoni, aut studium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoque munere: sed quum Serv. Sulpicius ætate illis anteiret, sapientiâ omnibus, subitò ereptus e causa, totam legationem orbam & debilitatam reliquit.

2. Quòd si cuiquam justus honos habitus est in morte legato, in nullo justior, quàm in Serv. Sulpicio reperietur. Ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum sine ullo mortis metu profecti sunt; Serv. Sulpicius cum aliqua

aliqua perveniendi ad M. Antonium ſpe profectus eſt, nullâ revertendi: qui quum ita affectus eſſet, ut, si ad gravem valetudinem labor viæ accessiſſet, sibi ipſe diffideret; non recuſavit, quò minùs vel extremo ſpiritu, si quam opem reipublicæ ferre poſſet, experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non nives; non longitudo itineris, non aſperitas viarum, non morbus ingraveſcens retardavit: quumque jam ad congreſſum colloquiumque ejus perveniſſet, ad quem erat miſſus, in ipſa cura & meditatione obeundi ſui muneris excessit e vita.

3. Ut igitur alia, sic hoc, C. Panſa, præclarè, quòd nos ad honorandum Serv. Sulpicium cohortatus es, & ipſe multa copiosè de illius laude dixiſti: quibus a te dictis, nihil præter ſententiam dicerem, nisi P. Servilio reſpondendum putarem, qui hunc honorem ſtatuæ nemini tribuendum cenſuit, nisi ei, qui ferro eſſet in legatione interfectus. Ego autem, Patres conſcripti, sic interpretor ſenſiſſe majores noſtros, ut cauſam mortis cenſuerint, non genus eſſe quærendum. Etenim cui legatio ipſa morti fuiſſet, ejus monumentum exſtare voluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audaciùs. Non igitur exempla majorum quæ-

renda, sed consilium est eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum.

II. Lar Tolumnius, rex Veientium, quatuor legatos populi Romani Fidenis interemit; quorum statuæ usque ad nostram memoriam in Rostris steterunt: justus honos: iis enim majores nostri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cneii Octavii, clari & magni viri, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in Rostris: nemo tum novitati invidebat: nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculi suspicio non subesset. Nam, quum esset missus a senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumque populorum, maximéque, ut nepotem Antiochi regis, ejus, qui cum majoribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet; Laodiceæ in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. Reddita est ei tum a majoribus statua pro vita; quæ multos per annos progeniem ejus honestaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam sola restaret. Atqui & huic, & Tullo Cluvio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui a Veientium rege cæsi sunt, non sanguis, qui profusus est in mor-

te, ſed ipſa mors ob rempublicam obita, honori fuit.

III. Itaque, Patres conſcripti, si Serv. Sulpicio caſus mortem attuliſſet, dolerem quidem tanto reipublicæ vulnere; mortem verò ejus non monumentis, ſed luctu publico eſſe honorandam putarem: nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abſtulerit ipſa legatio? ſecum enim ille mortem extulit; quam, si nobiſcum remansiſſet, ſuâ curâ, optimi filii, fidelissimæque conjugis diligentiâ vitare potuiſſet.

6. At ille, quum videret, si veſtræ auctoritati non paruiſſet, dissimilem ſe futurum ſui; sin paruiſſet, munus sibi illud pro republica ſuſceptum vitæ finem fore; maluit in maximo reipublicæ diſcrimine emori, quàm minùs, quàm potuiſſet, videri reipublicæ profuiſſe. Multis illi in urbibus, quà iter faciebat, reficiendi ſe & curandi poteſtas fuit: aderat hoſpitum invitatio liberalis pro dignitate ſummi viri, & eorum hortatio, qui unà erant missi, ad requieſcendum, & vitæ ſuæ conſulendum. At ille properans, feſtinans, mandata veſtra conficere cupiens, in hac conſtantia, morbo adverſante, perſeveravit.

7. Cujus quum adventu maximè perturbatus eſſet Antonius, quòd ea, quæ

ſibi juſſu veſtro denuntiarentur, auctoritate erant & ſententiâ Serv. Sulpicii conſtituta; declaravit, quàm odiſſet ſenatum, quum auctorem ſenatûs exſtinctum lætè atque inſolenter tulit. Non igitur magis Octavium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modò nominavi, quàm Serv. Sulpicium occidit Antonius. Is enim profectò mortem attulit, qui cauſa mortis fuit. Quocirca etiam ad poſteritatis memoriam pertinere arbitror, exſtare, quod fuerit de hoc bello judicium ſenatûs: erit enim ſtatua ipſa teſtis, bellum tam grave fuiſſe, ut legati interitus honoris memoriam conſecutus ſit.

IV. Quòd si excuſationem Serv. Sulpicii, Patres conſcripti, legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortui, quam vivo injuriam fecimus, ſarciamus. Vos enim, Patres conſcripti (grave dictu eſt, ſed dicendum tamen) vos, inquam, Serv. Sulpicium vitâ privaſtis: quem quum videretis re magis morbum, quàm oratione excuſantem, non vos quidem crudeles fuiſtis (quid enim minùs in hunc ordinem convenit?) ſed, quum ſperaretis nihil eſſe, quod non illius auctoritate & ſapientiâ effici poſſet, vehementiùs excuſationi obſtitiſtis; atque eum, qui ſemper

veſtrum conſenſum gravissimum judicaviſſet, de ſententia dejeciſtis.

9. Ut verò Panſæ conſulis accessit cohortatio gravior, quàm aures Serv. Sulpicii ferre didiciſſent; tum verò denique filium meque ſeduxit, atque ita locutus eſt, ut auctoritatem veſtram vitæ ſuæ ſe diceret anteferre: cujus nos virtutem admirati, non auſi ſumus adverſari voluntati. Movebatur singulari pietate filius: non multùm ejus perturbationi meus dolor concedebat: ſed uterque noſtrûm cedere cogebatur magnitudini animi orationiſque gravitati; quum quidem ille maximâ laude & gratulatione omnium veſtrûm pollicitus eſt, ſe, quod velletis, eſſe facturum, neque ejus ſententiæ periculum vitaturum, cujus ipſe auctor fuiſſet: quem exſequi mandata veſtra properantem, manè postridie proſecuti ſumus; qui quidem diſcedens mecum ita locutus eſt, ut ejus oratio omen fati videretur.

V. Reddite igitur, Patres conſcripti, ei vitam, cui ademiſtis: vita enim mortuorum in memoria vivorum eſt posita. Perficite, ut is, quem vos ad mortem inſcii misiſtis, immortalitatem habeat a vobis: cui si ſtatuam in Roſtris decreto veſtro ſtatueritis, nulla ejus legationem poſteritatis obſcurabit oblivio. Nam reliqua Serv.

Sulpicii vita multis erit, præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata: semper illius gravitatem, constantiam, fidem, præstantem in republica tuenda curam atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pene divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, ex omni ætate, qui hac in civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Serv. Sulpicio non sint comparandi. Neque enim ille magis juris consultus, quàm justitiæ fuit.

11. Ita ea, quæ proficiscebantur a legibus, & a jure civili, semper ad facilitatem, æquitatemque referebat; neque instituere litium actiones malebat, quàm controversias tollere. Ergo hoc statuæ monumento non eget; habet alia majora: hæc enim statua mortis honestæ testis erit; illa, memoria vitæ gloriosæ: ut hoc magis monumentum grati senatûs, quàm clari viri futurum sit.

12. Multùm etiam valuisse ad patris honorem pietas filii videbitur; qui quamquam, afflictus luctu, non adest, tamen sic animati esse debetis, ut si ille adesset: est autem ita affectus, ut nemo umquam

unici filii mortem magis doluerit, quàm ille mœret patris. Equidem etiam ad famam Serv. Sulpicii filii arbitror pertinere, ut videatur honorem debitum patri præſtitiſſe: quamquam nullum monumentum clarius Serv. Sulpicius relinquere potuit, quàm effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii, filium: cujus luctus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio levari poteſt.

VI. Mihi autem recordanti Serv. Sulpicii multos in noſtra familiaritate ſermones, gratior illi videtur, si quis eſt ſenſus in morte, ænea ſtatua futura, & ea pedeſtris, quàm inaurata equeſtris, qualis L. Sullæ prima ſtatua eſt: mirificè enim Serv. Sulpicius majorum continentiam diligebat; hujus ſeculi inſolentiam vituperabat. Ut igitur, si ipſum conſulam, quid velit, sic pedeſtrem ex ære ſtatuam, tamquam ex ejus auctoritate & voluntate, decerno; quæ quidem magnum civium dolorem, & deſiderium, honore monumenti minuet, & leniet.

14. Atque hanc meam ſententiam, Patres conſcripti, P. Servilii ſententiâ comprobari neceſſe eſt, (qui ſepulcrum publicè decernendum Serv. Sulpicio cenſuit, ſtatuam non cenſuit. Nam si mors legati sine cæde atque ferro nullum honorem

desiderat; cur decernit honorem ſepulturæ, qui maximus haberi poteſt mortuo? sin id tribuit Serv. Sulpicio, quod non eſt datum Cn. Octavio; cur quod illi datum eſt, huic dandum eſſe non cenſet? Majores quidem noſtri ſtatuas multis decreverunt; ſepulcra paucis: ſed ſtatuæ intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate; ſepulcrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt; quod nullâ vi moveri, neque deleri poteſt: atque ut cetera exſtinguuntur, sic ſepulcra fiunt ſanctiora vetuſtate. Augeatur igitur iſto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus poteſt: grati simus in ejus morte decoranda, cui nullam jam aliam gratiam referre poſſumus: notetur etiam M. Antonii, nefarium bellum gerentis, ſcelerata audacia: his enim honoribus habitis Serv. Sulpicio, repudiatæ, rejectæque legationis ab Antonio, manebit teſtificatio ſempiterna.

VII. Quas ob res ita cenſeo: » Quum
» Serv. Sulpicius, Q. F. Lemoniâ, Ru-
» fus, difficillimo reipublicæ tempore,
» gravi, periculoſoque morbo affectus,
» auctoritatem ſenatûs, ſalutemque reipu-
» blicæ vitæ ſuæ præpoſuerit, contraque
» vim gravitatemque morbi contenderit,
» ut in caſtra Antonii, quò ſenatus eum
» miſerat, perveniret: iſque, quum jam

» prope castra venisset, vi morbi oppres-
» sus, vitam amiserit in maximo reipu-
» blicæ munere: ejusque mors consenta-
» nea vitæ fuerit, sanctissimè, honestis-
» siméque actæ, in qua sæpe magno usui
» reipublicæ Serv. Sulpicius & privatus,
» & in magistratibus fuerit.

» 16. Quum talis vir ob rempublicam
» in legatione mortem obierit; senatui
» placere, Serv. Sulpicio statuam pedes-
» trem æneam in Rostris ex hujus ordi-
» nis sententia statui, circumque eam sta-
» tuam locum ludis, gladiatoribusque li-
» beros, posterosque ejus quoquò versùs
» pedes quinque habere, quòd is ob rem-
» publicam mortem obierit, eamque cau-
» sam in basi inscribi: utique C. Pansa,
» A. Hirtius, consules, alter ambove, si
» eis videatur, quæstoribus urbanis impe-
» rent, ut eam basim, statuamque facien-
» dam, & in Rostris statuendam locent:
» quantique locaverint, tantam pecuniam
» redemptori solvendam, attribuendam-
» que curent: quumque antea senatus
» auctoritatem suam in virorum fortium
» funeribus, ornamentisque ostenderit;
» placere, eum quàm amplissimè supre-
» mo die suo efferri.

» 17. Et, quum Serv. Sulpicius, Q. F.
» Lemoniâ, Rufus, ita de republica me-

» ritus sit, ut his ornamentis decorari de-
» beat; ſenatum cenſere, atque e repu-
» blica exiſtimare, ædiles curules edictum,
» quod de funeribus habeant, Serv. Sul-
» picii, Q. F. Lemoniâ, Rufi, funeri
» remittere: utique locum ſepulcro in
» campo Eſquilino C. Panſa conſul, ſeu
» quo in loco videbitur, pedes triginta
» quoquò versùs adsignet, quò Serv. Sul-
» picius inferatur: quod ſepulcrum ipsius,
» liberorum, poſterorumque ejus eſſet;
» uti quod optimo jure publicè ſepulcrum
» datum eſſet.

PHILIPPICA X.

ORATIO QUINQUAGESIMA SECUNDA.

Agit gratias Pansæ, quia litteris M. Bruti acceptis, senatum statim vocavit. Queritur cum Caleno, quòd utrumque Brutum æquè non probare videatur, qui rempublicam defendant; Antonium autem, qui oppugnet, probet idem vel maximè. Commemorat ea, quæ M. Brutus in Græcia gesserat; & ab eo nihil turbulentum, nihil non utile reipublicæ timendum esse confirmat. Suadet, ut, quæ M. Brutus egerit privato consilio, publicâ auctoritate, ut idem ei tribuatur, quod D. Bruto & C. Cæsari, comprobentur. Censet etiam, Q. Hortensio, Macedoniæ proconsuli, qui Bru-

tum in comparando exercitu adjuverat, confirmandam esse provinciæ administrationem, quoad ei ex S. C. successum esset. Manutius.

I. Maximas tibi, Pansa, gratias omnes & habere, & agere debemus: qui, quum hodierno die senatum te habiturum non arbitraremur; ut M. Bruti, præstantissimi civis, litteras accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti, quin quàm primùm maximo gaudio & gratulatione frueremur. Quum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum verò oratio, quâ, recitatis litteris, usus es: declarasti enim, verum esse id, quod ego semper sensi, neminem alterius, qui suæ confideret, virtuti invidere.

2. Itaque mihi, qui plurimis officiis sum cum Bruto & maximâ familiaritate conjunctus, minùs multa de illo dicenda sunt: quas enim ipse mihi partes sumpseram, eas præcepit oratio tua. Sed mihi, Patres conscripti, necessitatem attulit paulò plura dicendi sententia ejus, qui rogatus est ante me; a quo ita sæpe dissentio, ut jam verear, ne, id quod minimè fieri debet, minuere amicitiam nostram videatur perpetua dissensio.

3. Quæ est enim ista tua ratio, Cale-

ne? quæ mens? qui numquam post Kalendas Jan. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? quum numquam tam frequens senatus fuerit, quum unus aliquis tuam sententiam sit secutus? cur semper tui dissimiles defendis? cur, quum te & vita, & fortuna tua ad otium, & ad dignitatem invitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quæ sunt inimica & otio communi, & dignitati tuæ?

. II. Nam, ut superiora omittam, hoc certè, quod mihi maximam admirationem movet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes pene venerari debemus, solus oppugnas? alterum circumsederi non molestè fers, alterum tuâ sententiâ spolias iis copiis, quas ipse suo labore & periculo ad reipublicæ, non ad suum præsidium, per se, nullo adjuvante, confecit? Quis est iste tuus sensus, quæ cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes? quos omnes carissimos habent, tu oderis? quos acerbissimè ceteri oderunt, tu constantissimè diligas? Amplissimæ tibi fortunæ sunt, summus honoris gradus, filius, ut & audio, & spero, natus ad laudem: cui quum reipublicæ causâ faveo, tum etiam tuâ.

5. Quæro igitur, eum Brutine similem malis, an Antonii? Ac permitto, ut de

tribus Antoniis eligas, quem velis. Dii meliora, inquies. Cur igitur non eis faves, quos laudas, quorum similem filium tuum esse vis? simul enim reipublicæ consules, & propones illi exempla ad imitandum. Hoc verò, Q. Fufi, cupio sine offensione nostræ amicitiæ, sic tecum, ut a te dissentiens senator, queri. Ita enim dixisti, & quidem de scripto; nam te inopiâ verbi lapsum putarem, nisi tuam in dicendo facultatem nossem: Litteras Bruti rectè & ordine scriptas videri. Quid est aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? Usum in republica, Calene, magnum jam habere & debes, & potes: quando ita decerni vidisti? aut quo senatusconsulto hujus generis (sunt enim innumerabilia) bene scriptas litteras decretum a senatu? quod verbum tibi non excidit, ut sæpe fit, fortuitò: scriptum, meditatum, cogitatum attulisti.

III. Hanc tibi consuetudinem plerisque in rebus bonis obtrectandi si quis detraxerit; quid tibi, quod sibi quisque velit, non relinquetur? Quamobrem collige te, placaque animum istum aliquando, & mitiga: audi viros bonos, quibus uteris multis: loquere cum sapientissimo homine, genero tuo, sæpius, quàm ipse tecum: tum denique amplissimi honoris nomen obtinebis. An verò hoc pro nihilo

putas (in quo equidem pro amicitia tuam vicem dolere soleo) efferri hoc foras, & ad populi Romani aures pervenire, ei, qui primus sententiam dixerit, neminem assensum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis a Bruto: quas? nempe eas, quas ille a C. Antonii scelere avertit, & ad rempublicam suâ auctoritate traduxit. Rursus igitur vis nudatum illum atque solum a republica relegatum videri.

7. Vos autem, Patres conscripti, si M. Brutum deserueritis, & prodideritis, quem tandem civem umquam ornabitis? cui favebitis? nisi fortè eos, qui diadema imposuerint, conservandos; eos, qui regni nomen sustulerint, deserendos putatis. Ac de hac quidem divina atque immortali laude M. Bruti silebo; quæ, gratissimâ memoriâ omnium civium inclusa, nondum publicâ auctoritate testata est. Tantamne patientiam, dii boni! tantam moderationem, tantam in injuria tranquillitatem & modestiam! qui quum prætor urbanus esset, , urbe caruit: jus non dixit, quum omne jus reipublicæ recuperasset: quumque concursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri solebat, præsidioque Italiæ cunctæ septus posset esse, absens judicio bonorum defensus esse maluit, quàm præsens

manu : qui ne Apollinares quidem ludos ; pro ſua populique Romani dignitate apparatos , præſens fecit , ne quam viam patefaceret ſceleratissimorum hominum audaciæ.

IV. Quamquam, qui umquam alii ludi , aut dies lætiores fuerunt , quum in singulis versibus populus Romanus maximo clamore & plauſu Bruti memoriam proſequebatur ? corpus aberat liberatoris, libertatis memoria aderat ; in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipsis ludorum diebus videbam in inſula clarissimi adoleſcentis , Luculli , propinqui ſui , nihil nisi de pace & concordia civium cogitantem. Eumdem vidi poſtea Veliæ , cedentem Italiâ , ne qua oriretur belli civilis cauſa propter ſe. O ſpectaculum illud non modò hominibus , ſed undis ipsis & littoribus luctuoſum , cedere e patria ſervatorem ejus , manere in patria perditores ! Cassii classis paucis pòſt diebus conſequebatur ; ut me puderet , Patres conſcripti , in eam urbem redire , ex qua illi abirent. Sed , quo consilio redierim , initio audiſtis , pòſt eſtis experti.

9. Exſpectatum igitur tempus a Bruto eſt : nam quoad vos omnia pati vidit , uſus eſt ipſe incredibili patientiâ : poſteaquam vos ad libertatem ſensit erectos ; præsidia veſtræ libertati paravit. At cui

peſti, quantæque reſtitit? Si enim C. Antonius, quod animo intenderat, perficere potuiſſet (potuiſſet autem, nisi ejus ſceleri virtus M. Bruti obſtitiſſet) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidiſſemus: eſſet vel receptaculum pulſo Antonio, vel agger oppugnandæ Italiæ Græcia; quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non inſtructa ſolùm, ſed etiam ornata, tendit dexteram Italiæ, ſuumque ei præsidium pollicetur: quod qui ab illo abducit, exercitum, & reſpectum pulcherrimum, & præsidium firmissimum adimit reipublicæ. Equidem cupio, hæc quamprimùm Antonium audire, ut intelligat, non D. Brutum, quem vallo circumſedet, ſed ſeipſum obsideri.

V. Tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimicissimam Galliam: eos etiam, quibus confidebat, alienissimos Tranſpadanos: Italia omnis infeſta eſt: exteræ nationes a prima ora Græciæ usque ad Ægyptum, optimorum & fortissimorum civium imperiis & præsidiis tenentur. Erat ei ſpes una in C. Antonio: qui duorum fratrum ætatibus medius interjectus, vitiis cum utroque certabat: qui, tamquam extruderetur a ſenatu in Macedoniam, & non contrà prohiberetur proficiſci, ita cucurrit.

11. Quæ tempestas, dii immortales! quæ flamma, quæ vastitas, quæ pestis Græciæ fuisset, nisi incredibilis ac divina virtus furentis hominis conatum atque audaciam compressisset? Quæ celeritas illa Bruti? quæ cura? quæ virtus? Etsi ne C. quidem Antonii celeritas contemnenda est: quem nisi in via caducæ hereditates retardassent, volasse eum, non iter fecisse diceres. Alios ad negotium publicum ire quum cupimus, vix solemus extrudere: hunc retinentes exclusimus. At quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinii imperatoris exercitu? succedebat, ut ipse dicebat, Hortensio. Certi fines Macedoniæ, certa conditio, certus, si modò erat ullus, exercitus: cum Illyrico verò, & cum Vatinii legionibus quid erat Antonio? At ne Bruto quidem: id enim fortasse quispiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiæ, quæ ubique sunt, reipublicæ sunt: neque hæ legiones, quæ M. Antonium reliquerunt, Antonii potiùs, quàm reipublicæ fuisse dicuntur. Omne enim & exercitûs, & imperii jus amittit is, qui eo imperio & exercitu rempublicam oppugnat.

VI. Quòd si ipsa respublica judicaret, aut si omne jus decretis ejus statueretur; Antonione, an Bruto legiones populi Ro-

mani adjudicaret? Alter advolarat ſubitò ad direptionem, peſtemque ſociorum, ut quacumque iret, omnia vaſtaret, diriperet, auferret; exercitu populi Romani, contra ipſum populum Romanum uteretur: alter eam ſibi legem ſtatuerat, ut, quocumque veniſſet, lux veniſſe quædam & ſpes ſalutis videretur. Denique alter ad evertendam rempublicam præsidia quærebat; alter ad conſervandam. Nec verò nos hoc magis videbamus, quàm ipsi milites; a quibus tanta in judicando prudentia non erat poſtulanda.

13. Cum ſeptem cohortibus iſſe Apolloniam ſcribit Antonium; qui jam aut captus eſt (quod dii dent!) aut certè homo verecundus in Macedoniam non accedit, ne contra ſenatuſconſultum feciſſe videatur. Delectus habitus in Macedonia eſt ſummo Q. Hortensii ſtudio, & induſtriâ; cujus animum egregium, dignumque & ipſo, & majoribus ejus, ex Bruti litteris perſpicere potuiſtis. Legio, quam L. Piſo ducebat, legatus Antonii, Ciceroni ſe filio meo tradidit. Equitatus, qui in Syriam ducebatur bipartitò, alter eum quæſtorem, a quo ducebatur, reliquit in Theſſalia, ſeſeque ad Brutum contulit; alterum in Macedonia Cn. Domitius adoleſcens ſummâ virtute, gravitate, conſtantiâ, ab legato Syriaco abduxit.

P. autem Vatinius, qui & antea jure laudatus a nobis, & hoc tempore meritò laudandus eſt, aperuit Dyrrachii portas Bruto, & exercitum tradidit. Tenet igitur populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: noſtræ ſunt legiones, noſtra levis armatura, noſter equitatus, maximéque noſter eſt Brutus, ſemperque noſter, quum ſuâ excellentissimâ virtute reipublicæ natus, tum fato quodam paterni maternique generis & nominis.

VII. Ab hoc igitur viro quiſquam bellum timet, qui, antequam nos id coacti ſuſcepimus, in pace jacere, quàm in bello vigere, maluit? quamquam ille quidem numquam jacuit, nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præſtantiam poteſt; erat enim in deſiderio civitatis, in ore, in ſermone omnium. Tantum autem aberat a bello, ut, quum cupiditate libertatis Italia arderet, deſuerit civium ſtudiis potiùs, quàm eos in armorum diſcrimen adduceret. Itaque illi ipsi, si qui ſunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen iidem moderationem, patientiamque mirantur.

15. Sed jam video, quid loquantur; neque enim id occultè faciunt: timere ſe dicunt, quomodo ferant veterani, exercitum Brutum habere. Quasi verò quid-

quam intersit inter A. Hirtii, C. Pansæ, D. Bruti, C. Cæsaris, & hunc exercitum M. Bruti. Nam si quatuor exercitus ii, de quibus dixi, propterea laudantur, quòd pro populi Romani libertate arma ceperunt, quid est, cur hic M. Bruti exercitus non in eadem causa ponatur? At enim veteranis suspectum est nomen M. Bruti. Magisne, quàm Decimi? equidem non arbitror. Etsi est enim Brutorum commune factum, & laudis societas æqua; D. tamen iratiores erant ii, qui id factum dolebant, quò minùs ab eo rem illam dicebant fieri debuisse. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, nisi ut obsidione D. Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? hi, credo, qui C. Cæsaris res actas everti, qui causam veteranorum prodi volunt.

VIII. Si ipse viveret C. Cæsar, acriùs, credo, acta sua defenderet, quàm vir fortissimus defendit Hirtius; aut amicior causæ quisquam potest inveniri, quàm filius? At horum alter, nondum ex longinquitate gravissimi morbi recreatus, quidquid habuit virium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum votis judicavit se a morte revocatum: alter virtutis robore firmior, quàm ætatis, cum istis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum profectus est. Ergo illi certissimi, iidem-

que acerrimi Cæsaris actorum patroni pro D. Bruti salute bellum gerunt; quos veterani sequuntur: de libertate enim populi Romani, non de suis commodis, armis decernendum vident. Quid est igitur, cur iis, qui D. Brutum omnibus opibus conservatum velint, M. Bruti sit suspectus exercitus?

17. An verò, si quid esset, quod a M. Bruto timendum videretur, Pansa id non videret? aut, si videret, non laboraret? quis aut sapientior ad conjecturam rerum futurarum? aut ad propulsandum metum diligentior? Atqui hujus animum erga M. Brutum, studiumque vidistis: præcepit oratione suâ, quid decernere nos de M. Bruto, quid sentire oporteret; tantumque abfuit, ut periculosum reipublicæ M. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum reipublicæ præsidium & gravissimum poneret. Scilicet hoc Pansa aut non videt (hebeti enim ingenio est) aut negligit: quæ enim Cæsar egit, ea rata esse non curat; de quibus confirmandis & sanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est.

IX. Desinant igitur, aut ii, qui non timent, simulare se timere, & prospicere reipublicæ; aut ii, qui omnia verentur, nimiùm esse timidi; ne illorum simulatio, horum obsit ignavia. Quæ (malum!) est

ista ratio, semper optimis causis veteranorum nomen opponere? quorum etiam si amplecterer virtutem, ut facio, tamen, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. An nos conantes servitutis vincula rumpere, impediet, si quis veteranos id nolle dixerit? non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant; nemo est præter veteranos milites vir, qui ad servitutem propulsandam ingenuo dolore excitetur. Potest igitur stare respublica, freta veteranis, sine magno subsidio juventutis? quos quidem vos libertatis adjutores complecti debetis; servitutis auctores sequi non debetis.

19. Postremò (erumpat enim aliquando vera, & me digna vox) si veteranorum nutu mentes hujus ordinis gubernantur, omniaque ad eorum voluntatem nostra dicta, facta referuntur; optanda mors est, quæ civibus Romanis semper fuit servitute potior. Omnis est misera servitus: sed fuerit quædam necessaria: ecquodnam fuerit principium libertatis capessendæ? an, quum illum necessarium & fatalem pene casum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia desiderio libertatis exarsit: servire diutius non potest civitas: seriùs populo Romano hunc vestitum atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati sumus.

X. Magnâ nos quidem ſpe, & propè exploratâ, libertatis cauſam ſuſcepimus. Sed, ut concedam incertos exitus eſſe belli, Martemque communem; tamen pro libertate, vitæ periculo decertandum eſt: non enim in ſpiritu vita eſt; ſed ea nulla eſt omnino ſervienti. Omnes enim nationes ſervitutem ferre poſſunt; noſtra civitas non poteſt: nec ullam aliam ob cauſam, nisi quòd illæ laborem, doloremque fugiunt, quibus ut careant, omnia perpeti poſſunt; nos ita a majoribus inſtituti atque imbuti ſumus, ut omnia consilia atque facta ad dignitatem & virtutem referamus. Ita præclara eſt recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Quòd si immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam; tamen eò magis ea fugienda videretur, quò diuturnior ſervitus eſſet: quum verò dies & noctes omnia nos undique fata circumſtent; non eſt viri, miniméque Romani, dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere.

21. Concurritur undique ad commune incendium reſtinguendum; veteranique primi Cæſaris auctoritatem ſecuti, conatum Antonii repulerunt: pòſt ejuſdem furorem Martia legio fregit; quarta afflixit. Sic a ſuis legionibus condemnatus, irrupit in Galliam, quam ſibi armis, animiſque infeſtam,

infestam, inimicamque cognovit: hunc A. Hirtii, C. Cæsaris exercitus insecuti sunt: pòst Pansæ delectus urbem, totamque Italiam erexit: unus omnium est hostis: quamquam habet secum L. fratrem, carissimum populo Romano civem; cujus desiderium civitas ferre diutius non potest.

22. Quid illâ tetrius belluâ? quid immanius? qui ob eam causam natus videtur, ne omnium mortalium turpissimus esset M. Antonius. Est unà Trebellius, qui jam cum tabulis novis redit in gratiam: T. Plancus, ceteri pares; qui id pugnant, id agunt, ut contra rempublicam restituti esse videantur: sollicitant homines imperitos Saxæ & Caphones, ipsi rustici, atque agrestes, qui hanc rempublicam nec viderunt umquam, nec videre constitutam volunt: qui non Cæsaris, sed Antonii acta defendunt: quos avertit agri Campani infinita possessio; cujus eos non pudere demiror, quum videant, se mimos & mimas habere vicinos.

XI. Ad has pestes opprimendas quid est, cur molestè feramus, quòd M. Bruti accessit exercitus? Immoderati, credo, hominis, & turbulenti. Videte, ne nimiùm pene patientis: etsi in illius viri consiliis, atque factis, nihil nec nimium, nec parum fuit umquam. Omnis voluntas

M. Bruti, Patres conscripti, omnis cogitatio, tota mens, auctoritatem senatûs, libertatem populi Romani intuetur: hæc habet proposita, hæc tueri vult. Tentavit, quid patientiâ proficere posset: nihil quum proficeret; vi contra vim experiendum putavit. Cui quidem, Patres conscripti, vos idem tribuere hoc tempore debetis, quod a. d. XIII. Kal. Jan. D. Bruto & C. Cæsari, me auctore, tribuistis: quorum privatum de republica consilium & factum auctoritate vestrâ est comprobatum, atque laudatum.

24. Quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum & repentinum reipublicæ præsidium legionum, equitatûs, auxiliorum magnæ & firmæ copiæ comparatæ sunt; adjungendusque est Quintus Hortensius, qui quum Macedoniam obtineret, adjutorem se Bruto ad comparandum exercitum, fidissimum & constantissimum præbuit. Nam de M. Apuleio separatim censeo referendum; cui testis est per litteras Brutus, eum principem fuisse ad conatum exercitûs comparandi.

25. Quæ quum ita sint: quòd C. Pansa, consul, verba fecit de litteris, quæ a Q. Cæpione Bruto proconsule allatæ, & in hoc ordine recitatæ sunt, de ea re ita censeo: » QUUM Q. Cæpionis Bruti » proconsulis operâ, consilio, industriâ,

» & virtute, difficillimo reipublicæ tem-
» pore, provincia Macedonia, Illyricum,
» cuncta Græcia, legiones, exercitus,
» equitatus, in consulum, senatûs, popu-
» lique Romani potestate sint: id Q. Cæ-
» pionem Brutum proconsulem, bene,
» & e republica, & pro sua, majorum-
» que suorum dignitate, consuetudineque
» reipublicæ bene gerendæ fecisse, eam-
» que rem senatui, populoque Romano
» gratam esse, & fore.

26. » Utique Q. Cæpio Brutus pro-
» consul, provinciam Macedoniam, Illy-
» ricum, cunctamque Græciam tueatur,
» defendat, custodiat, incolumemque con-
» servet; eique exercitui, quem ipse con-
» stituit, comparavit, præsit; pecuniam-
» que ad rem militarem, si quâ opus sit,
» quæ publica sit, & exigi possit, uta-
» tur, exigat; pecuniasque a quibus vi-
» deatur, ad rem militarem mutuas sumat;
» frumentum imperet; operamque det,
» ut cum suis copiis quàm proximè Ita-
» liam sit. Quumque ex litteris Q. Cæ-
» pionis Bruti proconsulis intellectum sit,
» Q. Hortensii proconsulis operâ & vir-
» tute vehementer rempublicam adju-
» tam, omniaque ejus consilia cum con-
» siliis Q. Cæpionis Bruti proconsulis
» conjuncta fuisse, eamque rem magno
» usui reipublicæ fuisse; Q. Hortensium

» proconſulem rectè, & ordine, exque
» republica feciſſe ; ſenatuique placere,
» Q. Hortensium proconſulem, cum
» quæſtoribus, prove quæſtoribus, & le-
» gatis ſuis provinciam Macedoniam ob-
» tinere, quoad ei ex S. C. ſucceſſum
» sit.

PHILIPPICA XI.

ORATIO QUINQUAGESIMA TERTIA.

OBTINENTE *Asiam provinciam C. Trebonio, decretam a senatu post Cæsaris interitum, Dolabella in Syriam, Antonii sibi lege traditam, proficiscens, cum Trebonio familiarissimè collocutus, eumque summæ benevolentiæ simulatione complexus, incautum Smyrnæ oppressit atque interfecit, & Asiam universam occupavit. Hoc nuntio Romam perlato, senatus hostem Dolabellam judicavit, belloque persequendum censuit: sed quum ejus belli cura non satis constaret, cui mandanda videretur, quum alii aliter sentirent, Cicero, deploratâ priùs Trebonii morte, imperatorem omnino C. Cassium, qui Dolabellam terrâ marique persequere-*

tur, eſſe deligendum cenſuit: quæ ſententia facilè valuiſſet, nisi Panſa vehementer obſtitiſſet. Decreta eſt igitur Asia conſulibus: ſed iis prœlio ad Mutinam abſumptis, res tandem ad Cassium delata eſt. Epiſt. 5. ad Brutum. MANUTIUS.

I. MAGNO in dolore, Patres conſcripti, vel mœrore potiùs, quem ex crudeli & miſerabili morte C. Trebonii, optimi civis, moderatissimique hominis, accepimus, ineſt tamen aliquid, quod reipublicæ profuturum putem: perſpeximus enim, quanta in iis, qui contra patriam ſcelerata arma ceperunt, ineſſet immanitas. Nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos teterrima & ſpurcissima, Dolabella & Antonius; quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeverans: L. Sulla vehemens: neque ullius horum in ulciſcendo acerbitas progreſſa ultra mortem eſt: quæ tamen pœna in cives nimis crudelis putabatur.

2. Ecce tibi geminum in ſcelere par, invisitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque quorum ſummum quoddam inter

ipsos odium, bellumque meministis, eosdem postea singulari inter se consensu & amore devinxit impurissimæ naturæ & turpissimæ vitæ similitudo. Ergo id, quod fecit Dolabella, in quo potuit, multis idem minatur Antonius: sed ille quum procul esset a consulibus, exercitibusque nostris, nec dum senatum cum populo Romano conspirasse sensisset, fretus Antonii copiis, ea scelera suscepit, quæ Romæ jam suscepta arbitrabatur a socio furoris sui.

3. Quid ergo hunc aliud moliri, quid optare censetis, aut quam omnino causam esse belli? omnes, qui liberè de republica sensimus, qui dignas nobis sententias diximus, qui populum Romanum liberum esse voluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes; majora tamen in nos, quàm in hostem, supplicia meditatur: mortem naturæ pœnam putat esse, iracundiæ tormenta, atque cruciatum. Qualis igitur hostis habendus est is, a quo victore si cruciatus absit, mors in beneficii parte numeretur?

II. Quamobrem, Patres conscripti, quamquam hortatore non egetis; ipsi enim vestrâ sponte exarsistis ad libertatis recuperandæ cupiditatem; tamen eò majore animo, studioque libertatem defendite, quò majora proposita victis supplicia ser-

vitutis videtis. In Galliam invasit Antonius, in Asiam Dolabella; in alienam uterque provinciam: alteri se Brutus objecit, impetumque furentis, atque omnia divexare, & diripere cupientis, vitæ suæ periculo colligavit, progressu arcuit, a reditu refrenavit: obsideri se passus ex utraque parte constrinxit Antonium. Alter in Asiam irrupit: cur? si, ut in Syriam, patebat via, & certa, neque longa. Quid opus fuit cum legione præmisso Marso nescio quo Octavio, scelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, vexaret urbes, non ad spem constituendæ rei familiaris, quam tenere eum posse negant qui norunt; mihi enim hic senator ignotus est; sed ad præsentem pastum mendicitatis suæ?

5. Consecutus est Dolabella, nullâ suspicione belli: quis enim id putaret? secutæ collocutiones familiarissimæ cum Trebonio; complexusque summæ benevolentiæ falsi indices exstiterunt in amore simulato: dexteræ, quæ fidei testes esse solebant, perfidiâ sunt & scelere violatæ: nocturnus introitus Smyrnam, quasi in hostium urbem, quæ est fidelissimorum, antiquissimorumque sociorum: oppressus Trebonius; si ut ab eo, qui apertè hostis esset, incautus; si ut ab eo, qui civis etiam tum speciem haberet, miser. Ex

quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit, quid esset victis extimescendum. Consularem hominem, consulari imperio provinciam Asiam obtinentem, Samiario exsuli tradidit: interficere captum statim noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur: quum verborum contumeliis optimum virum incesto ore lacerasset, tum verberibus ac tormentis quæstionem habuit pecuniæ publicæ, idque per biduum: pòst cervicibus fractis caput abscidit, idque adfixum gestari jussit in pilo: reliquum corpus tractum atque laniatum abjecit in mare. Cum hoc hoste bellandum est; a cujus teterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquar de cæde civium Romanorum? de direptione fanorum? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? & nunc totâ Asiâ vagatur, volitat ut rex: nos alio bello detineri putat: quasi verò non unum idemque bellum sit contra hoc jugum impiorum nefarium.

III. Imaginem M. Antonii crudelitatis in Dolabella cernitis: ex hoc illa efficta est: ab hoc Dolabellæ scelerum præcepta sunt tradita. Num leniorem, quàm in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille pervenisse videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia; neque An-

tonius ullius supplicii adhibendi, si potestatem habeat, ullam esse partem relicturus.

7. Ponite igitur ante oculos, Patres conscripti, miseram illam quidem & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum impetum in urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, quum miser ille priùs latronum gladios videret, quàm, quæ res esset, audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram atque os illud infame, vincula, verbera, equuleum, tortorem, carnificemque Samiarium, quæ tulisse illum fortiter & patienter ferunt: magna laus, meoque judicio omnium maxima. Est enim sapientis, quidquid homini accidere possit, id præmeditari ferendum modicè esse, si evenerit: majoris omnino est consilii, providere, ne quid tale accidat; sed animi non minoris, fortiter ferre, si evenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis (quamquam ejus numquam particeps fuerit) ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solùm in vivo, sed etiam in mortuo; atque in ejus corpore lacerando atque vexando, quum animum satiare non posset, oculos paverit suos.

IV. O multò miserior Dolabella, quàm ille, quem tu miserrimum esse voluisti!

Dolores Trebonius pertulit magnos: multi, ex morbi gravitate majores; quos tamen non miseros, sed laboriosos dicere solemus: longus fuit dolor bidui; at compluribus, annorum sæpe multorum: nec verò graviora sunt carnificum tormenta, quàm interdum cruciamenta morborum. Alia sunt, alia, inquam, ô perditissimi homines & amentissimi, multò miseriora: nam, quò major vis est animi, quàm corporis, hòc sunt graviora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa, quæ corpore. Miserior igitur, qui suscipit in se scelus, quàm is, qui alterius facinus subire cogitur.

9. Cruciatus est a Dolabella Trebonius: & quidem a Carthaginiensibus Regulus: in qua re quum crudelissimi Pœni judicati sint in hoste; quid in cive Dolabella judicandus est? An verò hoc conferendum est? an dubitandum, uter miserior? isne, cujus mortem senatus, populusque Romanus ulcisci cupit; an is, qui cunctis senatûs sententiis hostis est judicatus? Nam ceteris quidem vitæ partibus, quis est, qui possit sine Trebonii maxima contumelia conferre vitam Trebonii cum Dolabellæ? alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit; deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc sit sem-

per ipſe lætatus, quòd ea faceret, quæ sibi objici ne ab inimico quidem poſſent verecundo. Et hic, dii immortales! aliquando fuit meus: occulta enim erant vitia non inquirenti: neque nunc fortaſſe alienus ab eo eſſem, nisi ille vobis, nisi mœnibus patriæ, nisi huic urbi, nisi diis penatibus, nisi aris & focis omnium noſtrûm, nisi denique naturæ & humanitati inventus eſſet inimicus: a quo admoniti, diligentiùs & vigilantiùs caveamus Antonium.

V. Etenim Dolabella non ita multos ſecum habuit notos atque insignes latrones: at videtis, quos & quàm multos habeat Antonius. Primùm L. fratrem: quam facem, dii immortales! quod facinus? quod ſcelus? quem gurgitem? quam voraginem? quid eum non ſorbere animo, quid non haurire cogitatione, cujus ſanguinem non bibere cenſetis? in cujus poſſessiones atque fortunas non impudentissimos oculos ſpe & mente defigere?

11. Quid Cenſorinum? qui ſe verbo prætorem eſſe urbanum cupere dicebat, re certè noluit: quid Beſtiam? qui conſulatum in Bruti locum ſe petere profitetur; atque hoc quidem deteſtabile omen avertat Jupiter! Quàm abſurdum autem, qui prætor fieri non potuerit, eum petere conſulatum? nisi fortè damnationem pro præ-

tura putat. Alter Cæsar, Vopiscus ille; homo summo ingenio, summâ potentiâ, qui ex ædilitate consulatum petit: solvatur legibus: quamquam leges eum non tenent; propter eximiam, credo, dignitatem. At hic, me defendente, quinquies absolutus est: sexta palma urbana, etiam in gladiatore difficilis. Sed hæc judicum culpa, non mea est: ego defendi fide optimâ: illi debuerunt clarissimum & præstantissimum senatorem in civitate retinere: qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, nisi ut intelligamus, illos, quorum res judicatas irritas fecimus, bene & e republica judicavisse.

12. Neque hoc in hoc uno est: sunt alii in eisdem castris honestè condemnati, turpiter restituti. Quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex ultima Celtiberia tribunum plebis dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis; a qua quum sit alienus, suo capiti, salvis nobis, ominetur. Cum hoc veteranus Capho; quo neminem veterani pejùs oderunt. His, quasi præter dotem, quam in civilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas prædiorum: quibus utinam contenti essent! ferremus; etsi tos

lerabile non erat: ſed quidvis patiendum fuit, ut hoc teterrimum bellum non haberemus.

VI. Quid? illa caſtrorum M. Antonii lumina nonne ante oculos proponitis? primùm duos collegas Antoniorum & Dolabellæ, Nuculam & Lentonem, Italiæ diviſores lege eâ, quam ſenatus per vim latam judicavit: quorum alter commentatus eſt mimos, alter egit tragœdiam. Quid dicam de Apulo Domitio? cujus bona modò proſcripta vidi: tanta procuratorum eſt negligentia. At hic nuper ſororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non poſſunt non prodigè vivere, qui noſtra bona ſperant, quum effundunt ſua. Vidi etiam P. Decii auctionem, clariſſimi viri; qui majorum exempla perſequens, pro alieno ſe ære devovit: emptor tamen in ea auctione inventus eſt nemo. Hominem ridiculum, qui ſe exire ære alieno putet poſſe, quum vendat aliena.

14. Nam quid ego de Trebellio dicam? quem ultæ videntur furiæ debitorum: vindicem enim tabularum novarum novam tabulam vidimus. Quid de T. Planco? quem præſtantiſſimus civis, Aquila, Pollentiâ expulit, & quidem crure fracto: quod utinam antè illi accidiſſet, ne huc redire potuiſſet! Lumen & decus illius exercitûs pene præterii, C. Annium Cim-

brum, Lysidici filium, Lysidicum ipsum Græco verbo, quoniam omnia jura dissolvit; nisi fortè jure Germanum Cimber occidit.

15. Quum hanc, & hujus generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, quum Dolabella tantis se obstrinxerit parricidiis, nequaquam pari latronum manu & copiâ? Quapropter, ut invitus sæpe dissensi a Q. Fusio, ita sum ejus sententiæ libenter assensus: ex quo judicare debetis, me non cum homine solere, sed cum causa dissidere. Itaque non assentior solùm, sed etiam gratias ago Q. Fusio: dixit enim severam, gravem, republicâ dignam sententiam: judicavit hostem Dolabellam: bona ejus censuit publicè possidenda: quò quum addi nihil posset (quid enim atrocius potuit, quid severius decernere?) dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, graviorem sententiam dixisset, in eam se iturum: quam severitatem quis potest non laudare?

VII. Nunc quoniam hostis est judicatus Dolabella, bello est persequendus: neque enim quiescit: habet legionem, habet fugitivos, habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem, quoniam cum Dolabella hesterno

die hoſte decreto bellum gerendum eſt; imperator eſt deligendus. Duæ dictæ ſunt ſententiæ; quarum neutram probo; alteram, quia ſemper, nisi quum eſt neceſſe, periculoſam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus exiſtimo.

17. Nam extraordinarium imperium populare, atque ventoſum eſt, minimè noſtræ gravitatis, minimè hujus ordinis. Bello Antiochi magno & gravi, quum L. Scipioni provincia obveniſſet Asia, parumque in eo putaretur eſſe animi, parum roboris, ſenatuſque ad collegam ejus, C. Lælium, hujus Sapientis patrem, negotium deferret; ſurrexit P. Africanus, frater major L. Scipionis, & illam ignominiam a familia deprecatus eſt; dixitque & in fratre ſuo ſummam virtutem eſſe, ſummumque consilium, neque ſe ei legatum id ætatis, iiſque rebus geſtis defuturum: quod quum ab eo eſſet dictum; nihil eſt de Scipionis provincia commutatum; nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæsitum, quàm duobus antea maximis Punicis bellis, quæ a conſulibus, aut a dictatoribus geſta & confecta ſunt; aut quàm Pyrrhi, quàm Philippi, quàm pòſt Achaico bello, quàm Punico tertio, ad quod populus Romanus ita ipſe sibi delegit idoneum ducem, P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere conſulem vellet.

VIII. Cum Ariſtonico bellum gerendum fuit, L. Valerio, P. Licinio conſulibus: rogatus eſt populus, quem id bellum gerere placeret: Craſſus conſul & pontifex maximus, Flacco collegæ, flamini Martiali, multam dixit, si a ſacris diſcessiſſet: quam multam populus remiſit; pontifici tamen flaminem parere jussit. Sed ne tum quidem populus Romanus ad privatum detulit bellum; quamquam erat Africanus, qui anno antè de Numantinis triumphaverat: qui quum longè omnes belli gloriâ & virtute ſuperaret, duas tamen tribus ſolas tulit. Ita populus Romanus conſuli potiùs Craſſo, quàm privato Africano bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis, ſummi viri, atque omnium principis, tribuni plebis turbulenti tulerunt: nam Sertorianum bellum a ſenatu privato datum eſt, quia conſules recuſabant; quum L. Philippus pro conſulibus eum ſe mittere dixit, non pro conſule.

19. Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem conſtantiſsimus & graviſsimus civis, L. Cæſar, in ſenatum introduxit? clariſsimo viro, atque innocentiſsimo, decrevit imperium; privato tamen: in quo maximum nobis onus impoſuit. Asſenſus ero: ambitionem induxero in curiam. Negaro: videbor ſuffragio meo;

tamquam comitiis, honorem homini amicissimo denegavisse. Quòd si comitia placet in senatu habere; petamus, ambiamus: tabella modò detur nobis, sicut populo data est. Cur committis, Cæsar, ut aut præstantissimus vir, si tibi non sit assensum, repulsam tulisse videatur; aut unusquisque nostrûm præteritus, si, quum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur?

20. At enim (nam id exaudio) C. Cæsari adolescentulo imperium extraordinarium meâ sententiâ dedi. Ille enim mihi præsidium extraordinarium dederat: quum dico mihi, senatui dico, populoque Romano. A quo respublica præsidium ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salva esse non posset, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. Quæ est enim ratio, aut quî potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? Non igitur quod ereptum non est, id existimandum est datum: eripuissetis C. Cæsari, Patres conscripti, imperium, nisi dedissetis: milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti, pro republica arma ceperant, volebant sibi ab illo imperari: legio Martia, legio quarta ita se contulerat ad auctoritatem senatûs, populique Romani dignitatem, ut depos-

cerent imperatorem & ducem C. Cæſarem. Imperium Cæſari belli necessitas, faſces ſenatus dedit: otioſo verò & nihil agenti, privato, obſecro te, L. Cæſar (cum peritiſſimo homine mihi res eſt) quando imperium ſenatus dedit?

IX. Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amiciſſimo, ac de me optimè merito, videar: etsi quis poteſt refragari non modò non petenti, verùm etiam recuſanti? Illa verò, Patres conſcripti, aliena conſulum dignitate, aliena temporum gravitate ſententia eſt, ut conſules, Dolabellæ perſequendi causâ, Asiam & Syriam ſortiantur. Dicam, cur inutile reipublicæ: ſed priùs, quàm turpe conſulibus sit, videte. Quum conſul designatus obsideatur, in eoque liberando ſalus sit posita reipublicæ: quumque a populo Romano peſtiferi cives, parricidæque deſciverint: quumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus; &, si in poteſtatem quis Antonii venerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus: quumque harum rerum omnium decertatio conſulibus optimis & fortiſſimis commiſſa & commendata sit; Asiæ & Syriæ mentio fiet, ut aut ſuſpicioni crimen, aut invidiæ materiam dediſſe videamur?

22. At verò ita decernunt, ut liberato

Bruto : id enim reſtabat, ut relicto, deſerto, prodito. Ego verò mentionem omnino provinciarum factam dico alienissimo tempore : quamvis enim intentus animus tuus sit, C. Panſa, sicut eſt, ad fortissimum virum & omnium clarissimum liberandum, tamen rerum natura cogit te neceſſariò referre animum aliquando ad Dolabellam perſequendum, & partem aliquam in Asiam & Syriam derivare curæ & cogitationis tuæ. Si autem fieri poſſet, vel plures te animos habere vellem, quos omnes ad Mutinam intenderes: quod quoniam fieri non poteſt, iſtoc animo, quem habes præſtantissimum atque optimum, nihil te volumus, nisi de Bruto cogitare. Facis tu id quidem, & eò maximè incumbis : duas tamen res, magnas præſertim, non modò agere uno tempore, ſed ne cogitando quidem explicare quiſquam poteſt: incitare & inflammare tuum iſtud præſtantissimum ſtudium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre debemus.

X. Adde iſtuc ſermones hominum, adde ſuſpiciones, adde invidiam. Imitare me, quem tu ſemper laudaſti; qui inſtructam, ornatamque a ſenatu provinciam depoſui, ut incendium patriæ, omiſsâ omni cogitatione, reſtinguerem : nemo erit, præter unum me (quicum profectò, si quid intereſſe putaſſes tua, pro ſumma familia-

ritate nostra communicasses) qui credat; te invito provinciam tibi esse decretam. Hanc, quæso, pro tua singulari sapientia reprime famam; atque effice, ne id, quod non curas, cupere videare: quod quidem eò vehementiùs tibi laborandum est, quia in eamdem cadere suspicionem collega, vir clarissimus, non potest: nihil horum scit, nihil suspicatur: bellum gerit: in acie stat: de sanguine, & de spiritu decertat: antè provinciam sibi decretam audiet, quàm potuerit tempus ei rei datum suspicari.

24. Vereor, ne exercitus quoque nostri, qui non delectûs necessitate, sed voluntariis studiis se ad rempublicam contulerunt, tardentur animis, si quidquam aliud a nobis, nisi de instanti bello, cogitatum putabunt. Quòd si provinciæ consulibus expetendæ videntur, sicut sæpe multis clarissimis viris expetitæ sunt; reddite priùs nobis Brutum, lumen & decus civitatis; qui ita conservandus est, ut id signum, quod, de cœlo delapsum, Vestæ custodiis continetur: quo salvo, salvi sumus futuri. Tunc vel in cœlum vos, si fieri poterit, humeris nostris tollemus: provincias certè dignissimas vobis deligemus. Nunc quod agitur, agamus; agitur autem, liberine vivamus, an mortem obeamus; quæ certè servituti anteponenda est.

25. Quid si etiam affert tarditatem ista sententia, ad Dolabellam persequendum? quando enim veniet consul? an id exspectamus, quo ne vestigium quidem Asiæ civitatum atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. Valde mihi probari potest, qui paulò antè clarissimo viro privato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. Num P. Servilio digniorem? at eum quidem civitas non habet. Quod ergo ipse nemini putat dandum, ne a senatu quidem, id ego unius judicio delatum comprobem? Expedito nobis homine & parato, Patres conscripti, opus est, & eo, qui imperium legitimum habeat: qui præterea auctoritatem, nomen, exercitum, perspectum animum in republica liberanda.

XI. Quis igitur is est? aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut uterque. Decernerem planè, sicut * multa, consulem alterum, ambove, ni Brutum colligassemus in Græcia, & ejus auxilium ad Italiam vergere, quàm ad Asiam, maluissemus: non ut * ex ea acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Præterea, Patres conscripti, M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam urbem & gravem: tenet, opinor, Byllidem: tenet Amantiam: instat Epiro: urget Illyricum:

habet aliquot cohortes, habet equitatum; hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum, Græciam certè amiserimus. Est autem etiam de Brundisio, atque illa ora Italiæ providendum: quamquam miror tamdiu morari Antonium: solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metum sustinere. Quod si confecerit Brutus, & intellexerit plus se reipublicæ profuturum, si Dolabellam persequatur, quàm si in Græcia maneat; aget ipse per sese, ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendiis, quibus confestim succurrendum est, exspectabit senatum.

27. Nam & Brutus, & Cassius multis jam in rebus ipse sibi senatus fuit. Necesse est enim in tanta conversione & perturbatione omnium rerum, temporibus potiùs parere, quàm moribus. Nec enim nunc primùm aut Brutus, aut Cassius salutem, libertatemque patriæ, legem sanctissimam & morem optimum judicavit. Itaque si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen ego pro decreto putarem, quum essent tales virtute, auctoritate, nobilitate summi viri; quorum alterius jam notus nobis est exercitus, alterius auditus.

XII. Non igitur Brutus exspectavit decreta nostra, quum studia nosset: neque enim est in provinciam suam Cretam pro-

fectus: in Macedoniam alienam advolavit: omnia sua putavit, quæ vos vestra esse velletis: legiones conscripsit novas, excepit veteres: equitatum ad se abduxit Dolabellæ, atque eum nondum tanto parricidio oblitum, hostem suâ sententiâ judicavit: nam ni ita esset, quo jure equitatum a consule abduceret? Quid? C. Cassius, pari magnitudine animi & consilii præditus, nonne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syriâ Dolabellam? quâ lege? quo jure? eo, quod Jupiter ipse sanxit, ut omnia, quæ reipublicæ salutaria essent, legitima & justa haberentur. Est enim lex nihil aliud, nisi recta & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. Huic igitur legi paruit Cassius, quum est in Syriam profectus; alienam provinciam, si homines legibus scriptis uterentur; his verò oppressis, suam lege naturæ.

29. Sed ut ea vestrâ quoque auctoritate firmetur, censeo: » QUUM P. Dolabella, » quique ejus crudelissimi & teterrimi facinoris ministri, socii, adjutores fuerunt, » hostes populi Romani a senatu judicati » sint: quumque senatus P. Dolabellam » bello persequendum censuerit, ut is, » qui omnia deorum hominumque jura » novo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit, nefarioque patriæ se parricidio » obstrinxerit,

» obstrinxerit, pœnas diis hominibusque
» meritas, debitasque persolvat:

30. » Senatui placere, C. Cassium pro-
» consulem, provinciam Syriam obtinere,
» uti qui eam optimo jure provinciam ob-
» tinuerit: eumque a Q. Marcio Crispo
» proconsule, L. Statio Murco procon-
» sule, A. Allieno legato, exercitus ac-
» cipere, eosque ei tradere: cumque his
» copiis, & si quas præterea paraverit,
» bello P. Dolabellam terrâ marique per-
» sequi: ejus belli gerendi causâ, quibus
» ei videatur, naves, nautas, pecuniam,
» cetera, quæ ad id bellum gerendum per-
» tineant, ut imperandi in Syria, Asia,
» Bithynia, Ponto, jus, potestatemque
» habeat: utque, quamcumque in provin-
» ciam ejus belli gerendi causâ advenerit,
» ibi majus imperium C. Cassii procon-
» sulis sit, quàm ejus erit, qui eam
» provinciam tum obtinebit, quum Caius
» Cassius proconsul in eam provinciam
» venerit.

31. » Regem Dejotarum patrem, & re-
» gem Dejotarum filium, si, ut multis bel-
» lis sæpenumero imperium populi Ro-
» mani juverint, item C. Cassium pro-
» consulem copiis suis, opibusque juvis-
» sent, senatui, populoque Romano gra-
» tum esse facturos; itemque si ceteri re-
» ges, tetrarchæ, dynastæque fecissent,

» senatum, populumque Romanum eorum
» officii non immemorem futurum; utique
» C. Pansa, A. Hirtius, consules, alter
» ambove, si eis videretur, republicâ re-
» cuperatâ, de provinciis consularibus, &
» prætoriis, ad hunc ordinem primo quo-
» que tempore referant; interea provin-
» ciæ ab iis, a quibus obtinentur, obti-
» neantur, quoad cuique ex senatuscon-
» sulto successum sit.

XIII. Hoc senatusconsulto ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Cassium: nec enim animum ejus potestis ignorare, nec copias: animus is est, quem videtis; copiæ, quas audistis, fortis & constantis viri, qui ne vivo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare sivisset. Allienus, familiaris & necessarius meus, post interitum Trebonii profectus, ne dici quidem se legatum Dolabellæ volet. Est Q. Cæcilii Bassi, privati illius quidem, sed fortis & præclari viri, robustus & victor exercitus.

33. Dejotari regis & patris, & filii, & magnus, & nostro more instructus exercitus: summa in filio spes, summa ingenii indoles, summa virtus. Quid de patre dicam? cujus benevolentia in populum Romanum est ipsius æqualis ætati: qui non solùm socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, verùm etiam dux copiarum sua-

rum. Quæ de illo viro Sulla, quæ Murena, quæ Servilius, quæ Lucullus, quàm ornatè, quàm honorificè, quàm graviter sæpe in senatu prædicaverunt?

34. Quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Dejotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum, veréque benevolum, unum fidelem populo Romano judicavit. Fuimus imperatores ego & M. Bibulus in propinquis, finitimisque provinciis: ab eodem rege adjuti sumus & equitatu, & pedestribus copiis. Secutum est hoc acerbissimum & calamitosissimum civile bellum: in quo quid faciendum Dejotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse; præsertim, quum contrà, ac Dejotarus sensit, victoria belli judicarit: quo in bello si fuit error, communis ei fuit cum senatu: sin recta sententia, ne victa quidem causa vituperanda est. Ad has copias accedent alii reges, etiam delectus accedent. Neque verò classes deerunt: tanti Tyrii Cassium faciunt, tanti ejus in Syria nomen, atque Phœnice est.

XIV. Paratum habet imperatorem, C. Cassium, Patres conscripti, respublica contra Dolabellam, nec paratum solùm, sed peritum, atque fortem: magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri adventum, quum Pacori nobilissimos duces, maximasque copias fudit, Syriamque immani Par-

thorum impetu liberavit. Maximam ejus & singularem laudem prætermitto : cujus enim prædicatio nondum omnibus grata eſt, hanc memoriæ potiùs, quàm vocis teſtimonio conſervemus.

36. Animadverti, Patres conſcripti, dici jam a quibuſdam, exornari etiam nimiùm a me Brutum, nimiùm Cassium ornari; Cassio verò ſententiâ meâ dominatum & principatum dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipsi ſunt ornamenta reipublicæ. Quid? D. Brutum nonne omnibus ſententiis ſemper ornavi? num igitur reprehenditis? an Antonios potiùs ornarem, non modò ſuarum familiarum, ſed Romani nominis probra atque dedecora? an Cenſorinum ornem, in bello hoſtem, in pace ſectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? Ego verò iſtos otii, concordiæ, legum, judiciorum, libertatis inimicos tantum abeſt ut ornem, ut effici non possit, quin eos tam oderim, quàm rempublicam diligo.

37. Vide, inquit, ne veteranos offendas: hoc enim vel maximè exaudio. Ego verò veteranos tueri debeo; ſed hos, quibus ſanitas eſt, certè timere non debeo. Eos veteranos, qui pro republica arma ceperunt, ſecutique ſunt C. Cæſarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieque rempublicam defendunt cum

magno periculo, non tueri solùm, sed etiam commodis augere debeo: qui autem quiescunt, ut sexta & octava legio, in magna gloria & laude ponendos puto: comites verò Antonii, qui postquam beneficia Cæsaris comederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro, ignique minitantur, Saxæ se & Caphoni tradiderunt, ad facinus, prædamque natis, num quis est, qui tuendos putet? Ergo aut boni sunt, quos etiam ornare; aut quieti, quos conservare debemus; aut impii, quorum contra furorem, & bellum, & justa arma cepimus.

XV. Quorum igitur veteranorum animos ne offendamus, veremur? eorumne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus quum Bruti salus cara sit, qui possunt Cassii nomen odisse? an eorum, qui utrisque armis vacant? non vereor, ne acerbus civis quisquam istorum sit, qui otio delectantur. Tertio verò generi non militum veteranorum, sed importunissimorum hostium, cupio quàm acerbissimum dolorem inurere: quamquam, Patres conscripti, quousque dicemus sententias veteranorum arbitratu? quod eorum tantum fastidium est, quæ tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus?

39. Ego autem (dicendum est enim,

Patres conſcripti, quod ſentio) non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quàm quid tirones milites, flos Italiæ, quid novæ legiones, ad liberandam patriam paratissimæ, quid cuncta Italia de veſtra gravitate ſentiat. Nihil enim ſemper floret; ætas ſuccedit ætati: diu legiones Cæſaris viguerunt; nunc vigent Panſæ, vigent Hirtii, vigent Cæſaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus: nimirum etiam auctoritate vincunt: id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. Itaque his præmia promiſſa ſunt: illis perſoluta. Fruantur his illi, perſolvantur his, quæ ſpopondimus: id enim deos immortales ſpero æquissimum judicare.

40. Quæ quum ita sint, eam, quam dixi, ſententiam, vobis, Patres conſcripti, cenſeo comprobandam.

PHILIPPICA XII.

ORATIO QUINQUAGESIMA QUARTA.

RETULERAT Panſa conſul de legatis iterum ad Antonium de pace mittendis: legati decreti erant P. Servilius, & ipſe Cicero. Legationem non modò ſupervacaneam eſſe, quum ab Antonio pacem ſperare non liceat, ſed inutilem etiam, ac turpem, multis argumentis Cicero docet: quòd si rurſus agendum de pace cum Antonio sit, minimè tamen omnium ſe legatum deligi oportere; nec tamen in ea re vitæ ſuæ majorem quàm reipublicæ, quam ſemper defenderit, rationem habere velle. MANUTIUS.

I. Etsi minimè decere videtur, Patres conscripti, falli, decipi, errare eum, cui vos maximis sæpe de rebus assentiamini; consolor me tamen, quoniam vobiscum pariter, & unà cum sapientissimo consule erravi. Nam quum duo consulares spem honestæ pacis nobis attulissent, quòd erant familiares M. Antonii, quòd domestici, nosse aliquod ejus vulnus, quod nobis ignotum esset, videbantur: apud alterum uxor, liberi; alter, quotidie litteras mittere, accipere, apertè favere Antonio.

2. Hi subitò hortari ad pacem, quod jamdiu non fecissent, non sine causa videbantur. Accessit consul hortator: at qui consul? si prudentiam quærimus, qui minimè falli posset: si virtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente, atque victo: si magnitudinem animi, qui præferret mortem servituti. Vos autem, Patres conscripti, non tam immemores vestrorum gravissimorum decretorum videbamini, quàm, spe allatâ deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. Auxerat autem meam quidem spem, credo item vestram, quòd domum Antonii afflictam mœstitiâ audiebam, lamentari uxorem: hîc etiam fautores Antonii quorum in vultu habitant oculi mei, tristiores videbam.

3. Quod si non ita est, cur a Pisone & a Caleno potissimùm, cur hoc tempore, cur tam improvisò, cur tam repentè pacis est facta mentio? Negat Piso se scire, negat audisse quidquam: negat Calenus rem ullam novam allatam esse: atque id nunc negant, posteaquam nos pacificatoriâ legatione implicatos putant. Quid ergo opus est novo consilio, si in re nihil omnino novi est?

II. Decepti, decepti, inquam, sumus, Patres conscripti: Antonii est acta causa ab amicis ejus, non publica; quod videbam equidem, sed quasi per caliginem: præstrinxerat aciem animi D. Bruti salus. Quòd si in bello dari vicarii solerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Atque hac voce Q. Fufii capti sumus: *Ne si a Mutina quidem recesserit, audiamus Antonium? ne si in senatûs quidem potestatem futurum se dixerit?* durum videbatur: itaque fracti sumus; cessimus. Recedit igitur à Mutina? Nescio. Paret senatui? Credo, inquit Calenus; sed ita, ut teneat dignitatem. Valde hercule vobis laborandum est, Patres conscripti, ut vestram dignitatem amittatis, quæ maxima est; Antonii, quæ neque est ulla, neque esse potest, retineatis: ut eam per vos recuperet, quam per se perdidit. Si jacens vobiscum aliquid

ageret, audirem fortaſſe: quamquam . . . ſed hoc malo dicere: audirem. Stanti reſiſtendum eſt, aut concedenda unà cum dignitate libertas.

5. At non eſt integrum: conſtituta legatio eſt. Quid autem integrum non eſt ſapienti, quod reſtitui poteſt? cujuſvis hominis eſt errare; nullius, nisi insipientis, in errore perſeverare: poſteriores enim cogitationes (ut aiunt) ſapientiores ſolent eſſe. Diſcuſſa eſt illa caligo, quam paulò antè dixi: diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos ſolùm, ſed admonemur a noſtris. Attendiſtis paulò antè, præſtantisſimi viri, quæ eſſet oratio. *Mæſtam*, inquit, *domum offendi, conjugem, liberos: admirabantur boni viri, accuſabant amici, quòd ſpe pacis legationem ſuſcepiſſem.* Nec mirum, P. Servili: tuis enim verissimis, graviſſimiſque ſententiis omni eſt, non dico dignitate, ſed etiam ſpe ſalutis ſpoliatus Antonius.

6. Ad eum ire te legatum quis non miraretur? de me experior; cujus idem conſilium, quod tuum, ſentio quàm reprehendatur. Nos reprehendimur ſoli? quid? vir fortiſſimus Panſa ſine cauſa tam accuratè paulò antè locutus eſt tamdiu? quid egit, nisi uti falſam proditionis a ſe ſuſpicionem depelleret? unde autem eſt iſta ſuſpicio? ex pacis patrocinio repentino,

quod ſubitò ſuſcepit, eodem captus errore, quo nos. Quòd si eſt erratum, Patres conſcripti, ſpe falsâ atque fallaci; redeamus in viam : optimus eſt portus pœnitenti mutatio consilii.

III. Quid enim, per deos immortales! poteſt reipublicæ prodeſſe noſtra legatio? Prodeſſe dico? quid si etiam obfutura eſt? Obfutura? quid si jam obfuit? An vos acerrimam illam & fortissimam populi Romani libertatis recuperandæ cupiditatem, non imminutam ac debilitatam putatis legatione pacis auditâ? Quid municipia cenſetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore, ut eos pœniteat profeſſos eſſe, & præ ſe tuliſſe odium in Antonium, qui pecunias polliciti ſunt, qui arma, qui ſe totos & animis, & corporibus in ſalutem reipublicæ contulerunt? Quemadmodum veſtrum hoc consilium Capua probabit, quæ temporibus his Roma altera eſt? illa impios cives judicavit, ejecit, excluſit : illi, illi, inquam, urbi fortissimè conanti e manibus eſt ereptus Antonius.

8. Quid? legionum noſtrarum nervos nonne his consiliis incidimus? quis eſt enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus, ſpe pacis oblatâ? ipſa illa

S vj

Martia, cœleſtis & divina legio, hoc nuntio langueſcet, & mollietur, atque illud pulcherrimum nomen Martium amittet: excident gladii: fluent arma de manibus. Senatum enim ſecuta, non arbitrabitur ſe graviori odio in Antonium eſſe debere, quàm ſenatum. Pudet hujus legionis, pudet quartæ, quæ pari virtute noſtram auctoritatem probans, non ut conſulem & imperatorem ſuum, ſed ut hoſtem & oppugnatorem patriæ reliquit Antonium: pudet optimi exercitûs, qui conjunctus eſt ex duobus: qui jam luſtratus, qui profectus ad Mutinam eſt: qui ſi pacis, id eſt, timoris noſtri, nomen audiverit, ut non referat pedem, insiſtet certè: quis enim, revocante, & receptui canente ſenatu, properet dimicare.

IV. Quid autem hòc injuſtius, quàm nos, inſcientibus iis, qui bellum gerunt, de pace decernere? nec ſolùm inſcientibus, ſed etiam invitis? An vos A. Hirtium, præclariſſimum conſulem, C. Cæſarem, deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorum epiſtolas, ſpem victoriæ declarantes, in manu teneo, pacem velle cenſetis? vincere illi expetunt; paciſque dulciſſimum & pulcherrimum nomen non pactione, ſed victoriâ concupierunt. Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? illa enim

hujus belli propulſandi, adminiſtrandi, ſuſtinendi principatum tenet. Gallia Decimi Bruti nutum ipſum, ne dicam imperium, ſecuta, armis, viris, pecuniâ, belli principia firmavit: eadem crudelitati M. Antonii ſuum totum corpus objecit: exhauritur, vaſtatur, uritur: omnes æquo animo belli patitur injurias, dummodo repellat periculum ſervitutis.

10. Et, ut omittam reliquas partes Galliæ (nam ſunt omnes pares) Patavini alios excluſerunt, alios ejecerunt, miſſos ab Antonio: pecuniâ, militibus, &, quod maximè deerat, armis, noſtros duces adjuverunt: fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem cauſa erant, & propter multorum annorum injurias alienati a ſenatu putabantur: quos minimè mirum eſt, communicatâ cum his republicâ, fideles eſſe, qui etiam expertes ejus, fidem ſuam ſemper præſtiterunt.

V. His igitur omnibus victoriam ſperantibus pacis nomen afferemus, id eſt, deſperationem victoriæ? Quid, ſi ne poteſt quidem ulla eſſe pax? quæ enim eſt conditio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi poteſt? Multis rebus a nobis ad pacem eſt invitatus Antonius; bellum tamen maluit: miſſi legati, repugnante me; ſed tamen miſſi: delata mandata; non paruit: denuntiatum

eſt, ne Brutum obsideret, a Mutina discederet; oppugnavit etiam vehementiùs. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiavit? verecundioremne coràm putamus in poſtulando fore, quàm fuerit tum, quum misit mandata ad ſenatum? Atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omnino, ſed tamen aliquo modo poſſe concedi: nondum erat veſtris tam gravissimis, tamque multis judiciis, ignominiiſque conciſus: nunc ea petit, quæ dare nullo modo poſſumus, nisi priùs volumus nos bello victos confiteri. Senatuſconſulta falſa delata ab eo judicavimus: num ea vera poſſumus judicare? Leges ſtatuimus per vim & contra auſpicia latas, iiſque nec populum, nec plebem teneri: num eas reſtitui poſſe cenſetis? Seſtertium ſepties millies avertiſſe Antonium pecuniæ publicæ judicaviſtis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo civitatibus, ſacerdotia, regna venierunt: num figentur rurſus eæ tabulæ, quas vos decretis veſtris refixiſtis?

VI. Quòd si ea, quæ decrevimus, obruere, num etiam memoriam rerum delere poſſumus? quando enim obliviſcetur ulla poſteritas, cujus ſcelere in hac veſtitûs fœditate fuerimus? ut centurionum legionis Martiæ Brundisii profuſus ſanguis

eluatur, num elui prædicatio crudelitatis poteſt? ut media præteream; quæ vetuſtas tollet operum circa Mutinam tetræ monumenta, ſceleris indicia, latrociniique veſtigia?

13. Huic igitur importuno atque impuro parricidæ quid habemus, per deos immortales! quod remittamus? An Galliam ultimam, & exercitum? Quid eſt aliud, non pacem facere, ſed differre bellum? nec ſolùm propagare bellum, ſed concedere etiam victoriam? An ille non vicerit, quacumque conditione in hanc urbem cum ſuis armis venerit? Nunc omnia tenemus: auctoritate valemus plurimùm: abſunt tot perditi cives, nefarium ſecuti ducem; tamen eorum ora, ſermones, qui in urbe ex eo numero relicti ſunt, ferre non poſſumus: quid cenſetis, quum tot uno tempore irruperint; nos arma poſuerimus; illi non poſuerint; nonne nos noſtris conſiliis victos in perpetuum fore?

14. Ponite ante oculos M. Antonium conſularem: ſperantem conſulatum Lucium adjungite: ſupplete ceteros, neque noſtri ordinis ſolùm honores & imperia meditantes: nolite ne Tirones quidem, Numiſios, & Muſtelas, Saxaſve contemnere: cum his facta pax, non erit pax, ſed pactio ſervitutis. L. Piſonis, ampliſſi-

mi viri, præclara vox a te non solùm in hoc ordine, Pansa, sed etiam in concione jure laudata est. Excessurum se ex Italia dixit, deos penates & sedes patrias relicturum, si (quod dii omen averterint) rempublicam oppressisset Antonius.

VII. Quæro igitur a te, Piso, nonne oppressam rempublicam putes, si tot, tam impii, tam audaces, tam facinorosi recepti sint? quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos, nunc omni scelere coopertos, tolerabiles censes civitati fore? Aut isto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem & vagam persequamur, aut cervices latronibus dandæ, atque in patria cadendum est.

16. Ubi sunt, C. Pansa, illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus a te excitatus senatus, inflammatus populus Romanus non solùm audivit, sed etiam didicit, nihil esse homini Romano fœdius servitute? Idcircone saga sumpsimus, arma cepimus, juventutem omnem ex tota Italia excussimus, ut, exercitu florentissimo & maximo, legati ad pacem mitterentur? si postulandam, quid timemus? si accipiendam, cur non rogamur? In hac ego legatione sim, aut ad id consilium admiscear, in quo, ne si dissensero quidem a ceteris, sciturus populus Romanus sit? Ita

fiet, ut, si quid remiſſum aut conceſſum sit, meo ſemper periculo peccet Antonius, quum ei peccandi poteſtas a me conceſſa videatur.

17. Quòd si habenda cum M. Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen perſona ad iſtam pacem conciliandam minimè fuit deligenda. Ego numquam legatos mittendos cenſui: ego ante legatorum reditum auſus ſum dicere, Pacem ipſam si afferrent, quoniam ſemper ſub nomine pacis bellum lateret, repudiandam: ego princeps ſagorum: ego ſemper illum hoſtem appellavi, quum alii adverſarium: ſemper hoc bellum, quum alii tumultum: nec hæc in ſenatu ſolùm; eadem ad populum ſemper egi: nec ſolùm in ipſum, ſed in ejus ſocios facinorum, & miniſtros, & præſentes, & eos, qui unà ſunt; in totam denique M. Antonii domum ſum ſemper invectus.

18. Itaque, ut alacres & læti, ſpe pacis oblatâ, inter ſe impii cives, quasi viciſſent, gratulabantur; sic me iniquum ejurabant: de me querebantur: diffidebant etiam Servilio: meminerant, ejus ſententiis confixum Antonium: L. Cæſarem, fortem quidem illum & conſtantem ſenatorem, avunculum tamen: Calenum, procuratorem: Piſonem, familiarem: te ipſum, Panſa, vehementissimum & for-

tissimum consulem, factum jam putant leniorem: non quò ita sit, aut esse possit; sed mentio a te facta pacis suspicionem multis attulit immutatæ voluntatis. Inter has personas me interjectum amici Antonii molestè ferunt; quibus gerendus mos est, quoniam semel liberales esse cœpimus.

VIII. Proficiscantur legati optimis ominibus; sed ii proficiscantur, in quibus non offendatur Antonius. Quòd si de Antonio non laboratis, mihi certè, Patres conscripti, consulere debetis: parcite oculis saltem meis, & aliquam veniam justo dolori date. Quo enim adspectu videre potero (mitto hostem patriæ; ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est) sed quomodo adspiciam mihi uni crudelissimum hostem, ut declarant ejus de me acerbissimæ conciones? Adeone me ferreum putatis, ut cum eo congredi, aut illum adspicere possim? qui nuper, quum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audacissimi videbantur, mea bona donare se dixit Petissio Urbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonii ad hæc Antoniana saxa projectus est.

20. An L. Antonium adspicere potero? cujus ego crudelitatem effugere non potuissem, nisi me mœnibus, & portis, & studio municipii mei defendissem. Atque

idem hic mirmillo Asiaticus, latro Italiæ, collega Lentonis & Nuculæ, quum Aquilæ primipili nummos aureos daret, de meis bonis se dare dixit : si enim de suis dixisset, ne aquilam quidem ipsam credituram putavit. Non ferent, inquam, oculi Saxam, Caphonem, non duo prætores, non tribunum plebis, non duo designatos tribunos, non Bestiam, non Trebellium, non Plancum : non possum animo æquo videre tot, tam importunos, tam sceleratos hostes; nec id fit fastidio meo, sed caritate reipublicæ.

21. Sed vincam animum, mihique imperabo : dolorem justissimum, si non potero frangere, occultabo. Quid ? vitæ censetisne, Patres conscripti, habendam mihi aliquam esse rationem ? quæ mihi quidem minimè cara est, præsertim quum Dolabella fecerit, ut optanda mors esset, modò sine cruciatu atque tormentis : vobis tamen & populo Romano vilis esse spiritus meus non debet : is enim sum, nisi fortè me fallo, qui vigiliis, curis, sententiis, periculis etiam, quæ plurima adii propter acerbissimum omnium in me odium impiorum, perfecerim, ut non obstarem reipublicæ, ne quid arrogantiùs videar dicere. Quod quum ita sit, nihilne mihi de periculo meo cogitandum putatis ?

IX. Hîc quum essem in urbe ac domi,

tamen multa ſæpe tentata ſunt, ubi me non ſolùm amicorum fidelitas, ſed etiam univerſæ civitatis oculi cuſtodiunt: quid cenſetis, quum iter ingreſſus ero, longum præſertim? nullaſne insidias pertimeſcendas? Tres viæ ſunt ad Mutinam, quò feſtinat animus, ut quàm primùm illud pignus libertatis populi Romani D. Brutum adſpicere possim; cujus in complexu libenter extremum vitæ ſpiritum ediderim, quum omnes actiones horum mensium, omnes ſententiæ meæ pervenerint ad eum, qui mihi fuit propositus, exitum. Tres ergo, ut dixi, viæ; a ſupero mari, Flaminia; ab infero, Aurelia; media, Cassia.

23. Nunc, quæſo, attendite, num aberret a conjectura ſuſpicio periculi mei. Etruriam diſcriminat Cassia: ſcimuſne igitur, Panſa, quibus in locis nunc sit Lentonis Cæſennii ſeptemviralis auctoritas? nobiſcum nec animo certè eſt, nec corpore: si autem aut domi eſt, aut non longè a domo, certè in Etruria eſt, id eſt, in via. Quis igitur mihi præſtat, Lentonem uno capite eſſe contentum? Dic mihi præterea, Panſa, Ventidius ubi sit, cui fui ſemper amicus, antequam ille reipublicæ boniſque omnibus tam apertè eſt factus inimicus. Poſſum Cassiam vitare, tenere Flaminiam: quid, si Anconam, ut dicitur, Ventidius venerit? poterone Ariminum tu-

tò accedere? Reſtat Aurelia: hìc quidem etiam præsidia habebo: poſſessiones enim ſunt P. Clodii: tota familia occurret: hoſpitio invitabit, propter familiaritatem notissimam.

X. Hiſce ego me vîis committam, qui Terminalibus nuper in ſuburbium, ut eodem die reverterer, ire non ſum auſus? domeſticis me parietibus vix tueor sine amicorum cuſtodiis. Itaque in urbe maneo; & si licebit, manebo: hæc mea ſedes eſt, hæc vigilia, hæc cuſtodia, hoc præsidium ſtativum. Teneant alii caſtra, regna, res bellicas: * oderint hoſtem: nos, ut didicimus, ſemperque fecimus, urbem & res urbanas vobiſcum pariter tuebimur. Neque verò recuſo munus hoc; quamquam populum Romanum video pro me recuſare. Nemo me minùs timidus, nemo cautior: res declarat: vigesimus annus eſt, quum omnes ſcelerati me unum petunt. Itaque ipsi, ne dicam mihi, reipublicæ pœnas dederunt: me ſalvum adhuc reſpublica conſervavit sibi. Timidè hoc dicam: ſcio enim quidvis homini accidere poſſe: verùmtamen ſemel circumſeſſus lectis valentissimorum hominum viribus cecidi ſciens, ut honeſtissimè poſſem exſurgere.

25. Poſſumne igitur ſatis videri cautus, ſatis providus, si me huic itineri tam in-

festo, tamque periculoso commisero? Gloriam in morte debent ii, qui in republica versantur, non culpæ reprehensionem, & stultitiæ vituperationem relinquere. Quis bonus non luget mortem Trebonii? quis non dolet interitum talis & civis, & viri? At sunt qui dicant (durè illi quidem, sed tamen dicunt) minùs dolendum, quòd ab homine impuro nefarioque non caverit: etenim qui multorum custodem se profiteatur, eum sapientes sui primùm capitis aiunt custodem esse oportere. Quum septus sis legibus & judiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias præsidia quærenda: quis enim audeat luci, quis in militari via, quis bene comitatum, quis illustrem aggredi? Hæc neque hoc tempore, neque in me valent: non modò enim pœnam non extimescet, qui mihi vim attulerit; sed etiam gloriam sperabit a latronum gregibus, & præmia.

XI. Hæc ego in urbe prævideo: facilis est circumspectus, unde exeam, quò progrediar, quid ad dexteram, quid ad sinistram sit: num idem in Apennini tramitibus facere potero? in quibus, etiam si non erunt insidiæ, quæ facillimè esse poterunt, animus tamen erit sollicitus, ut nihil possit de officiis legationis attendere. Sed effugi insidias: perrupi Apenninum:

nempe in Antonii congressum, colloquiumque veniendum est. Quinam locus capietur? si extra castra: ceteri viderint: ego mortem actutum futuram puto: novi hominis furorem, novi effrenatam violentiam. Cujus acerbitas morum, immanitasque naturæ ne vino quidem permista temperari solet; hic irâ dementiâque inflammatus, adhibito fratre Lucio, teterrimâ belluâ, numquam profectò a me sacrilegas manus atque impias abstinebit.

27. Memini colloquia & cum acerrimis hostibus, & cum gravissimè dissentientibus civibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, consul, me præsente, quum essem tiro in ejus exercitu, cum P. Vettio Scatone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus est; quò quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Româ venire, doctum virum atque sapientem: quem quum Scato salutasset, Quem te appellem? inquit. At ille, Voluntate, hospitem; necessitate, hostem. Erat in illo colloquio æquitas: nullus timor, nulla suberat suspicio: mediocre etiam odium; non enim ut eriperent nobis socii civitatem, sed ut in eam reciperentur, petebant. Sulla cum Scipione inter Cales & Teanum, quum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatûs, de suffragiis populi, & de

jure civitatis, leges inter se, conditionesque contulerunt. Non tenuit omnino colloquium illud fidem: a vi tamen, periculoque abfuit.

XII. Possumusne igitur in Antonii latrocinio æquè esse tuti? non possumus: aut si ceteri possunt, me posse diffido. Quòd si non extra castra congrediemur: quæ ad colloquium castra sumentur? in nostra ille numquam veniet; multò minùs nos in illius: reliquum est, ut & accipiantur, & remittantur postulata per litteras: ergo erimus in castris. Mea ad omnia postulata una sententia; quam quum hîc, vobis audientibus, dixero, isse & redisse me putatote: legationem confecero. Omnia ad senatum meâ sententiâ rejiciam, quæcumque postulabit Antonius: neque enim licet aliter, neque permissum est nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti solet more majorum: neque ulla omnino a senatu mandata accepimus: quæ quum agam in consilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus, nonne metuendum est, ne imperita militum multitudo per me pacem distineri putet?

29. Facite, hoc meum consilium legiones novas non improbare: nam Martiam & quartam, nihil præter dignitatem & decus, comprobaturas esse, certò scio. Quid? veteranos non veremur? nam timeri

meri se ne ipsi quidem volunt. Sed quonam modo accipient severitatem meam? multa enim falsa de me audierunt; multa ad eos improbi detulerunt, quorum commoda, ut vos optimi testes estis, semper ego sententiâ, auctoritate, oratione firmavi: sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. Sunt autem fortes illi quidem, sed propter memoriam rerum, quas gesserunt, pro populi Romani libertate & salute reipublicæ nimis feroces, & ad suam vim omnia nostra consilia revocantes. Horum ego cogitationes non vereor: impetum pertimesco.

30. Hæc quoque pericula tanta si effugero, satisne tutum reditum putatis fore? quum enim & vestrâ auctoritate, & meo me more defendero, & meam fidem reipublicæ constantiamque præstitero, tum erunt mihi non hi solùm, qui me oderunt, sed illi etiam, qui invident, extimescendi. Custodiatur igitur mea vita reipublicæ, eaque, quoad vel dignitas, vel natura patietur, patriæ reservetur: mors autem necessitatem habeat fati, aut, si antè oppetenda est, oppetatur cum gloria.

Hæc quum ita sint, etsi hanc legationem respublica, ut levissimè dicam, non desiderat; tamen, si tutò licebit ire, proficiscar: omnino, Patres conscripti, totum hujusce rei consilium non periculo meo,

ſed utilitate reipublicæ metiar: de qua mihi, quoniam liberum eſt ſpatium, multùm etiam atque etiam conſiderandum puto, idque potiſſimum faciendum, quod maximè intereſſe reipublicæ judicavero.

PHILIPPICA XIII.

ORATIO QUINQUAGESIMA QUINTA.

Initio mensis Aprilis, profecto ad bellum consule Pansâ, M. Æmilius Lepidus, pontifex maximus, qui, decretâ sibi Hispaniâ, adhuc in Gallia morabatur, Romam litteras miserat, quibus ad pacem cum Antonio faciendam hortabatur. Ea de re quum ageretur, multique pacem suaderent, rogatus sententiam Cicero, hanc in senatu orationem dixit, in qua pacem quidem laudat; sed eam cum Antonio & Antonianis negat ullam esse posse. Recitat & interpretatur Antonii litteras ad Hirtium & ad Cæsarem Octavianum missas, ex quibus, qui animus sit Antonii, docet. Servilià

sententiam probat de mandatis litterisque M. Lepidi ad pacem cohortantis. Sextum Pompeium, quòd suam, eorumque quos secum haberet operam senatui populoque Romano pollicitus esset, vel eo senatusconsulto, quod in Servilii sententiam de Lepidi litteris fieret, vel proprio laudandum esse censet. MANUTIUS.

I. A PRINCIPIO hujus belli, Patres conscripti, quod cum impiis civibus, sceleratisque suscepimus, timui, ne conditio insidiosa pacis, libertatis recuperandæ studia restingueret. Dulce enim etiam nomen est pacis; res verò ipsa quum jucunda, tum salutaris: nam nec privatos focos, nec publicas leges videtur, nec libertatis jura, cara habere, quem discordiæ, quem cædes civium, quem bellum civile delectat; eumque ex numero hominum ejiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. Itaque sive Sulla, sive Marius, sive uterque, sive Octavius, sive Cinna, sive iterum Sulla, sive alter Marius & Carbo, sive quis alius civile bellum optavit, eum detestabilem civem

reipublicæ natum judico. Nam quid ego de proximo dicam, cujus acta defendimus, quum ipsum jure cæsum fateamur? Nihil igitur hoc cive, nihil hoc homine tetrius; si aut civis, aut homo habendus est, qui civile bellum concupiscit.

2. Sed hoc primùm videndum est, Patres conscripti, cum omnibusne pax esse possit, an sit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis lex sit servitutis. Pacem cum Scipione Sulla sive faciebat, sive simulabat; non erat desperandum, si convenisset, fore aliquem tolerabilem statum civitatis. Cinna si concordiam cum Octavio confirmare voluisset, hominum in republica sanitas remanere potuisset. Proximo bello si aliquid de summa gravitate Pompeius, multum de cupiditate Cæsar remisisset, & pacem stabilem, & aliquam rempublicam nobis habere licuisset.

II. Hoc verò quid est? cum Antoniis pax potest esse? cum Censorino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exempli causâ, paucos nominavi: genus infinitum, immanitatemque ipsi cernitis reliquorum. Addite illa naufragia Cæsaris amicorum, Barbas Cassios, Barbatios, Polliones: addite Antonii collusores & sodales, Eutrapelum, Melam, Cœlium, Pontium, Cras-

sicium, Tironem, Mustelam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino. Huc accedunt Alaudæ, ceterique veterani, seminarium judicum tertiæ decuriæ, qui suis rebus exhaustis, beneficiis Cæsaris devoratis, fortunas nostras concupiverunt.

4. O fidam dexteram Antonii, quâ ille plurimos cives trucidavit? ô ratum, religiosumque fœdus, quod cum Antoniis fecerimus? hoc si Marcus violare conabitur, Lucii eum sanctitas a scelere revocabit. Illis locus si in hac urbe fuerit, urbi ipsi locus non erit. Ora vobis eorum ponite ante oculos, & maximè Antoniorum; incessum, adspectum, vultum, spiritum, latera tegentes alios, sequentes alios, alios prægredientes amicos: quem vini anhelitum? quas contumelias fore censetis, minasque verborum? nisi fortè eos pax ipsa leniet, maximéque quum in hunc ordinem venerint: salutabunt benignè, comiter appellabunt unumquemque nostrûm.

III. Non recordamini, per deos immortales! quas in eos sententias dixeritis? acta Antonii rescidistis: leges refixistis; per vim & contra auspicia latas decrevistis: totius Italiæ delectus excitastis; collegam & socium scelerum omnium, hostem judicavistis: cum hoc quæ

pax potest esse? Hostis si esset externus, tamen id ipsum vix, talibus factis, posset aliquo modo: maria, montes, regionum magnitudines interessent; odisses eum, quem non videres. Hi in oculis hærebunt; &, quum licebit, in faucibus: quibus enim septis tam immanes belluas continebimus?

6. At incertus exitus belli est. Est omnino fortium virorum, quales vos esse debetis, virtutem præstare: tantum enim possunt fortunæ culpam non extimescere. Sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo solùm, verùm etiam sapientia postulatur: quamquam vix videntur hæc posse sejungi, sejungamus tamen. Fortitudo dimicare jubet, justum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum. Quid sapientia? cautioribus utitur consiliis, in posterum providet, est omni ratione protectior. Quid igitur censet? parendum est enim; atque id optimum judicandum, quod sit sapientissimè constitutum. Si hoc præcipit, ne quid vitâ existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen; quæram ex ea, etiamne si erit, quum id fecero, serviendum? Si annuerit; næ ego sapientiam istam, quamvis sit erudita, non audiam: sin responderit, Tu verò ita vitam corpusque servato, ita fortunas, ita

rem familiarem, ut hæc posteriora libertate ducas; itaque his uti velis, si liberâ republicâ possis; nec pro his libertatem, sed pro libertate hæc projicias; tamquam pignora injuriæ: tum sapientiæ vocem audire videar, eique, uti deo, paream. Itaque si, receptis illis, possumus esse liberi, vincamus odium, pacemque patiamur: sin otium, incolumibus his, nullum esse potest; lætemur decertandi oblatam esse fortunam: aut enim, victis his, fruemur victrice republicâ; aut oppressi (quod omen avertat Jupiter) si non spiritu, at virtutis laude vivemus.

IV. At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex maximus, optimè proximo civili bello de republica meritus, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, Patres conscripti, auctoritas major est, quàm M. Lepidi, vel propter ipsius virtutem, vel propter familiæ dignitatem: accedunt eòdem multa privata; magna ejus in me merita, mea quædam officia in illum: maximum verò ejus beneficium numero, quòd hoc animo in rempublicam est, quæ mihi vitâ meâ semper fuit carior.

8. Nam quum Magnum Pompeium, clarissimum adolescentem, præstantissimi viri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remque publicam sine armis maximo civi-

lis belli periculo liberavit; tum me ejus beneficio plus quàm pro virili parte obligatum puto. Itaque ei & honores decrevi, quos potui amplissimos, in quibus vos mihi eſtis aſſensi; nec umquam de illo & ſperare optimè, & loqui deſtiti. Magnis & multis pignoribus M. Lepidum reſpublica illigatum tenet: ſumma nobilitas eſt hominis, ſummi honores, amplissimum ſacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris, majorumque monumenta: probatissima uxor, optatissimi liberi, res familiaris quum ampla, tum caſta a cruore civili: nemo ab eo civis violatus, multi beneficio & miſericordiâ liberati. Talis igitur vir & civis opinione labi poteſt, voluntate a republica dissidere nullo pacto poteſt.

9. Pacem vult M. Lepidus. Præclarè; si talem poteſt efficere, qualem nuper effecit: quâ pace Cn. Pompeii filium reſpublica adſpiciet, ſuoque sinu complexuque recipiet; neque ſolùm illum, ſed cum illo ſeipſam sibi reſtitutam putabit. Hæc cauſa fuit, cur decerneretis ſtatuam in Roſtris cum inſcriptione præclara, cur abſenti triumphum: quamquam enim magnas res bellicas geſſerat, & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Æmilio, nec Æmiliano Scipioni, nec ſuperiori Africano, nec Mario, nec Pom-

peio, qui majora bella gesserunt: sed, quòd silentio civile bellum confecerat, quum primùm licuit, honores in eum maximos contulistis.

V. Existimasne igitur, M. Lepide, qualem Pompeium respublica habitura sit civem, tales futuros in republica Antonios? in altero pudor, gravitas, moderatio, integritas; in illis (& quum hos compello, prætereo animo ex grege latrocinii neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obsecro vos, Patres conscripti, quis hoc vestrûm non videt, quod Fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, vidit? salvis enim actis Cæsaris, quæ concordiæ causâ defendimus, Pompeio sua domus patebit; eamque non minoris, quàm emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeii domum filius. O rem acerbam! Sed hæc satis diu multúmque defleta sunt. Decrevistis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in prædæ dissipatione inimicus victor redegisset.

11. Sed hanc mihi dispensationem pro paterna necessitudine & conjunctione deposco. Redimet hortos, ædes, urbana quædam, quæ possidet Antonius: nam argentum, vestem, supellectilem, vinum amittet æquo animo, quæ ille helluo dissipavit. Albanum, Firmanum a Dolabel-

la recuperabit: etiam ab Antonio Tusculanum: hique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno Anseres depellentur. Sunt alii plures fortasse, sed meâ memoriâ dilabuntur. Ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones, quanti emerint, filio redditurus.

12. Satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere; retinere verò quis poterit, clarissimo domino restituto? An is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi thesaurum draco, Pompeii servus, libertus Cæsaris, agri Lucani possessiones occupavit? Atque illud septies millies, quod adolescenti, Patres conscripti, spopondistis, ita describetur, ut videatur a vobis Cn. Pompeii filius in patrimonio suo collocatus. Hæc senatus: reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit amplissimam, persequetur: in primis paternum auguratûs locum, in quem ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, meâ nominatione cooptabo. Utrum igitur augurem Jovis optimi maximi, cujus interpretes internuntiique constituti sumus, utrum populus Romanus libentiùs sanciet, Pompeium, an Antonium? Mihi quidem numine deorum immortalium videtur hoc fortuna voluisse, ut actis Cæsaris firmis ac

ratis Cn. Pompeii filius posset, & dignitatem, & fortunas patrias recuperare.

VI. Ac ne illud quidem silentio, Patres conscripti, prætereundum puto, quod clarissimi viri legati L. Paulus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rempublicam, eamque perpetuam atque constantem, nuntiant, se Pompeii conveniendi causâ devertisse Massiliam, eumque cognovisse paratissimo animo, ut cum suis copiis iret ad Mutinam, ni vereretur veteranorum animos offendere. Est verò ejus patris filius, qui sapienter faciebat non minùs multa, quàm fortiter. Itaque intelligitis & animum ei præstò fuisse, nec consilium defuisse.

14. Atque etiam hoc M. Lepido providendum est, ne quid arrogantius, quàm ejus mores ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, non meminit, illum exercitum senatûs, populique Romani, atque universæ reipublicæ esse, non suum. At uti potest pro suo. Quid tum? omniane viris bonis, quæ facere possunt, facienda sunt? etiamne si turpia, si perniciosa erunt? si facere omnino non licebit? quid autem turpius, aut fœdius, aut quod minùs deceat, quàm contra senatum, contra cives, contra patriam exercitum ducere? quid verò magis vituperandum, quàm id facere, quod non li-

ceat? Licet autem nemini contra patriam ducere exercitum; si quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more majorum, institutisque conceditur. Neque enim, quod quisque potest, id ei licet, nec, si non obstatur, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tamquam majoribus tuis, patria pro se dedit: hoc tu arcebis hostem; fines imperii propagabis; senatui populoque Romano parebis, si quam ad aliam rem te fortè traduxerit.

VII. Hæc si cogitas, es, M. Lepide, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos: sin hominibus tantum licere judicas, quantum possunt; vide, ne alienis exemplis, iisque recentibus, uti, quàm & antiquis & domesticis malle videare. Quòd si auctoritatem interponis sine armis, magis equidem laudo: sed vide ne hoc ipsum non sit necesse. Quamquam enim est tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo; tamen senatus se ipse non contemnit: nec verò fuit umquam gravior, constantior, fortior. Incensi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non potest ullius auctoritate tantus senatûs, populique Romani ardor exstingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non possunt: receptui signum, aut revocationem a bel-

lo audire non possumus: speramus optima: pati vel difficillima malumus, quàm servire.

16. Cæsar confecit invictum exercitum: duo fortissimi consules adsunt cum copiis: L. Planci consulis designati varia & magna auxilia non desunt: de D. Bruti salute certatur. Unus furiosus gladiator cum teterrimorum latronum manu contra patriam, contra deos penates, contra aras & focos, contra quatuor consules gerit bellum. Huic cedamus? hujus conditiones audiamus? cum hoc pacem fieri posse credamus?

VIII. At periculum est, ne ab hoc opprimamur. Non metuo, ne is, qui suis amplissimis fortunis, nisi bonis salvis, frui non potest, prodat salutem suam. Bonos cives primùm natura efficit, adjuvat deinde fortuna: omnibus enim bonis expedit, salvam esse rempublicam; sed in iis, qui fortunati sunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, ut antè dixi? quis eodem sanior? vidit ejus mœstitiam atque lacrymas populus Romanus Lupercalibus: vidit, quàm abjectus, quàm confectus esset, quum Cæsari diadema imponens Antonius, servum se illius, quàm collegam esse malebat: qui si reliquis flagitiis & sceleribus se abstinere po-

tuiſſet, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni pœnâ putarem. Nam, si ipſe ſervire poterat, nobis dominum cur imponebat? &, si ejus pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni, etiamne in noſtros liberos dominum & tyrannum comparabat? Itaque illo interfecto, qualem eum eſſe in nos voluit, talis ipſe in ceteros exſtitit.

18. Qua enim in barbaria quiſquam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac urbe armis barbarorum ſtipatus Antonius? Cæſare dominante veniebamus in ſenatum, si non liberè, attamen tutò: hoc archipiratâ (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubitò Brundisium, ut inde, agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum oppidum, nunc municipium, honeſtissimorum quondam colonorum, Sueſſam, fortissimorum militum ſanguine implevit: Brundisii in sinu, non modò avarissimæ, ſed etiam crudelissimæ uxoris, delectos Martiæ legionis centuriones, trucidavit: inde ſe quo furore, quo ardore, ad urbem, id eſt, ad cædem optimi cujuſque rapiebat? quo tempore dii immortales ipsi præsidium improviſum, necopinantibus nobis obtulerunt.

IX. Cæſaris enim incredibilis ac divina virtus, latronis impetus crudeles ac furibundos retardavit: quem tum ille demens lædere ſe putabat edictis, ignorans, quæcumque falsò diceret in ſanctissimum adoleſcentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ ſuæ. Ingreſſus urbem eſt, quo comitatu, vel potiùs agmine? quum dextrâ, ſiniſtrâ, gemente populo Romano, minaretur dominis, notaret domos, diviſurum ſe urbem pàlam ſuis polliceretur. Rediit ad milites; ibi peſtifera illa Tibure concio: inde ad urbem curſus: ſenatus in Capitolium: parata de circumſcribendo adoleſcente ſententia conſularis: quum repentè (nam Martiam legionem Albæ conſediſſe ſciebat) affertur ei de quarta nuntius; quo perculſus, abjecit consilium referendi ad ſenatum de Cæſare: egreſſus eſt non viis, ſed tramitibus, paludatus; eoque die ipſo innumerabilia ſenatuſconſulta fecit: quæ quidem omnia citiùs delata, quàm ſcripta ſunt.

20. Ex eo non iter, ſed curſus & fuga in Galliam. Cæſarem ſequi arbitrabatur cum legione Martia, cum quarta, cum veteranis; quorum ille nomen præ metu ferre non poterat: eique in Galliam penetranti D. ſe Brutus objecit; qui ſe totius belli fluctibus circumiri, quàm illum

aut regredi, aut progredi maluit; Mutinamque illi exsultanti tamquam frenos furoris injecit: quam quum operibus, munitionibusque sepsisset, nec eum florentissimæ coloniæ dignitas, neque consulis designati majestas à parricidio deterreret; tum me (testor & vos, & populum Romanum, & omnes deos, qui huic urbi præsident) invito & repugnante, legati missi tres consulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem.

21. Quis tam barbarus umquam? tam immanis? tam ferus? non audivit: non respondit: neque eos solùm præsentes, sed multò magis nos, a quibus illi erant missi, sprevit, & pro nihilo putavit. Postea, quod scelus, quod facinus parricida non edidit? circumsedit colonos vestros, exercitum populi Romani, imperatorem, consulem designatum: agros divexat civium optimorum: hostis teterrimus omnibus bonis cruces ac tormenta minitatur.

X. Cum hoc, M. Lepide, pax esse quæ potest? cujus ne supplicio quidem ullo satiari videtur posse populus Romanus. Quòd si quis adhuc dubitare potuit, quin nulla societas huic ordini, populoque Romano cum illa importunissima bellua possit esse, desinat profectò dubitare, his cognitis litteris, quas mihi missas

ab Hirtio consule modò accepi. Eas dum recito, dumque de singulis sententiis breviter disputo, velim, Patres conscripti, ut adhuc fecistis, me attentè audiatis. ANTONIUS HIRTIO & CÆSARI. Neque se imperatorem, neque Hirtium consulem, nec proprætore Cæsarem: satis hoc quidem scitè: deponere alienum nomen ipse maluit, quàm illis suum reddere. *Cognitâ morte C. Trebonii, non plus gavisus sum, quàm dolui.* Videte quid se gavisum, quid doluisse dicat: faciliùs de pace deliberabitis. *Dedisse pœnas sceleratum cineri atque ossibus clarissimi viri, & apparuisse numen deorum intra finem anni vertentis, aut jam soluto supplicio parricidæ, aut impendente, lætandum est.* O Spartace! quem enim te potiùs appellem? cujus propter nefaria scelera tolerabilis fuisse videtur Catilina: lætandum esse ausus es scribere, Trebonium dedisse pœnas? sceleratum Trebonium? quo scelere, nisi quòd te idibus Martiis a debita tibi peste seduxit?

23. Agè, hoc lætaris: videamus, quid molestè feras. *Hostem judicatum hoc tempore Dolabellam, eo quòd sicarium occiderit; & videri cariorem populo Romano filium scurræ, quàm C. Cæsarem, patriæ parentem, ingemiscendum est.* Quid ingemiscis hostem Dolabellam judicatum?

quid? te non intelligis delectu totâ Italiâ habito, consulibus missis, Cæsare ornato, sagis denique sumptis, hostem judicatum? quid est autem, scelerate, quòd gemas, hostem Dolabellam judicatum a senatu? quem tu ordinem omnino esse nullum putas: sed eam tibi causam belli gerendi proponis, ut senatum funditus deleas; reliqui boni & locupletes omnes summum ordinem subsequantur. At scurræ filium appellat. Quasi verò ignotus nobis fuerit splendidus eques Romanus Trebonii pater. Is autem humilitatem despicere audet cujusquam, qui ex Fadia sustulerit liberos?

XI. *Acerbissimum verò est, te, A. Hirti, ornatum esse beneficiis Cæsaris, & talem ab eo relictum, qualem ipse miraris.* Equidem negare non possum, a Cæsare Hirtium ornatum: sed illa ornamenta in virtute & industria posita lucent. Tu verò, qui te ab eodem Cæsare ornatum negare non potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquò te tua virtus provexisset? ecquò genus? in lustris, popinis, alea, vino, tempus ætatis omne consumpsisses, ut faciebas, quum in gremiis mimarum mentem mentumque deponeres. *Et te, ô puer.* Puerum appellat, quem non modò virum, sed etiam

fortissimum virum sensit, & sentiet. Est istuc quidem nomen ætatis, sed ab eo minimè usurpandum, qui suam amentiam puero huic præbet ad gloriam.

25. *Qui omnia ejus nomini debes.* Debet verò, solvitque præclarè: si enim ille patriæ parens est, ut tu appellas (ego, quid sentiam, videro) cur non hic parens verior, a quo certè vitam habemus, e tuis facinorosissimis manibus ereptam? *id agere, ut jure damnatus sit Dolabella?* Turpem verò actionem, quâ defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam? *& ut venefica hæc liberetur obsidione?* Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficiis remedia invenit? quem ita obsides, nove Annibal, aut si quis acutior imperator fuit, ut te ipse obsideas, neque te istinc, si cupias, possis explicare. Recesseris; undique omnes insequentur: manseris; hærebis: nimirum rectè veneficam appellas, a quo tibi præsentem pestem vides comparatam. *Ut quàm potentissimus sit Cassius, atque Brutus?* Putes Censorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipsos Antonios: cur autem nolint potentes esse non modò optimos & nobilissimos viros, sed secum etiam in reipublicæ defensione conjunctos? *Nimirum eodem modo hæc adspicitis,*

ut priora. Quæ tandem? *Castra Pompeii senatum appellatis.*

XII. An verò tua castra potiùs senatum appellaremus? in quibus tu es videlicet consularis, cujus totus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus: duo prætores sine causa diffisi se aliquid habituros; nos enim Cæsaris beneficia defendimus: prætorii, Philadelphus, Annius, & innocens Gallius: ædilitii, Coricus, laterum & vocis meæ * Bestia; & fidei patronus, fraudator creditorum Trebellius; & homo diruptus, dirutusque, Q. Cœlius, columenque amicorum Antonii, Cotyla Varius; quem Antonius deliciarum causâ loris in convivio cædi jubebat a servis publicis: Septemvirales, Lento, Nucula: tum deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius: tribuni primùm duo designati, Tullus Hostilius, qui suo jure in porta nomen inscripsit; qui quum prodere imperatorem suum non posset, reliquit: alter est designatus, Viseius nescio qui, fortis (ut aiunt) latro; quem tamen temperantem fuisse ferunt Pisauri balneatorem. Sequuntur alii, tribunitii, T. Plancus, in primis; qui si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset: quo scelere damnatus in eam urbem rediit armis, e qua excesserat legibus: sed hoc ei commune cum

plurimis dissimillimis. Illud tamen verum, quod in hoc Planco proverbii loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent : fracta sunt, & vivit. Hoc tamen, ut alia multa, Aquilæ fertur acceptum.

XIII. Est etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Deciis : itaque Cæsaris munere, Deciorum quidem multo intervallo per hunc præclarum virum memoria renovata est. Saxam verò Decidium præterire quî possum, hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum tribunum plebis videremus, quem civem numquam videramus? Est quidem alter Saserna : sed omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, ut in eorum prænominibus errem.

28. Nec verò Exitius, Philadelphi frater, quæstor, prætermittendus est, ne, si de clarissimo adolescente siluero, invidisse videar Antonio. Est etiam Asinius quidam senator voluntarius, lectus ipse a se : apertam curiam vidit post Cæsaris mortem : mutavit calceos : pater conscriptus repentè factus est. Non novi Sex. Albedium : sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii senatu. Arbitror me aliquos præteriisse : de iis tamen, qui occurrebant, tacere non

potui. Hoc igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit; in quo decem fuimus consulares: qui si omnes viverent, bellum omnino hoc non fuisset: auctoritati cessisset audacia. Sed quantum praesidii fuerit in ceteris, hinc intelligi potest, quòd ego unus, relictus e multis, contudi & fregi, adjuvantibus vobis, exsultantis praedonis audaciam.

XIV. Quòd si fortuna nobis modò non eripuisset Serv. Sulpicium, ejusque collegam antè Marcellum: quos cives? quos viros? si duos consules, amicissimos patriae, simul ex Italia ejectos: si L. Afranium, summum ducem: si P. Lentulum, civem quum in ceteris rebus, tum in salute mea singularem: si Bibulum, cujus est in rempublicam meritò semper laudata constantia: si L. Domitium, praestantissimum civem: si Appium Claudium, pari nobilitate & voluntate praeditum: si P. Scipionem, clarissimum virum, majorumque suorum simillimum, respublica tenere potuisset: certè his consularibus non esset Pompeianus despiciendus senatus.

30. Utrum igitur aequius, utrum melius reipublicae fuit, Cn. Pompeium, an sectorem Cneii Pompeii vivere Antonium? Qui verò praetorii? quorum princeps Marcus Cato, idemque omnium gentium vir-

tute princeps. Quid reliquos clarissimos viros commemorem? nostis omnes: magis vereor, ne longum me in enumerando, quàm ne ingratum in prætereundo putetis. Qui ædilitii? qui tribunitii? qui quæstorii? Quid multa? talis senatorum & dignitas, & multitudo fuit, ut magnâ excusatione opus iis sit, qui illa in castra non venerunt.

XV. Nunc reliqua attendite. *Victum Ciceronem, ducem habuistis.* Eò libentiùs ducem audio, quòd certè ille dicit invitus: nam de victo nihil laboro: fatum enim meum est, sine republica nec vinci posse, nec vincere. *Macedoniam munitis exercitibus.* Et quidem fratri tuo, qui a vobis nihil degenerat, extorsimus. *Africam commisistis Varo bis capto.* Hic cum C. fratre putat se litigare. *In Syriam Cassium misistis.* Non igitur sentis, huic caussæ orbem terræ patere: te, extra munitiones tuas, vestigium ubi imprimas non habere?

31. *Cascam tribunatum gerere passi estis.* Quid ergo? ut Marullum, ut Cæsetium, a republica removeremus eum, per quem, ut neque idem hoc posthac, neque multa hujusmodi accidere possent, consecuti sumus? *Vectigalia Juliana Lupercis ademistis.* Lupercorum mentionem facere audet? neque

que illius diei memoriam perhorrescit, quo ausus est, obrutus vino, unguentis oblitus, nudus, gementem populum Romanum ad servitutem cohortari? *Veteranorum colonias, deductas lege & senatusconsulto, sustulistis.* Nos sustulimus? an contrà lege comitiis centuriatis latâ sanximus? vide ne tù veteranos, tamen eos, qui erant perditi, perdideris; in eumque locum deduxeris, ex quo ipsi jam sentiunt se numquam exituros. *Massiliensibus jure belli adempta reddituros vos pollicemini.* Nihil disputo de jure belli: magis facilis disputatio est, quàm necessaria: illud tamen animadvertite, Patres conscripti, quàm sit huic reipublicæ natus hostis Antonius, qui tantopere eam civitatem oderit, quam scit huic reipublicæ semper fuisse amicissimam.

XVI. *Neminem Pompeianum, qui vivat, tenere lege Hirtiâ dignitates?* Quî, quæso, jam legis Hirtiæ mentionem facit? cujus non minùs arbitror latorem ipsum, quàm eos, de quibus lata est, pœnitere? omnino, meâ quidem sententiâ, legem illam appellare fas non est; &, ut sit lex, non debemus illam Hirtii legem putare. *Apuleianâ pecuniâ Brutum subornastis.* Quid, si omnibus suis copiis excellentem virum respublica armasset? quem tandem bonum

pœniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere, nec sine exercitu fratrem tuum capere potuisset.

33. *Securi percussos Pætum & Menedemum, civitate donatos, & hospites Cæsaris, laudastis.* Non laudamus, quod ne audivimus quidem: valde enim nobis in tanta perturbatione reipublicæ de duobus nequissimis Græculis cogitandum fuit. *Theopompum, nudum, expulsum a Trebonio, confugere Alexandriam neglexistis.* Magnum crimen senatûs: de Theopompo, summo homine, neglexìmus: qui ubi terrarum sit, quid agat; vivat denique, an mortuus sit, quis aut scit, aut curat? *Servium Galbam eodem pugione succinctum in castris videtis.* Nihil tibi de Galba respondeo, fortissimo & constantissimo cive: coram aderit: præsens tibi & ipse, & ille, quem insimulas, pugio respondebit. *Milites aut meos, aut veteranos contraxistis, tamquam ad exitium eorum, qui Cæsarem occiderant; & eosdem necopinantes ad quæstoris sui, aut imperatoris, aut commilitonum suorum pericula impulistis.* Scilicet verba dedimus, decepimus: ignorabat legio Martia, quarta; ignorabant veterani quid ageretur: non illi senatûs auctoritatem, non libertatem populi Romani sequebantur; Cæsaris mortem ulcisci volebant;

quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur: te videlicet salvum, beatum, florentem esse cupiebant.

XVII. O miser quum re, tum hoc ipso, quòd non sentis, quàm miser sis! Sed maximum crimen audite. *Denique quid non aut probavistis, aut fecistis? quid faciat, si reviviscat...* quis? credo enim, afferet aliquod sceleratì hominis exemplum. *Cneius Pompeius ipse?* O nos turpes, si quidem Cn. Pompeium imitaturi sumus! *aut filius ejus, si domi esse possit?* Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum, & in hortos paternos immigrabit. *Postremò negatis pacem posse fieri, nisi aut emisero Brutum, aut frumento juvero.* Alii istuc negant? ego verò, ne si ista quidem feceris, umquam tecum pacem huic civitati futuram puto. *Quid? hoc placetne veteranis istis? quibus adhuc omnia integra sunt.* Nihil vidi tam integrum, quàm ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto studio consensuque offenderint.

35. *Quoniam vos assentationibus & venenatis muneribus venistis.* Depravati aut corrupti sunt, quibus persuasum est, fœdissimum hostem justissimo bello persequi? *At militibus inclusis opem fertis: nihil moror eos salvos esse, & ire quò jubetis; si tamen patiuntur perire eum, qui meruit.* Quàm

benignè! denique usi liberalitate Antonii milites imperatorem reliquerunt, & se ad hostem metu perterriti contulerunt: per quos si non stetisset, non Dolabella priùs imperatori suo, quàm Antonius etiam collegæ parentasset.

36. *Concordiæ factam esse mentionem scribitis in senatu, & legatos esse consulares quinque. Difficile est credere, eos, qui me præcipitem egerint, æquissimas conditiones ferentem, & tamen ex his aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderatè, aut humanè esse facturos: vix etiam verisimile est, qui judicaverint hostem Dolabellam ob rectissimum facinus, eosdem nobis parcere posse, idem sentientibus.* Parumne videtur, omnium facinorum sibi cum Dolabella societatem initam confiteri? nonne cernitis, ex uno fonte omnia scelera manare? Ipse denique fatetur, hoc quidem satis acutè, non posse eos, qui hostem Dolabellam judicaverint ob rectissimum facinus (ita enim videtur Antonio) sibi parcere, idem sentienti.

XVIII. Quid huic facias, qui hæc litteris, memoriæque mandarit, ita sibi convenisse cum Dolabella, ut ille Trebonium, &, si posset, etiam Brutum, Cassium, discruciatos necaret, eademque inhiberet supplicia nobis? conservandus civis cum

tam pio justoque fœdere. Is etiam queritur conditiones suas repudiatas, æquas quidem & verecundas, ut haberet Galliam ultimam, aptissimam ad bellum renovandum instruendumque provinciam: ut Alaudæ in tertia decuria judicarent, id est, ut perfugium scelerum esset cum turpissimis reipublicæ sordibus: ut acta sua rata essent, cujus nullum remanet consulatûs vestigium: cavebat etiam Lucio Antonio, qui fuerat æquissimus agri privati & publici decempedator, Nuculâ & Lentone collegâ.

38. *Quamobrem vos potiùs animadvertite, utrum sit elegantius, & partibus utilius, Trebonii mortem persequi, an Cæsaris: & utrum sit æquius, concurrere nos, quò facilius reviviscat Pompeianorum causa, toties jugulata; an consentire, ne ludibrio simus inimicis.* Si esset jugulata, numquam exsurgeret: quod tibi, tuisque contingat! *Utrum*, inquit, *elegantius*. Atqui hoc bello de elegantia quæritur. *Et partibus utilius.* Partes, furiose, dicuntur in foro, in curia.

39. Bellum contra patriam nefarium suscepisti: oppugnas Mutinam: circumsedes consulem designatum: bellum contra te duo consules gerunt, cumque his proprætore Cæsar: cuncta contra te Italia

armata eſt. Iſtas tu partes potiùs, quàm a populo Romano defectionem vocas? *Potiùs Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequamur?* Trebonii ſatis perſecuti ſumus, hoſte judicato Dolabellâ: Cæſaris mors facillimè defenditur oblivione & silentio. Sed videte, quid moliatur: quum mortem Cæſaris ulciſcendam putat; mortem proponit non iis ſolùm, qui illam rem geſſerunt, ſed iis etiam, qui non moleſtè tulerunt.

XIX. *Quibus utri noſtrûm ceciderint lucro futurum eſt: quod ſpectaculum adhuc ipſa fortuna vitavit, ne videret unius corporis duas acies, laniſtâ Cicerone, dimicantes; qui uſque eò felix eſt, ut iiſdem ornamentis deceperit vos, quibus deceptum Cæſarem gloriatus eſt.* Pergit in mea maledicta, quasi verò ei pulcherrimè priora proceſſerint: quem ego inuſtum verissimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ ſempiternæ. Ego *laniſta*? & quidem non insipiens: deteriores enim jugulari cupio, meliores vincere. *Utri ceciderint* ſcribit lucro nobis futurum. O præclarum lucrum! quo, te victore (quod dii omen avertant) beata mors eorum futura sit, qui e vita exceſſerint sine tormentis.

41. A me deceptos ait eiſdem *ornamentis* Hirtium & Cæſarem. Quod, quæ-

ſo, adhuc à me eſt tributum Hirtio ornamentum? nam Cæſari plura & majora debentur. Deceptum autem patrem a me Cæſarem dicere audes? Tu, tu, inquam, illum occidiſti Lupercalibus: cujus, homo ingratissime, flaminium cur reliquiſti? Sed jam videte magni & clari viri admirabilem gravitatem, atque conſtantiam.

42. *Mihi quidem conſtat, nec meam contumeliam, nec meorum ferre: nec deſerere partes, quas Pompeius odivit; nec veteranos ſedibus ſuis moveri pati, nec ſingulos ad cruciatum trahi, nec fallere fidem, quam dedi Dolabellæ.* Omitto alia: *fidem Dolabellæ*, ſanctissimi viri, deſerere homo pius non poteſt: quam fidem? an optimi cujuſque cædis; urbis & Italiæ partitionis; ſuis dandarum, diripiendarumque provinciarum? nam quid erat aliud, quod inter Antonium & Dolabellam, impurissimos parricidas, fœdere ac fide ſanciretur?

43. *Nec Lepidi ſocietatem violare, piissimi hominis.* Tibi cum Lepido ſocietas; aut cum ullo, non dicam bono cive, ſicut ille eſt, ſed homine ſano? Id agis, ut Lepidum aut impium, aut inſanum exiſtimari velis: nihil agis: quamquam affirmare de altero difficile eſt, de Lepido præſertim, quem ego metuam num-

quam, bene ſperabo; dum licebit. Revocare te a furore Lepidus voluit; non adjutor eſſe dementiæ. Tu porrò ne pios quidem, ſed piiſsimos quæris: &, quod verbum omnino nullum in lingua Latina eſt, id, propter tuam divinam pietatem, novum inducis.

44. *Nec Plancum prodere, participem consiliorum.* Plancum participem? cujus memorabilis ac divina virtus lucem affert reipublicæ: nisi fortè eum ſubſidio tibi venire arbitraris cum fortiſsimis legionibus, maximo equitatu, peditatuque Gallorum; quique, nisi ante ejus adventum reipublicæ pœnas dederis, ille hujus belli feret principatum: quamquam enim prima præsidia utiliora reipublicæ ſunt, tamen extrema ſunt gratiora.

XX. Sed jam ſe colligit, & ad extremum incipit philoſophari. *Si me rectis ſensibus euntem dii immortales, ut ſpero, adjuverint; vivam libenter: sin autem aliud me fatum manet; præcipio gaudia ſuppliciorum veſtrorum. Namque, si victi Pompeiani tam inſolentes ſunt; victores quales futuri sint, vos potiùs experiemini.* Præcipias licet gaudia; non enim tibi cum Pompeianis, ſed cum univerſa republica bellum eſt: omnes te dii, homines, ſummi, medii, infimi; cives, peregrini; viri, mulieres;

liberi, servi oderunt: sensimus hoc nuper falso nuntio; vero propediem sentiemus: quæ si tecum ipse recolis, æquiore animo, & majore consolatione moriere.

46. *Denique summa judicii mei spectat huc, ut meorum injurias ferre possim, si aut oblivisci velint ipsi fecisse, aut ulcisci parati sint unà nobiscum Cæsaris mortem.* Hac Antonii sententiâ cognitâ, dubitaturosne A. Hirtium, C. Pansam, consules, putatis, quin ad Antonium transeant? Brutum obsideant? Mutinam expugnare cupiant? Quid de Pansa & Hirtio loquar? Cæsar, singulari pietate adolescens, poterit se tenere, quin D. Bruti sanguine pœnas patrias persequatur? Itaque fecerunt, uti his litteris lectis ad munitiones propiùs accederent. Quò major adolescens Cæsar, majoreque deorum immortalium beneficio reipublicæ natus est, qui nullâ specie paterni nominis, nec pietate, abductus umquam est. Intelligit, maximam pietatem conservatione patriæ contineri.

47. Quòd si partium certamen esset, quarum omnino nomen exstinctum est, Antoniusne potiùs & Ventidius partes Cæsaris defenderent, quàm primùm Cæsar, adolescens summâ pietate & memoriâ parentis sui? deinde Pansa & Hirtius,

qui quasi cornua duo tenuerunt Cæſaris, tum, quum illæ verè partes vocabantur? Hæ verò quæ ſunt partes, quum alteris ſenatûs auctoritas, populi Romani libertas, reipublicæ ſalus proposita sit; alteris cædes bonorum, urbis Italiæque partitio? Veniamus aliquando ad clauſulam.

XXI. *Legatos venire non credo.* Bene me novit. *Bellum quò veniat.* Proposito præſertim exemplo Dolabellæ. Sanctiore erunt, credo, jure legati, quàm duo conſules contra quos arma fert: quàm Cæſar, cujus patris flamen eſt: quàm conſul designatus, quem oppugnat: quàm Mutina, quam obsidet: quàm patria, cui ignem, ferrumque minitatur. *Quum venerint, quæ poſtulent, cognoſcam.* Quin tu abis in malam peſtem, malumque cruciatum? Ad te quiſquam veniat, nisi Ventidii similis? Oriens incendium qui reſtinguerent, ſummos viros misimus; repudiaſti: nunc in tantam flammam, tamque inveteratam mittamus, quum locum tibi reliquum non modò ad pacem, ſed ne ad deditionem quidem feceris?

49. Hanc ego epiſtolam, Patres conſcripti, non quò illum dignum putarem, recitavi, ſed ut confessionibus ipsius omnia patefacta ejus parricidia videretis. Cum hoc pacem M. Lepidus, vir orna-

tissimus omnibus & virtutis, & fortunæ bonis, si hæc videret denique, aut vellet, aut fieri posse arbitraretur? *Priùs undis flamma*, ut ait poeta nescio quis, priùs denique omnia, quàm aut cum Antoniis respublica, aut cum republica Antonii redeant in gratiam. Monstra quædam sunt ista, & portenta, & prodigia reipublicæ. Moveri sedibus suis huic urbi melius est, atque alias, si fieri possit, in terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat, quàm illos Cæsaris virtute ejectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia videre. Optatissimum est vincere: secundum est, nullum casum pro dignitate & libertate patriæ non ferendum putare: quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maximam turpitudinem suscipere vitæ cupiditate.

50. Quæ quum ità sint, de mandatis, litterisque M. Lepidi, viri clarissimi, Servilio assentior: & hoc ampliùs censeo, » Magnum Pompeium, Cn. filium, pro » patris, majorumque suorum animo stu» dioque in rempublicam, suaque pristi» na virtute, industria, voluntate, fecis» se, quòd suam, eorumque, quos se» cum haberet, operam senatui populo» que Romano pollicitus esset, eamque

» rem ſenatui, populoque Romano gra-
» tam acceptamque eſſe, eique honori
» dignitatique eam rem fore. Hoc vel
conjungi cum hoc ſenatuſconſulto licet,
vel ſejungi poteſt, ſeparatimque perſcribi,
ut proprio ſenatuſconſulto Pompeius col-
laudatus eſſe videatur.

PHILIPPICA XIV.

ORATIO QUINQUAGESIMA SEXTA.

ALLATIS de prœlio ad Mutinam commiſſo, Antonioque victo litteris conſulum, & Cæſaris, M. Cornutus, prætor urbanus, qui conſulare munus, abſentibus conſulibus, more majorum ſuſtinebat, quum ſenatum vocaſſet, eaſque litteras recitaſſet, ſententias rogavit. Quid alii cenſuerint, qui ante Ciceronem rogati ſunt, obſcurum eſt: unus tamen ex iis, redeundum, ſagis depoſitis, ad togas in hodiernum diem, idemque fortaſſe, decernendam conſulibus & Cæſari ſupplicationem, cenſuit. Sententia verò Ciceronis hæc fuit: non eſſe mutandum veſtitum, nisi Decimo Bruto, cujus causâ ſaga ſum-

pta essent, liberato: Antonium, quique unà essent, hostes judicandos: supplicationem quinquaginta dierum communiter tribus ducibus decernendam: milites eos, qui pro republica pugnantes interierunt, monumento quàm amplissimo cohonestandos; quæque iis præmia senatus promiserat, ea parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eorum persolvenda. Manutius.

I. Si, ut ex litteris, quæ recitatæ sunt, Patres conscripti, sceleratissimorum hostium exercitum cæsum, fusumque cognovi; sic id, quod & omnes maximè optamus, & ex ea victoria, quæ parta est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum jam Mutinâ esse cognovissem: propter cujus periculum ad saga issemus, propter ejusdem salutem redeundum ad pristinum vestitum sine ulla dubitatione censerem. Antè verò, quàm sit ea res, quam avidissimè civitas exspectat, allata, lætitiæ usus satis est maximæ præclarissimæque pugnæ: reditum ad vestitum confectæ victoriæ reservate: confectio autem hujus belli est D. Bruti salus.

2. Quæ autem est ista sententia, ut in hodiernum diem vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? Nos verò quum semel ad eum, quem cupimus, optamusque, vestitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus: nam hoc quidem quum turpe est, tum ne diis quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere.

3. Atque animadverto, Patres conscripti, quosdam huic favere sententiæ; quorum ea mens, idque consilium est, ut, quum videant, gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die, propter ejus salutem redierimus ad vestitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ, posteritatique prodatur, propter unius civis periculum populum Romanum ad saga isse, propter ejusdem salutem redisse ad togas: tollite hanc; nullam tam pravæ sententiæ causam reperietis. Vos verò, P. C. conservate auctoritatem vestram, manete in sententia, tenete vestrâ memoriâ, quod sæpe ostendistis, hujus totius belli in unius viri fortissimi & maximi vita positum esse discrimen.

II. Ad D. Brutum liberandum legati missi, principes civitatis, qui illi hosti ac parricidæ denuntiarent, ut a Mutina discederet: ejusdem D. Bruti conservandi gra-

tiâ consul sortitu ad bellum profectus A. Hirtius; cujus imbecillitatem valetudinis animi virtus & spes victoriæ confirmavit: Cæsar, quum exercitu per se comparato, a primis pestibus rempublicam liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eumdem Brutum liberandum, vicitque dolorem aliquem domesticum patriæ caritate.

5. Quid C. Pansa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, senatusconsultis faciendis gravissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad causam libertatis vocando, nisi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus Romanus frequens ita salutem D. Bruti unâ voce depoposcit, ut eam non solùm commodis suis, sed etiam necessitati victûs anteferret. Quod sperare nos quidem debemus, Patres conscripti, aut inibi esse, aut jam esse confectum: sed spei fructum rei convenit, & eventui reservari, ne aut deorum immortalium beneficium festinatione præripuisse, aut vim fortunæ stultitiâ contempsisse videamur. Sed quoniam significatio vestra satis declarat, quid hac de re sentiatis; ad litteras veniam, quæ sunt a consulibus & a proprætore missæ, si pauca antè, quæ ad ipsas litteras pertineant, dixero.

III. Imbuti sanguine gladii, Patres con-

ſcripti, legionum, exercituumque noſtrorum, vel madefacti potiùs duobus conſulum, tertio Cæſaris prœlio. Si hoſtium fuit ille ſanguis, ſumma militum pietas; nefarium ſcelus, ſi civium. Quouſque igitur is, qui omnes hoſtes ſcelere ſuperavit, nomine hoſtis carebit? nisi mucrones etiam noſtrorum militum tremere vultis, & dubitare, utrùm in cive, an in hoſte figantur.

7. Supplicationem decernitis; hostem non appellatis. Gratæ verò noſtræ diis immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, quum interfecta sit civium multitudo. *De improbis*, inquit, *& audacibus*: nam sic eos appellat clariſſimus vir: quæ ſunt urbanarum maledicta litium, non inuſtæ belli internecini notæ. Teſtamenta, credo, ſubjiciunt; aut ejiciunt vicinos; aut adoleſcentulos circumſcribunt: his enim vitiis affectos & talibus, malos, & audaces appellare conſuetudo ſolet.

8. Bellum inexpiabile infert quatuor conſulibus unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu, populoque Romano: omnibus (quamquam ruit ipſe ſuis cladibus) peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferùm & immane facinus, quod nulla barbaria poſſet agnoſcere, id ſuò consilio factum eſſe teſtatur: quæque eſſet fac-

turus in hac urbe, nisi eum hinc ipse Jupiter ab hoc templo atque mœnibus repulisset, declaravit in Parmensium calamitate, quos, optimos viros, honestissimosque homines, maximè cum auctoritate hujus ordinis, populique Romani dignitate conjunctos, crudelissimis exemplis interemit propudium illud & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel, si etiam dii oderint quos oportet, omnium deorum. Refugit animus, Patres conscripti, eaque dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmensium liberis & conjugibus effecerit: quas enim turpitudines Antonii libenter subierunt, easdem per vim lætantur aliis se intulisse: sed vis calamitosa est, quam illis intulerunt; libido flagitiosa, quâ Antoniorum oblita est vita.

IV. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginiensium victam esse fateatur? qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma surrepta Antonius? nisi fortè hujus coloniæ & ceterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus.

10. Si verò coloniarum & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem hujus censetis urbis, quam ille ad explendas egestates latrociniis suis concu-

pivit? quam jam peritus metator & callidus decempedâ suâ Saxa diviserat? Recordamini, per deos immortales! Patres conscripti, quid hoc biduo timuerimus a domesticis hostibus, rumoribus improbissimis dissipatis. Quis liberos, quis conjugem adspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Aut fœdissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. Hæc a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? Gravius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc vulgari contentus vix sum, leviore non utar.

11. Itaque quum supplicationes justissimas ex iis litteris, quæ recitatæ sunt, decernere debeamus, Serviliusque decreverit; augebo omnino numerum dierum, præsertim, quum non uni, sed communiter tribus ducibus sint decernendæ. Sed hoc primùm faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, consilio, felicitate, maximis periculis servitutis atque interitûs liberati sumus. Etenim cui viginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut supplicatio ab eo, qui antè dixit, decernenda non fuit; aut usitatus honos pervulgatusque tribuendus iis, quibus etiam novi & singulares debentur.

V. An si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille aut duo millia occidisset, eum hac consuetudine, quæ increbuit, imperatorem appellaret senatus? tot legionibus cæsis, tantâ multitudine hostium interfectâ, hostium dico? ita, inquam, hostium, quamvis hoc isti hostes domestici nolint, clarissimis ducibus supplicationum honorem tribuemus, imperatorum nomen adimemus? Quanto enim honore, lætitiâ, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipsi hujus urbis liberatores, quum hesterno die propter eorum res gestas me ovantem & propè triumphantem, populus Romanus in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit?

13. Is enim demum est, meâ quidem sententiâ, justus triumphus ac verus, quum bene de republica meritis testimonium a consensu civitatis datur: nam sive in communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum judicium; sive gratias agebant, eò majus; sive utrumque, nihil magnificentius excogitari potest. Tu igitur ipse de te? dixerit quispiam. Et quidem invitus: sed injuriæ dolor facit me, præter consuetudinem, gloriosum. Nonne satis est ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes suas curas in reipubli-

cæ ſalute deſigunt, crimen invidiaque quæretur?

14. Scitis enim per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, me pridie Vinalia, qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. In aliquem credo hoc gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam eſſe confictum, non in eum, qui, ne quid tale in republica fieri poſſet, effecerit. An ut ego, qui Catilinam hæc molientem ſuſtulerim, everterim, afflixerim, ipſe exsiſterem repentè Catilina? quibus auſpiciis iſtos faſces augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? quemquamne fuiſſe tam ſceleratum, qui hoc fingeret? tam furioſum, qui crederet? Unde igitur iſta ſuſpicio, vel potiùs unde iſte ſermo?

VI. Quum, ut ſcitis, hoc triduo, vel quatriduo, triſtis a Mutina fama manaret; inflati lætitiâ atque inſolentiâ impii cives, unum ſe in locum ad illam curiam, ſuis potiùs, quàm reipublicæ infelicem, congregabant: ibi quum consilium inirent de cæde noſtrà, partirenturque inter ſe, qui Capitolium, qui Roſtra, qui urbis portas occuparent; ad me concurſum futurum civitatis putabant: quod ut cum invidia mea fieret, & cum vitæ etiam periculo, famam iſtam faſcium diſſipaverunt; faſces ipsi ad me delaturi fuerunt: quod quum

eſſet quasi meâ voluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quasi in tyrannum, parabatur: ex quo cædes eſſet veſtrûm omnium conſecuta. Quæ res pateſcit, Patres conſcripti: ſed ſuo tempore totius hujus ſceleris fons aperietur.

16. Itaque P. Apuleius, tribunus plebis, meorum omnium consiliorum, periculorumque jam inde a conſulatu meo teſtis, conſcius, adjutor, dolorem ferre non potuit: doloris mei concionem habuit maximam, populo Romano unum atque idem ſentiente. In qua concione quum me, pro ſumma noſtra conjunctione & familiaritate, liberare ſuſpicione faſcium vellet, unâ voce cuncta concio declaravit, nihil eſſe a me umquam de republica nisi optimè cogitatum. Poſt hanc habitam concionem, duabus, tribuſve horis, optatissimi nuntii & litteræ venerunt: ut idem dies non modò me iniquissimâ invidiâ liberarit, ſed etiam celeberrimâ populi Romani gratulatione auxerit.

17. Hæc interpoſui, Patres conſcripti, non tam ut pro me dicerem (malè enim mecum ageretur, si parum vobis eſſem sine defensione purgatus) quàm ut quosdam nimis jejuno animo & anguſto monerem, id quod ſemper ipſe feciſſem, uti excellentium civium virtutem imitatione dignam, non invidiâ putarent. Magnus eſt

in republica campus, ut sapienter diceret Crassus solebat: multis apertus cursus ad laudem.

VII. Utinam quidem illi principes viverent, qui me post meum consulatum, quum iis ipse cederem, principem non inviti videbant! hoc verò tempore in tanta inopia constantium & fortium consularium; quo me dolore affici creditis, quum alios malè sentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum constanter in suscepta causa permanere, sententiamque suam non semper utilitate reipublicæ, sed quum spe, tum timore moderari?

18. Quòd si quis de contentione principatûs laborat, quæ nulla esse debet; stultissimè facit, si vitiis cum virtute contendit: ut enim cursu cursus, sic in viris fortibus virtus virtute superatur. Tu, si ego de republica optimè sentiam; ut me vincas, ipse pessimè senties? aut, si ad me bonorum concursum fieri videbis, ad te improbos invitabis? nollem, primùm reipublicæ causâ; deinde etiam dignitatis tuæ. Sed, si principatus ageretur, quem numquam expetivi, quid tandem mihi esset optatius? ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis forsitan possum, & libenter.

19. Hæc populum Romanum videre,

animadvertere, judicare, quidam molestè ferunt: poteratne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quisque mereretur, judicarent? Ut enim de universo senatu populus Romanus verissimè judicat, nullis reipublicæ temporibus hunc ordinem firmiorem atque fortiorem fuisse, sic de unoquoque nostrûm, & maximè qui hoc loco sententias dicimus, sciscitantur omnes, avent audire, quid quisque senserit: ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, existimant.

20. Memoriâ tenent, me ante diem XIII. Kal. Jan. principem revocandæ libertatis fuisse: me ex Kal. Jan. ad hanc horam invigilasse reipublicæ: meam domum, measque aures dies, noctes, omnium præceptis, monitisque patuisse: meis litteris, meis nuntiis, meis cohortationibus omnes, qui ubique essent, ad patriæ præsidium excitatos: meis sententiis a Kalendis Januariis numquam legatos ad Antonium: semper illum hostem, semper hoc bellum: ut ego, qui omni tempore veræ pacis auctor fuissem, huic essem nomini pestiferæ pacis inimicus. Idem Ventidium, quum alii tribunum plebis voluissent, non ego semper hostem? Has in sententias meas si consules * designati discessionem facere voluissent, omnibus istis latronibus auctoritate ipsâ senatûs

jam

jam pridem de manibus arma cecidissent.

VIII. Sed, quod tum non licuit, Patres conscripti, id hoc tempore non solùm licet, verùm etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, verbis notari, sententiis nostris hostes judicari.

22. Antea quum hostem, aut bellum nominassem, semel & sæpius sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt; quod in hac causa jam fieri non potest: ex litteris enim C. Pansæ, A. Hirtii consulum, C. Cæsaris proprætoris, de honore diis immortalibus habendo sententias diximus. Supplicationem modò qui decrevit, idem imprudens hostes judicavit: numquam enim in civili bello supplicatio decreta est. Decretam dico? ne victoris quidem litteris postulata est.

23. Civile bellum consul Sulla gessit: legionibus in urbem adductis, quos voluit, expulit; quos potuit, occidit: supplicationis mentio nulla. Grave bellum Octavianum insecutum est: supplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriam imperator ultus est Sulla: nulla supplicatio decreta a senatu. Ad teipsum, P. Servili, num misit ullas collega litteras de illa calamitosissima pugna Pharsaliæ? num te de supplicatione voluit referre? profectò noluit. At misit postea de Alexandria, de Pharnace. Pharsalicæ verò pugnæ ne

triumphum quidem egit ; eos enim cives pugna illa sustulerat, quibus non modò vivis, sed etiam victoribus, & incolumis & florens civitas esse posset: quod idem contigerat superioribus bellis civilibus.

24. Nam mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob cædem hostium, sed ob conservationem civium, novo & inaudito genere, decreta est. Quamobrem aut supplicatio ob rempublicam pulcherrimè gestam postulantibus nostris imperatoribus deneganda est, quod præter Gabinium contigit nemini; aut, supplicatione decernendâ, hostes eos, de quibus decernitis, judicetis necesse est.

IX. Quod ergo ille re, id ego etiam verbo, quum imperatores eos appello: hoc ipso nomine & eos, qui jam devicti sunt, & eos qui supersunt, hostes judico, quum victores appello imperatores. Quomodo enim potiùs Pansam appellem? etsi habet honoris nomen amplissimi: quo Hirtium? est ille quidem consul; sed alterum nomen beneficii est populi Romani; alterum, virtutis atque victoriæ. Quid? Cæsarem, deorum beneficio reipublicæ procreatum, dubitemne appellare imperatorem? qui primus Antonii immanem & fœdam crudelitatem non solùm a jugulis nostris, sed etiam a membris & visceribus avertit. Unius autem diei quot &

quantæ virtutes, dii immortales, fuerunt!

26. Princeps enim omnium Pansa prœlii faciendi, & cum Antonio confligendi fuit, dignus imperator legione Martiâ, digna legio imperatore: cujus si acerrimum impetum cohibere Pansa potuisset, uno prœlio confecta res esset. Sed quum libertatis avida legio effrenatiùs in aciem hostium irrupisset, ipseque in primis Pansa pugnaret, duobus periculosis vulneribus acceptis, sublatus e prœlio, reipublicæ vitam reservavit. Ego verò hunc non solùm imperatorem, sed etiam clarissimum imperatorem judico; qui quum aut morte, aut victoriâ se satisfacturum reipublicæ spopondisset; alterum fecit, alterius dii immortales omen avertant!

X. Quid dicam de Hirtio? qui, re auditâ, e castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute, quartam illam, quæ, relicto Antonio, se olim cum Martia legione conjunxit, & septimam, quæ constituta ex veteranis, docuit illo prœlio, militibus iis, qui Cæsaris beneficia servassent, senatûs populique Romani carum nomen esse. His viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipse, aquilam quartæ legionis quum inferret, quâ nulliùs pulchriorem speciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonii legionibus equitatuque conflixit, hostesque nefarios, huic

Jovi maximo, ceterisque deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi Romani, nostræ vitæ sanguinique imminentes, prostravit, fudit, occidit; ut cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxque fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet, stratis cadaveribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium!

28. An verò quisquam dubitabit appellare Cæsarem imperatorem? ætas ejus certè ab hac sententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute superavit ætatem. Ac mihi semper eò majora beneficia C. Cæsaris visa sunt, quò minùs erant ab ætate illa postulanda: cui quum imperium, eodem tempore etiam spem nominis ejus deferebamus; quod, quum est secutus auctoritatem nostri decreti, rebus gestis suis comprobavit. Hic ergo adolescens maximi animi, ut verissimè scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumque prœlium fecit. Ita trium imperatorum virtute, consilio, felicitate, uno die locis pluribus respublica est conservata.

XI. Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum supplicationes: causas ut honorificentissimis verbis consequi potero, complectar ipsâ sententiâ,

Eſt autem fidei, pietatiſque noſtræ, declarare fortissimis militibus, quàm memores simus, quámque grati. Quamobrem promiſſa noſtra, atque ea, quæ legionibus, bello confecto, tributuros nos ſpopondimus, hodierno ſenatuſconſulto renovanda cenſeo: æquum eſt enim, militum, talium præſertim, honorem conjungi.

30. Atque utinam, Patres conſcripti, civibus omnibus ſolvere nobis præmia liceret! quamquam nos ea, quæ promisimus, ſtudiosè cumulata reddemus. Sed id quidem reſtat, ut ſpero, victoribus, quibus ſenatûs fides præſtatur: quam quidem quum difficillimo reipublicæ tempore ſecuti ſunt, eos numquam oportebit consilii ſui pœnitere. Sed facile eſt bene agere cum iis, à quibus etiam tacentibus flagitari videmur: illud admirabilius, & majus, maximéque proprium ſenatûs ſapientis eſt, gratâ eorum virtutem memoriâ proſequi, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore utinam mihi plura in mentem venirent! duo certè non præteribo, quæ maximè occurrunt: quorum alterum pertinet ad virorum fortissimorum gloriam ſempiternam, alterum ad leniendum mœrorem & luctum proximorum.

XII. Placet igitur mihi, Patres con-

ſcripti, legionis Martiæ militibus, & eis, qui unà pugnantes occiderunt, monumentum fieri quàm amplissimum: magna atque incredibilia ſunt in rempublicam hujus merita legionis: hæc ſe prima latrocinio abrupit Antonii: hæc tenuit Albam: hæc ſe ad Cæſarem contulit: hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam conſecuta eſt. Quarta victrix desiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipſa victoria conciderunt. O fortunata mors! quæ naturæ debita, pro patria eſt potissimùm reddita.

32. Vos verò patriæ natos judico; quorum etiam nomen a Marte eſt; ut idem deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuiſſe videatur. In fuga, fœda mors eſt; in victoria, glorioſa: etenim Mars ipſe ex acie fortissimum quemque pignerari ſolet. Illi igitur impii, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent; vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Brevis a natura nobis vita data eſt; at memoria bene redditæ vitæ ſempiterna: quæ si non eſſet longior, quàm hæc vita; quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloriamque contenderet? . . . . . .

33. Actum igitur præclarè vobiſcum,

fortissimi dum vixistis, nunc verò etiam sanctissimi milites, quòd vestra virtus nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentiâ posterorum insepulta esse poterit, quum vobis immortale monumentum suis pene manibus senatus, populusque Romanus exstruxerit. Multi sæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis, clari & magni fuerunt; nec tamen ullis tale genus honoris tributum est. Atque utinam majora possemus, quandoquidem a vobis maxima accepimus! Vos ab urbe furentem Antonium avertistis: vos redire molientem repulistis. Erit igitur exstructa moles opere magnifico, incisæque litteræ, divinæ virtutis testes sempiternæ: numquam de vobis, eorum, qui aut videbunt vestrum monumentum, aut audient, gratissimus sermo conticescet: ita pro mortali conditione vitæ immortalitatem estis consecuti.

XIII. Sed quoniam, Patres conscripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos, quibus optima est hæc quidem consolatio: parentibus, quòd tanta reipublicæ præsidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis: conjugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præstabit: fratribus, quòd in se, ut

corporum, sic virtutum similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris consultisque possemus, vel aliqua talis his adhiberi publicè posset oratio, quâ deponerent mœrorem atque luctum, gauderentque potiùs, quum multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod esset pulcherrimum, suis obtigisse, eosque nec inhumatos esse, nec desertos (quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur) nec dispersis bustis humili sepulturâ crematos, sed contectos publicis operibus atque muneribus, eâque exstructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis.

35. Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & senatûs fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus exstitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidisset. Atque etiam censeo, Patres conscripti, quæ præmia militibus promisimus nos, republicâ recuperatâ, tributuros, ea vivis victoribusque cumulatè, quum tempus venerit, persolvenda: qui autem ex iis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eadem tribuenda censeo.

XIV. Sed, ut aliquando sententiâ complectar, ita censeo : » QUUM C. Pansa, » consul, imperator, initium cum hostibus » confligendi fecerit ; quo prœlio legio » Martia admirabili incredibilique virtute » libertatem populi Romani defenderit, » quod idem legiones tironum fecerint ; » ipseque C. Pansa, consul, imperator, » quum inter media hostium tela versare» tur, vulnera acceperit : quumque A. Hir» tius, consul, imperator, prœlio audi» to, re cognitâ, fortissimo præstantissi» moque animo exercitum castris eduxe» rit, impetumque in M. Antonium, » exercitumque hostium fecerit, ejusque » copias occisione occiderit, suo exercitu » ita incolumi, ut ne unum quidem mi» litem desideraverit.

37. » Quumque C. Cæsar, proprætore, imperator, consilio diligentiâque » suâ castra feliciter defenderit, copias» que hostium, quæ ad castra accesse» rant, profligarit, occiderit : ob eas res » senatum existimare, & judicare, eorum » trium imperatorum virtute, imperio, » consilio, gravitate, constantiâ, magni» tudine animi, felicitate, populum Ro» manum fœdissimâ crudelissimâque ser» vitute liberatum : quumque rempubli» cam, urbem, templa deorum immor» talium, bona, fortunasque omnium,

» liberosque conservarint dimicatione &
» periculo vitæ suæ; uti ob eas res bene,
» fortiter, feliciterque gestas, C. Pansa,
» A. Hirtius, consules, imperatores, al-
» ter ambove, aut si aberunt, M. Cornu-
» tus, prætor urbanus, supplicationes per
» dies quinquaginta ad omnia pulvinaria
» constituat.

» 38. Quumque virtus legionum digna
» clarissimis imperatoribus exstiterit, se-
» natum, quæ sit antea pollicitus legio-
» nibus exercitibusque nostris, ea summo
» studio, republicâ recuperatâ, persolu-
» turum: quumque legio Martia princeps
» cum hostibus conflixerit, atque ita cum
» majore numero hostium contenderit,
» ut plurimos cæderent, caperent non-
» nullos: quumque sine ulla retractatione
» pro patria vitam profuderint: quumque
» simili virtute reliquarum legionum mi-
» lites pro salute & libertate populi Ro-
» mani mortem oppetiverint; senatui pla-
» cere, ut C. Pansa, A. Hirtius, consu-
» les, imperatores, alter ambove, si eis
» videatur, iis, qui sanguinem pro vita,
» libertate, fortunisque populi Romani,
» pro urbe templisque deorum immorta-
» lium profudissent, monumentum quàm
» amplissimum locandum, faciendum cu-
» rent: quæstores urbis ad eam rem pe-
» cuniam dare, attribuere, solvere ju-

» beant, ut exſtet ad memoriam poſteri-
» tatis ſempiternam, ad ſcelus crudelissi-
» morum hoſtium, militumque divinam
» virtutem: utique, quæ præmia ſenatus
» militibus antè conſtituit, ea ſolvantur
» eorum, qui hoc bello pro patria occi-
» derunt, parentibus, liberis, conjugibus,
» fratribus: eaque fratribus tribuantur,
» quæ militibus ipsis tribui oporteret, si
» illi vixiſſent, qui morte vicerunt.

FRAGMENTA.

AUCTORES, ex quibus fragmenta librorum Ciceronis a Roberto Stephano, Carolo Sigonio, Andrea Patricio &c. collecta ſunt.

Acro.
Aquila.
Aſconius.
S. Auguſtinus.
Boëthus.
Cariſius.
Cicero.
Columella.
Diomedes.
Donatus.
Feſtus.
Fortunatianus.
Fronto.
Gellius.
S. Hieronymus.
Iſidorus.
Lactantius.
Macrobius.
Marcellinus.
Marcianus Capella.
Nonius Marcellus.
Petrarcha.
Plinius.
Porphyrio.

Priscianus.
Quinctilianus.
Rufinianus.
Seneca.
Servius.
Severianus.
Solinus.
Suetonius.
Trithemius.
Valerius.
Victorius.
Ulpianus.

INDEX ORATIONUM,

Quarum fragmenta subjiciuntur.

Pro M. Tullio.
Pro L. Vareno.
Quum Lilybæo decederet.
Pro P. Oppio.
Pro C. Manilio.
Pro M. Fundanio.
Pro C. Cornelio, I.
Pro C. Cornelio, II.
In Competitores.
Pro Q. Gallio.
Pro L. Othone.
De Proscriptorum liberis.
Contra Q. Metelli concionem.
De Consulatu suo.
In Clodium & Curionem.
De rege Ptolemæo.
Pro P. Vatinio.
Pro M. Æmilio Scauro.
Pro A. Gabinio.
Pro P. Quintio.
Pro M. Fonteio.
De Lege Agraria.
In L. Pisonem.
Ex commentariis causarum.

PRO M. TULLIO.

Hunc accusatum de vi defendit Cicero, cujus defensionis artificium his verbis expressit Fortunatianus in rhetorica. Voluntas legis tertiò consideratur, quum exemplo multarum legum probamus præsentem quoque legem ita sentire, sicut M. Tullius fecit pro M. Tullio. SIGONIUS.

PRISCIANUS.] Hoc judicium sic exspectatur, ut non unæ rei statui, sed omnibus constitui putetur.

QUINCT. *libro* IV. *capite* 2. [Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.

VICTORIN. *lib.* I. *De Invent.*] Dico, vim factam a P. Fabii familia: adversarii non negant. Damnum datum esse M. Tullio concedis: vici unam rem. Vi, hominibus armatis; non negas: vici alteram. Dolo malo; factum negas: de hoc judicium est.

MARCIAN. CAP. *libro* V.] Damnum passum esse M. Tullium, convenit mihi cum adversario: hominibus armatis rem esse gestam, non inficiantur: a familia P. Fabii commissam, negare non audent. Jam dolo malo factum ambigitur.

QUINCT. *lib.* V. *cap.* 13.] Quis hoc ſtatuit umquam, aut cui concedi ſine ſummo omnium periculo poteſt, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuiſſe ſe dicat, ne ipſe poſterius occideretur?

RUFINIANUS, *in Apophasi.*] Si quis furem occiderit, injuriâ occiderit. Quamobrem? quia jus conſtitutum nullum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? haud injuriâ. Quid ita? quia conſtitutum eſt.

PRO L. VARENO.

Hunc videtur Tullius inter sicarios defendiſſe, quum ei objiceretur, quòd C. Vareno necem attuliſſet; quod crimen Cicero negavit, & in Ancharii familiam avertit. SIGONIUS.

SEVERIAN.] Amici deficiunt, cognati deſerunt.

IDEM.] In inimicissima civitate urgent, inſtant, inſequuntur: ſtudio, multitudine, pecuniâ, perjurio pugnant.

PRISC.] C. Ancharius Rufus fuit e municipio Fulginate.

PRISC.] In præfectura Fulginate.

QUINCT. *lib* V. *cap.* 13.] Quum iter per agros & loca ſola faceret cum Populeno, in familiam Anchariànam incidiſſe

dixerunt: deinde Populenum occisum esse: illico Varenum vinctum, adservatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.

Quinct. *lib.* vii. *cap.* i.] In legem de sicariis commisit L. Varenus. Nam C. Varenum occidendo, & Cnæum vulnerando, & Salarium item occidendo, cadit.

Quinct. *lib.* vii. *cap.* i.] Tum C. Varenus is, qui a familia Anchariana occisus est. (Hoc, quæso, Judices, diligenter attendite.)

Prisc. *lib.* iii. & Quinct. *lib.* viii. *cap.* 3.] L. ille Septimius diceret. Etenim est ad L. Crassi eloquentiam gravis, & vehemens, & volubilis. Erucius hic noster, Antoniaster est.

Prisc. *lib.* xii.] Ea cædes si potissimùm crimini datur, detur ei, cuja interfuit; non ei, cuja nihil interfuit.

Quinct. *lib.* v. *cap.* 10.] Optio vobis datur, utrùm velitis, casu illo itinere Varenum esse usum, an hujus persuasu & inductu.

Prisc.] Deûm fidem.

QUUM QUÆSTOR LILYBÆO DECEDERET.

Hanc Cicero videtur orationem habuisse, ut quæsturam suam, rebus & officiis multis hactenus Lilybætanis commendatam, verbis etiam ad extremum commendatam redderet. Vide Divinatione in Verrem n. 2. SIGONIUS.

FRONTO.] Non detrectare militiam, sed defendere provinciam judicata est.

PRO P. OPPIO.

Oppium, M. Cottæ quæstorem, ejus, qui bellum adversus Mithridatem parum feliciter est molitus, Cicero videtur defendisse de majestate, quum crimini daretur, quòd de cibariis militum detraxisset, idque crimen ipsius Cottæ testimonio premeretur. SIGONIUS.

QUINCT. *lib.* V. *cap.* 10.] Utrùm quum Cottam appetisset, an quum ipse sese conaretur occidere, telum ei e manibus ereptum est?

QUINCT. *ibid.*] Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere quî potuit?

QUINCT. *lib.* XI. *cap.* I.] At enim verisimile non eſt, tantum ſcelus M. Cottam eſſe commentum. Quid? hoc verisimile eſt, tantum ſcelus Oppium eſſe conatum?

FRONTO.] Queſtuſque mecum eſt.

MARCEL.] Etenim multùm poſſe ad ſalutem alterius, honori multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini fuit.

QUINCT. *lib.* IX. *cap.* 2.] O amorem mirum! ô benevolentiam singularem!

PRO C. MANILIO.

Hic tribunatu abiens, in quo belli Mithridatici procurationem lege ad populum latâ contra voluntatem ſenatûs ad Pompeium detulerat, accuſatus de vi, aut de repetundis, patronum, ipſo populo poſtulante, Ciceronem habuit: ſed quum primâ actione intellexiſſet ſe damnatum iri, ſecundâ actione non reſpondit. SIGONIUS.

NON. *Confiteor.*] Hoc ego non ſolùm confiteor, ſed etiam profiteor.

PRO M. FUNDANIO.

M. Fundanii a Cicerone defensi meminit Q. Cicero de petitione consulatûs n. 16. SIGONIUS.

PRISC. *lib.* VII.] Non modò hoc a Villio Annale, sed vix mehercule a Q. Mutone factum probari potest.

PRISC. *lib.* XVI.] Essetne id, quod Meno nuntiasset.

SERVIUS. II. *Georg.*] Arcades se proselenos esse asserunt.

IDEM. IX. *Æneid.*] Commissura.

ACRO, *in Poët.*] Puncta.

BOET. *De Defin.*] Descripsistine ejus necessarium, nostrum competitorem? istum ipsum cujus nunc studio & gratiâ tota accusatio ista munita est.

PRO C. CORNELIO, I.

Hic tribunus plebis leges multas promulgaverat, quarum pleræque erant de minuenda senatûs potestate. Itaque magistratu abeuntem, de majestate reum fecerunt duo Cominii fratres, quòd P. Servilio Globulo collegæ intercedenti non cessisset, sed ipse legisset codicem, quâ re tribunitia intercessio tolli videbatur. Cicero ipse significat quatriduo Cornelium a se defensum, quas actiones contulisse eum in duas orationes apparet. ASCONIUS.

PRISC. *lib.* VI.] Ut ab Jove optimo maximo, ceterisque diis, deabusque omnibus opem & auxilium petamus.

FRONTO.] Nihil senatui detraxisse Cornelium.

PRISC. *lib.* XI.] Ex promulgatione trinundinûm dies ad ferendum, potestasque venisset.

QUINCT. *lib.* V. *cap.* 13.] Codicem attigit.

MARC. CAPELLA.] Repugnat enim, ut divisores, quos honoris sui ministros esse voluerat, lege ambitûs vellet affligere.

PRISC. *lib.* VIII.] Quæ intermissa complures annos.

PRISC. *ibid.*] Num alicui gratificabantur aut homini, aut ordini?

PRISC. *lib.* X.] Cœptum igitur per eos, qui agi volebant, desitum est per hunc, qui decessit.

PRISC. *lib.* VIII.] Circuitis Rostris ejicerentur lapidibus homines.

PRISC.] Qui eloquentiâ ceteris antecellit.

FRONTO.] Demi medius fidius de his tormentis aliquantum malim.

IDEM.] Ad miserrimum, crudelissimumque dominatum dedi patiamini.

IDEM.] Cur nunc redeant, si tunc gratiæ concesserint.

IDEM.] Quid, quòd ne cum iis quidem expertus es, quos duces operarum fuisse dixisti?

IDEM.] Ejusmodi mihi duos laqueos in causa esse propositos, ut, si me altero expedissem, tenerer altero.

ACRO. *in* I. *Serm.*] Aperuit fores scalarum.

BOETH. *Defin.*] Legite, ut legebatis: hinc intelligetis nullâ tenuissimâ suspicione describi, aut significari Cornelium.

AQUILA.] Refertum tribunitiis legibus, exhaustum a quibus sit, ipsi sciunt.

SCHOL. *Juven. ad Sat.* 7.] Conrepsit in scalas.

RELIQUA EX ASCONIO.

VERSU A I. CIRCITER CLXI.

Poſtulatur apud me prætorem primùm de pecuniis repetundis. Proſpectat videlicet Cominius, quid agatur. Videlicet homines fœneos, in medium, ad tentandum periculum projectos.

Quid? Metellus ſummâ nobilitate ac virtute, quum bis juraſſet: ſemel privatim a patre: iterum publicè: a lege coactus, deſtitit accuſatione. An vi, an veritate? In quo ſuſpicionem omnem tollit C. Curionis virtus ac dignitas, & Q. Metelli adoleſcentia, ad ſummam laudem omnibus rebus ornata.

Legem, inquit, de libertinorum ſuffragiis Cornelius cum Manilio dedit. Quid eſt hoc, *dedit*? an tulit, an rogavit, an hortatus eſt? Nam tuliſſe ridiculum eſt, quaſi legem aliquam aut ad ſcribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam. Quæ lex paucis his annis non modò ſcripta, ſed etiam lata eſſet.

In quo quum multa reprehenſa ſint; tum in primis celeritas actionis.

Petivit tamen a me prætore maximâ conteſtatione, ut cauſam Manilii defenderem.

VERSU A I. DCCCCI.

Dicit de eodem Manilii tribunatu.

Nam quum is Tribunus plebis duas leges tulisset in eo magistratu, unam perniciosam, alteram egregiam; quod summam rempublicam læsit, id ab ipso tribuno abjectum est. Bonum autem, quod summa republica manet, id extra ordinem fuit.

Dicit de disturbato judicio Maniliano.

Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulsus est, qui aliquod institui exemplum disturbandorum judiciorum perniciosissimum, temporibus suis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus, cupierunt.

VERSU CIRC. CXI.

Possum dicere, hominem summâ prudentiâ clarum C. Cottam de suis legibus abrogandis ipsum ad senatum retulisse.

SEQUITUR.

Possum & ejusdem Cottæ legem de judiciis privatis, anno postquam lata sit, a fratre ejus abrogatam.

Statim.

Legem Liciniam & Muciam de civibus regundis, quam duo consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulissent, video constare inter omnes, non modò inutilem, sed perniciosam reipublicæ fuisse.

Quatuor omnino genera sunt, Judices, in quibus per senatum, more majorum, statuatur aliquid de legibus. Unum est ejusmodi, placere legem abrogari: ut Q. Cæcilio, M. Junio consulibus, quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.

Alterum, quæ lex lata esse dicatur, eâ non videri populum teneri: ut L. Marcio, Sex. Julio consulibus, de legibus Liviis.

Tertium est de legum abrogationibus. Quo de genere persæpe senatusconsulta fiunt, ut nuper de ipsa lege Calpurnia, quæ derogaretur.

P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solùm a sapientissimis hominibus, qui tum erant, verùm etiam a se ipso sæpe accusatus est, quòd, quum consul esset cum Tib. Longo, passus esset tum primùm a populari consessu senatoria subsellia separari.

CIRCA MEDIUM.

Quo loco numerat, quum lex feratur, quot loca intercessionis sunt, jubet dicere.

Est utique jus vetandi, quum ea feratur, quamdiu non perfertur: quamdiu qui suffragii ferundi causâ conveniunt, huc & illuc transferuntur: dum privati dicunt: dum tabellæ diribentur: dum sitella defertur: dum æquantur sortes: dum sortitio fit: & si qua sunt hujus generis alia.

PAULO POST.

Unum tamen, quod hoc ipso Tribuno plebis factum est, prætermittendum non videtur. Neque enim majus est legere codicem, quum intercedatur, quàm sitellam ipsam cum ipso intercessore deferre; nec gravius, incipere ferre, quàm perferre; nec vehementius, ostendere se laturum invito collegâ, quàm ipsi collegæ magistratum derogare; nec criminosius, tribus ad legem accipiendam, quàm ad collegam reddendum privatum intrò vocare: quæ vir fortis, hujus collega, Aulus Gabinius in re optima fecit omnia; neque, quum salutem populo Romano, atque omnibus gentibus finem diuturnæ captivitatis, turpitudinis, & servitutis afferret,

ferret, passus est, plus unius collegæ sui, quàm universæ civitatis, vocem valere & voluntatem.

At enim de corrigenda lege retulerunt. Idem, nisi hæc ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obstitisset, decrevissem id, quod palam jam isti defensores judiciorum pugnaverunt, senatui non placere id judicium de Sullæ bonis fieri. Quàm ego causam longè aliter prætor in concione defendi, quum id dicerem, quod iidem judices postea statuerunt, judicium æquiore tempore fieri oportere.

STATIM.

Antea verò quàm multarum rerum judicia sublata sint, & quia scitis, prætereo, & ne quem in judicium oratio mea revocare videatur.

PAULO POST.

Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honestissimum virum, communi & quotidiano jure privasset.

Non denique homo illorum & vitâ, & prudentiâ longè dissimilis, sed tamen nimis in gratificando jure liber, L. Sisenna, bonorum Cn. Cornelii possessionem ex edicto suo P. Scipioni, adolescenti summâ nobilitate, eximiâ virtute prædito, dedisset.

Quare quum ambitum populus Romanus videret, & quum a Tribunis plebis doceretur, nisi pœna accessiſſet in diviſores, exſtingui nullo modo poſſe, legem hanc Cornelii flagitabat; illam, quæ ex ſenatuſconſulto ferebatur, repudiabat.

ET EADEM DE RE PAULO POST.

Ut ſpectaculum illud duorum designatorum conſulum calamitate, re, & tempore ſalubre ac neceſſarium, genere & exemplo miſerum ac funeſtum, videremus.

Quid ego nunc tibi argumentis reſpondeam, poſſe fieri, ut alius aliquis Cornelius sit, qui habeat Philerotem? re vulgare nomen eſſe Philerotis, Cornelios verò ita multos, ut jam etiam collegium conſtitutum sit.

At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, conſulem mittere coëgiſti, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, ut ad legem accipiendam adeſſent.

Plebem ex Maniliana offensione victam & domitam eſſe dicit; ante veſtros annos propter illius tribuni plebis temeritatem poſſe adduci, ut omnino ne illius poteſtate abalienemur: qui reſtituerunt eam poteſtatem, alterum nihil unum poſſe contra multos, alterum longè abeſſe.

Tanta igitur in illis virtus fuit, ut anno XVI post reges exactos, propter nimiam dominationem potentium, secederent, leges sacratas ipsi sibi restituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons sacer nominatur, in quo armati consederant, æternæ memoriæ causâ consecrarent. Itaque auspicatò postero anno decem tribuni plebis comitiis curiatis creati sunt.

Tum interpositâ fide per tres legatos, amplissimos viros, Romam armati reverterunt: in Aventino consederunt: inde armati in Capitolium venerunt: decem tribunos plebis per pontificem, quòd magistratus nullus erat, creaverunt.

Etiam hæc recentiora prætereo: ponam principium justissimæ libertatis, Cassiam; quâ lege suffragiorum vis potestasque convaluit: alteram Cassiam; quæ populi judicia firmavit.

Dicit de nobilibus.

Qui non modò cum Sulla, verùm etiam, illo mortuo, semper hoc per se summis opibus retinendum putaverunt: inimicissimi C. Cottæ fuerunt, quòd is consul paulùm tribunis plebis non potestatis, sed dignitatis addidit.

Quamdiu quidem hoc animo erga nos illa plebs erit, quo se ostendit, quum le-

gem Aureliam, quum Rosciam, non modò accepit, sed etiam efflagitavit.

Memoriâ teneo, quum primùm senatores cum equitibus Romanis lege Plotiâ judicarent, hominem diis ac nobilitati perinvisum, Cn. Pompeium, causam lege Variâ de majestate dixisse.

PRO C. CORNELIO. II.

AQUIL. & FORTUNATIANUS *lib.* III. *Rhet.*] Pugnem apertè contra nobilissimorum hominum voluntates, studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam?

CICERO, *Orator. n.* 225.] O callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda! Testes dare volumus. Quem, quæso, nostrûm fefellit, ita vos esse facturos.

CIC. *Orat. n.* 232. & QUINCT. *lib.* IX. *cap.* 4.] Nam neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitii, mercatoresque superarunt; neque vestis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt. Neque verò movent me ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum & Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem referserunt, ab aliquo vi-

deo perfacilè Deliaco, aut Syro potuiſſe ſuperari.

Prisc. *lib.* xviii.] Quis tam abundans copiis.

Fronto.] Da enim mihi poteſtatem eos, qui tum affuerunt Cornelio, nominandi.

Idem.] Facite, ut facitis, qui ad cauſam adeſtis.

Idem.] Quid enim mihi certamen eſt cum accuſatore, aut contentio ?

Idem.] Qui commodis populi Romani linguâ duntaxat ac voluntate conſuluit.

Idem.] Expelleret a diſpenſantibus.

Idem.] Sed ad urbem dierum tres fuerunt complurium.

Idem.] Quàm diligentes libertatis vos oporteat eſſe.

Idem.] Si vos hujus fortunas paucorum odio adjudicaveritis.

Reliqua ex Asconio.

Num in eo, qui sint hi teſtes, hæsitatis? Ego vobis edam duos. Reliqui ſunt de conſularibus, inimici tribunitiæ poteſtatis. Pauci præterea aſſentatores eorum atque aſſeclæ ſubſequuntur.

Sed si familiariter ex Q. Catulo, ſapientissimo viro, atque humanissimo, velim quærere, utrius tandem tibi tribunatus minùs probari poteſt, C. Cornelii,

an, non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non Tiberii: neminem quem isti seditiosum existimant, nominabo: sed avunculi tui, Q. Catule, clarissimi, patriæque amantissimi viri, quid mihi tandem responsurum putatis?

POST XX. VERS. A PRÆCEDENTI.

Quid? avunculus tuus, clarissimus vir, clarissimo patre, avo, majoribus, credo, silentio, favente nobilitate, nullo intercessore comparato, populo Romano dedit, & potentissimorum hominum collegiis eripuit, cooptandorum sacerdotum potestatem.

SEQUITUR.

Quid? idem Domitius M. Silanum, consularem hominem, quemadmodum tribunus plebis vexavit.

Hæc est controversia ejusmodi, ut mihi tribunus plebis Cn. Domitius, Catulo M. Terpolius contemptissimum nomen ejectum ex iis, qui tribuni plebis fuerunt.

IN TOGA CANDIDA.

OMNIA EX ASCONIO.

E ſex competitoribus, quos in conſulatûs petitione habuit Cicero, quatuor modeſtè ſe gerebant, jacebantque, P. Sulpicius Galba, L. Caſſius Longinus, Q. Cornificius, & C. Licinius Sacerdos. L. Sergius Catilina, & C. Antonius multùm poterant, coierantque ambo, ut Ciceronem conſulatu dejicerent: in quorum coitionem paucis ante comitia diebus invectus eſt in ſenatu. ASCONIUS.

Ad hujus orationis intelligentiam plurimùm valebit libellus Q. Ciceronis de petitione conſulatûs, in quo eadem ferè de Catilina & Antonio leguntur.

Dico, Patres conſcripti, nocte cujusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quæſtu noti & cogniti, domum Catilinam & Antonium cum ſequeſtribus ſuis conveniſſe.

Quem enim, aut amicum habere poteſt is, qui tot cives trucidavit; aut clientem, qui in ſua civitate cum peregrino negavit ſe judicio æquo certare poſſe?

Nec ſe jam tum reſpexit, quum gra-

vissimis vestris decretis absens notatus est.

In judiciis quanta vis esset, didicit, quum est absolutus: si aut illud judicium, aut illa absolutio nominanda est.

Te tamen, Q. Muci, tam malè de republica existimare, molestè fero, qui hesterno die me esse dignum consulatu negabas. Quid? populus Romanus minùs diligenter scit sibi constituere defensorem, quàm tu tibi? qui, quum te furti L. Calenus argueret, me potissimùm fortunarum tuarum patronum esse voluisti. Et cujus tu consilium in tua turpissima causa delegisti, hunc honestissimarum rerum defensorem populus Romanus, auctore te, repudiare potest? Nisi fortè hoc dicturus es, quo tempore a L. Caleno furti delatus sis, te eo tempore in me tibi parum auxilii esse vidisse.

Populum verò, quum inspectante populo collum secuit hominis maximè popularis, quanti faceret, ostendit.

Me, quâ amentiâ inductus est, ut contemneret, constituere non possum. Utrùm æquo animo laturum putavit? an in suo familiarissimo non viderat, me ne aliorum quidem injurias mediocriter posse ferre?

Alter pecore omni vendito, & saltibus propè addictis, pastores retinet, ex quibus ait, se, quum velit, subitò fugitivorum bellum excitaturum.

Alter induxit eum, quem potuit, ut repentè gladiatores populo non debitos polliceretur, quos ipſe conſularis candidatus perſpexit, & legit, & emit: præſente populo Romano factum eſt.

Quamobrem augere etiam mercedes ſi vultis, Q. Mucium conantem legem impedire, ut cœpit ſenatus, conſules prohibete. Sed ego eâ lege contentus ſum, quâ duos conſules designatos uno tempore damnari vidimus.

Atque ut iſtum omittam, in exercitu Sullano prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium.

Te verò, Catilina, conſulatum ſperare, aut cogitare, non prodigium, atque portentum eſt? A quibus enim petis? a principibus civitatis? qui tibi, quum L. Volcatius conſul in concilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe voluerunt?

A ſenatoribus? qui te auctoritate ſuâ, ſpoliatum ornamentis omnibus, vinctum pene Africanis oratoribus tradiderunt?

Ab equeſtri ordine? quem trucidaſti.

A plebe? cui ſpectaculum ejuſmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo ſine luctu adſpicere, ſine gemitu recordari poſſet.

Quod caput, etiam tum plenum animæ, & ſpiritûs, ad Sullam, uſque ab Janiculo ad ædem Apollinis, manibus ipſe ſuis detulit.

Quid? tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quæ tibi dicere non licebit. *Et paulò pòst*: Denique illi negare potuerunt, & negaverunt; tu tibi ne inficiandi quidem impudentiæ locum reliquisti. Quare præclara dicentur judicia tulisse, si qui inficiantem Luscium condemnarunt, Catilinam absolverint confitentem.

Is ergo negat se ignarum esse, quum etiam illi, imperitos se homines esse, &, si quem etiam interfecissent, imperatori ac dictatori paruisse dicerent. Ac negare quoque posse: Catilinam verò inficiari non posse.

Hanc tu habes dignitatem, quâ fretus me contemnis, ac despicis? an eam, quam reliquâ vitâ es consecutus: quum ita vixisti, ut non esset locus tam sanctus, quò non adventus tuus, etiam quum culpa nulla subesset, crimen afferret.

Quum deprehendebare in adulteriis, quum deprehendebas adulteros ipse, quum ex eodem stupro tibi & uxorem, & filiam invenisti.

Stupris se omnibus, ac flagitiis contaminavit; cæde nefariâ cruentavit; diripuit socios; leges, quæstiones, judicia violavit.

Quid ego, ut violaveris provinciam, prædicem, cuncto populo Romano clamante, ac resistente? Nam, ut te illic

gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es. Mentitos esse equites Romanos, falsas fuisse tabellas honestissimæ civitatis existimo, mentitum Q. Metellum Pium, mentitam Africam. Vidisse puto nescio quid illos judices, qui te innocentem judicarunt. O miser! qui non sentias, illo judicio te non absolutum, verùm ad aliquod severius judicium, ac majus supplicium reservatum.

Prætereo illum nefarium conatum tuum, & pene acerbum, & luctuosum populo Romano diem, quum, Cn. Pisone socio, neque alio nemine, cædem optimatum facere voluisti.

An oblitus es, te ex me, quum præturam peteremus, petisse, ut tibi primum locum concederem, quod quum sæpius ageres, & impudentiùs a me contenderes, meministi, me tibi respondere, impudenter te facere, qui id a me peteres, quod avunculus numquam impetrasset? Nescis me prætorem primum esse factum; te concessione competitorum, & collatione centuriarum, & meo maximè beneficio, e postremo in tertium locum esse sublectum.

Dicit de malis civibus.

Qui posteaquam illo, ut conati erant, Hispaniensi pugiunculo nervos incidere

civium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in remp. sicas deſtringere.

Hunc vos ſcitote Licinium gladiatorem jam immisiſſe cupidum Catilinæ, judices, Quintum Curium, hominem quæſtorium.

PRO Q. GALLIO.

Hunc ambitûs poſtulatum Cicero defendit, cujus defenſionis mentio fit a Q Cicerone in libello de petitione conſulatûs, n. 16.

AQUIL. & QUINCT. *lib.* VIII. *cap.* 3.] Ut clamor, ut convicium mulierum, ut ſymphoniæ cantus. Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim heſternâ potatione oſcitantes. Verſabatur inter hos Gallius, unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.

S. HIER. *Vit. Cleric.*] Loquor enim quæ ſum ipſe nuper expertus. Unus quidam poeta nominatus, homo perlitteratus, cujus ſunt illa colloquia poetarum ac philoſophorum, quum facit Euripidem & Menandrum inter ſe, & in alio loco So-

cratem atque Epicurum differentes, quorum ætates non annis, sed seculis scimus esse disjunctas, quantos is plausus & clamores movet? multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul litteras non didicerunt.

QUINCT. *lib.* II. *cap. ult.*] An ista, si vera essent, sic a te dicerentur?

CIC. *Brut. n.* 278.] Tu istuc, M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres? præsertim quum istâ eloquentiâ alienorum hominum pericula defendere acerrimè soleas; tuum negligeres? Ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas solet? nulla perturbatio animi, nulla corporis; frons non percussa, non femur; pedis, quod minimum est, nulla supplosio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares nostros animos; somnum isto loco vix tenebamus.

NON. *Logi.*] Ego certò scio, omnes logos, qui ludis dicti sunt, animadvertisse.

CARIS.] Poematorum.

DE L. OTHONE.

Is est L. Roscius Otho, qui tribunus plebis, quatuordecim ordines caveæ proximos equitibus assignavit, cui plebem ob eam rem iratam ut reconciliaret Cicero, concione advocatâ, orationem habuit, quam tertio inter consulares orationes loco memorat in epistola prima libri secundi ad Atticum. De hac eadem oratione Plinius libro 7, 31. Roscio theatralis auctori Legis Tribus ignoverunt; notatasque se distinctione sedis æquo animo tulerunt. PATRICIUS.

FRONTO.] Hic si se istius viæ dedisset.

DE PROSCRIPTORUM LIBERIS.

L. Sulla dictator civium a se proscriptorum filios in perpetuum petendorum honorum potestate, lege latâ privavit. Contra quos, ut ad honores admitterentur contendentes, egit Cicero in oratione, cujus vim indicat Plinius libro 7, 31. Te orante proscriptorum liberos honores petere puduit. *Sigonius. Vide in Pisonem, n. 4.*

QUINCT. *lib.* XI. *cap.* 1.] Quid enim

crudelius, quàm homines honestis parentibus ac majoribus natos a republica submoveri? Sed ita legibus Sullæ continetur status civitatis, ut, his solutis, stare ipsa non possit.

Contra concionem Q. Metelli.

Hic tribunus plebis in Ciceronem consulatu abeuntem invectus erat, qua de re vide epist. 2 libri 5 ad familiares. Huic Cicero respondit oratione scriptâ, de qua libr. ad Atticum 1, 13. & 3, 12.

Fortun.] Sic enim, ut opinor, insequar fugientem, quoniam congredi non licet cum resistente.

Prisc. *lib.* IX.] Permulsa, atque recreata est.

Prisc. *lib.* XVIII.] Nisi eorum exitio, non requieturam.

Gell. *lib.* XVIII. *cap.* 7.] Adscendi in concionem: concursus est populi factus.

Quinct. *lib.* IX. *cap.* 3.] Qui judicabantur, eos vocari, custodiri, ad senatum adduci jussi; in senatu sunt positi.

De consulatu suo.

Hoc fragmentum e tribus libris, quos heroïcis versibus de consulatu suo scripserat Cicero, desumptum conjicit clarissimus Olivetus, legendumque apud Nonium, Quorum luxuries peperit felicia censa.

NONIUS, *Census.*] Quorum luxuries fortunata censa peperit.

In Clodium & Curionem.

Quinctilianus scribit hanc orationem in senatu sententiæ loco habitam esse, de qua vide libro ad Atticum 1, 16.

NON.] Tu verò festivus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriæ, qui lævare vultum, mollire vocem potes.

NON. *Longus. Speculum.*] Sed, credo, postquam tibi speculum allatum est, longè te a pulchris abesse sensisti.

NON.] Ac vide, an facilè tu fieri potueris, quum is factus non sit, cui tu concessisti.

NON. *Calantica.*] Tunc quum vincirentur pedes fasciis, quum calanticam capiti

accommodares, quum ſtrophio accuratè præcingerere.

QUINCT. *lib.* VIII. *cap.* 6.] Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.

QUINCT. *lib.* IX. *cap.* 2.] Quibus iſte, qui omnia ſacrificia noſſet, facilè a ſe deos placari poſſe arbitrabatur.

QUINCT. *lib.* VIII. *cap.* 3.] Quo ex judicio, velut ex incendio, nudus effugit.

CICERO *ad Attic. I*, 16.] Erras, Clodi: non te judices urbi, ſed carceri reſervarunt: neque te retinere in civitate, ſed exſilio privare voluerunt. Quamobrem, Patres conſcripti, erigite animos, retinete veſtram dignitatem: manet illa in republica bonorum conſenſio: dolor accessit bonis viris, virtus non eſt imminuta: nihil eſt damni factum novi: quod erat, inventum eſt. In unius hominis perditi judicio plures similes reperti ſunt.

DE REGE PTOLEMÆO.

Videtur hæc in ſenatu habita eſſe oratio, quum reductionem regis Alexandrini P. Lentulo Ciliciæ proconſuli ſuâ ſententiâ decerneret. Qua de re vide epiſtolas ad Lentulum libro I ad familiares.

AQU. & FORTUN.] Difficilis ratio belli gerendi: at plena fidei, plena pietatis.

PRO P. VATINIO.

Defendendi Vatinii, quem antea merito ipsius insectatus erat, auctorem sibi fuisse Cæsarem scribit Cicero ad Lentulum libro ad familiares 1. epist. 9. unde hoc fragmentum desumptum est.

Facio quiddam, quod in Eunucho parasitus suadet militi:

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuò. Si quando illa dicet, Phædriam
Commessatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam, tu hujus contrà. Denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic peto a vobis, Judices, ut quoniam quidam nobiles homines, & de me optimè meriti, nimis amant inimicum meum, meque inspectante, sæpe eum in senatu modò severè seducunt, modò familiariter atque hilarè amplexantur; quoniamque illi habent suum Publium detis mihi ipsi alium Publium, in quo possim eorum animos, mediocriter lacessitus, leviter repungere.

PRO M. ÆMILIO SCAURO.

Scaurus bis a Cicerone defensus est, semel quum ambitûs accusatus esset, quæ oratio in commentariis exstitit. (ita veteres loquuntur de orationibus, quas scriptas Tullius non edidit, sed in commentariis reliquit) iterum, quum repetundarum a Sardis, quibus præfuerat, postulatus est, ex qua oratione sunt hæc quæ sequuntur fragmenta. Vide libro 3 ad Q. fratrem, epist. 1.

FORTUN. *August. in Rhet.*] Maximè fuit optandum M. Scauro, Judices, ut nullo suscepto cujusquam odio, sine offensione ac molestia...

FRONTO.] Nihil Sardos Appio gratius esse facturos, quàm si de Scauri fama detraxerint.

PRISC. *lib.* VI.] Quum dare nollet Aris, clam ex Sardinia est fugere coactus.

PRISC. *lib.* VI.] Aris uxorem pellicatûs dolore concitatam.

PRISC. *lib.* VII.] Arinis uxorem.

ISID. *lib.* XIX. *cap.* 3.] Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum mastruca tentavit?

SEVERIAN.] Et quoniam congesta est

accuſatio , magis acervo quodam criminum, quàm diſtinctione aliquâ generum, & varietate.

Idem.] Boſtarem igitur quemdam dixit Norenſem, fugientem e Sardinia Scauri adventum.

Idem.] Priùs illum ſepultum, quàm huic cœnam eſſe ſublatam.

Porph. *Sat.* II. *lib.* II.] Libertus patronum non occidit, ſed duobus digitulis gulam oblisit.

Fronto.] Copiis inops, gente fallax.

Marcell.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate orbis terrarum ſentire debetis.

Quinct.] Ego porrò, qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi.

Quinct. *lib.* v. *cap.* 13.] Domus tibi deerat ? at habebas. Pecuniâ ſuperabat ? at egebas. Incurriſti amens in columnas, in alienos inſanus inſaniſti. Depreſſam, cæcam, jacentem domum pluris, quàm te, quàm fortunas tuas æſtimaſti.

Serv. I. *Georgic.*] Redimunt ſe eâ parte corporis, propter quam maximè expetuntur.

Idem.] Ab ipſa ſtiva mecum homines loquebantur.

Fronto.] Retineret id, quod præcipuè ſemper ſtuduit.

Carisius.] Universè.

Fronto.] Adii caufas oratorum.

Idem.] De te recordor.

Idem.] Hoc nomine audito, quod per omnes gentes pervagatum eſt.

Idem.] In illa bona invadere nullo modo potuiſſet.

Reliqua ex Asconio.

Circa vers. a primo xl.

Quum enumeraret judicia, quæ pater Scaurus expertus eſt.

Subit etiam populi judicium, inquirente Cn. Domitio tribuno plebis.

Ibidem.

Reus eſt factus a Q. Servilio Cæpione lege Serviliâ, quum judicia penes equestrem ordinem eſſent, & P. Rutilio damnato nemo tam innocens videretur, ut non timeret illa.

Ibidem.

Ab eodem etiam lege Variâ cuſtos ille reipublicæ proditionis eſt in crimen vocatus; vexatus a Q. Vario tribuno plebis eſt non multò antè.

IBIDEM.

Non enim tantùm admiratus ſum ego illum virum, sicut omnes, ſed etiam præcipuè dilexi. Primus enim me, flagrantem ſtudio laudis, in ſpem impulit, poſſe virtutem sine præsidio fortunæ, quò contendiſſet, labore & conſtantiâ pervenire.

Si, mehercule, Judices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria ſceleratissimum & audacissimum fuiſſe accepimus, tamen non timerem, venenum hoſpiti, aut convivæ, si diceretur, cœnanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuiſſet.

CIRCA TERTIAM PARTEM, A PRIMO.

Sic, inquam, ſe, Judices, res habet, neque hoc a me novum diſputatur, ſed quæsitum ab aliis eſt. Illa audivimus, hoc verò meminimus, ac pene vidimus, ejusdem ſtirpis & nominis P. Craſſum, ne in manus incideret inimicorum, ſe ipſum interemiſſe.

STATIM.

Ac neque illius Crassi factum ſuperioris, iiſdem honoribus uſus, qui fortissimus in bellis fuiſſet, M' Aquilius potuit imitari.

PAULO POST.

Quid verò? Alterum Craſſum temporibus eiſdem, num aut clarissimi viri Julii, aut ſummo ingenio præditus M. Antonius potuit imitari?

CIRCA MEDIUM.

Neque verò hæc ipſa quotidiana res Appium Claudium, illâ humanitate & ſapientiâ præditum, per ſe ipſa moviſſet, nisi hunc Claudii fratris ſui competitorem fore putaſſet: qui sive patricius, sive plebeius eſſet (nondum enim certum conſtitutum erat) cum illo sibi contentionem fore putabat.

POST DUAS PARTES ORATIONIS.

Dicit de Scauro, quem defendit.

Nam quum ex multis unus ei reſtaret Dolabella, paternus inimicus, qui cum Q. Cæpione, propinquo ſuo, contra Scaurum, patrem ſuum, obsignaverat ſtateras, eas sibi inimicitias non ſuſceptas, ſed relatas, &c.

POST TRES PARTES.

Præſertim quum propinquitas & celebritas loci ſuſpicionem desidiæ tollat, aut cupiditatis.

SEQUITUR.

Hæc quum tu effugere non potuisses, contendes tamen & postulabis, ut M. Æmilius cum sua dignitate omni, cum patris memoria, cum avi gloria, sordidissimæ, levissimæ, vanissimæ genti, ac, prope dicam, pellitis testibus condonetur.

VERS. A NOVISSIMO CLX.

Undique mihi suppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocumque non modò mens, verùm etiam oculi inciderint. Curia illa de gravissimo principatu patris fortissimoque testatur. L. ipse Metellus, avus hujus, sanctissimos deos illo constituisse in templo videtur, in vestro conspectu, Judices, ut salutem a vobis nepotis sui deprecarentur.

PRO

PRO A. GABINIO.

Tullius Gabinium, cujus inimicissimus fuerat, quippe quo consule civitate expulsus est, bis defendit: nam a multis factionibus postulatus est, de quibus videndus Cicero toto libro epistolarum tertio ad Q. fratrem. Vide & pro Rabirio Postumo n. 20.

S. HIER. *Apol. adversus Rufinum.*] Ego quum omnes amicitias tuendas semper putavi summâ religione & fide, tum eas maximè, quæ essent ex inimicitiis revocatæ in gratiam: propterea quòd integris amicitiis officium prætermissum, imprudentiæ, vel (ut graviùs interpretemur) negligentiæ excusatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putatur; nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignari solet.

PRO P. QUINTIO.

ULPIAN.] Turpis occultatio sui.

PRO M. FONTEIO.

MARCEL. *lib.* XV.] Galli posthac dilutiùs potabunt, quòd illi venenum esse arbitrabuntur.

QUINCT. *lib.* VI. *cap.* 4.] Mater tua, dum vixit, ludum; postquam mortua est, magistros habuit.

AQUILA.] Frumenti maximus numerus e Gallia, peditatûs amplissimæ copiæ e Gallia, equites numero plurimi e Gallia.

DE LEGE AGRARIA. *Kal. Jan.*

GELL. *lib.* XIII. *cap.* 24.] Prædam, manubias, sectionem, castra denique Cneii Pompeii, sedente imperatore, X-viri vendent.

GELL. *ibid.*] Ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.

AQU.] Veniet igitur sub præcone tota Propontis, atque Hellespontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum: Mysia, & Phrygia item conditioni legique parebunt.

CARIS.] Imberbâ juventute.

In L. Pisonem.

Quinct. *lib.* ix. *cap.* 4. Diom. *lib.* ii.] Proh dii immortales! qui hic illuxit dies?

Servius.] Quæ te belluam ex utero, non hominem fudit.

Quinct. *lib.* viii. *cap.* 3.] Quum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur.

Idem, *ibid.* Caput opponis, cum eo coniſcans.

Diomed. *lib.* i.] Proximè Pompeium ſedebam.

Reliqua ex Asconio.

Circa vers. a primo.

Quod minimum ſpecimen in te ingenii? Ingenii autem? immo ingenui hominis, ac liberi, qui colore ipſo patriam aſpernaris, oratione genus, moribus nomen.

Circa vers. a primo lxxx.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde ſe is ortum gloriari ſolet: neque enim hoc mea natura fert; nec municipii, præſertim de me optimè meriti, dignitas patitur.

PAULO POST, *De avo Pisonis paterno.*

Hic quum ad Padum Placentiæ fortè consedisset, paucis pòst annis in eam civitatem (nam tum erat civitas) adscendit. Priùs enim Gallus, dein Gallicanus; extremo Semiplacentinus haberi cœptus est.

CIRCA VERS. A PRIMO.

Lautiorem pater tuus socerum, quàm C. Piso * in illo luctu: non ei filiam meam collocavi, quem ego, potestas quum omnium fuisset, unum potissimùm delegissem.

Insuber quidam fuit, id est, mercator, & præco. Is, quum Romam cum filia venisset, adolescentem nobilem Cæsonium, hominis fortissimi filium, ausus est appellare. Filiam collocavit.

EX COMMENTARIIS, *lib.* XIII.

DIOMED.] Re venditâ, iterum emptâ.

FINIS.

NOTANDA ET CORRIGENDA.

Numerus prior paginam, alter lineam indicat.

P. 3, L. 17. *Quòd sermone hominum... patrum virtus celebretur.* Ita Ferrarius. Vulgò, *quòd sermo hominum... patrum virtute celebretur:* undè Grævius ex conjectura reponebat, *quòd sermo hominum... de patrum virtute celebretur.*

4, 30. *Si bene, bene consultum putares.* Voces *si bene*, quas sententia flagitat, addidimus cum Ant. Augustino, omissas a Librariis, ut solent, quoties vox eadem iteratur.

6, 18. *Nec ex ejus bonis... populus recepit. Lex æqua est.* Ita Turnebus & veteres editi. Vide infrà n. 37. Recentiores locum interpolarunt: *nec ex ejus bonis... a populo recipi. Lex æqua est.*

Ibid. 24. *Et sanctiùs: inducatur sanè etiam &c.* Ita e duobus mss. Muretus, & sic habent duo e regiis, ut & Grævii Erfurtensis. Vulgata lectio nullo sensu: *& sanctiùs judicata: sanè etiam &c.*

7, 7. *Aliquam facultatem discendi.* Ita cum Hotomano Manutius & Lambinus, probatque Gruterus præ vulgato *dicendi.*

8, 23. *Illo, inquit, capite*, quò pecunia pervenerit, *quod erat in Postumum: quum in Gabinium judex essem &c.* Ita locum emendavit Grævius, miserè fœdatum a Librariis, *Illo inquit, capite, quod erat in Postumum, quòd in Gabinium judex esses &c.*

12, 25. *Româ contenderat.* Ita regius codex unus, & teste Hotomano plures alii. Vitiosè vulgati, *Romam contenderat.*

Ibid. 27. *Et vita ejus ablata penè est.* Ita Mureti codices & nostri, ut e suis dedit Grævius, pro vulgato, *& vita ejus oblata pœna est.*

13, 30. *Non tam semper stulti.* Ita omnino legendum, ut vidêre Lambinus, & Grævius. Alii omittunt particulam negantem.

14, 12. *Ut se aliquando ac suos vindicaret.* Ita dedimus præeunte regio codice, in quo scribitur *a suos.* Vulgò *ad suos*, quod meritò displicet Grævio.

19, 2. *Quid postea? Credetur nunc. Quamobrem?* Ita dedimus e vestigiis regii codicis, in quo tamen scribitur *non* pro *nunc.* Alii aliter. Vulgati, sensu prorsùs alieno, *quid? Postea creditum? Non. Quamobrem?*

20, 7. *Quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui &c.* E vestigiis mss. legendum censet Grævius, *quod ex ea pecunia ad aliquem comitum ejus, qui damnatus est, pervenisse &c.*

21, 15. *Ducta*, aut *dicta naves Postumi Puteolis sunt auditæ.* Primam vocem, autore Grævio delevimus, & distinctionem secuti sumus veterum editorum: nam recentiores distinguunt ante vocem *auditæ.*

29, 3. *T. Annius Milo.* Codices non agnoscunt vocem ultimam, quam idcirco delevimus.

30, 9. *Quos undique intuentes.* Addunt Vulgati, *ex hoc ipso loco cernitis*, quas voces cum Lambino & Grævio delevimus, & post *exspectantes*, addidimus verbum *videtis*, volentibus nostris & Grævii codicibus.

32, 13. *Quæ & in senatu ab inimicis sæpe jactata sunt, & in concionibus sæpe ab improbis, & paulò antè &c.* Hanc mss. & veterum editorum lectionem revocavit Grævius a Grutero & recentioribus

sic interpolatam, *quæ & in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe jactata sunt, & in concione etiam paulò antè &c.*

33, 13. *Non solùm humanâ.* Vulgò, *non solùm divinâ.* Victorii & veterum editorum lectionem sequimur, quam adstruunt præcedentia, *variatis hominum sententiis.*

37, 9. *At paret.* Ita Fabricii & Grævii codices, & hoc verbum in hac re proprium est. Vulgò, *at patet*, minùs rectè.

39, 20. *Quo si unus ille cecidisset.* Ita regii codices & Grævii Erfurtensis, idque videtur significantius vulgato *occidisset.*

41, 24. *Isque præpositus quæstioni.* Ita e Fabricii codicibus & suis dedit Grævius, ut jam antè Lambinus. Vulgò, *& isti præpositus quæstioni.*

42, 11. *Non, ut fit, religione aliquâ.* Voces *ut fit*, quas omittunt vulgati, addiderunt e suis mss. Lambinus & Grævius, & has quoque servant codices nostri.

44, 3. *Magno & impedito & muliebri ac delicato... comitatu.* Ita Fabricii & Grævii codices, cum duobus e regiis, meliùs quàm in vulgatis, *vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato... comitatu.*

47, 19. *Ut præclarum videlicet munus.* Ita ex Fabricianis codicibus & suis Grævius, pro vulgato, *ut præclarum inde munus.*

48, 1. *In publicum abjecisti.* Et paulò post, *quâ re etsi nefariè fecisti.* Ita regii codices, ut e Fabricianis & suis dedit Grævius. Vulgati, *in publicum jecisti*, & *quam rem etsi necessariò fecisti*, in quibus insulsi correctoris se prodit manus.

49, 25. *Et mihi videlicet in causa aut mala aut*

mea, non & præclarissima & vestra, judicium timendum fuit. Ita codices Fabricio, Gulielmio & Grævio inspecti. Mendosissima lectio vulgata, cui tamen ferè accedunt regii codices, *& mihi, Judices, in causa aut vestra mala, aut mea nec præclarissima, etiam judicium timendum fuit.*

53, 16. *Qui se... regnaturum putaret.* Ita tres e regiis codicibus, quæ lectio est etiam veterum editorum. Vulgò, *quin se ille*: sed vox ultima abest ab omnibus mss.

56, 21. *Quid afferebat causa festinationis?* Suspectus meritò Grævio locus: & quidem vox *causa* non est in regiis codicibus. Potior videtur lectio, quam Victorius & Ascensius secuti sunt: *quid afferebat festinatio?*

57, 13. *Quod ut sciret Milo.* Ita Lambini codices & Grævii, pro vulgato, *quod nisi sciret Milo.*

59, 10. *Quid ergo erat moræ & tergiversationis?* Ita constanter regii codices, cum plerisque editis. Alii ex correctoris manu, *quid ergo erat? mora & tergiversatio.*

61, 23. *Quæ sunt habitæ nunc.* Meliùs abesset vox ultima.

65, 18. *Ebriosorum.* Mallemus cum Ursino, *ebriorum.*

Ibid. 21. *Præstantissimâ virtute virum.* Ita Fabricii codices & regii, ut e suis dedit Grævius, pro vulgato, *civem.*

66, 6. *Nisi eo tacente.* Ita regii codices cum vulgatis. Grævius præfert e codice Fabriciano & Erfurtensi, *ut eo tacente.*

71, 17. *Aut ferre? imperium si ille nactus esset (omitto &c.* Ita locus legitur & distinguitur in uno e regiis codicibus, ut e suis notavit Fabri-

cinis, quem sequitur Gruterus. Vulgati, *aut ferre imperium, si id ille nactus esset. Omitto &c.... Vota enim feceratis; &c.*

76, 6. *Nullam majestatem.* Ita codices & veteres editi. Recentiores dederunt, *nullam vim &c.*

77, 18. *Latiaris sancte Jupiter.* Ita omnino legendum, ut edidit e suis Grævius, non ut vulgò, *ex tuo monte Latiari, sancte Jupiter.* Codices nostri scribunt *Latialis.* Vide Plinium 34, 7.

84, 28. *Et opinor, altera: quà fines &c.* Ita Gruteri codices & regii cum Grævianis. Vulgò editur, *& opinor, ultrà quàm fines &c.*

86, 4. *Si qua dimicatio capitis.* Ita regii codices, uno excepto, qui cum vulgatis habet, *si qua diminutio capitis.*

90, 20. *Qui in eadem causa esset, in qua ego fuissem.* Ita regii codices quatuor cum Grævianis. Vulgati, *qui in eadem causa, in qua ego, fuisset.*

91, 27. *Lætitia pervenit.* Vulgò, *pervenerit.* Faernum & codices nostros sequimur.

93, 13. *Tuam se esse totam.* Pronomen *se* omissum in vulgatis, restituit Grævius, e codicibus Erfurtensi & Coloniensi, servatque unus e nostris.

94, 30. *Pectus obfudit.* Ita codices, & cum iis Gruterus & Grævius. Alii, *pectus... effodit*; quod propugnat Victorius, sed Grutero durius videtur.

95, 23. *Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde &c.* Ita tres e regiis codicibus cum Grævianis. Alii, *vereor ne.... non perinde*: aut *vereor ut.... non perinde &c.*

96, 17. *Civile bellum.* Priorem vocem, quam regii & optimi quique codices ignorant, cum Grævio delevimus.

101, 13. *Satis diu vel naturæ vixi, vel gloriæ.* Ita Faernus & Grævius, uterque e codicibus, quibus accedit unus e regiis. Alii cum vulgatis, *satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ.*

104, *Ab aliis erepta sunt.* Codices constanter retinent præpositionem, quam delevit Manutius, & abesse mallet Grævius.

114, 11. *An ne ignoscat.* Ita Grævii codices & regii constanter, pro vulgato, *an ne ignoscatur.*

115, 13. *Civi calamitoso.* Vulgò *Civis calamitosi.* Correxit Grævius e suis codicibus, quibus accedunt duo e regiis.

Ibid. 23. *Hæcne hominis ad hominem vox est?* Ita, teste Grutero, Palatini codices, quam lectionem Grævius rectè prætulit vulgatæ, *hæc nec hominis, nec ad hominem vox est.*

118, 5. *Statuerat excusare.* Scil. *morbum.* Vulgò, *statuerat se excusare.* Sed pronomen istud neque Grævii, neque regii codices agnoscunt.

Ibid. 13. *Sed ita quidam aiebat... opponebat.* Ita, teste Grutero, plures mss. Vulgatam lectionem, *sed ita quidam agebant... opponebant*, sequentia non admittunt.

120, 8. *Si a Varo... prohibiti non essetis.* Ita liber vetus Ursini, ut hujus loci sententia postulat. Regii tamen codices lectionem vulgatam servant, *etiamsi a Varo prohibiti essetis.*

122, 20. *In eo ipso non acerbus, totus animo &c.* Inferunt vulgati *tum etiam*, regii codices *tametsi totus &c.* quod additamentum ignorant veteres libri, quos excussit Grævius.

123. 7. *Gratiosiores.* Ita Grævii codices & regii. Vulgati vitiosè *gratiores.*

124, 15. *L. Cornificium.* Ita quidem Manutius

& Grævius, & sic regii codices : ſed videtur olim fuiſſe *L. Corſidium*, quod nomen deletum voluit Tullius ad Atticum 13, 44.

Ibid. 18. *Tecum fuiſſe.* Ita regii plerique & alii codices. Quidam minùs reſtè, *qui tecum fuerunt.*

128, 15. *Solebamus...* Ita quatuor e noſtris codicibus, pro vulgato, *ſolebam.*

Ibid. 20. *Crudelem Caſtorem!* Ita duo regii codices, cum Gruterianis & editis veteribus. Recentiores dederunt, *crudelis Caſtor eſt.*

132, 6. *Cui tamen ipsi rei.* Quòd Scil. in Pompeium propensior fuiſſet. Vulgò, *cui tamen ipsi regi.* Correxerunt e ſuis mſſ. Patricius & Grævius.

Ibid. 8. *Si quum auxilia... vel etiam filium miſiſſet, ipſe excuſatione &c.* Ita cum Mureto & Lambino regii duo codices, quibus & Græviani accedunt, quorum nullo adſtruitur vulgata lectio, *si tum auxilia... vel etiam filium miſiſſet, ipſe tamen excuſatione &c.*

135, 25. *Quis rectior?* Ita regii codices cum Grævianis. Gruterus dedit *quis tectior*, cui voci locus hîc non eſt.

136, 25. *Subornavit?* Ita cum Mureto regii codices, pro vulgato, *ſubornabit.*

137, 25. *Rex Attalus.* Urſinus reſcribendum cenſet, *Rex Antiochus.*

139, 1. *De abſente ſe indicare.* Ita Grævii codices & regii, pro vulgato, *vindicare* : ſed voces, *de abſente ſe*, delendas cenſet Grævius.

Ibid. 20. *Ad Cæcilium.* Ita Lambinus & Grævius, & sic habent regii codices, ut legendum eſſe probat Perizonius Animadv. Hiſt. cap. 4. extremo. Vulgò *Cælium.*

140, 21. *Quo tum erga te animo.* Voces *erga te*, quas non agnoſcunt plerique codices, cum Grævio delevimus.

144, 4. *Abducere domo.* Scil. legatorum. Ita Grævius e suis mss. quibus accedit regius unus. Vulgò *abducere domum.*

153, 15. *Græcum etiam verbum usurpavi.* Vide Muretum Var. Lect. 2, 15.

157, 24. *Facti sui.* Pronomen *sui* omittunt vulgati: servant Grævii codices & nostri.

158, 8. *Impendere videntur.* Vulgò *videbantur.* Correxit e suis mss. Grævius, quibus accedunt duo e regiis.

Ibid. 9. *Hujus tamen diei vocem hanc.* Ita Muretus & Grævius. Vulgati omittunt voces *tamen* & *hanc.*

161, 7. *Non modò metûs.* Ita e Vaticano Faernus & Muretus, quos sequitur Grævius. Vulgati, *non modò metu.*

163, 21. *Census præfiniebatur.* Meliùs codex pervetus Grævii, *finiebatur.*

164, 13. *In turpem.* Ita regii codices cum Faerno & Grævio. Vulgati vitiosè *in turpes.*

Ibid. 20. *Istam legem venire.* Ita sex regii codices cum Grævianis, idque præferendum duximus vulgatò *manere.*

166, 7. *Nobis inspectantibus.* Ita cum Faerno & aliis regii codices, pro vulgato, *vobis.*

167, 29. *Cum contumelia.* Vulgò *contumeliosè.* Correxit Grævius, & firmant codices regii.

169, 6. *Præter ceteros.* Has voces e codice Vaticano restituêre Faernus, Muretus & Grævius. Gruterus, & qui eum sequuntur, omittunt. Iidem infrà ex eodem codice revocarunt, Grutero contradicente, voces *urbe incendio & cædis metu liberatâ*, in quibus tamen mallet Grævius *incendii.*

170, 4. *Oblitus auspicia, te ipso augure nun-*

tiante. Ita sex regii codices, & sic edidere Faernus, Muretus & Grævius. Vide Philippicâ II, n. 81. Ineptè Gruterus, *oblitus auspiciorum, auguria te ipso augure nuntiante*. Idem Gruterus infrà dedit *reipublicæ tuus parvulus filius* : sed primam vocem ignorant Faerni, Mureti, Grævii codices, & regii.

172, 10. *Nec beatus, nec clarus quisquam esse omnino potest*. Ita post Victorium & Faernum dedit Grævius, & sic habent regii codices. Corruptam lectionem codicis Vaticani sequitur Gruterus; *nec beatus, nec unctus quisquam esse omni potestate potest*.

Ibid. 29. *Qui ludis suis*. Ita regii codices quatuor, cum Grævianis. Vulgò *qui his ludis*.

173, 4. *A popularibus civibus*. Delenda videtur præpositio, quam ignorat unus e regiis codicibus.

177, 24. *Sed hoc idcirco &c*. Quæ hîc uncis inclusa sunt, in plerisque regiis & aliis codicibus desunt, & possunt abesse.

180, 15. *Quid est aliud tollere*. Vulgò *quàm tollere* : sed priorem vocem ignorant codices nostri, idemque de suis testatur Gulielmius, & melius abest.

181, 4. *Nihil sapere docuit*. Ita cum vulgatis codices regii, Grævius maluit *doceat*.

182, 28. *Cujus quidem tibi fatum sicuti C. Curioni manet*. Ita cum Vaticano codices regii. Notum est illud Virgilii, *Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt*. Vulgati, *cujus quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet*.

183, 25. *E consularium numero*. Ita rectè Ferrarius & Grævius, pro vulgato, *e consulari numero*.

nus, *testamenti, ut dicebat ipse, filius.*

217, 19. *Tamen quem erat æquissimum contra Cn. Pompeii liberos pugnare? quem? te sectorem.* Ita e Vaticano codice Ursinus & Muretus. Unus e regiis habet, ut conjecerat Faernus, *tamen erat æquissimum contra Cn. Pompeii liberos, Cn. Pompeii pugnare sectorem.*

219, 7. *Prædes tuos venderet.* Ita omnes regii codices & plerique Græviani. Malè in quibusdam vulgatis *prædas tuas*, aut *prædes suos.*

221, 5. *Si nec scit quod augurem.* Voculam *si* delevimus, volentibus mss.

Ibid. 16. *Suffragatum secunda classis vocatur.* Ita Victorius & Manutius e Vaticano, in quo tamen vitiosè scribitur *suffragiatum* pro *suffragatum.* Regii codices cum vulgatis *suffragia : tum secunda classis*, sine verbo *vocatur.*

223, 2. *Quem collegam.* Vulgati addunt *regni*, quam vocem Vaticanus codex & sensus respuit, & ignorat unus e regiis.

Ibid. 20. *Quid indignius, quàm vivere eum &c.* Ita primùm scripsit Cicero : sed monitus ab Attico, rescribendum censuerat, *dicam tamen dolore commotus, indignissimum esse hunc vivere &c.* Vide Epist. ad Atticum 16, 12.

224., 19. *Præclaro illo die.* Primam vocem addidit Grævius e suis codicibus. Hanc omittunt regii.

225, 14. *Nobilem puerum.* Addunt vulgati *M. Antonii filium.* Sed glossam margini adscriptam respuit Vaticanus, deletamque voluerunt Faernus, Muretus, Grævius &c.

226, 3. *Neve cujus beneficii.* Ita Lambinus, & firmant duo codices regii, pro vulgato, *neve cujusquam beneficii.*

Ibid. 29. *Si iis, quorum erat, non redderetur, quæ nos &c.* Vitiosè vulgati, *redderentur.* Sequimur codices regios.

227, 14. *Is igitur.* Hunc locum e Vaticano cum Faerno, Grævio &c. dedimus. Vulgati omissâ voculâ *is*, addunt de suo *rex Dejotarus.*

228, 28. *Liberantur.* Liberæ esse jubentur. Vulgati auctiores, *vectigalibus liberantur.* Sed vocem priorem ignorant Grævii codices & nostri, nec admittit sensus auctoris.

231, 16. *Medico tria millia jugerum : quid, si te sanum fecisset? Rhetori duo : quid, si te disertum facere potuisset?* Ita e codice Vaticano Faernus & Muretus, & sic quoque duo e regiis. Vulgò, *Medico tria millia jugerum, quasi te sanasset; Rhetori duo, quasi te &c.*

233, 18. *Obsolebant.* Ita codices nostri cum Grævianis. Vulgò, *obsolescebant*, aut *obsolefiebant.*

235, 14. *Alias ut tolleret promulgatas.* Ita Victorius & Gruterus, ut habent Grævii codices & nostri. Malè in vulgatis omittitur vox ultima.

237, 4. *Sine armatorum præsidio.* Ita codices nostri. Muretus mallet e Vaticano, *sine armorum præsidio.*

238, 16. *Mortali immortalitatem.* Ita solus Vaticanus : nam priorem vocem ignorant alii codices, & meliùs abesset.

Ibid. 21. *Nundinatione.* Ita Ant. Augustinus e codicibus, in quibus scribitur *nuntiatione.* Alii codices, ut & regii habent *nummatione.*

Ibid. 26. *Gustatum.* Ita ex Vaticano ediderunt Faernus, Muretus, & sic unus e regiis. Alii cum vulgatis, *gustum.*

246, 10. *Possemus ea.* Vocem posteriorem,

quam omittunt vulgati, addiderunt ex Vaticano Faernus, Muretus, Grævius.

247, 28. *In senatûs... potestatem.* Ita codices constanter, pro vulgato, *potestate.*

248, 15. *Et facit & fecit Antonius.* Hîc & paulò pòst, *senatum habente*, Vaticanum & regios codices sequimur. Vulgò, *& fecit & facit*, & *senatum habenti.*

251, 31. *Naturâ pater.* Ita e suis mss. Grævius. Regii cum vulgatis vitiosè *naturalis pater.*

252, 30. *Ut is tibi Aricinâ natus.* Ita regii codices & Gruteriani, quos sequitur Grævius. Vulgò, *ut is tibi Juliâ natus.*

253, 15. *Cognosci ab omnibus.* Ita e Vaticano Faernus, Muretus, Grævius, & sic habent e regiis duo, pro vulgato, *ab hominibus.*

254, 23. *Vino & epulis retentus.* Addunt vulgati *& aleâ*, quas voces ignorant Vaticanus & regii codices.

255, 8. *Quid est aliud seipsum hostem judicare, nisi &c.* Ita Ferrarii & Gruteri codices & regii. Hæc verba in quibusdam editis malè ordinantur, *quid est aliud de eo referre non audere, qui... nisi se ipsum hostem judicare?*

Ibid. 16. *Se hostem esse.* Vocem ultimam delevit Grævius, quam ignorant regii codices.

257, 26. *P. Opius.* Ita quatuor e mss. regiis, ut e suis dedit Jac. Gronovius. Vulgati, *Sp. Oppius*, aut *P. Appius.*

258, 24. *In concione.* Duo codices e regiis habent *in contentione*, ut volebat Grævius.

259, 14. *Ex his totus vitiis.* Ultimam vocem addidimus ex Vaticano codice & duobus e regiis.

260, 3. *Quid hic faciat.* Ita constanter re-

gii codices & veteres editi, pro vulgato, *quid faciet.*

262, 17. *Id non modò* non *recusem*, & paulò pòst, *hoc feci* semper. Voculas *non* & *semper*, quas ignorant regii codices, deleverunt obsecuti Vaticano Faernus, Muretus & Grævius.

263, 27. *Nunc autem apertum est : omnes jam &c.* Vulgò, *nunc jam apertum est : omnes jam &c.* Vaticanum & regios codices sequimur.

264, 4. *Jam accedent.* Ita Vaticanus & duo regii codices, ut dedit Grævius, pro vulgato, *jam accedunt.*

Ibid. 31. *Amicissimorumque reip. civium.* Ita cum Vaticano & duobus nostris Faernus & Grævius. Vulgò, *amicissimorum populo Romano civium.*

269, 6. *Ex paternis militibus conficeret.* Ita e Vaticano Faernus & Muretus. Mendosè Gruterus, *ex Hispanis militibus conduceret*, & sic tamen regii codices.

270, 6. *Præclarè & loco, Quirites, reclamatione vestrâ.* Ita cum Vaticano regii codices. Vulgati, *præclarâ & luculentâ reclamatione vestrâ*, quod rectè Grutero insubidum videtur.

282, 20. *Qui quum acta Cæsaris.* Ita mss. plures e regiis, pro vulgato, *qui cujus acta.* Ex iisdem codicibus infrà dedimus cum Grævio, *ferri potuit*, pro *ferre.*

Ibid. 29. *Non egent interpretatione.* Addunt vulgati *augurum*, quæ vox est alicujus interpretis. Hanc cum Grævio delevimus.

283, 12. *Insinuandi.* Ita ex Vaticano Faernus, pro vulgato, *introeundi*, quæ est interpretatio vocis *insinuandi.*

Ibid. 26. *Num ergo etiam.* Vocem mediam

quam ignorant codices regii, cum Mureto delevimus.

284, 1. *Ut quomodo hostium aditus urbe prohibentur, ita castellis &c.* Sic locum hunc ex Vaticano emendarunt Faernus & Muretus, & firmant tres e mss. regiis, in quibus tamen deest vox *urbe*, quæ abesse potest. Vitiosè vulgati, *ut quomodo aditus hostium prohibetur castellis & operibus, ita &c.*

286, 8. *Quod maximum est.* Has voces vulgati omittunt, sumptas ex Vaticano, malè neglectas à Grutero.

287, 20. *Quos hospites.* Vulgò, *quos socios ad epulas hospites.* Sed voces *socios ad epulas*, interpretamentum vocis *hospites*, Faernus & Muretus obsecuti Vaticano expunxerunt, quos secutus est Lambinus, in quem more suo Gruterus invehitur.

Ibid. 27. *Sed illud os... fuisse.* Ita rectè codex Vaticanus, pro vulgato, *fecisse.*

289, 17. *Triginta diebus antè.* Addunt vulgati pronomen *me*, quod ignorat codex Vaticanus, testibus Faerno & Mureto.

292, 25. *Totum iter Antoniorum.* Vulgò *Antonii.* Codici Vaticano obsequimur.

294, 5. *Ad nostrum civem mittimus.* Hæc verba, quæ in regiis codicibus & plerisque editis desunt, ex Vaticano revocarunt Faernus, Muretus, Grævius, qui & paulò pòst ex eodem codice dederunt, *hoc per legatos rogandum est*, pro vulgato, *rogandus.*

296, 3. *Unde est adhuc bellum tractum?* E codice Vaticano Faernus & Muretus addidere vocem ultimam, quam omittunt vulgati.

Ibid. 25. *Legatorum mentionem...* In regiis co-

dicibus, ut & Grævianis, magna hic lacuna est. Habent enim, *legatorum mentionem numquam vidi tantam, quanta nunc vestra est. Unum sentitis omnes &c.* quæ est conclusio sequentis orationis: unde Philippicas non quatuordecim, sed tredecim tantùm numerant.

Ibid. 28. *Tumultum censeo decerni.* Mediam vocem, quam omittunt vulgati, addidere e codice Vaticano Faernus, Muretus & Grævius.

Ibid. 31. *In Italiâ, præter Galliam, tota.* Hoc quoque debetur codici Vaticano: nam Gruterus post Victorium dedit, *in Italiâ, præterea Galliâ totâ.*

297, 15. *Ad cujusque optionem.* Ita Manutius ex conjectura, quam sequentia confirmant; nam vulgatum, *opinionem*, quin corruptum sit, nemo dubitat.

301, 6. *Sapientiâ id potiùs exstingui.* Vulgò, *sapientia etiam*, aut *ejus*, quas voces rectè omisit Lambinus, probante Grævio.

304, 7. *Ille adversariorum partibus.* Vulgò, *in adversariorum partibus.* Præpositionem quæ sensum corrumpit, cum Ferrariò delevimus.

307, 19. *Consiliorum omnium atque factorum.* Faernus & Muretus addidere vocem *consiliorum*, quæ in mss. & plerisque editis omissa est.

309, 4. *Si eis videretur.* In Vaticano scriptum reperit Ursinus *seu*, id est, si eis videretur, quæ est formula senatusconsultorum. Has voces omittunt hoc loco vulgati.

314, 30. *Quò vinolentia.* Ita plures mss. Quidam tamen habent *violentia*, quod fortasse vulgato præferendum.

316, 19. *Horam eximere nullam... non possumus.* Vim habet negationis geminatio, nec solli-

citanda fuit hæc Vaticani codicis lectio, quam Faernus, Muretus & Grævius secuti sunt. Gruterus dedit nullo sensu, *horam exhibere nullam.... non possumus.*

320, 19. *Taciti cogitare.* Scribit codex Vaticanus *judicare.*

321, 25. *Cum impiis civibus.* Ita codex Vaticanus. Vulgati, *cum improbis civibus*, minùs rectè.

322, 30. *Res est propria libertas.* Ita Grævius & regii codices constanter. Vulgati omittunt voculam *res.*

324, 4. *Tribunus plebis refert.* Tres e regiis codicibus habent, ut veteres editi, *tribuni plebis referunt.* Ceteri cum vulgatis.

Ibid. 16. *Revirescere.* Ita codex Vaticanus, pro vulgato *reviviscere*, non tam vividè.

325, 14. *Fœneratores diligentes.* Ita e codice Coloniensi reposuit Grævius, idque præstat vulgato *senatores*, quam vocem corruptam esse docet ipsa mss. varietas.

326, 11. *Litteras tibi ille mittat.* Ita regii codices constanter & veteres editi. Vulgò, *ille litteras ad te mittat.*

Ibid. 23. *Defigeret.* Ita e Vaticano Faernus, idque Manutius & Lambinus prætulerunt vulgato *configeret* aut *conficeret.*

329, 19. *Ut consul alter ambove.* Ita cum Vaticano regii codices constanter, pro editorum, *ut consules alter ambove.*

333, 22. *Si bellum omittimus.* Vulgò *omittemus*; sed invitis codicibus regiis & Vaticano.

335, 1. *Qui nos... excitaverunt.* Ita sex regii codices, pro vulgato, *qui vos &c.*

Ibid. 21. *Curiam populus Romanus non deside-*

re. Ita omnes mſſ. quos excussimus, idque præferendum viſum eſt vulgato, *curiam populi Romani non desideretis*.

336, 11. *Quem nos... collaudare debemus*. Ita ex Vaticano Faernus, Muretus. At regii codices cum Grævianis habent, *quem nos ſenatusconſulto collaudaremus*.

Ibid. 28. *At verò excitati, erecti, parati, armati animis jam eſſe debemus*. Ita Faernus ex Vaticano, cui accedunt regii codices. Gruterus mendosè, *at verò erecti, citati... armati animis tamen eſſe debemus*.

338, 4. *Quibus de rebus refers*. Hæc clauſula, ex Vaticano, ut videtur, a Faerno & Mureto addita, deeſt in regiis & Gruterianis codicibus.

341, 23. *Ut major tumor oriatur*. Vulgò, *ut major timor*. Emendarunt certissimâ conjecturâ Joan. Douza & Vossius. Tumultus enim a *tumore*, quòd res tumeant, *hoc eſt*, malum aliquod parturire videantur. Eo ſenſu *tumendi* voce utitur Cicero ad Atticum 14, 4. *tumentia negotia*, & Epiſt. ſequenti, *hunc rerum tumorem*, & Virgilius, Georg. 1, 465. *Ille etiam cæcos inſtare tumultus Sæpe monet, fraudemque & operta tumeſcere bella*.

342, 10. *Nolimus hoc bellum videri*.. Et paulò pòſt, *si belli nomen tollitur... tolluntur*. Ita cum Vaticano regii codices. Vulgò, *nolumus*, & *tolletur... tollentur*.

343, 20. *An etiam tantum bellum*. Malè vulgati omittunt voculam *an*, quam conſtanter ſervant regii codices.

346, 28. *Et utiles & e republica cives*. Ita codex Vaticanus, & plerique regii, ut & Græviani. Vulgò, *& utiles reipublicæ cives*.

350, 30. *Ante os oculosque legatorum.* Ita Faernus ex Vaticano codice, qui per adſpirationem ſcriptum habet *ante hos.* Regii codices mendosè cum vulgatis, *ante conſulis oculoſque legatorum*, quod ferri nequit.

351, 8. *Conſolabar, quòd... fore.* Quidam addunt *putabam*, alii delent conjunctionem *quòd*, ne sit oratio contra leges grammaticas. Sed aliud eſt Latinè, aliud grammaticè loqui, & Muretus ſtultitiam eſſe dicit ea emendare velle, quæ conſtat veteres illos, ornandæ orationis causâ, interdum de induſtria conſectatos.

352, 25. *Atque arcem.* Diſplicet Grævio vox *arcem*, quam tamen omnes mſſ. retinent.

353, 21. *Si quod accepit, habet qui vendidit.* Ita regii codices cum Vaticano. Mendosè vulgati, *si quid accepit, habeat qui vendidit.*

354, 17. *Hujus comitiis*, qualia ſcilicet futura auguratur Antonius, *C. frater* (*ejus eſt enim annus*) nempe petendi conſulatûs cum Bruto & Cassio, *jam repulsam tulit*, siquidem ex ipſo Antonio Brutus & Cassius conſules futuri ſunt. Ita lectionem veterum librorum, quam & noſtri codices ſervant interpretatur Grævius quem ſequimur. Vulgati nullo ſenſu, *hujus comitiis C. frater ejus: eſt enim annus, ut repulsam tulit.*

355, 19. *Nam si maximè in diſcrimen venitur.* Vulgò, *nam si maximum in diſcrimen venietur.* Emendarunt ex Vaticano Faernus & Muretus.

361, 16. *Ad honorandum.* Ita Grævii codices & noſtri. Vulgati, *ad ornandum.*

362, 5. *Ad noſtram memoriam.* Ita magno conſenſu codices regii, pro vulgato, *ad meam memoriam.*

Ibid. 27. *Tullo Cluvio... Sp. Antio.* Hæc nomina

mina corrupta esse existimat Harduinus, censetque reponendum esse *T. Clœlio* & *Sp. Nautio.*

363, 26. *Mandata vestra*, & paulò post, *jussu vestro.* Ita regii codices cum Vaticano. Vulgò, *mandata nostra*, &, *jussu nostro.*

364, 24. *Re magis morbum.* Vulgati, *se magis morbo.* Correxit Faernus ex Vaticano, cui accedunt plerique regii.

367, 15. *Qualis L. Sullæ prima statua est.* Ita constanter regii codices. Faernus dedit, *qualis L. Sullæ primùm statua est*, unde suspicatur Grævius Ciceronem scripsisse, *qualis L. Sullæ primùm statuta est.*

373, 3. *Quum numquam tam frequens senatus fuerit, quum unus &c.* Ita cum Faerno & Grævio regii codices. Vulgò, *cur numquam tam frequens senatus fuit, ut unus &c.* Sed hoc a correctoris alicujus manu.

376, 6. *Quamquam qui umquam alii ludi aut dies lætiores fuerunt, quum &c.* Vulgò *quàm quum &c.* Sed voculam ignorant omnes regii codices, quos sequimur.

379, 14. *Ipse Apolloniam.* Ita regii codices. Muretus aliter, *esse Apolloniæ.*

381, 11. *Decimo tamen iratiores erant ii qui.... quò minùs ab eo... dicebant fieri debuisse.* Ita cum Faerno Grævius ex Vaticano codice, & sic plerique regii. Vulgò, *D. tamen Bruto iratiores ii, qui... quò minùs ab illo... dicebant fieri decuisse.*

383, 24. *Ecquodnam fuerit principium putatis libertatis capessendæ.* Ita in codice vetusto Grævii scribitur, & eódem alludunt regii: unde deletâ voce *putatis*, quæ & Faerno suspecta erat, exsurgit sensus non indignus Cicerone. Vulgati omittunt verbum *fuerit*, quod servant omnes regii.

- 385, 25. *Quid est, cur &c.* Lambinus delevit voces *quid est*, quas ex regiis mss. & Vaticano restituimus.

Ibid. 28. *Videte, ne &c.* Ita quoque codices regii & Vaticanus, pro vulgato, *vide, ne &c.*

387, 17. *Pecuniamque... utatur, exigat.* Ita ex Vaticano Faernus, & sic etiam regii codices. Vulgati, *pecuniâque*, qui casus non convenit verbo sequenti *exigat*: nam *utor* etiam cum accusativo usurpatur antiquis.

390, 20. *Invisitatum.* Ita ex antiquissimis codicibus Grævius, & hanc vocem pluribus locis Livio & Tacito restituit J. F. Gronovius. Vulgò, *inusitatum*, quod apertè vitiosum est.

392, 8. *Alter in Asiam irrupit. Cur? si ut in Syriam.* Ita ex Vaticano Faernus, quem sequuntur Manutius & Lambinus, probante Grævio. Vulgati, *alter in Asiam irrupit cursim, cui in Syriam.*

Ibid. 10. *Quid opus fuit cum legione præmisso Marso.* Ita regii codices, sine nota interrogationis, quam vulgati ponunt post vocem *legione*; unde locus Faerno mutilus videbatur.

393, 21. *Nos alio bello detineri.* Vulgati vitiosè *distineri*. Correxit Grævius e suis mss. quibus accedunt regii.

395, 17. *In qua re quum &c.* Ita codices & plerique editi. Quidam minùs rectè, *quare quum &c.*

400, 7. *Nam extraordinarium semper imperium.* Voculam *semper*, quæ huc e superiori versu irrepsit, cum Faerno delevimus.

Ibid. 10. *L. Scipioni, P. filio.* Vaticanus codex habet *L. Scipioni. P. cia*, quod Faernus inter-

pretatur *provincia*, & ita dedimus: sic enim litteris omnibus unus e regiis.

Ibid. 16. *Ignominiam a familia deprecatus est.* Ita ex Vaticano Faernus, quem sequitur Grævius. Vulgò, *ignominiam familiæ.*

406, 21. *Decernerem planè, sicut multa.* Hæc corrupta Lambinus, additâ voce, sic refingit, *aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut uterque. Utrumque decernerem planè, sicut multi consulem alterum ambove.*

Ibid. 25. *Non ut ex ea acie.* Locus conploratus, qui nec sine libro meliore restitui, nec ut se habet explicari potest. Grævio hæc videtur fuisse Ciceronis sententia, non ideo Brutum in Græcia retineri, ut ex ejus copiis habeat respublica, quod in alias terras mittat, sed ut ipsa respublica in illius exercitu habeat, ubi opus fuerit, subsidium.

407, 6. *Accipere manicas.* Adornare fugam, simul ut audivit appropinquare adversarios. Molles & effeminati manicas, iter facturi, capiebant, quibus brachiorum nuda protegerent. Grævius.

409, 14. *Cetera, quæ ad id bellum gerendum.* Ita Grævius e suis mss. nec aliter regii. Vulgò, *ceteraque, quæ ad bellum gerendum.*

423, 11. *Propagare bellum.* Id est, differre. Ita Grævii & Gruteri codices, & quatuor e regiis. Quintus vitiosè cum vulgatis *prórogare.*

Ibid. 14. *Cum suis armis venerit: nunc omnia &c.* Ita omnino legendum, ut habent Grævii codices & regii. Gruterus, conjecturam Faerni secutus, maluit, *cum suis venerit? armis nunc omnia &c.*

427, 27. *Ut non obstarem.* Ita cum Mureto & Lambino dedimus, pro vulgato, *ut non obsta-*

rent, ut habent noſtri codices errore manifeſto; nec inſolito librariis.

429, 14. *Oderint hoſtem.* Placet Urſino, *adeant hoſtem.* Alii aliter emendant. *Nos ut didicimus.* Ita Gruterus, rectè. Alii, *nos ut dicimus*, & sic vitioſè regii codices.

Ibid. 26. *Circumſeſſus.* Manutius cum Faerno legit *circumſeptus.*

432, 29. *Nihil cogitatis comprobaturas eſſe.* Vocem incommodam *cogitatis* cum viris doctiſſimis delevimus.

433, 13. *Horum ego cogitationes.* Ita rectè Muretus. Alii *cogitationem*, quod non æquè placet.

437, 13. *Si conveniſſet.* Ita e Vaticano Faernus, Muretus, Grævius, & sic e regiis codicibus quatuor: quintus cum vulgatis, *si convenisſent.* Paulò poſt, pro *hominum in republica ſanitas*, Faernus legendum cenſet, *omnino in rep. ſanitas*, ex fide codicis antiqui, in quo ſcribitur *homnum.* Nihil variant regii.

Ibid. 28. *Barbas Cassios.* Inter hæc nomina quidam diſtinguunt: ſed *Barba Cassius* appellatur a Cicerone in Epiſt. ad Atticum, lib. 13, 52. Pro *Barbatios* reponit Urſinus *Barbatos*; nam Barbatum quemdam quæſtorem fuiſſe Antonii colligitur ex inſcriptione antiqui denarii.

438, 18. *Quem vini anhelitum.* Ita ex Vaticano edidere Faernus, Muretus, Grævius, & sic duo e regiis, quod immeritò reſpuit Gruterus, mavultque *quam vim anhelitûs.*

439, 4. *Odiſſes eum, quem non videres.* Ita regii codices cum pleriſque editis. Quibuſdam placuit *odiſſetis* & *videretis.*

443, 18. *Ita deſcribetur.* Ita regii codices,

& veteres editi, præter Manutium, qui dedit, *ita describite.*

448, 5. *Falsò is diceret.* Voculam *is* cum Grævio delevimus, quam regii codices non agnoscunt.

Ibid. 28. *Citiùs delata.* scil. ad ærarium. Ita e libris veteribus restituêre Faernus, Muretus, Ferrarius. Codices nostri vitiosè cum vulgatis, *lecta*, aut *selecta.*

450, 16. *Parricidæ.* Ita quidem codices, sed videtur legendum *parricidii.*

451, 14. *Ex Fadia.* Codices, magno consensu, *ex ea die.* Correxit certissimâ conjecturâ Ferrarius.

Ibid. 25. *Ecquò genus.* Ursinus mallet, *ecquò ingenium.* Infrà codices nostri scribunt constanter *mentem mentumque*, quod vulgato præferendum, *mentum mentemque.*

453, 11. *Vocis meæ Bestia.* Deest vox aliqua, ut sit *vocis meæ testis Bestia*, qui de ambitu, Cicerone defendente, damnatus sit. Vide Epist. ad Q. fratrem, 2, 3. Supra pro *Coricus* reponit Faernus *C. Oricus.*

Ibid. 15. *Quem Antonius.* Vulgò *quos.* Emendavit Ferrarius. Cotyla solus notatur, de quo vide Philip. 8, 24.

Ibid. 23. *Viseius.* Ursinus reponit *Vitellius.* Gruterus conjicit *Insteius.* Nomen omittunt Grævii codices & nostri.

Ibid. 30. *Cum plurimis dissimillimis.* Pighius conjicit, *cum plurimis sui simillimis.*

456, 21. *Orbem terræ patere.* Ita liber vetus Ursini, pro vulgato, *parere.* Verbum omittunt regii.

462, 3. *Potiùs Trebonii mortem, quàm Cæsaris persequamur.* Hæc Ferrarius putat corrupta esse

a Sciolis, & Ciceronem scripsisse *Trebonii mortem, an Cæsaris persequi*, ut ad singulos Antonii Epistolæ articulos accedat, eademque verba repetat.

474, 8. *Propudium.* Ita ex conjectura Ferrarius: nam codices scribunt *proludium*, aut *præludium*.

Ibid. 31. *Latrociniis suis.* Vulgò *latrocinii sui.* Emendarunt Ferrarius, Faernus &c. quos sequitur Grævius.

476, 1. *An si quis Hispanorum... duo millia occidisset, eum... imperatorem appellaret senatus?* Vulgò, *at si quis... non eum &c.* Muretum & codices optimos sequimur.

Ibid. 6. *Hostium dico? ita, inquam, hostium.* Sic habent Ursini codices cum vulgatis. Regii simpliciùs & pressiùs, *dico, inquam, hostium.*

477, 4. *Pridie vinalia.* Quæ decimo Kal. Maii celebrabantur. Ita ex conjectura emendavit Ferrarius, quum in mss. mendosè scribatur *per Idus Quintiles.* Allatis enim duodecimo Kal. Maii litteris consulum Cæsarisque, senatus postridie habitus est. Conjecturam Ferrarii receperunt Manutius, Lambinus &c.

480, 29. *Consules designati.* Vitiosa vox posterior, eaque aut delenda, aut in aliam mutanda.

482, 11. *Nostris imperatoribus.* Vulgati *vestris.* Grævii codices & nostros sequimur.

Ibid. 22. *Quo Hirtium?* Legendum videtur cum Ant. Augustino, *quomodo Hirtium?*

483, 5. *Digna legio imperatore.* Addit Ferrarius, *Pansâ*, ut vocabulum vocabulo respondeat.

484, 30. *Supplicationes: causas... complectar ipsâ sententiâ.* Ita Muretus e mss. & firmans

Grævii codices, in quibus ſcribitur *cauſis* pro *cauſas*. Vulgò *ſupplicationes*, *quas... complectar*: ſed quid ſit *ſupplicationes complecti ſententiâ*, ignorare ſe fatetur Grævius.

489, 11. *Prœlio audita*, *re cognitâ*. Ita Urſini & Grævii codices, quibus accedunt tres e regiis, pro vulgato, *prœlio audito & cognito*.

Ibid. 19. *Proprætore*, *imperator*. Vocem priorem omittunt vulgati, quam ſervant codices.

FINIS.

a iv

